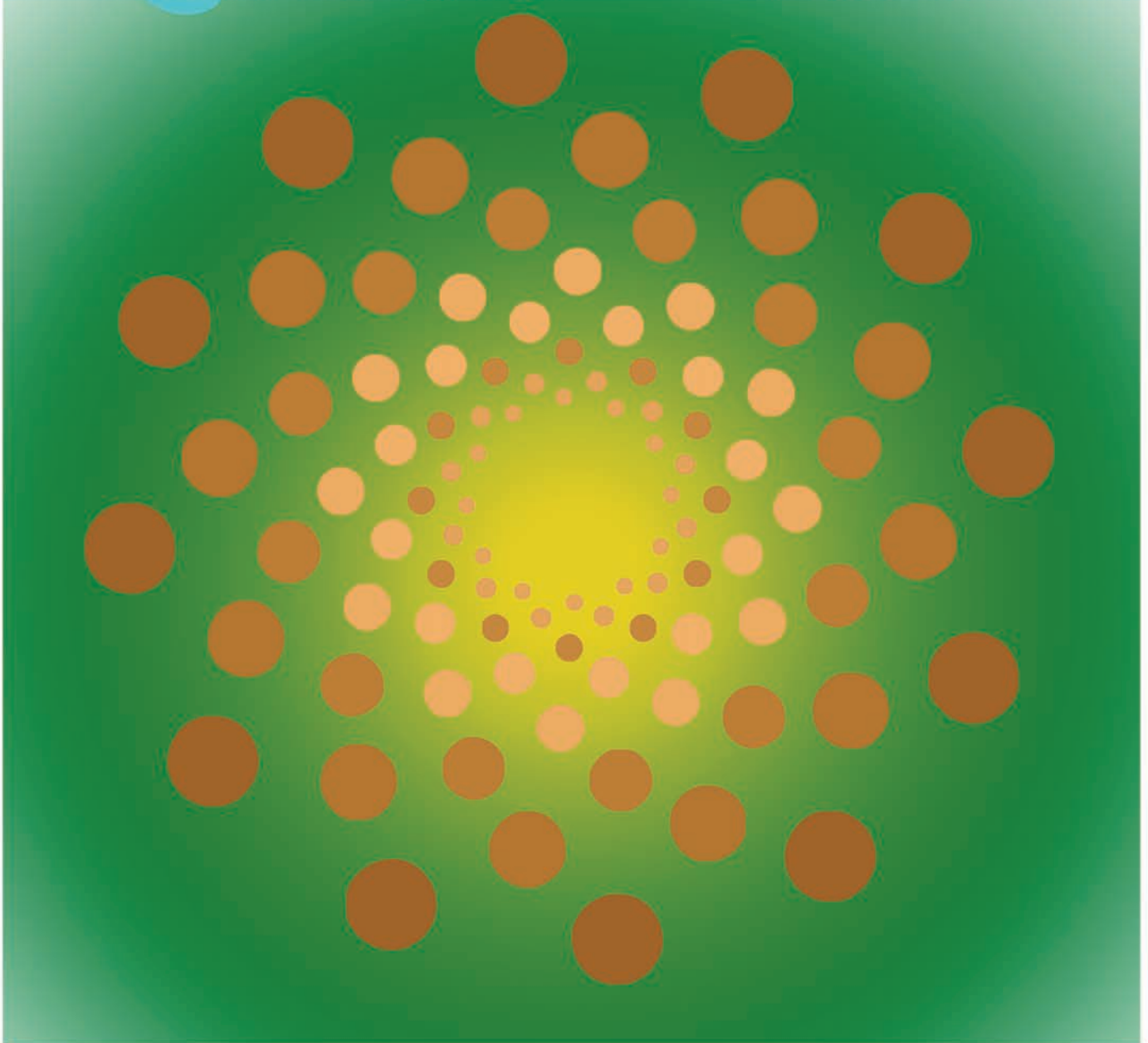

yenifikir

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
International Journal of Research and Studies

Yıl/Year: 5 Sayı/ Issue: 11 Temmuz-Aralık/ July-December 2013

ISSN: 1308-9412 www.yenifikirdergisi.com

Dünden Bugüne Türk Kızılayı ve 2023 Vizyonu **Ahmet Lütfi AKAR, Mesut MEZKİT** / Bilinç Zihniyet İlişkisi, Duvarları Yıkılmış Bir Bilinç Olarak Son İnsan Postmodern Özne ve Bir Sorgu Bilinci Örneği Kâtip Çelebi **İmran GÜR** / Yüzlük Sattıran Ruh Asaleti **Rahim ER** / Ali Dede (Pesendî)'nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Unsurlar **Mustafa GÜNEŞ** / Yeni Bir Girişimcilik Olgusu Olarak Cemaat İçi Dayanışma **Şeyma GÜN EROĞLU** / Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (1) / Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (2) / Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (3) / Türkiye'yi Ziyaret Eden Turistlerin Ağızdan Ağıza İletişim Eğilimleri **Mustafa GÜLMEZ, Gülay ÖZALTIN TÜR-KER** / II. Abdulhamid Han ve Siyonizm **Mesut MEZKİT** / Einstein, Siyonizm ve İsrail: Doğrudan Bağlantı Kurma **Muhammad Ömer Faruk** / Mario Levi'nin "Yeni Roman"ı: Size Pandispanya Yaptım **Ali BUDAK**

ÇEYREK ASIRLIK DENEYİM

Özel
Aydın

Lisan
Kursları

İNGİLİZCE

FRANSIZCA

ALMANCA

RUSÇA

ÇİNCE

ARAPÇA

İSPANYOLCA

İTALYANCA

12-15 Kişilik Sınıflar

**Haftaiçi / Haftasonu
grupları**

ÜDS, KPDS, YDS, TOEFL

Ücretsiz Etüt İmkânı

Konuşma Sınıfları

**Yurtdışı Eğitim
Danışmanlığı**

Tercümanlık Hizmeti

**2,5 AYDA
MEB ONAYLI
SERTİFİKA**

AYDIN LİSAN KURSLARI
Ziraat Bankası Arka Sokağı

No:14 Kat:1 / AYDIN

Tel: 0 256 214 48 21

www.aydinlisanegitim.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
International Journal Of Academic Research And Studies

Yıl/Year: 5 • Sayı/ Issue: 11 • Temmuz-Aralık/ July-December 2013

ISSN:1308-9412

www.yenifikirdergisi.com

KURULUŞ TARİHİ : 26 NİSAN 2009
THE DATE of FOUNDATION : 26 April 2009

Yılda İki defa; 28 Temmuz-28 Aralık aylarında yayınlanır.
Publishing twice a year : 28th July - 28th December

Yayın Aralığı: 28 Temmuz 2012 - 28 Aralık 2013
Publishing Interval 28th July 2012 - 28th December 2013

SAHİBİ/OWNER

Gönül ŞAHİN MEZKİT

GENEL YAYIN YÖNETMENİ/EXECUTIVE EDITOR

Mesut MEZKİT

EDİTÖR/ASSOCIATE /EDITOR

Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU

YAYIN KOORDİNATÖRÜ-YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ

Rabia ÇAKI

YAYIN KURULU BAŞKANI/ HEAD OF EDITORIAL BOARD

Mesut MEZKİT

AKADEMİK DANIŞMAN/ ADVISORY OF ACADEMIC

DOÇ. Dr CELALEDDİN SERİNKAN

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Mesut MEZKİT

Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU

Rabia ÇAKI

Mükerrem KÜRÜM

Cengiz ALTINTAŞ

Davut TÜRKSEVER

Grafik-Tasarım/Graph Design by:

Yusuf BUDAK

Baskı/Pressed by: Detay Fotokopi Zafer Mahallesi 127 Sokak No:2/B AYDIN

TLF.: 0 256 215 37 30

REKLAM VE İLETİŞİM ADRESİ/COMMUNICATION

AYDIN: Hasaneferdi Mahallesi 1919 Sokak No:14 Kat:1 AYDIN TLF.: 0256 214 48 21

İSTANBUL: Otağtepe Caddesi Timuçin Sokak Ekmekçioglu Residence No:1D: Anadoluhisari/BEYKOZ/İSTANBUL

www.yenifikirdergisi.com www.kulturtarihi.org

El-mek(e-Mail): yenifikir@Hotmail.com

info@yenifikirdergisi.com

ISSN:1308-9412

DERGİ HAKEM VE DANIŞMA KURULU BOARD OF REVIEWERS

PROF. DR. ABDULLAH İLGAZİ	Dumlupınar Üniversitesi/ University
PROF. DR. AYŞE ÜSTÜN	Uşak Üniversitesi /University
PROF. DR. AHMET NAHMEDOV	Azerbaycan Devlet Üniversitesi/ University
PROF. DR. BEKİR DENİZ	Akdeniz Üniversitesi/University
PROF. DR. DURAN NEMUTLU	Adnan Menderes Üniversitesi University
PROF. DR. FATİMA MATOS	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto /University
PROF. DR. FATİMA OUTEİRINHO	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/ University
PROF. DR. FEYZULLAH EROĞLU	Pamukkale Üniversitesi/University
PROF. DR. HAKKI ÖNAL	Dokuz Eylül Üniversitesi /University
PROF. DR. İSMET BARAN	İstanbul Üniversitesi//University
PROF. DR. MARIA DE FATİMA MORINHO	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/University
PROF. DR. MARIA DO NOSCIMENTO	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto /University
PROF. DR. ORHAN OKAY	Emekli Öğretim Görevlisi/ Retired Lecturer
PROF. DR. SALİH TUĞ	Marmara Üniversitesi /University
PROF. DR. YUSUF DEVRAN	Yeditepe Üniversitesi /University
PROF. DR. YÜCEL OĞURLU	Beykent Üniversitesi /University
PROF. DR. ZULMİRA SAUTOS	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto /University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. ALİ ELEREN	Türkiye Kırgızistan Manas Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. BAHRİ ERSOY	Afyon Kocatepe Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. CELEDDİN SERİNKAN	Pamukkale Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. HÜSAMETTİN İNAÇ	Dumlupınar Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. MEHMET MARANGOZ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. MEHMET ÖNAL	İnönü Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. MUAMMER ZERENLER	Selçuk Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. MUHAMMET ERAT	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. MUSTAFA ERKAN ÜYÜMEZ	Anadolu Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. MUSTAFA GÜLER	Afyon Kocatepe Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. SADIK KARTAL	Mehmet Akif Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. SÜLEYMAN İNAN	Pamukkale Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. SÜLEYMAN UYAR	Akdeniz Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. SÜLEYMAN KIZILTOPRAK	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. ŞABAN ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. TALİP KARAKAYA	Dumlupınar Üniversitesi/University
DOÇ. DR./ASSOC. PROF. DR. TURGAY ZUN	Muğla Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ALİ SATAN	Marmara Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ABDÜLKADİR YALDIR	Pamukkale Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ADİL ADNAN ÖZTÜRK	Adnan Menderes Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ALİ TAŞ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ARZU ÇAKINBERK	Tunceli Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. AYDIN SARI	Pamukkale Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. BEKİR SAVAŞ	Kocaeli Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. DİLŞEN İNCE ERDOĞAN	Adnan Menderes Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. DOĞAN KUTUKIZ	Muğla Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ESİN BARUTÇU	Pamukkale Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ERDİNÇ YÜCEL	Selçuk Üniversitesi/University

DERGİ HAKEM VE DANIŞMA KURULU BOARD OF REVIEWERS

YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. GÜNER GÜNEŞ	Adnan Menderes Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. HALİL İBRAHİM HAKSEVER	Uşak Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. HANS WERNER SCHMDDT	Goethe Enstitüsü/Institute
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. HİLMİ DEMİRKAYA	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. HÜLYA YALDIR	Pamukkale Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. HÜSEYİN ÜRETen	Adnan Menderes Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. İSA ÇELİK	Muğla Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. İSMAIL TOSUN	Süleyman Demirel Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. KAZIM ÇELİK	Pamukkale Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. MUSTAFA BIYIKLI	Dumlupınar Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. NESLIHAN COŞKUN KARADAĞ	Çukurova Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. SELAHATTİN AVŞAROĞLU	Selçuk Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. UĞUR KILINÇ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. YASİN BİLİM	Necmettin Erbakan Üniversitesi/University
YRD.DOÇ. DR./ASST. PROF. DR. ZUBEYİR BAĞCI	Pamukkale Üniversitesi/University

(ünvan ve isim sırasına göre yazılmıştır./by academic title the names listed and alphabetically)

Dergimiz;

- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,
 - ASOS Sosyal Bilimler İndeksi ve
 - Akademik Türk Dergileri İndeksi
 - Türk Eğitim İndeksi
- tarafından taranmaktadır.

- * Yeni Fikir dergisi üç dilde yayın yapan uluslararası sosyal bilimler bir dergidir.
- * Yeni Fikir dergisinin akademik yazıları hakemlidir.
- * Akademik tarzda yazılan araştırma ve inceleme yazıları ilgili hey'etlerin tetkikinden sonra yayımlanabilir.
- * Hakem Kurulu yayım düzeni www.yenifikirdergisi.com adresinden incelenebilir.
- * Yeni Fikir dergisi gizli hakemlilik prensibini esas almıştır.
- * Hakem heyetine gönderilen yazının yazarının ismi gönderilmez.
- * Hakemler, birbirinden bağımsız olarak yazıyı inceler ve raporlarını ona göre verirler.
- * Dergiye gönderilen makaleler Calibri 11 punto, tek aralıklı olarak, iki yana yaslı, paragraf öncesi ve sonrası 6 nk boşluk bırakılmalı ve makale başlığı büyük ve ortalanmalıdır. Alt başlıklar APA usulü ile gösterilmeli ve paragraf başı ile beraber olmalıdır.
- * Yazar/yazarların isim ve soy isimleri, başlığın altında sağa yaslı olarak yazılmalıdır. Unvan, kurum ve mail adresleri için özel dipnot için yıldız "*" işareti eklenmeli ve sayfanın altına bilgiler yazılmalıdır. Mail adresi için, sadece sorumlu yazarın adresi yeterlidir.
- * Özet ve abstract kısmı Calibri 10 punto ve tek aralıklı olmalıdır. Şekiller ve tablolar, 10 punto ve tek aralıklı olmalıdır. Bunlarda 6 nk boşluk bırakılmayacaktır.
- * Kaynak gösterimi metin içinde olmalıdır. Eğer dipnotta kaynak verilecekse Calibri 9 punto ve tek aralıklı, boşluk bırakılmadan verilmelidir. Kaynakçada makaleler: soyisim, isim, (yıl), başlık şeklinde devam etmelidir.
- * Gönderilecek yazılarda sosyal bilimlerde yaygın ve kabul edilebilir kaynak gösterme usullerinde (MFL, Harward, Chicago, APA gibi) herhangi biri, kendi içinde tutarlı olmak şartıyla kullanılabilir
- * Yeni fikir Dergisine gönderilecek yazılar, A4 boyutunda 15 sayfayı geçmeyecek şekilde düzenlenmelidir.
- * Yayımlanmak üzere gönderilen yazının aynısı veya benzerinin başka bir yerde yayınlanmamış olması gerekir. Özgün çalışmalarda yazarların, yazının uluslararası bir yerde (Türkiye dahil) yayınlanmadığına dair imzalı beyanını içeren bir belge başvuruya eklenmelidir.
- * Yazılar belirlenen yazı ölçülerinde 80 gramlık A4 boyutunda beyaz kâğıda çıktısı dergi adresine, ayrıca e-posta adresine de gönderilmelidir.
- * Dergi, Türkçe-İngilizce-Almanca olmak üzere üç dilde yayın yapacaktır
- * Akademik yazılar, komisyonlarımız tarafımızdan tercüme edilecektir.
- * Çeviri ve inceleme yükümlülükleri ile hakem heyetine gönderilecek yazıların yükümlülükleri yazara aittir..
- * Çeviri, inceleme ve hakem heyetine gönderilecek yazıların kargo yükümlülükleri yazara aittir.
- * Yazarın talebi doğrultusunda ayrıca farklı dillerde de yayımlanabilecektir. (Rusça-Fransızca-Arapça-İspanyolca-İtalyanca gibi)
- * Akademik yazıların dışında seviyeli yorum, görüş, tartışmalara da yer verilecektir.
- * Yazıların sorumluluğu yazarlarına, reklamların sorumluluğu da reklam verenlere aittir.
- * Gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın iade edilmez.
- * Derginin ve yazarın ismi kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
- * Yeni Fikir dergisinde yayınlanacak çalışmaların imlâ ve noktalama-sında yazarın tercihi geçerli olmakla birlikte gerekli görüldüğü takdirde TDK 'nın kurallarına göre düzeltmeler yapılacaktır.
- * Yeni Fikir dergisine gönderilen çalışmaların cevaplanma süresi 30 gündür. Bu zaman içerisinde cevap verilmeyen çalışmalar ulaşmamış demektir. Akademik çalışmalarla ilgili, hakemlerin verdiği olumlu ya da olumsuz görüş, çalışmanın yazarına bildirilir; gerekli düzeltmeler istenebilir.
- * Yeni Fikir dergisinde yayımlanacak polemik konusu olan çalışmalarda en fazla 2 kez cevap yazma hakkı tanınır.
- * Yeni Fikir dergisinin bütün yayın hakları Gönül Şahin MEZKİTe aittir.
- * Yeni Fikir Dergisi, www.yenifikirdergisi.com adresinde de yayımlanmaktadır.

- *Yeni Fikir is an international journal of social sciences published in three languages.
- *Yeni Fikir is a peer-reviewed academic journal.
- *All papers will first be reviewed by the board of editors.
- * For guidelines for manuscript submission and preparation, please visit www.yenifikirdergisi.com
- * We rely on the principle of confidential peer review.
- *The names of the authors shall not be revealed to the peer reviewers
- *Submitted manuscripts shall not exceed 15 pages..
- *Articles submitted to the journal have to be in Calibri 11 font, single spaced, italics. Also, there must be 6 nk space before and after the paragraph, and titles have to be in capital letters and typed in the middle. Subtitles must be typed in APA and be on the same line with the paragraphs.
- *Full names of author(s) must be written in italics under the title. For titles, addresses of organisations and e-mails and footnotes, the symbol "*" has to be added and necessary information must be written at the bottom of the page. Just the author's address in charge is sufficient for the e-mail address.
- *Abstract parts have to be in Calibri 10 with single spaced. Diagrams and tables must be in 10 font and single spaced. There must be no 6nk space this time.
- *Referencing must be within articles themselves. If referenced in footnotes, they have to be in Calibri 9 font, single spaced, without space. In bibliography, the articles must follow this order : surnames, names, years, titles.
- * For the bibliography, referencing will be done in any widely used style in social sciences(MFL,Harvard,Chicago,APA).
- *Submitted articles must not have been previously published, or submitted for publication elsewhere.
- *The signed confirmation that the article is an original study and has not been previously published must be attached.
- *Manuscripts typed on a A4 paper of 80 g should be submitted both to the address of the journal and via e-mail.
- *Yeni Fikir is published in Turkish, English, and German.
- *Academic papers are translated by the members of the Board of Foreign Languages.
- *Translated papers submitted will first be redacted by the Board of Foreign Languages.
- *Postage for manuscript submission is to be paid by the author.
- *Articles are also to be published in other languages on the author's demand (Russian, French, Arabic, Spanish, Italian,etc.).
- *Manuscripts other than academic studies, such as comments, opinions, arguments, discussions, will be accepted.
- *Yeni Fikir shall not be held legally responsible for the manuscripts and/or the advertisements submitted.
- *Submitted articles,whether published or not, shall not be returned.
- * The editor-in-chief reserves the right to make suggestions and/or modifications,if necessary, before publication.
- * The copyright of Yeni Fikir belongs to Gönül Şahin Mezkit.
- * Yeni Fikir is also published online at www.yenifikirdergisi.com
- * Quotations may be used provided that they are referred.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

- [1-11] **Dünden Bugüne Türk Kızılayı ve 2023 Vizyonu**
The Turkish Red Crescent From Past to Today and The Vision of 2023
Ahmet Lütfi AKAR, Mülakât: Mesut MEZKİT
- [12-32] **Bilinç Zihniyet İlişkisi, Duvarları Yıkılmış Bir Bilinç Olarak Son İnsan**
Postmodern Özne ve Bir Sorgu Bilinci Örneği Kâtip Çelebi
Kâtip Çelebi As an Example of Interrelation Between Consciousness and
Mentality, As the Last Human Postmodern Subject Whose Walls of
Consciousness Have Been Destructed and As an Emaple of Inquiry Consciousness
İmran GÜR
- [33-38] **Yüzük Sattıran Ruh Asâleti**
The Dignity of Soul making one sell his ring
Rahim ER
- [39-46] **Ali Dede (Pesendî)'Nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Unsurlar**
Religious and Sufistic Components of Ali Dede (Pesendî)'s Poetry
Mustafa Güneş
- [47-53] **Yeni Bir Girişimcilik Olgusu Olarak Cemaat İçi Dayanışma**
Intra Community Cooperation As s New Entrepreneurship Phenomenon
Şeyma Gün EROĞLU
- [54-55] **Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (1)**
[56-57] **Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (2)**
[58-59] **Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (2)**
- [60-92] **Türkiye'yi Ziyaret Eden Turistlerin Ağızdan Ağıza İletişim Eğilimleri**
The Word Of Mouth Trends On Tourists Who Visited Turkey
Mustafa GÜLMEZ, Gülay ÖZALTIN TÜRKER
- [93-98] **II. Abdulhamid Han ve Siyonizm**
Mesut MEZKİT
- [99-131] **Einstein, Siyonizm ve İsrail: Doğrudan Bağlantı Kurma**
Einstein, Zionizm and Israel: Connecting Directly
Muhammad Ömer Faruk
- [132-156] **Mario Levi'nin "Yeni Roman"ı: Size Pandispanya Yaptım**
Mario Levi's "New Novel" I Prepared You Pandispanya
Ali Budak

AYDIN **Yeni**fikir **HABER**
genç ve geniş düşünenler için

Haberin
Yeni Adresi

www.yenifikirhaber.com

Editörden

Akademik ve fikrî bir araştırma dergisinin desteksiz yaşayabilmesi; birilerine bel bağlamadan hayatını sürdürebilmesi; elbette takdire şâyân bir hadisedir. 26 Nisan 2009 tarihinden bu tarafa geçen beş yıllık sürede 11. sayıyı çıkarabilmek ve 12. özel sayının bitmek üzere olduğunu beyan etmek; fizikî mücadelenin yanında fikrî bir varlığın olduğuna da işaret eder. Bu dergiyi çıkarmadaki esas gayemiz, Türk fikri hayatına bazı “şey”leri kazandırabilmektir. Bunun için çalıştık; çabaladık; gayret ettik. Neticede fasılasız bir düşünce dergisinin nüvlerinden olmanın haklı sevincini yaşamak elbette önemlidir. Ancak, bu tür dergilerin devamlılığında, okurların ve yazarların müspet veya menfi eleştirilerin etkisi inkar edilemez. Bunları dikkate alarak devam eden yolculuğumuz, bütün imkânsızlıklara rağmen geleceğe matuf fikrî yatırımlarımız kesintisiz sürecektir. Dergimizde yayımlanan bazı makalelerin Türkiye’nin gelecek inşasında önemli kilometre taşları olacağı da hakikattir. Bizim çıkış noktamız ve amacımız olan yerelliğiyle cihaşümül(global) bir fikrî hareketin öncülüğünü yapmak; gelecek nesillere kaynak gösterilmesi adına çabaladığımız dergimizin taşra denebilecek Aydın gibi bir yerde yayın hayatını sürdürmesi; ciddi bir fedakarlığın varlığını gösterir. Türkiye ve dünyanın her tarafından, sosyal bilimler alanında birçok yazarın, akademisyenin makalesini yayımlayıp; buna karşın şehrin üniversitesindeki akademisyen topluluğundan ses ve sedanın çıkmaması câlibi dikkattir. Bu, acı bir gerçektir. Buna sebep, tarafgirlik olamaz. Yayın politikamız gereği bütün görüşlerin saygıdeğer olduğuna inanıyoruz. Bazı sayılarımızda zıt görüşlerin bir arada olduğuna şahit olunabilir. Düşünce aykırıklarından dolayı kısıtlamaya gitmediğimize göre, bunda başka sebep olmalı: o da taşrada olmanın ezikliği. Başka bir şey değil. Unutmamak gerekir ki merkezi ayakta tutan taşradır..

Bu sayımızda da birbirinde değerli araştırma ve akademik makalelerimiz mevcut. Ancak 11. sayıda bir farklılık yaptık. Zaman zaman bu tür yazılara yer vereceğiz. Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanı sayın Ahmet Lütfi Akar ile **“Dünden Bugüne Türk Kızılayı ve 2023 Vizyonu”** başlığı altında geniş bir mülakat gerçekleştirdik. Yoğun iş temposu içinde bize zaman ayırdığı için kendilerine müteşekkirimiz. Bu röportajın hazırlık aşamasında Pamukkale Üniversitesi İşletme Fakültesi Doktora Öğrencisi Keziban Kaymakçı’ya da katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Diğer makaleler ise; Yrd.Doç. Dr. İmran GÜR’ün akademik usulde **“Bilinç Zihniyet İlişkisi, Duvarları Yıkılmış Bir Bilinç Olarak Son İnsan Postmodern Özne Ve Bir Sorgu Bilinci Örneği Kâtip Çelebi”** isimli araştırma yazısı ; değerli fikir adamı ve gazeteci Rahim Er’in daha evvel Tarih ve Medeniyet dergisinde yayımlanan ve çok önemli olduğunu düşündüğüm **“Yüzük Sattıran Ruh Asâleti”** isimli makalesi, Doç.Dr.Mustafa Güneş’in **“Ali Dede (Pesendî)’nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Unsurlar”**, Şeyma Gün Eroğlu’nun **“Yeni Bir Girişimcilik Olgusu Olarak Cemaat İçi Dayanışma”** adlı çalışması ile Pror. Dr Mustafa Gülmez ile Dr Gülay Özalpın Türker’in **“Türkiye’yi Ziyaret Eden Turistlerin Ağızdan Ağza İletişim Eğilimleri”** akademik makaleleri dikkatle okunması gereken çalışmalardır. Doç.Dr. Ali Budak’ın Mario Levi’nin **“Yeni Roman I:Size Pandispanya Yaptım”** adlı çalışmasını da ilgi ile okuyacağınızı tahmin ediyoruz. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nden üç adet vesikayı Osmanlı Türkçesi’nden Türkiye Türkçesi’ne naklettiğimiz **“Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza 1,2,3”** adlı yazı, günümüz dış siyasetine ışık tutabilecek bir arşiv belgesidir. Bendenizin **“II. Abdulhamid Han ve Siyonizm”** isimli makalemiz ile Doç. Dr. Muhammad Ömer Faruk’un **“Einstein, Siyonizm ve İsrail: Doğrudan Bağlantı Kurma”** uzun bir çalışmasını sizlerle paylaşıyoruz.

12.Özel sayımızda buluşmak ümidiyle...

Mesut MEZKİT

Editors’s Note

Continuing its being without any support and link is something that should be appreciated for an academic and intellectual journal. Since the date 26 April 2009 five years passed, we published the 11th issue and are about to complete the 12th special issue, this shows there is not only the physical struggle but also the intellectual existence. Our basic aim while publishing this journal was to gain “something” to Turkish intellectual life. We struggled; studied; endeavoured. Eventually, feeling the rightful pleasure of being an unremitting intellectual journal is certainly important. However, the effects of the readers’ and the writers’ positive and negative critiques on the continuity of these kind of journals can not be denied. Our journey which continues as considering all the critiques and our intellectual investments directed to the future, will continue uninterruptedly despite all the negations. It is a reality that some articles which are published in our journal will be important milestones in the future building of Turkey. Our point of departure and aim was being the leader of a local at the same time a global intellectual movement; our journal for which we spend effort to leave it as a source for the next generations; continuing its publication life in Aydın which can be accepted as a provincial city, is the result of an extreme devotion. Publishing the articles of many writers, academics from social science area in Turkey and all over the World; whereas the silence of the city’s University’s academic community is a noteworthy situation. This is a grim truth. The reason of this situation can’t be the advocacy. Because of our publishing politics, we believe that all the views are respectable. It can be seen in some of our issues the opposing views were together. As we don’t do any restriction to the views, there must be another reason for this silence: it is the humiliation of being in the provinces. It is nothing else. It shouldn’t be forgotten that the provinces keep afloat the center.

*In this issue there are valuable reserches and academical articles. But, we made a difference at the 11th issue. We will sometimes feature the articles like these. We had a wide interview with Mr. Ahmet Lütfi Akar the President of Turkish Red Crescent under the title of **“The Turkish Red Crescent From Past to Today and The vision of 2023”**. We are thankful to him because he allowed time to us in his busy schedule. Thanks a lot to Keziban Kaymakçı who is a doctorate student in School of Business in Pamukkale University, for helping us in the preparation process of this interview. The other articles are; a research article which is written with an academic speech by Doç. Dr. İmran Gür named **“The relation between senses and mentality, The last human being whose consciousness’ walls were collapsed, Postmodern Subject and an example of inquiry consciousness Katip Çelebi”**; the article of a valuable intellectual and journalist Rahim ER, which was published before in The History and Civilization Magazine, named **“The Dignity of Soul Making One Sell His Ring”**, **“The Religious - Sufistic Items in Ali Dede (Pesendî)’s Poems”** by Doç. Dr.Mustafa Güneş, **“The Cooperation in The Religious Assembly as A New Enterprise Spirit Plot”** by Şeyma Gün Eroğlu and’in **“The mouth to mouth communication bent of the Tourists who visit Turkey”** an academic study written by Prof. Dr Mustafa Gülmez and Dr Gülay Özalpın Türker. **“An Instant from the History of Mosul-Kirkuk 1-2-3”** in which we translated three documents from Ottoman Turkish to Modern Turkish the documents are from the Prime Ministry’s Ottoman archives and they can show the way to the foreign policy of Turkey today. We are sharing the articles written by me **“Sultan II. Abdulhamid and Zionism”** and **“Einstein, Zionizm and Israel: Connecting Directly”** written by Doç. Dr. Muhammad Ömer Faruk.*

Hope to see you in our 12th special issue...

Mesut MEZKİT

AYDIN
Yenifikir
HABER
genç ve geniş düşünenler için

Haberin
Yeni Adresi

www.yenifikirhaber.com

Dünden Bugüne Türk Kızılayı ve 2023 Vizyonu

Ahmet Lutfi AKAR*

Mülakât: Mesut MEZKİT**

Özet:

Türk Kızılayı Genel Başkanı Ahmet Lutfi AKAR ile yapılan bu mülakâta Türk Kızılayı'nın geçmişten bugüne genel bir değerlendirilmesi yapıldı. Türk Kızılayı'nın vizyonu, misyonu ve gelecek projeksiyonlarına yönelik tespitlerle, üzerine aldığı sorumluluklarını ne oranda yerine getirebildiğine temas edildi. Türk Kızılayı'nın Türk sivilleşmesindeki etkileri ile uluslararası organizasyonlardaki etkisi ve Kızılay-Kızılhaç karşılaştırılması yapıldı. Türkiye'de vukuu bulan deprem ve benzeri felaketlerdeki en kısa sürede en fazla hizmetin nasıl yapıldığına dair verilerin analizleri masaya yatırıldı. Türk Kızılayı'nın milletlerarası arenadaki tesiri ve kaç ülkeye yardım faaliyetlerinde bulunulduğu ifade edildi. Son yıllardaki; özellikle son beşyılıda ivme kazanan olumlu gelişmelerin sebepleri tahlil edildi. Hususiyle kan toplamadaki başarının sırrına vurgu yapıldı. Türk Kızılayı'nın 2023 hedeflerinden bahsedildi.

Anahtar Kelimeler: Türk Kızılayı, Ahmet Lutfi AKAR, 2023 Vizyonu, Deprem, Türk Kızılayı Kan Hizmetleri,

The Turkish Red Crescent From Past to Today and The Vision of 2023

Abstract:

A general evaluation, from past to today, of Turkish Red Crescent was done in this interview which was made with Ahmet Lutfi AKAR The President of Turkish Red Crescent. We touched to The Turkish Red Crescent's vision, mission and at what rate they can actualize the responsibilities that they have taken with the future projections. We talked about the effects of Turkish Red Crescent to the Turkish civilising and the effects in the international organisations and a comparison of Red Cross – Red Crescent was made. The datas of analysis on how the maximum aid can be made in the minimum time after the earthquakes or other natural disasters in Turkey. We talked about the international effects of The Turkish Red Crescent and how many countries does it help. The reasons of the pozitive developments in recent years especially in last five years were analysed. We emphasized especially the secret of achievement in collecting blood donations. We also talked about the aims of Turkish Red Crescent's in 2023.

Key Words: Turkish Red Crescent , Ahmet Lutfi AKAR, The Vision of 2023, Earthquake, Turkish Red Crescent Blood Utilities.

* Türk Kızılayı Genel Başkanı

** Türk Kızılayı Aydın Şube Başkan Vekili

Soru 1:

Sayın Başkanım, Türk Kızılayı'nın hedeflerine geçmeden evvel geçmişe bakmak gerektiğini düşünüyorum. Tarihi perspektiften baktığımızda 1868'den beri faaliyetlerini sürdüren Türk Kızılayı'nın 2013 tarihine kadarki vizyonu ne ölçüde uluslararası çapta hayata geçmiştir?

1868 yılında kurulan Türk Kızılayı, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan az sayıdaki özel kurumdan birisi.

Toplumsal dayanışmayı sağlamak, sosyal refahın gelişmesine katkıda bulunmak, yoksul ve muhtaç insanlara barınma, beslenme ve sağlık yardımı ulaştırmak gibi önemli görevler üstlenen ve birçok konuda da öncü olan Türk Kızılayı, kan, afet müdahale, sağlık, sosyal yardım, gençlik ve eğitim gibi alanlarda hizmetler sunuyor. Hizmet yelpazemizi de sürekli genişletiyoruz.

Bu kadar geniş alanda hizmet üreten Türk Kızılayı'nda yeniliklerin ve yenilenmenin süreklilik arz eden bir süreç olduğunu söylememiz gerekir. Ana faaliyet alanlarımız olan afet ve kan hizmetlerinde teknolojik alt yapımızda ve yetişmiş insan gücümüzde önemli gelişmeler sağladık. Çağın gerektirdiği şekliyle ihtiyaçların merkezden değil yerelden karşılanabilmesi için yereldeki tesisleşmeye de önem verdik.

Ülkemizin yardım eli olan Türk Kızılayı'nın insani yardım çalışmaları ülke sınırlarını aşarak her dinden, dilden ve ırktan mazlumlara uzandı.

Son beş yılda 43 farklı ülkeye ayni ve nakdi insani yardım gerçekleştirdik. Bu operasyonlarda ayni yardımların nakdi karşılıkları da hesaplandığında toplam yardım miktarı 125 milyon Türk Lirasını buluyor.

Yardımsever halkımız da Kızılay'a güveniyor ve farklı coğrafyalardaki ihtiyaç sahiplerine ellerini uzatmak için bağışlarını Türk Kızılayı'na emanet ediyor.

İhtiyaç sahiplerini belirlerken önceliğimiz kimsenin ulaşamadığı ve kimseye ulaşamayan mazlumların ihtiyaçlarını karşılamak. Dünyanın sırtını döndüğü, görmezden geldiği coğrafyalardaki ihtiyaç sahiplerine biz ulaşıyoruz. Bu da hem bizim hem de ülkemizin uluslararası saygınlığına katkı sağlıyor.

Soru 2:

Türk Kızılayı bir sivil toplum teşkilatı. Bu çerçeveden baktığımızda Türkiye'nin sivilleşmesine katkısı olduğunu söyleyebilir miyiz?

Kamuya ilişkin hizmetleri devletten bekleme gibi bir alışkanlığımız var. Oysa Türk Kızılayı, iyi organize olunduğunda, kamuya gerçek niyetinizi iyi anlatabildiğinizde devletten beklenen birçok hizmetin sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanabileceğini gösterdi. Bu konuda da diğer sivil toplum kuruluşlarına örnek oldu. Bu açıdan baktığınızda sivilleşmeye katkımız olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Soru 3:

Türk Kızılayı 1868'den bu tarafa çeşitli safhalardan geçmiştir. Bu aşamalarda İktidar-Kızılay ilişkisi nasıl olmuştur? Hiç siyasallaşma endişesi taşınmış mıdır?

Türk Kızılayı, çalışmalarını belli evrensel ilkelere gerçekleştiriyor. Bu ilkelerin içerisinde, tarafsızlık, bağışsızlık, eşitlik gibi ilkeler de mevcut. Bu ilkelerden vazgeçmemiz mümkün değil. Biz herkese eşit mesafedeyiz, bizden yardım bekleyen ihtiyaç sahibinin diline, dinine, ırkına, rengine ve siyasi görüşüne bakmayız. Yine uluslararası yapıda Kızılay ve Kızılhaçlar, devletlerin ve hükümetlerin tamamlayıcısı kurumlar olarak tanımlanıyor. İşin bu şekliyle Türk Kızılayı'nın, Türk Devletinin, Türk Hükümetinin yanında yer almasından daha doğal bir durum olamaz.

Ne mutlu bize ki Başbakanımız, bizlerin yanında duruyor ve desteğini üzerimizden eksik etmiyor. Gerçekleştirdiğimiz çalışmaları dikkatle takip ediyor. Biz de bu çalışmalar ile ilgili kendisini bilgilendiriyoruz. Bir ülkenin Başbakanının, insani meselelerle yakından ilgilenmesi ancak takdir edilebilecek bir durumdur. Bizim şansımız Başbakanımızın insan sevgisinin en üst düzeyde olması. Başbakanımızın çalışmalarımızı takip etmesinden, işlerimize müdahale ettiği anlamı da çıkartılmamalı. Bir günden bir güne Başbakanımız, şu işi de şöyle yapın dememiştir. Söylese onun fikirleri elbette bizleri için çok değerlidir ancak söylememiştir. Sadece çalışmalarımıza destek vermiş ve o çalışmaların başarıya ulaşması için çaba harcamıştır.

Biz çalışmalarımızın büyük bölümünü hayırseverlerimizin bağışları ile gerçekleştiriyoruz. Sivil toplum Türk Kızılayı'nı desteklediği sürece, Türk Kızılayı da bir sivil toplum kuruluşu olarak yaşayacaktır.

Soru 4:

Türk Kızılayı Tüzüğü'nün 4/a maddesine göre Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi ile birlikte özerk faaliyetlerde bulunduğu ifade edilmektedir.Şu ana kadar yapılan işbirliği neticesinde nasıl bir organizasyonlara imza atıldı? Uluslararası işbirliklerinde Türk Kızılayı ile Kızılhaç arasındaki faaliyetlerdeki dengede eşitlik söz konusu mudur?

Doğrusu ilk göreve geldiğim zaman uluslararası arenada durumumuz çok parlak değildi. Bunu söylerken geçmişte yapılanların hepsini minnetle anıyorum. Ancak Kızılay Kızılhaç Federasyonu ile olan ilişkiler çok iyi değildi. Bu nedenle biz ilk olarak federasyonla ilişkilerimizi iyileştirdik. Yasal statümüzü tanımlattık, Yönetim Kurulu üyeliğimizi sürdürdük. Daha sonra Kore de yapılan kongrede ikinci defa yönetim kurulu üyeliğine seçilme başarısını gösterdik. Ondan sonra, içte ve dışta, giderek artan bir ivmeyle Kızılay yükselmeye devam etti. Dışarıdaki itibarımız tabi ki içerdekinin bir yansımasıdır. Ayrıca yurt dışı operasyonlarda gösterdiğimiz hassasiyet de önemli bir ölçütür.

Türk Kızılayı'nı iki dönem üst üste Uluslararası Federasyon'un Yönetim Kurulunda temsil ettim, dünya üzerindeki 186 Kızılay Kızılhaç Derneği adına alınan kararlarda söz sahibi olduk. 2005 yılında, Kurumumuzun Uluslararası Federasyon'un Yönetim Kuruluna yeniden seçilme sürecini yönettim. Uluslararası Federasyon Yönetim Kurulu'nun yönetim ilkelerinin ve politikalarının oluşturulduğu Kurul Gelişim Grubu, Üst Düzey Uygulama ve Danışma Grubu, gibi kurullarda da görev alarak uluslararası politikaların oluşturulması süreçlerine katıldım.

Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki Türk Kızılayı, Kızılay Kızılhaç Hareketi içerisinde çok önemli bir pozisyona sahiptir.

Soru 5:

Türk Kızılayı'nı 1999 Depremi öncesi ve sonrası diye ayırmak ne kadar mümkündür? Bunun olumlu ya da olumsuz sonuçları üzerinden nasıl analiz yaparsınız?

Türk Kızılayı, 99 depreminde de önemli çalışmalara imza atmıştı, o dönemde de Kızılaycı arkadaşlarımız ihtiyaçları karşılamak için üstün bir gayretle çalışmıştı ama ülkemizde hiçbir kurumun hazır olmadığı gibi Türk Kızılayı da o dönemde o boyutta bir afete hazır değildi.

Tabi biz 2004'te yönetime geldiğimizde, geçmişten gelen bu derslerden yola çıkarak bir yeniden yapılanma planı hazırladık ve uygulamaya koyduk. İyi yetişmiş insan kaynağına ciddi yatırımlar yaptık. Afet lojistik merkezlerimizi ve depolarımızı yeniledik. Afet malzemelerinin lojistiğı ve afet yönetimi konusunda merkezden yönetim yerine bölgesel yönetim sistemine geçtik. İhtiyaç sahiplerinin kullanımına sunduğumuz afet malzemelerini dünya standartlarının üzerine çıkardık. Ulaştırma Bakanlığımızın desteğı ile iletişim konusunda büyük atılım gerçekleştirdik. Artık, afet dönemleri de dünyanın dört köşesiyle uydu teknolojilerini kullanarak kesintisiz iletişim kurabiliyoruz. Hava lojistik köprülerinin oluşturulması için Türk Hava yolları ile işbirliğı anlaşmaları yaptık. Tüm bu yatırımların ve işlerin sonucunda da son yıllarda gerçekleştirdiğimiz başarılı afet müdahaleleri ortaya  ıktı.

Soru 6:

Türk Kızılayı son yıllarda özellikle Ramazan şerif ayı ve Kurban bayramlarına yönelik olarak ciddi bir faaliyetin içinde olduğunu görüyoruz. Buradan da ciddi yardımların toplandığı biliyoruz. Bu stratejiden milletle beraber Türk Kızılayı'nı mı anlamalıyız?

Bizim bir felsefemiz var; Türk Kızılayı milletin malıdır. Biz, toplumun tamamını kucaklayan ve toplumumuzun tamamı tarafından kucaklanan bir Türk Kızılayı için çalışıyoruz. Elbette milletimizin her zaman yanındayız.

Soru 7:

Sayın Başkanım, biraz da sizin d nemizden bahisle sormak istiyorum.Nisan 2004 'ten itibaren bilfiil Kızılay'ın içindesiniz.İkinci dönem Başkanlığı yürütüyorsunuz. D neminizde daha aktif bir Kızılayı görebiliyoruz.Kızılay Başkanı olduğunuzda ne gibi projelerle geldiniz ve şu anki durumda hayata geçirdiğiniz projelerdeki durum nedir?

Elbette özellikle afet ve kan hizmetlerimizdeki kapasitemizi ve hizmet ağıımızı geliştirmeyi hedefliyoruz. Ancak, temelde iki hedefimiz var;

Bunlardan birincisi, ülkesine yakışan, dünyanın lider yardım kuruluşu olmak. Diğeri ise Türk Kızılayı'nın  ye ve gönüllü sayısını arttırarak halkıyla daha fazla kucaklaşan, halka ait olduğunu daha fazla hissettiren bir Kızılay oluşturmak.Bu uğurda da tüm Kızılay gönüllüleri ve profesyonelleri gecelerini g nd zlerine katarak çalışıyorlar.

Soru 8:

Siz Başkan seçildikten sonra Van Depremi oldu.Burada güzel bir organizasyon örneği verdiniz. Bunu ne ye bağlıyorsunuz?

Tarih 23 Ekim 2011'i gösterdiğinde Van ve Erciş'te meydana gelen 7.2 şiddetindeki depremle sarsıldık. 9 Kasım tarihinde yaşanan ikinci büyük deprem ise acılarımızı daha da derinleştirdi. 644 vatandaşımız hayatını kaybetti, binlercesi yaralandı. Toplam 650 bin vatandaşımız depremden doğrudan etkilendi. Türk Kızılayı olarak depremin ilk dakikasından itibaren harekete geçtik. Tüm birimlerimiz bölge için seferber oldu. Tarihin en büyük insani yardım operasyonunu gerçekleştirdik. Sayın Başbakanımızın ve hükümet yetkililerimizin öncülüğünde çalışmalarımızı yürüttük. Yerel yönetimlerle güç birliği oluşturduk.

Depremin üzerinden birkaç gün geçmişti ki 53 bin 535 çadır, 3 bin 794 Mevlana Evi'nin kurulumunu tamamladık; vatandaşların barınma ihtiyacını giderdik. Yurt dışından ve çeşitli kuruluşlardan gelen çadırların kurulumlarını da yaptık. Onlarca çadırkentte yüzbinlerce insana hizmet verdik. Depremin ilk gününden itibaren üç öğün yemek çıkarmaya başladık. Aynı anda diğer ihtiyaç malzemelerini de dağıttık. 214 bine yakın battaniye, 7 bine yakın ısıtıcı, 24 bin adede yakın uyku tulumu, 21 bin 500 adet mutfak seti, 54 bin adede yakın gıda kolisi, 15 binden fazla yatak ve muhtelif yardım malzemesi dağıttık. Konteyner kentler oluşturarak tefrişatını tamamladık.

Tüm bu yapılanlara baktığınızda dünyanın en büyük insani yardım operasyonunun gerçekleştirilmiş olduğunu görürsünüz. Bu başarıyı, halkımızın Kızılay'a duyduğu güven, devletimiz ile gerçekleştirdiğimiz önemli işbirliği ve Kızılaycılığın insani değerlerine bağlılık olarak tanımlayabiliriz.

Soru 9:

Sayın Başbakan, Türk Kızılayı'na ayrı bir önem verdiğini uluslararası ilişkilerde Türk Kızılayı'nı öne çıkarmasından anlıyoruz. Özellikle Türkiye'nin Afrika açılımında Türk Kızılayı'na çok iş düştüğü ortada. Şunu sormak istiyorum. ABD ve Çin başta olmak üzere bir takım devletlerin Afrikayı stratejik üst edindikleri bir dönemde Türk dış politikasında Kızılay stratejik olarak nerede duruyor?

Türk Kızılayı'nın temel stratejisi; insan onurunun korunmasıdır. Dünyanın neresinde ortaya çıkarsa çıksın insan acısını dindirmek ve mazlumların ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıyoruz. Bu elbette ülkemizin yurtdışındaki etkinliğine katkı sağlıyor. Çabalarımız ülkemizin uluslararası stratejisine katkı sağlarsa biz de bundan memnuniyet duyarız.

Soru 10:

Suriye iç savaşından dolayı Türkiye'ye çok sayıda sığınmacı gelmiş durumda. Türk Kızılayı'nın buralarda çok önemli görevler ve sorumluluklar üstlendiğini biliyoruz. Türk Kızılayı sığınmacılara yardım elini uzattığı gibi Suriye içinde de herhangi bir faaliyeti var mı?

Türk Kızılayı olarak yürüttüğümüz insani yardım operasyonlarından birisi de şu an halen devam eden, Suriyeli misafirlerin barınma ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması. AFAD ile birlikte oluşturduğumuz çadır ve konteyner kentlerde misafir edilen Suriye vatandaşları, ülkelerinde yaşadıkları savaşın acılarını unutmaya çalışıyorlar. Onlara uzmanlarımız tarafından psikososyal destek vermenin yanı sıra, çeşitli branşlarda eğitimler de veriyoruz. Giyim, gıda ve sağlık gibi tüm ihtiyaçları da büyük bir misafirperverlikle karşılanıyor.

Ülkemizdeki yardım çalışmalarına ek olarak uluslararası insani yardım hukukundan kaynaklanan hak ve ayrıcalıklarımızı kullanarak sınır üzerinden yardım teslimatı da gerçekleştiriyoruz. Tırlar dolusu yardım malzemesini sınır üzerinden teslim ederek Suriye sınırları içerisindeki mazlumlara da yardım elimizi ulaştırdık.

Soru 11:

Sayın Başkanım, Kızılay'ın bir de Kan Hizmetleri var. Bize kan hizmetlerinizden bahsedermisiniz? Meselâ, Türkiye'nin kan ihtiyacını karşılama nispeti nedir? Kan hizmetleri organizasyonunu nasıl yapıyorsunuz? Ayrıntılarından bahsedebilir misiniz?

Başbakanımız bu ülkenin kan sorununun çözümüne büyük bir hassasiyetle yaklaştı. Biz de Sağlık Bakanlığımızın öncülüğü ve destekleriyle, 2005 yılında başlattığımız "Güvenli ve Gönüllü Kan Bağışı Programı" dâhilinde, modern kan bankacılığının gerektirdiği tüm uygulamaları titizlikle hayata geçirdik.

Programın başlangıcı olan 2005 yılında 342.000 ünite olan kan bağışı rakamı, 2012 yılı sonunda 1.469.000 üniteye ulaştı. Bu rakam, program başlangıcından itibaren %330'luk bir artışı ifade ediyor. Ülkemizin yıllık ortalama kan ihtiyacı 1.800.000 ünite olarak hesaplandığında, Türk Kızılayı bu ihtiyacın %83'nü tek başına karşılıyor.

2012 yılında aldığımız 1.469.000 ünite kandan 2.380.000 kan ve kan ürünü hizmete sunularak 680.000 ihtiyaç sahibinin derdine derman olduk.

Ancak biz bunları da yeterli görmüyoruz. Kan hizmetlerindeki hedefimiz, ülkemizin kan ihtiyacının tamamını, güvenli ve gönüllü kan bağışçıları ile karşılamak.

Soru 12:

Sayın Başkanım geleceğe yönelik projeksiyonları tuttuğumuzda ilk olarak şu soruyu sormak istiyorum: Osmanlı Devleti Çanakkale’de yedidüvelle savaşırken Talat Paşa Ermeni çetebaşlarına haber gönderiyordu:

“Çanakkale’de yedidüvelle savaşıyorum. Doğu’da asayiş için bile kâfi derecede kuvvetim yok. Bizi arkadan vurmayın. Tedbir almak mecburiyetinde bırakmayın bizi.” demesine rağmen sonuçta Tehcir Kanununu çıkartıyor.Ermeni Diasporası, 2015’i 100. yıl Söзде Ermeni Soykırım yıldönümü anma programlarını yıllardır aralıksız sürdürüyorlar. Bundan çok ciddi fayda sağlamayı umuyorlar.Ciddi propaganda yürütüyorlar. Bizler de buna mukabil muhtelif karşı hamlelerimiz oluyor. Hükümet ciddi bir çalışma içinde.Türk Kızılayı bünyesinde “Kızılay Müzesi” kurma projenizden bahisle şunu sormak istiyorum: 1915 Tehcir Hadisesi esnasında karşılık çatışmalar neticesinde yaralananlar vs. olduğu vakıa. 1915 Tehcir Hadisesi’nde Türk Kızılayı ,o zamanki adıyla “Osmanlı Hilaliahmer Cemiyeti” görevi gereği insanların geçtiği yerler muhakkak yardım faaliyetlerine bulunmuştur.Bu tür faaliyetler mutlaka kayıt altına alınmıştır.Türk Kızılayı’nın arşivlerinde bu döneme ait bilgi, belge, bu döneme ışık tutacak herhangi bir kayıt var mı? Var ise başkanlık olarak ne gibi faaliyetlerde bulunacaksınız?Veyahut böyle bir projeniz var mı?

Köklü tarihimize ışık tutan çok ciddi bir arşiv yönetimi çalışması gerçekleştiriyoruz. Uluslararası standartlarda bir arşiv sistemine sahibiz.

Türk Kızılayı o dönemde Ermenilere yönelik önemli yardım çalışmalarında bulunmuş. Bunlara ait belgeler arşiv sistemimizde bulunuyor. Biz de “Tarih Dizisi” yayınlarımızda bu belgelerden bazılarına yer verdik. Bundan sonrası için de tarihimize ışık tutan yayın planlarımız var. Arşivimiz tüm araştırmacılara açık.

Soru 13:

1868’den bugüne kadarki Türk Kızılayı’nın tecrübelerinden de istifade ederek geleceğe dair projeleriniz var mı?

2015 yılında Türk Kızılayı’nın rakipsiz olarak dünyanın bir numaralı iyilik örgütü olmasını sağlamak istiyoruz. Bu ana hedef dışında; Uluslararası Kızılay Kızılhaç Federasyonu’nun başkanlığını üstlenmiş, afet sistemlerini daha işlevsel hale getirmiş, afet müdahale sistemlerini ve diğer faaliyetleri tamamen şubelere dayalı olarak dizayn ederek yürüten, genel merkezden sadece genel koordinasyon ve dış ilişkileri yöneten, bütçesi son derece takviye edilmiş, gayrimenkulleri daha efektif değerlendirilen, çok yüksek miktarda ticari gelirleri olan ve bunları konusunda uzmanlaşmış personeline yatırım olarak değerlendiren, kan hizmetleri alanında Türkiye kan ihtiyacının yüzde yüzünü karşılayabilen, plazma fraksinasyon üretimine geçmiş olan, afet yerleşim sistemlerini en ileriye taşıyan bir Kızılay hayal ediyoruz. Aslında hayal etmiyorum, bunları düşündük, planladık ve mutlaka hayata geçireceğiz.

Soru 14:

Türk Kızılayı yeni dönemde şubeleşmede yeniden bir yapılanmaya gidecek mi? Türkiye içinde olduğu gibi yurtdışında da şubeleşmeler olabilir mi?

Kızılay'a bu büyük sorumluluğu yükleyen ve bu büyük saygınlığı kazandıran nedir? Elbette şubelerimizin ve tüm Kızılaycılarının cansiparane çabalarının payı büyüktür ancak kurumsallaşmasını tamamlamamış bir yapı içerisinde bu çabaların hak ettiği değere ulaşmaması gibi bir tehdit, her zaman önümüzde durmaktadır.

Türk Kızılayı Genel Merkezi artık stratejik planı çerçevesinde ve yeni yapısı ile faaliyetlerini etkin bir şekilde yerine getirmeye başlamıştır.

Artık geldiğimiz noktada Türk Kızılayı, gücünü aldığı Teşkilatını daha güçlendirebilecek bilgi, deneyim ve kaynağa ulaşmıştır.

Aslında, 1999 yılı sonrasındaki tüm yapılanma ve yenilenme çalışmalarının temel amacı, teşkilatımızı güçlendirmektir. Şubelerimiz bizim damarlarımız, en hayati parçalarımızdır. Türk Kızılayı'nın gücü şubelerinin gücüyle doğru orantılıdır. Bizim kılcal damarlarımız tıkalı olursa, kanımızı en uzak köşelere kadar taşıyamazsa, sağlıklı ve üretici olamayız. Bu nedenle, tüm şubelerimizin aynı standartlarda ve aynı yüksek kalitede hizmet vermesi birinci önceliğimizdir. Bu sebeple şubelerimizin kapasitelerini arttırmaya yönelik önemli çalışmalar gerçekleştiriyoruz.

Yurtdışında şube açmamız, Kızılay Kızılhaç Hareketi'nin kurallarına göre mümkün değil. Her Kızılay ya da Kızılhaç sadece kendi ülkesinde şube açabiliyor.

Soru 15:

2123 yıldan yapılacak bir Türk Kızılayı anma programında nasıl hatırlanmayı beklersiniz?

Ülkesinin ve dünyanın her köşesindeki insanın onurunu korumuş, Kızılaycılık ilkele-
rine sıkı sıkıya bağlı kalmış, toplumum tamamıyla kucaklaşmış ve güvenini kazanmış, lider
Türkiye'nin lider yardım kuruluşu olarak hatırlanmak isterim.

Bilinç Zihniyet İlişkisi, Duvarları Yıkılmış Bir Bilinç Olarak Son İnsan Postmodern Özne ve Bir Sorgu Bilinci Örneği Kâtip Çelebi

İmran GÜR*

Özet:

Bilgi, her çağda insanın kendisi, evren ve tanrı hakkındaki yaygın bilme biçimlerinin tamamını karşılayan zihniyet ve onu bilme yetisiyle birleştirerek bir sonuca ulaştıran sorgu bilinci kavramlarıyla özdeşleştirilmiş insanın en temel varlık alanlarından birisi olan bilme etkinliğinin sonucudur. Bilme etkinliği insanın bir bilinç, bir bilme kapasitesi ve bildikleriyle edip eyleyen varlık alanı oluşuyla ilgilidir. Adına zihniyet dediğimiz belirli bir çağın yaygın bilme biçimleriyle kişinin varlık alanı olarak mevcudiyetinin tanınması arasındaki ilişki insanı özgür, bilinçli bir sorgu bilinci ya da varlık olarak tanımlamanın en temel basamağıdır. Yaygın bilme biçimlerini bilmede onu olduğu gibi kabullenme bilgi karşısında insanın bilinçsizlik durumuna karşılık gelmektedir. Bilgiyle karşılaşmada sorgulamadan kabullenme eğilimi insanın bir bilinç olarak varlık alanını tehdit eden en önemli etkidir. İçinde bulunduğumuz çağ bilgi karşısındaki bu iki temel tutumun tarihsel süreçte karşı karşıya gelmesinden oluşmuş, bilgi ve bilinç arasındaki ilişkiyi anlamada önceki dönemlere göre geniş imkânlarla sahip, düşünce, bilim ve kendisiyle ilgili bilmelerinde geçmişle karşılaşma onu yeni bir bakışla sorgulama bilinci görünümündedir. Çağın bilinci, bilginin önündeki coğrafi, etnik ve dinsel duvarların tarihsel süreçte yıkılması üzerine kurulmuştur. Sorgulama, özünde insanın bilinç durumu olan kendi bilme yetisini kullanmasını zorunlu kılan bir etkinlik olması dolayısıyla insanın kendi bilinç merkezini oluşturmada hayati öneme sahip bir etkinliktir. Bu anlamda zihniyetin biçim verdiği bilinç duvarını yıkanlardan biri ve bir sorgu bilinci olan Kâtip Çelebi'yi kavşak noktası olarak değerlendirmek onun bu duvarla ilişkisini eski duvarlar ve yeni duvarların yıkılışında bir sorgu bilinci örneği olarak değerlendirilmiştir. Tarihte ve bugün bilincin ve bilme biçimlerinin bilinç duvarıyla ilişkisi temel unsurlarıyla bu çerçevede sorgulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: bilinç, tarihsel bilme biçimleri, sorgu bilinci, postmodern özne, duvar.

* Yard.Doç.Dr., Namık Kemal Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/ iletisim@imrangur.com

Kâtip Çelebi As an Example of Interrelation Between Consciousness and Mentality, As the Last Human Postmodern Subject Whose Walls of Consciousness Have Been Destructed and As an Emample of Inquiry Consciousness

Absract

Information is the result of the activity of knowing, which is one of the most basic existence spheres of the human being and which has been identified with the concept of mentality that meets all of the widespread cognition types on the human himself, on the universe, and on God. The activity of knowing is related with the fact that a person has a consciousness, a cognition capacity, and a sphere of existence that acts with the knowledge that it possesses. The relation between the wide spread cognition types of an era and the recognition of the existence as the sphere of existence of the person, is the most basic fundament of definition of the person as a conscious inquiry consciousness, or as an existence. In getting to know about the wide spread cognition types, accepting it as it is, represents the unconsciousness situation of the human being before the knowledge. The tendence of accepting without inquiry is the biggest factor that threatens the sphere of existence of the human being in terms of consciousness. The contemporary era seems to be an era of a consciousness that inquires thoughts, since and the knowledge on itself with a new view, and it seems to be the era, which has better occasion than the previous eras in getting to understand the relation between knowledge and consciousness that is composed of the contradictional relationship between these two essential attitudes. The consciousness of the era has been established over the destruction of the geographical, ethnical and linguistic walls before the knowledge, within the historical process. Inquiry is an activity of vital importance for the human being in establishing his own conscience center, since it is in an activity that necessiates the person to use the ability of knowing himself which is in essence the state of consciousness of the person. In this sense, evaluating Katip Çelebi, which is one of the people that destructed the wall of consciousness that is shaped by the mentality and who is an inquiry consciousness as a junction point, has been evaluated as an exemple of inquiry consciousness in his relations with this wall and in the destruction of the old walls and the new walls. The relation of the consciousness and types of cognition with the wall of consciousness has been inquired within this framework, with its basic elements.

Key words: *Consciousness, historical cognition types, Kâtip Çelebi, the consciousness of inquiry, postmodern subject, wall.*

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağ bilginin tanımı, kaynakları, temelleri ve tarihsel süreçte kazandığı anlamlar üzerine düşünmeye odaklanan bir sorgulama bilinci mahiyetindedir. Bilgi, özne (suje) ile nesne (obje) arasındaki anlamlı ilişkiden ortaya çıkan sonuç olarak tanımlanabilir. Bilgi için gerekli iki şey, beyin ve bu beyinde kavranılacak anlamlandırılacak, duyulanıp algılanacak ve hissedilebilecek soyut ya da somut bir varlıktır.

Özünde bir fark etme olan bilginin zorunluluğu ve evrenselliğinden söz etmek, bu fark etmedeki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır denilebilir. Bilginin evrenselliği ve zorunluluğundaki farklılık ve çeşitlilik ise bilgiyi elde ederken kullanılan ve felsefede akt adı verilen farklı anlamlandırma ilişkisidir.²

Bilginin insanla ilişkisinde değişmeyen özelliği insanın varlık alanlarında meydana gelen değişimle yakından ilgili doğasıdır. Bilgi bir aktlar kompleksinden oluşmakta, algı, düşünme, anlama ve açıklama gibi yetilerin insanın diğer varlık alanlarıyla ilişkisinin sonucu olmaktadır. Bir tür hayat eylemi olan bilmenin amacı ya da sonucu ise hakikattir.

Hakikat, hakikat olanı olmayandan ayırma eylemidir.³ Buna göre insanın diğer varlık alanlarındaki değişikliklerle, hakikatle ilişkisi hemen daima birbirini etkilemektedir. İnsan yalnızca bilen bir varlık değildir. Yapıp eden, değerleri duyan, tavrı takınan, önceden gören, belirleyen, isteyen, özgür, tarihsel, ideleştiren, kendini bir şeye veren, çalışan, eğiten-eğitilen, devlet kuran, inanan, sanatı yaratan, konuşan, biyopsişik bir varlıktır.⁴ İn-

sanın diğer varlık alanlarıyla ilişkisi sonucunda ortaya çıkan en üst seviyedeki varlık alanının, varlık alanlarındaki toplam ilişkisini bir araya getirerek kendine özgü bir üçüncüyü ortaya çıkarma etkinliği olarak ifade edebileceğimiz yaratma etkinliği olduğu söylenilebilir.

Bilme etkinliğinin özgünlüğüyle yaratmanın özgünlüğü arasında yakın ilişki sözkonusudur. Kişilerde ve **bazen gruplarda, özgünlüğüyle, geçerlilik ve yararlılığıyla seçkinleşen yeni bir şeyi varlığa getirme yeteneği**⁵ olarak tanımlanabilen yaratma etkinliği bu anlamda bir insanı diğeriyle farklılaştıran ve derecelendiren bilmenin üst basamağını ifade eder mahiyettedir. Bu anlamda bilmenin en üst sınırında **“ereği kendinde olma”**⁶ mahiyetiyle ifade edilen yaratma alanı, bilme sürecinin en üst sınırında bir bilinç Rorty’nin extasis kapasitesi dediği şey olmaktadır.

*“Ekstasis kapasitemiz bizim ahlaki varlıklar olarak eylememizi sağlayan üzerinde eylemde bulunduğumuz kişilerde kendimizi görmemize imkân veren şeydir.”*⁷

Estetiğin alanını da içine alan ve bilme etkinliğini özgün konumda ele almamıza imkân veren extasis kapasitesi ortaya çıkmasında özne (suje) ve nesne (obje)’yi gerekli kılan, insanın içinde bulunduğu evrenle kurduğu ilişkide varlık basamaklarına biçim verme, ondan olma, ona benzeme ya da ondan ayrılmayı gerekli kılan bir etkinliktir.

Bu anlamda extasis bilinçli olmanın ya da bilincin karşılığıdır. Bilinç ise insanın varlık koşullarını ifade eden varlık

²Takiyeddin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.77.

³ Takiyeddin Mengüşoğlu, a.g.e., s.79

⁴ Takiyeddin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 11.

⁵ Ahmet Cevizli, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.179

⁶ İsmail Tunalı, *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 25

⁷ Rorty, Richard, *“Post Modernist Burjuva Liberalizmi”*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, 20013, s. 47

alanlarındaki varlığının anlaşılmasının önkoşulu olacak mahiyete sahiptir.

Bilginin varolan biçimin tespiti, extasis (bilinç) olan insan için ilk basamaktır. Buna göre bilgiyi edinme, belirli bir dönemde varlık koşulları kendi zamanına özgü, işleyen sürecin bir parçası durumunda bulunan bilinç için yalnız bilgiyle karşılaşma koşullarını değil fakat bilginin kendi bilincini biçimlendirmiş olduğu durumu da karşılar mahiyettedir.

Bu, insanın kendisi için hazır bulunduğu mevcutlar evreninde bilincinin bir extasis kapasitesi olarak edilgen konumda bulunduğu yaratmalarının alıcı konumunda edilgenleştiği durumu ifade etmekte, alıcı edilgenliğin kendine özgülüğü bilinç olma durumunun karşılığı olmaktadır. Bu durumda bilgiyle ilişki üretilmiş bilgiyle özdeşleşme ya da onu ötekileştirme biçiminde karşımıza çıkmaktadır ki bu süreç bilgiyle karşılaşma, onu öğrenme biçimlerinin tamamını kapsar mahiyettedir.

Sürecin üst sınırında kişinin öğrendikleriyle arasındaki sınırın onu yaratmayla kendileştirdiği, ötekini dönüştürüp ortaya koymaya, kendisine kadar olan bilgiyi kendi bilinciyle ilişkilendirmede dışlamaya ve kendisine özgü olanı kendisine özgü olmayandan ayırmaya, böylece de önceki bilmeleri üzerine bir kendi bilinci olmaya yönelmektedir. Bilginin dönüştürülüp yeniden yaratıldığı bu süreçle ilişkisi insanın edilgen ya da etken olması durumuna göre farklı bilinç durumlarına karşılık gelmektedir.

Bilginin birikim oluşu, insanın mevcut durumuyla ilişkisini; onun öğrenilmesiyle, üretim sürecini ifade eden dönüştürülmesini; mahiyet kazanmasıyla yeni bir şey ortaya koyabilmek sürecinin mahiyetini; bilme süreciyle doğrudan ilişkisi nedeniyle insanın içinde bulunduğu çağa katılımını; onu anlama ve kavramada

gösterdiği tutumunu ifade eder mahiyettedir.

Bu noktada bilgi üretenin hâkimiyet alanını, üretilmiş tüketeni-edilgen öğrenme- ise onun etkilediği sonuç konumuna getiren tek kişiler ve toplumlar açısında hemen daima bu şekilde gerçekleşmiş bir hâkimiyet alanı olmaktadır. İnsanın bilgiyle bu tarz ilişkisi, tarihsel bir varlık olarak tarihsel bilme biçimleriyle kurduğu ilişkide ortaya çıkmaktadır.

İnsanlığın tarihsel süreç içerisinde bilgiyle ilişkisi içinde bulunduğumuz çağ açısından geçmişin bilme biçimlerini de bilen ve bu geçmiş birikimini kendi bilmesiyle ve bilinciyle ilişkilendiren temel tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle tarihsel bir varlık olarak çağın bilme biçimine ve bilincini şekillendiren mevcudiyetine nüfuz edebilmek için çağ insanının bilincini oluşturan temel düşünme etkinliklerinin temellerini oluşturan tarihsel bilme biçimlerini anlamak gerekmektedir.

Bu bilme biçimlerinin değişmeyen doğasının bilginin üretilmesi, yaygınlaştırılıp benimsenmesiyle onu bir bilinç haline getiren insan arasındaki ilişki son insanın bilinç duvarlarını anlamamız açısından da son derece önemli olmaktadır.

1.Bilginin Kaynağı, Öğrenme, Yayılma, Zihniyet ve Sorgu Bilinci İlişkisi:

İnsanın bilgiyle ilişkisinin varlık alanlarıyla ilişkisi çerçevesinde sürekli bir değişim içinde olması nedeniyle onu kendisinden önceki tutumla benzeştiren, ayıran; bilginin sürekliliği ve devamlılığı açısından aynılık farklılık anlamına gelen belirli dönemlerden söz etmek mümkündür. Bilginin değişim ve dönüşümünde düşünce tarihinde adına zihniyet diyebileceğimiz belirli dönemlerden söz edilebilir. Genel kanaat, tarihte belirli bir bilinç durumunu karşılayan bu ayırım noktalarında

insan ve bilgi arasındaki ilişkiyi, İlkçağ, Ortaçağ, Rönesans, Aydınlanma, Modernizm ve içinde bulunduğu çağ da dâhil edersek Post-modernizm bilinci ya da insanı basamakları olarak adlandırmaktadır.

Bu anlamda bilincin yapılanmasıyla tarihsel dönemlerde yaygın bilme biçimleri arasındaki yakın ilişki, devrin zihniyeti ve ona tabi olanlarla onu sorgulayan ve ayrılanlar arasındaki farklılıktan doğmuş olmaktadır. Belirli bir çağın bilme biçiminin karşılığı olarak zihniyet, kendisini sorgulayan bilinç için hem bilinçte hem de dış dünyada var olan bir duvar konumunda bulunmaktadır. Diğer taraftan bilinç duvarının tarihsel somut duvarlarla aynı çizgide ilerledikleri ve duvarların yıkılmasıyla bilinç olma, bilinçlenme arasında birbirlerini destekleyen birbirlerinin sonucu olmalarına neden olan yakın ilişki söz konusudur.

Bilinç ve tarihsel duraklar açısından duvar-bilinç ilişkisinde zihniyet anlamındaki ilk büyük duvarın ilkçağ düşüncesini yaratan oradan ortaçağa kadar uzanan bugün de etkisini sürdüren Gnostik öğreti olduğu görülmektedir. Bu duvar Batıda, Rönesans ve reform hareketleriyle başlayıp aydınlanma ve romantik bireysellikle devam eden bireyin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan bilincin özgür ve özgün hale gelmesi süreciyle yıkılmış olmaktadır. Doğu'da ise ilk örneklerini XVII. Yüzyılda Kâtip Çelebi'nin sorgu bilincinde bulan bu duvar bilinç ilişkisi aynı sürecin bir parçası olarak bugüne kadar gelmiştir. Duvarın oluşumunda bilginin ilk kaynağı ve kaynağın paylaşılıp yaygınlaştırılması süreci en önemli etken konumunda bulunmaktadır. Adına zihniyet dediğimiz duvar ilk kaynaktan çıkan bilginin çoğunluk tarafından sorgulanmadan kabul edilmesiyle oluşan ve değiştirilmesi binyıllar alan bir temel bilinç durumu olarak tanımlanabilir.

Sorgulanmadan kabul edilen yaygınlaşmanın zihinsel süreçlerle kabullenmesi sonucu ortaya çıkan zihinsel skolastizm ve dogmanın deneyim yokluğu biçiminde karşımıza çıkması aynı nedenle izah edilebilecek türdendir. Bu nedenle skolastizmin başlangıcına ortaçağı değil, fakat tek tanrı inancına da biçim veren en eski dogmayı yani hermetizm ve gnostizm bilincini koymak gereklidir.

Rönesans ve reformla başlayan sorgu bilinci ve bireyin doğuşunun arkasından oluşan ikinci büyük bilinç duvarının soğuk savaş yıllarının izlerini taşıyan siyasal duvar olduğu söylenilebilir. Büyük oranda Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının biçim verdiği bilgi insan ilişkisinde kendine özgü bir bilinç durumu yaratan bu siyasal ve etnik duvar bir zihniyet ve bilinç durumu olarak insanın özgür bir bilinç durumu olarak varlığını çerçeveleyen, sorgu bilincini kabule dönüştüren ve bilme biçimine yön veren ikinci duvardır. Bilgiyi üretenin tekelinde tuttuğu, paylaşımın bloklar arasına yayılamadığı bu ikinci duvarın yıkılışı büyük oranda bloklaşmasının sona erdiği somut olarak da duvarların yıkılmasıyla sona eren bir süreci ifade etmektedir.

Çağdaş insan bilincinde bu duvarların yıkıldığı, dolayısıyla bir bilinç, bilme etkinliği olarak bilgiye ulaşma, düşünme, bilme yetisini kullanmada tarihteki en özgür insan konumunda bulunmaktadır. Fakat postmodern özne olarak tanımlanan bu yeni insanın önündeki yeni duvar tarihsel bilginin bizzat kendisi olmaktadır. Tarihsel bilgi, bilinç ve insanla hesaplaşma insan bilincinde yıkılacak son duvar olma mahiyetine sahiptir. Bu nedenle bir tarihle hesaplaşma dolayısıyla özgür sorgu bilinci olarak ortaya koyduğumuz son insanın bilincini önceki dönemlerle ilişkilendirerek açıklayacağız.

İlkçağın insanlığın en eski bilgi birikimin sonucu olduğu söylenilebilir. İlk üniversitenin merkezi olduğu Mezopotamya, Mısır, İbrani, Hitit, Asur, Babil'den oluşan ön Akdeniz havzasının ilkçağ düşüncesinin temelini oluşturduğunu görmekteyiz. Bazı rivayetlere göre Nuh'tan sonra kurulan ilk şehir olan⁸ ve tek tanrılı dinlerle –İbrahim, Musa, İsa- ve paganist Yunan, Roma, eski Mısır medeniyetinin bilgi birikimin toplandığı bir kavşak olma mahiyetine sahip olan Harran bu ilk bilincin toplandığı ve aktarıldığı kavşak konumundadır.⁹

Özgür düşünce ve bilincin sembolü kabul edilen Yunan mitolojisi, sanat ve düşüncesini de belirleyen bu en eski birikimin Doğu'ya ve Batı'ya aktarıldığı, bilhassa Ortaçağ'da bir bilinç etkinliği ve zihniyet olarak kuvvetle devam ettiği¹⁰ görülmektedir. Günümüzde tarih bilincinin keşfi aracılığıyla da varlığı kuvvetle hissedilmeye başlayan bu bilincin insanlığın varlık, tanrı ve kendisi hakkındaki en temel tutumunu ortaya koyduğu görülmektedir. İlkçağın bilinci olan hermeneotik ve hermetik yorum tutumu çağımıza da damgasını vuran bir bilme biçimi olarak Ortaçağ İslam düşüncesinde ve Batı'da İncil yorumlama- larında önemli bir yere sahiptir.¹¹ Bekir Karlığa'nın üç büyük kül-

tür intikali olarak ifade ettiği¹² ilkçağı oluşturan birikimle birlikte ortaçağı da kapsayan nakiller bu bilincin taşınma ve yaygınlaştırılmasında önemli etkiye sahiptirler.

“Bunlardan birincisi, M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasında Batı Asya kıyıları ile Ege adalarında gerçekleşmiştir. Pythagores'tan Platon'a kadar pek çok Grek düşünürü Antik Mısır, Mezopotamya, Hind ve İran düşüncelerini yakından tanıma imkânı bulmuşlar ve bunları kendi ülkelerine taşıyarak yeni ve özgün bir Grek düşüncesi meydana getirmişlerdir. İkincisi, VIII. asrın başlarından itibaren adı geçen antik düşüncelerden arda kalan malzemeler ile Grek düşüncesinin ana ürünlerinden hemen hemen hepsinin Arapçaya tercüme edilmesiyle gerçekleşmiş olan geçiştir. Üçüncü büyük kültür geçişi de XI. asırdan başlayıp XIII. asrın sonlarına kadar devam eden Arapçadan Latince ve İbranice başta olmak üzere öteki mahalli bir takım dillere yapılan tercümelemlerle gerçekleşmiştir.”¹³

Günümüzün sorgulama bilincinin yapılanmasında önemli etkileri bulunan ilkçağ Yunan düşüncesinde, Sokrates, Aristo ve Platon'da bu en eski birikimin derin izleri görülmektedir. Platon'un filozofu halktan ayıran ve tanrısallaştıran düşüncesinde Tevrat'ın “Tanrı insanı yarattığında onu kendine benzer kıldı”¹⁴ söylemiyle karşılaşırken, halkın diniyle felsefecilerin dinini ayrı kategorilerde değerlendirmesinde, filozofları “tanrılığa benzeten”¹⁵ tutumunda Tevrat'ın hahamca yorumu gözlemlenmektedir.

⁸ Ekinci, A. (2006). Harran ve Harran Okulunu Etkileyen Siyasi, Dini, coğrafi ve İlmi Unsurlar, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Konya: Şelale Matbaası. s.9.

⁹ Apak, A. (2006), Fethinden Emevilerin Sonuna Kadar Harran, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.28-42). Konya: Şelale Matbaası. s.40.

¹⁰ Şulul, C. (2006). Felsefenin İslam Dünyasına Geçişinde Harran Mektebinin Yeri ve Önemi: A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.133-139). Konya: Şelale Matbaası. s. 131.

¹¹ Keleş, A. (2006). Harran Hermetizminin İslami İlimlere Etkisi, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran*

Okulu Sempozyumu, (s.199-217). Konya: Şelale Matbaası. s. 197.

¹² Karlığa, B. (1997). İslamda Tercüme Hareketleri, II. Uluslararası İslam Düşüncesi Konferansı; İstanbul: İ.B.B.K.İ.D.B.Y, 80- 92., s. 84.

¹³ Ulutürk, M. (2010) İslam Düşüncesinde Tercüme Faaliyetleri: Hermeneutik ve Bibliyografik Bir Katkı, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 249-288.

¹⁴ Tevrat, Ohan Matbaacılık LTD., İstanbul, 2001, s.7.

¹⁵ Gökberk, M., Felsefe Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s.63,

Bu düşüncenin daha sonra Ortaçağ'da İslam düşüncesinin mistik kanadında karşımıza çıkan "belirli tür bilginin" paylaşılmaması, onun herkes tarafından anlaşılamayacağı düşüncesinde de aynı bilincin varlığı sezilmektedir. Yine Ortaçağ skolastik felsefesinde İsa'nın tanrının oğlu oluşunda aynı etkin düşüncenin insana izafe edilen tanrısallığın izleri görülmektedir.¹⁶

İnsanlık tarihinde bilinen; Harran aracılığıyla Doğu'ya Batı'ya, Ortaçağ'a oradan da günümüze ulaşan; içinde düşünce, inanç, sır, gizem ve bilimi barındıran ilk bilinç Gnostik öğretilerdir.¹⁷

Gnostik öğretisi Mitolojik ya da yarı mitolojik bir kişi olan Hermes'e dayandırılan çağımızda da Heidegger'le ilişkili olarak yapılanan yorumbilimde metafizikle anlatı arasında kurulan bağda karşımıza çıkan Hermes, Yunan mitolojisinde, Tanrı buyruklarını insanlara getiren ve onları insanlara açıklayan aracı, elçi anlamıyla Hermenötikle birleşen en eski bilinçtir.¹⁸

"Hermes, Grek-Latin kültüründe Hermes Trismegistos olarak şöhret bulmuştur. Aynı isim, Mısır mitolojisinde Thoth, Müsevilikteki Uhnuh, Budizm'deki Buda, Zerdüştlükteki Hôşeng, İslami literatürdeki İdrîs'i karşılar. Anılan bu isimler, mitolojideki Hermes ile özdeşleştirilir. Bu isimlerin hepsi, kendi dilleri ve kültürleri içinde; bilgelik, ilim, irfan ve gizemli sırları öğretmek gibi anlamlara gelmektedir.

Hermes, İdrîs, Thoth veya diğerleri, hangisine dayanırsa dayansın, insanlığın kadim inancını temsil eden Hermetizm, daha

*sonraları Harran Sabîlîği ile özdeşleşmiş ve Harran, İskenderiye okulundan sonra Hermetik öğretinin dünyaya yayıldığı en önemli merkez olmuştur. Harran Hermetizm'i ile Müslümanlar, Şam'ı fethettiklerinde karşılaştılar. Böylece, başta İslam felsefesi olmak üzere, Tasavvuf ve diğer İslamî öğretilerde önemli ölçüde etkili olacak olan kadim bir kültüre İslam dünyasının kapısı açılmış oldu."*¹⁹

Hermetizmin önemi insanlığın sözlü ve yazılı birikiminin belirli bir merkezde toplanarak yaygınlık kazanması ve sonraki düşünme biçimlerini etkileyen değişmez bir insan bilinci olmasıdır. Postmodern anlatıda "gizem, sır" kavramıyla karşımıza çıkan arayışta insanlığın bu en eski bilincinin mekânsal ve zamansal keşfi gündeme gelmektedir. Fakat Hermetizmin bugün de devam eden asıl büyük etkisi kutsal kavramının Hermetik düşüncede oluşum biçimidir.

Kutsal bilincinin Allah'la ilişkilendirilmesinde, mutlak kavramının Allah'ın kendisinin yerine geçmesinde Hermetizm hem önemli bir örnek hem de kaynaktır.

Yakıt'ın ifadesiyle: *".....her kültür kendi açısından hermetik mirası, başlangıçta, kudsi ve semavi bir miras haline getirmiştir. Daha sonraları oluşan hermetizm de, saf bir metafizikten ziyade tabiat ilimleri ve sihirle ilgilenmiştir."*²⁰ Hermetizm bir bilinç, yaygın bir zihniyet olarak insanların bilincini biçimlendiren tüm varlık alanlarıyla ilgili bir bilme biçimidir. İnsanın kendi yarattığı kutsala tapmasının, vahyin Allah'ıyla insanın kendi yarattığı tanrının yer değiştirmesi fakat aynılaştırılarak olmadığı şey

¹⁶ Gökberk, M., Felsefe Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 137

¹⁷ Ekinci, A. (2006). Harran ve Harran Okulunu Etkileyen Siyasi, Dini, coğrafi ve İlmi Unsurlar, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Konya: Şelale Matbaası. s.9.

¹⁸ Aktay, Y., Göka, E., , Topçuoğlu, A. (1999). Önce Söz Vardı. Ankara: Vadi Yayınları. s.

¹⁹ Keleş, A. (2006). Harran Hermetizminin İslami İlimlere Etkisi, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.199-217). Konya: Şelale Matbaası. s. 197.

²⁰ Yakıt, İ. (2006), *Ebcad Düzeninde Rakam-Harf İlişkisinin Tarihi Gelişimi ve Hermetizm*, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.60-84). Konya: Şelale Matbaası. s. 68.

olarak yaygın- laştırılmasının, kabul görmesinin de önemli bir örneği konumundadır.

Bu bağlamda “Hermetik külliyatta eski Mısır dininden, Tevrat’tan, Zerdüştlük’ten, Stoacı, Eflatuncu, Yeni Eflatuncu, Pitagorascı ekolden ve Gnostisizmden gelen birçok motif bulmak mümkündür. Mircea Eliade’ye göre bu metinler, çok az İranî etki dışında tamamen Mısır-yahudi senkretizmi örneğidir.”²¹

Mısır inancında Hermes’in kazandığı anlam, Hermetizmin asıl doğasına açıklık getirecek mahiyettedir. Bütün ilimlerin formüllerini iki piramidin iç duvarlarına kazıyan kişi olan Hermes, bu yazıyı yetkili ya da ehil olmayanlar anlamasın diye gizli sembollerle, adına “hierograph”(kutsal yazı) denilen ve aynı gerekçeyle kutsallık kazanan bir yazıyla sembolleştirmiştir. Yazının ya da herhangi bir varlığın kutsallık kazanması sürecinin en iyi örneğini gördüğümüz bu tutumda bilmeyenlerin bilenleri kutsallaştırmasına dayanan insanlık tarihinin en önemli meselesiyle, sorgu bilinci eksikliğiyle karşılaşmaktadır:

“Eflatun aritmetik, geometri, yazı ve diğer bazı ilimlerin kurucusu olarak Mısır tanrısı Thoth’tan bahseder (Phaidros, 110).”²²

Sözkonusu süreç bilimin, öğrenilmiş bilginin saklanması, belirli kişi ve gruplara mal edilmesi, ötekilerle paylaşıl-

maması tutumunun yarattığı gizemin kutsallaştırılması yani insanlığın yaratılmış tanrıya tapınması tutumunu ifade etmektedir. Aktarılması ve yaygın- laştırılması süreci ise sorgu bilinci dediğimiz insanın aklıyla deneyimlemesi, bilincinin süzgecinden geçirmesi gereken öğrenilmiş bilginin tanrının yerine geçmesinin tarihsel örneğini oluştur- maktadır.

Aynı süreç kişi ya da gruplarca yaratılan tanrıyla tek tanrının birleştirilerek yeni ve yaygın bir tanrı yaratılması biçiminde ortaçağ skolastizminde de devam etmiş olmaktadır. Bilgiye sahip olanların kutsallaştırılmasının başka bir örneği de Harranilerin monitesit-politeist karışımından oluşan yaratılmış, kurulmuş tanrılarında, tanrı inançlarında ve kendilerine biçim veren bilinçlerinde görülmektedir. Harranilerin ilk neden tanrısı yeryüzünden ayıdır.

“Bu anlayışta Tanrı, illet-i ûlâ şeklinde isimlendirilir. Harrânîlerin teolojisiinde illet-i ûlâ, çokluk kabul etmeyen ve yaratılmışların sıfatlarını da taşımayan bir niteliğe sahiptir.” Bu tanrının diğer özelliği ise “sadece yaratmak gibi önemli işleri yapan, yarattığı varlıklarla ilgili diğer işleri ise başka tanrısal güçlere bırakan bir varlık” olmasıdır.

Diğer taraftan “akıl, rûh, düzen ve zarûretin her biri aşkın özellikler taşıdığından, onlara ulaşmak için bir takım araçların gerekli olduğu benimsenir. Bu aslî unsurların her biri için yuvarlak tarzda tapınaklar yapılmıştır.”²³

Harranilerin peygamber anlayışıyla tamamlanan yaratılmış kutsala tapınma bilincinde inanç “.....Tanrı, mesajını insanlara iletmede etik değerler açısından mükemmel yaratılışa sahip ve zekâ düzeyleri yüksek şahsiyetlerden sayısız peygamberler

²¹ Yakıt, İ. (2006), *Ebcad Düzeninde Rakam-Harf İlişkisinin Tarihi Gelişimi ve Hermetizm*, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.60-84). Konya: Şelale Matbaası. s. 65.

Yakıt, İ. (2006), Ebcad Düzeninde Rakam-Harf İlişkisinin Tarihi Gelişimi ve Hermetizm, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.60-84). Konya: Şelale Matbaası. s. 72.

²² **Yakıt, İ. (2006), Ebcad Düzeninde Rakam-Harf İlişkisinin Tarihi Gelişimi ve Hermetizm**, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.60-84). Konya: Şelale Matbaası. s. 73.

²³ Altındağ, R. (2006). *Harranilerin Teolojisinde Tanrı Tasavvuru*, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.120-132). Konya: Şelale Matbaası. s. 123

göndermiştir. Hatta bu peygamberlerden en meşhuru sayılan Hermes...."²⁴.düşüncesinde görüldüğü gibi, mevcut bilme biçimlerinin kutsallaş- tırıldığı, zihniyetin tanrı, zihniyeti en sût düzeyde temsil eden bilgiyi elinde tutan kişilerin de peygamber olduğu bir kurulmuş, yaratılmış dindir. Bu bilginin içeriğinde bulunan büyü, sihir, gizem karışımı bilim devrin zihniyetinin en üst noktasını oluşturmaktadır.

Harranilerin bu uydurulmuş yaratılmış tanrısı Batı'da Rönesans ve reform hareketiyle başlayan ve romantik tutumla devam eden bireyin oluşumu süreciyle devam eden ilk sorgu bilincine kadar insanlığın taptığı yaygınlaştırılmış tanrıyı temsil etmektedir. Doğu'da ise XXVII. Yüzyıldan itibaren en önemli başlangıcı Kâtip Çelebi'nin sorgulama bilincinde bulan sorgu bilincine kadar insanlığın hem Doğu'da hem Batı'da taptığı tanrının kendisi olurken bu tanrı inancının insanın bilincini, kendisini, evreni ve tanrıyı anlama biçimini de ifade etmektedir.

2. XVII. Yüzyılda Bir Sorgulama Bilinci Örneği: Kâtip Çelebi

Kâtip Çelebi Keşfüz'zünun'da Doğu'da İslam geleneğine ait yaygın bilme biçimlerini, insanın kendisi, evren ve tanrı hakkındaki bilgi ve bilgi sınıflamasını XVII. Yüzyılda kendinden önce yaşayan önemli tüm bilgi sınıflamalarını kayda geçirmiştir. Kâtip Çelebi'nin eserinde Osmanlı medreselerinde yaygın olan bilim ve bilgi anlayışıyla büyük İslam düşünürlerinin Gazali, İbni Rüşt ve İbn-i Sina'nın – bilhassa Gazali'nin- düşünce- leriyle bu düşünürlerin düşüncelerini kaydeden Osmanlı müderrislerinin bilgi karşısındaki

tutumlarını da takip etme imkânı bulmaktayız.

Kâtip Çelebi'nin eserini büyük bibliyografik bir külliyat olmaktan çıkaran ve çağdaşlarıyla kendisinden önce yazılmış diğer eserlerden ayıran özelliği kayda geçtiği bilgiyi eleştirel bir gözle değerlendirmesi, bilgiye sorgu bilinciyle yaklaşması olmuştur. Kâtip Çelebi'nin bu tavrı Aristocu ve Platonist tavrın İslam düşüncesine geçmesiyle ilkçağ bilincini oluşturan hermetizmle birleşen bilinci bir bütün olarak eleştirel bir bakış açısıyla ve sorgu bilinciyle değerlendirilmiş olmaktadır.

Kâtip Çelebi'nin yaşadığı XVII. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi, iktisadi, sosyal istikrarsızlıkların başladığı, Osmanlı aydın ve devlet adamlarının çözüm arayışına girdiği, problemlerin halli için layihalar yazdığı, çözüm arayışları çerçevesinde Batı'yla ilk temasların gerçekleştiği bir dönemdir.²⁵

Kâtip Çelebi'nin Mizanü'l-Hak fi İhtiyari'l-Ehak adlı eseri de devrinde çözüm arayışları çerçevesinde ulema arasında çıkan şiddetli münakaşaları önlemek için kaleme alınmıştır.²⁶ Kâtip Çelebi'nin bu eseri yazmasının gerekçesi olan münakaşaların nedeni Osmanlı Devleti'nin istikrara kavuşturulması için çözüm arayışları çerçevesinde ortaya çıkan ve tarihe Kadızadeliler Hareketi olarak geçen şeriat dayanan ilk reform hareketidir. Hareket adını IV. Mehmet döneminin ünlü vaizlerinden Kadızade Mehmet Efendi'den alır.

"Yaklaşık 1630-1690 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda İslamiyeti Hz.

²⁴ Altındağ, R. (2006). *Harranilerin Teolojisinde Tanrı Tasavvuru*, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.120-132). Konya: Şelale Matbaası. s. 125

²⁵ Kaçar, M., Semiramis Ç. (2009). Kadızadeliler Hareketi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Şeriat Dayanan Bir Reform Teşebbüsü, *Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.43-57) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 44, 47

²⁶ Öztürk, S. (2009). Kâtip Çelebi'nin Hayatı ve Eserleri, *Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.23-33) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s.29.

Muhammed ve Dört Halife devirlerinde varolan şekliyle uygulamayı amaç edindiğini bildiren bir din hareketidir. Hareketin mensupları sonraki dönemlerde ortaya çıkmış olan bütün dini uygulamaları bidat sayıp reddederek 17. Yüzyıl Osmanlı toplumunda en açık bidatçiler olarak gördükleri Sufilerin faaliyetlerini hedef almaktadır."²⁷

Diğer taraftan Kâtip Çelebi'nin Cihannüma'yı yazarken fark ettiği, eserini yarım bırakıp Latince öğrenme çabası içine girmesine neden olan Batı'nın coğrafya alanındaki yeni buluşları aracılığıyla bilim konusunda Doğu'dan öne geçtiğini fark etmesindeki tutumu tartışmaların başka bir boyutu daha olduğunu göstermektedir. Fakat Kâtip Çelebi'de gözlemlediğimiz sorgu bilincinin onun da temelinde bulunan varolan bilginin nakliyle uğraşmanın çözüm üretemeyeceği düşüncesine ne Kadızade ve taraftarlarında ne de taraflardan biri olan Sufi'lerde rastlanmaması dikkat çekmektedir.

Kâtip Çelebi'nin bilgiyi tanımlarken takip ettiği yol, kendi bilgi tanımını yapmaktan ziyade varolan bilgi tanımlarını ortaya koyarak onlarda kendisine göre hatalı ve eksik taraflarını belirtmek olmuştur.²⁸ Kâtip Çelebi'nin bu tutumunda bilinen ve benimseneni ortaya koyarak kendisini mevcut tanımlardan ayrılan ya da onlarla birleşen taraflarıyla tanımlamak gibi yeni ve orijinal düşüncenin bilinen ve yaygın olandan ayrılan düşünce olduğunu vurgulayan bir tavır benimsemesi önem arz etmektedir. Kâtip Çelebi'nin bu tutumu münakaşalar sırasında ortaya koyduğu

tavır, bilim ve bilgi anlayışını birleştiren onu mevcut zihniyetten ayırıp sorgu bilincine götüren önemli bir bilinçtir. Bunu düşünce yaşam birlikteliği, bilgiyle yaşam arasındaki uygunluk ya da bilgiyi yaşam biçimi haline getirmek şeklinde ifade etmemiz mümkündür.

Kâtip Çelebi'ye bu açıdan baktığımızda benimsediği sorgulayıcı tutumla münakaşalar sırasında ortaya koyduğu tavrın birebir örtüştüğünü görmekteyiz. Keşfü'z-zunun'da İslam dünyasında yaygın bilim tanımlarını özetledikten sonra kendi bilgi tanımını ortaya koymaktadır. Buna göre bilgi: "birincisi zihinde oluşan suret, ikincisi bu suretin zihinde resmolunması, üçüncüsü bu resmi kabul eden nefsin edilginliği olmak üzere üç şey" in gerçekleşmesiyle ortaya çıkan bir süreçtir. Kâtip Çelebi'nin niteliksel (Makuletü'l-keyf) olarak değerlendirdiği yani bilginin (el-'ilm) bilenle (makuletü'l-infial) ve bağıntı yani bilenle bilinen arasındaki ilişki Makuletü'l-izafet) olmadığını²⁹ söylediği bilginin bu şekilde değerlendirilmesinde insanların bir şeyi bilme konusunda ortaklıkları vurgulanmaktadır. Yani bilme herkeste bu şekilde gerçekleşir ve bilgi bu durumda bilen için bilginin kendisi olmakla kalmayıp ortaya çıkan şey de bilginin ortak adıdır. Bilginin bilenle ilişkilendirilmesinde (subjektivizm) bilme etkinliğinin kendisi değil, bilenin bilgiyle kurduğu öznel ilişki gündeme gelmekte ve bu tarz bilgi genel bilgi tanımı için kabul edilememektedir.

Kâtip Çelebi'nin kendisinden önce de genel kabul görmüş olan bilgi tanımlamasının bilmenin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili genel verileri ihtiva ettiği, yani bilme etkinliğinin gerçekleşme sürecini ortaya koyduğu görülmektedir. İçinde öznellik ve bağıntının yer almadığı bu

²⁷ Kaçar, M., Semiramis Ç. (2009). Kadızadeliler Hareketi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Şeriata Dayanan Bir Reform Teşebbüsü, *Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.43-57) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 44, 47

²⁸ Yurtoğlu, B. (2009b). XVII. Yüzyılda Bir İşraki: Kâtip Çelebi'nin Bilim Anlayışı, *Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.263-273) Kültür ve Turizm Bakanlığı, yayınları. s. 265, 267.

²⁹ Yurtoğlu, B. (2009a). Kâtip Çelebi, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s. 300, 305.

bilgi tanımı donmuş bir yapı arz etmekte bunun açıklaması insanın her şart ve durum altında aynı olduğu bilginin de bu aynılık üzerinden oluşan bir veri gibi kabul edildiği anlaşılmaktadır. Aristo'dan gelen ve "İslam dünyasında ve bu arada Osmanlılarda tamamen aynen"³⁰ benimsenen ve yalnız insanın bilgiyle ilişkisini değil, aynı zamanda hakikat ve kendisiyle ilgili tanımlarını da belirleyen bir bilgi tanımıdır.

Varlık, insan ve bilgiyi zamanın belli bir noktasında belli bir hakikatte dondurmuş olmak anlamına gelen ve insanı ve hakikati belli bir form içine hapseden bu bilgi tanımı insanla hakikat arasındaki ilişkiyi belli bir biçimde algılayanlarla algıla(ya)mayanlar kategorisinin doğmasına neden olmuştur.

Varlık ya da oluşun sürekliliğini algılayamamasına ya da bu algıda kendisini dışarıda tutmasına neden olan temel tarihsel tutumu ortaya koymaktadır.

Doğu'da ve Batı'da adına ortaçağ dediğimiz süreçte egemen olan bu bilme biçimi Batı'da Romantik hareketin özneyi merkeze almasıyla değişmeye başlamış yine aynı hareketin sonucu olarak postmodern düşüncenin de başlangıcı sayılan Nietzsche'nin natüralist romantizmiyle başka bir sürece girmiş olmaktadır. Hristiyan Katolik Kilisesi bilhassa Saint-Augustin ve Aquinolu Thomas yorumu aracılığıyla İlkçağ Yunan düşüncesinin Hristiyan öğretiyle birleşmesinden oluştuğu³¹ görülmektedir.

İlkçağ düşüncesinin oluşumunda ise ön Akdeniz medeniyeti olarak ifade edilen Babil, Mezapotomya, Mısır düşüncesinin Tevrat'la birleşmesinden oluşan

yorumunun derin etkileri bulunduğu³² gözlemlenmektedir. Batı'da Rönesans'la ortaya çıkan Luther'ciliğin önemli etkisini taşıyan romantik hareketin XIX. Yüzyılda Kant ve takipçileri aracılığıyla genişleyen ve Hegel'de bugünkü liberalizmin temellerini oluşturan öznenin³³ bilgi tanımlamasında merkeze alınmaktadır.

Bireyin doğuşu ve modernizmde öznelliğin nesnellikle karşı karşıya gelmesiyle sonuçlanan süreç Aristo'nun bilgi tanım ve sınıflamasının değiştirilmesi temeline dayanmaktadır.

İçinde bulunduğumuz çağın insanı karşılığında kullanılan postmodern özneyi oluşturan süreç de³⁴ yine bilgi tanımındaki bu temel değişimle ilişkilidir. Bu süreçte Aristo'nun genel kabul gören bilgi tanımlamasını değiştirmekle tarihsel bir dönemeç olan romantik hareketin doğuşundaki en önemli etken olan Luthercilik ve Protestan Kilisesinin ortaya çıkışı arasındaki ilişki bireye ve özneye kadar gelen sürecin özünü verir mahiyettedir.

Aristo'nun bilgi tanımlamasındaki insanı ve varlığı zamanın belirli bir noktasında donduran belirlenmiş statik bilgi formunun, varlığın devamlılığını anlamada insan özgünlüğünü dışarıda bırakan biçimci bilme formunun ortaya çıkardığı en önemli sonuç bu bilme formuna uygun olanlarla olmayanların birbirinden ayrılmasına neden olmasıdır. Tarihte adı henüz konulmamış olan bilenle bilmeyeni kesin hatlarla birbirinden ayıran

³⁰ Yurtoğlu, B. (2009a). Kâtip Çelebi, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s. 300, 305.

³¹ Eco, U. (1987). Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Can Yayınları. (1999). S.51.

³² Megill, A., (1985). *Aşırılığın Peygamberleri*, (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayraç Yayınları, (2008). s.443. 487

³³ Reinhold, N. (2010), İnsanoğlu'nun Doğası ve Kaderi, *Batı'ya Yön Veren Metinler I*, (Ed). A. Alatlı, (Kapadokya Meslek Yüksek Okulu çeviri ve redaksiyon heyeti, Çev.). (s.xxxiv-li). Nevşehir: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksekokulu. s. Xxxvii.

³⁴ Connor, S. (1996). *Postmodernist Kültür*, (D. Şahiner, Çev.). İstanbul: YKY. (2001). S.157

bilenin bilmeyen üzerinde egemenlik kurmasına dayalı bir efendi köle ilişkisi yaratan bilgi tanımlaması özgünlük ve göreceliliğin reddedilmesi esasına dayanmaktadır. Bu bilme biçimini değiştiren romantik hareketteki öznellik vurgusunu yaratan süreçte ise bilmenin ortaklığına karşı, bilenin özgünlüğü sözkonusudur.

Luthercilik, insanın tanrıyla ilişkisinde Katolik tutumun aksine aracı düşüncesini yani kiliseyi devre dışı bırakan insanın tanrıyla ilişkisinin aracı gerçeğeleşmesi üzerine kurulan bir insanın merkeze yerleştirilmesi hareketidir. Bu anlamladaki bireysellik ya da özgünlük vurgusu ne ilkçağ düşüncesinde ne de Hristiyan öğretilerde bulunmayan fakat yalnızca mistik öğretilerde bulunan bir vurgudur.³⁵ Diğer taraftan Rönesans'ın bireysellik vurgusu da ilkçağla Hristiyan Katolik düşüncesinin birleşmesinden değil, mistik öğretilerle Hristiyanlığın birleşmesinden oluşmaktadır.³⁶ Bu noktada insanın tanrıyla ilişkisinde belli bir formu temsil eden kilisenin belirli bilme biçimi formu reddedilmiş insan belli bir formu temsil eden aracı düşüncesinin dışına çıkmış bilme biçimi insanın özgünlüğüyle gerçekleşen bir bilinç sürecine dönüştürülmüş olmaktadır.

Belirli formun yıkılışıyla aracı düşüncesi arasındaki sıkı ilişki böylece daha belirgin ve daha önemli bir konuma yerleşmiş olmaktadır. Söz konusu öznellik modernizmde bireyin genel olan karşısına konumlanan oluşumundan itibaren sürekli öznellik vurgusuyla genişlemiş en son

postmodern özneye bilincin kendisinin keşfine kadar gelmiş olmaktadır.

Kâtip Çelebi aracılığıyla genel kanaatlerinin bütünü eleştirileriyle birlikte bulabildiğimiz İslam dünyası ve Osmanlı'daki bilgi tanımıyla onun Batı'daki bilgi tanımlarıyla ilişkisi üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Çünkü bu ilişki bize yalnızca Hristiyan Batı Dünyasının ortaçağ boyunca sahip olduğu bilgi, hakikat ve insan ilişkisini değil fakat insanın genel olarak hakikat, bilgi ve insan ilişkisi karşısındaki tutumunu, değişmezlerini ortaya koyacak mahiyettedir. Kâtip Çelebi'nin genel kabul gören bilgi sınıflamasını Yurtoğlu şöyle ifade etmektedir: *"İslam filozoflarının (hükema) zihni varlık konusundaki bu görüşlerinin temel dayanağı Aristoteles felsefesi olmuştur. Filozoflar zihni varlığın var olduğunu ispata çalışırken Aristoteles'in o zamanki psikoloji biliminin ilkel bir düzeyde bulunmasından ötürü bilgiyi (el-ilm) açıklamak için kullandığı ve vazgeçmenin bir türlü mümkün olmadığı "suver-i mürtesime" kuramını temele almışlardır. Platon'un idelerini ve dolayısıyla zihni varlığın gerçekliğini kesin bir şekilde yadsıyan Ehl-i Sünnet Mütakellimleri ise, Aristoteles'in bu "suver-i mürtesime" kuramına karşı görünmemekle birlikte bu meselede daha ziyade nominalistlere yakındırlar."*³⁷

İslam düşünürlerinin tanrı insan ilişkisinde Hristiyan öğretisi, ilkçağ düşüncesi ve hermetizmle birleştikleri nokta da bu Aristocu belirli kalıp ya da form düşüncesi olmaktadır. Buna göre tanrıya inanmanın gerekçesi olan vahiy bilgisinin anlaşılmasında sözkonusu tutumun varlığı vahyin insan tarafından anlaşılma biçimini ifade eder mahiyettedir. Dolayısıyla vahiy bilgisi en eski düşünme biçimi ya da bilinçle değerlendirilmektedir. Vahiy bil-

³⁵ Reinhold, N. (2010), İnsanoğlu'nun Doğası ve Kaderi, *Batı'ya Yön Veren Metinler I*, (Ed). A. Alatl, (Kapadokya Meslek Yüksek Okulu çeviri ve redaksiyon heyeti, Çev.). (s.xxxiv-li). Nevşehir: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksekokulu. s. Xxxvii.

³⁶ Palacious, M. A. (1998) Dante ve İslam, (E. Demetgül, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınları. (2010). s. 48.

³⁷ Yurtoğlu, B. (2009a). Kâtip Çelebi, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s. 265.

gisinin doğası birebir tecrübeye, tecrübe ise özgün bilme biçiminin işlerliğine yani bilinç durumu olmanın gerekliliğine dayanmaktadır.

Yurtoğlu'nun zihni varlık meselesinin ontolojik ve epistemolojik taraflarına İslam dünyasında daha ziyade *"meseleye epistemolojik yönden girildiği ve içten bağlılığın güzel bir örneği olacak şekilde ontolojik sonuçlara kapı açıldığı"* yönündeki, beyanında yer alan nominalist tutumda zihni varlık tanımlanması sözkonusu resmin varlığını dış dünyadaki karşılığına bağlamaktadır. Bu durumda kavramlar şeylerin adlarını gösteren seslerden başka bir şey değildirler. Bu, Aristo'nun "suver-i mürtesime"sinin ruh kazanmış halidir. Yani insan mevcutlar âlemiyle ilişkisinde somuttan yana tavır koymaktadır. Aristo gibi söylemek gerekirse öz maddede içkindir. Aristo'nun zihinsel varlık tanımı da bu nedenle maddede içkin olan öz (ruh, tin) le birlikte zihne uyarlanmış biçimdir.

Burada asıl üzerinde durulması gereken nokta zihnin mevcutlar âlemindeki şeylerle ilişkisinde kopya konumunda bulunmasıdır. Kopyalaşma varlık ya da şeylerin özleri ve biçimlerinin aynen insan zihninde belirmesi ve bu belirmişlikte ortaya çıkan görüntüyü dışarıdaki gerçekle birleştirmesi bu birleşimin de bilgi denilen şeyi oluşturmasıdır. Görüldüğü gibi insan madde ilişkisinde insanın bilme biçimi bu nedenle maddenin işleyişiyle aynı sürece girmiş olmaktadır. İnsan bu konumda kendisi olduğu şey değil, fakat maddenin hâkimiyeti altındaki bilinçtir. Madde bilince hükmetmektedir çünkü modelini harici evrenden ve onun işleyişinden almış olmaktadır.

Nominalist tutumdaki episteme ise bu işleyişin içyüzü aynı modellemeyle yaşamsal karşılık bulmuş olmaktadır. Bu mesele asırlarca yalnız İslam Dünyasını değil, fakat insanlığın zihinsel

sürecini madde tasavvuruyla birleştiren insanlığın genel tutumunu, bilme biçimini gözler önüne serer mahiyettedir.

Platonist tutumdaki aşkınlık ya da madde üstü durum yani zihinsel varlıkların önceden varolduğu fakat insanın onu anlamasının mümkün olmadığı bir uzaklıkta bulunduğu yorumu da İslam dünyasındaki ikinci tutumla, mistik öğretiyile ilişkilendirilmiş olmaktadır. Bu, Kâtip Çelebi'de sözü edilen ve devrinde tartışmalara neden olan iki tür bilme biçimini ifade eden tarihsel zıtlıktır. Kâtip Çelebi'nin sözünü ettiği zıtlık insanlığın başlangıcından bugüne gelinceye kadar yaşadığı zihinsel varlık, maddi varlık ikilemidir. Bu noktada İslam dünyasının da en az Hristiyanlar kadar bu ikilemi çözemedikleri en son Kâtip Çelebi'de bu ikilemin kuşun kanatlarına benzetilerek birleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Kâtip Çelebi'nin Akli ve nakli denilen bilimleri İbrahim ve Muhammed Peygamberler'in farklı vahiy deneyimlerine dayandırarak açıklamasında ve iki tür bilgiyi kuşun iki kanadına benzetmesinde iki bilgiyi de kendi içinde eleştirdiği gözlemlenmektedir.

Gözden kaçırılan nokta vahyin farklı yollar olmasına imkân vermeyen ikisini tek bir oluştta birleştiren bilinç olduğudur. Yani İbrahim ve Muhammed'in vahiy deneyimi birbirinden ayrı yöntemler olarak düşü- nülemez. Aksine, insanın zihinsel varlık alanıyla maddi varlık alanını kendi merkezinde birleştirdiği tek bir bilme bilinci olarak sözkonusu ikilemi baştan reddetmektedir. Bu durumda bu iki zıtlığın birer yol olarak görülmesine dayanan tarihsel temel zıtlık –Aristocu, Platonist- vahyin ikisini tek bir bilinçte aynı anda toplayan doğasının parçalanması sonucu ortaya çıkmış olmaktadır.

İki ayrı yoldan tanrıya ya da bilgiye ulaşılabilceği bilincinin vahyin do-

ğasıyla zıt yönlerde keskinleşip derinleşmesine neden olmaktadır. Kâtip Çelebi'nin bilgi anlayışında iki ayrı yerde duran ve bilginin bu tanımı yüzünden biri Platonist mistik, diğeri Aristocu ve akılcı iki yöntemi bilginin kendi tanımı içinde çözümlemeyemediği için bilgiye götüren iki yol biçiminde birleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Gerçekte Kâtip Çelebi'de son halini almış olan bilginin kendisi ol(a)mayıp bilgiye götüren yol olarak adlandırılan birbirinden ayrı iki yöntem insanlık tarihinin çözümlenemeyen temel ikilemidir.

Kâtip Çelebi'de Akılcı Düşünme (En-nazar) ve Ruhsal Arınma (Et-tasfiye) ifadeleriyle karşılanan bu temel ikilem, iki yol bilgiye ulaşmanın yani onu tanımlamanın mecburi iki biçimi olarak tanımlanmaktadır.

*"Kâtip Çelebi'ye göre bilgiyi/bilimi bütün mükemmelliğiyle elde etmenin iki yolu nazar ve tasfiyedir. Her bilgi muhakkak bu iki yoldan biri ile elde edilir. Bu yolların dışında bilgi sağlayan başka bir yol yoktur. Ancak bu iki yol birbirinden ayrı ve bitişmez değildir. Bu iki yolun birinden hareket edilerek diğerine ulaşılabilir. Bu bağlantıyı kuran kişi adeta iki denizin buluşup birleştiği bir yer olup çıkar. Kâtip Çelebi burada bilgiden (el-ilm) hareket ederek "mistik bilgiye" (el-irfan) ulaşanların yolunu "akıl yürütmeden (el-istidlal) ile işe başladıkları için Halil İbrahim Peygamber'in yoluna, görülmez ve bilinmez âlemden (el-gayb) hareketle görülür âlemi keşfedenlerin yolunu ise Allah sevgisini (şerhü's-sadr) ve Allah'ın azametini keşfederek işe başladıkları için Hz. Muhammed'in yoluna benzetir."*³⁸

Kâtip Çelebi bu iki yoldan gidenlerin ulaştıkları bilginin en üst derecelerini şu şekilde ifade etmektedir. Akılcı dü-

şünmenin en üst mertebesi akl-ı müstefad yani kazanılmış akıldır.

*"Bu akıl ise hiçbir şey gizli kalmayacak şekilde nefsin kavradığı düşünülebilir şeylerin görülmesinden ibarettir." Fakat bu akıl bedenden tamamen soyutlanmış manevi dünyadaki, varlıklarla sıkı ilişki içinde olan bazı kişiler dışında bu dünyada kimsede bulunmaz."*³⁹

Diğer yol olan ruhsal arınma yani mistik öğretinin yönteminde ise müstefad yani edinilmiş aklın muadili olan feyizlenme bulunmaktadır. Bu *"feyizlenme ise bilinmeyene ulaştırmaları için tertip edilmiş ilkelere uygun düşen bilimlerden ibarettir. Bu durum kendisine oranla önemsiz bir şeyin parlattığı aynanın durumuna benzer, bu aynada onun karşısındaki şeylerin çok azı dışında bir şey görünmez."*⁴⁰

Kâtip Çelebi'nin zihinsel varlık alanı olarak en üst mertebe olan fakat somut varlık olarak karşılığı bulunmayan – postmodern hiçlikle aynı nokta olan – hiçliği tanımladığı, aynı gerekçeyle Yurtoğlu'nun *"Bilgi Binasının Esrarlı Merdivenleri"* başlığıyla verdiği –postmodern öznedeki bilinç arayışı– "esrar" düşüncesini tanımladığı görülmektedir. Buna göre her iki yöntemde de aklın ulaşabileceği son sınırdaki bilgileri edinmiş olan insanın bilebildiği zihinsel gerçekler sözkonusudur. Bu zihinsel gerçekler ise tecrübe alanında bulunmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle insanın zihinsel alanda ulaştığı bilgilerin somut varlık evreninde karşılığı bulunmamaktadır.

Varlığın zihne hapsedilmesiyle ortaya çıkan bu bilme biçimi ve bilinçte tanrı bir takım gizemli sıklardan oluşan, sırları keşfedilmesi gereken, insanın zihinsel varlık alanında ulaştığı noktada bulunan fakat somut varlıkta karşılığı bulunmayan bir gizem olarak tanımlanmakta-

³⁸ Yurtoğlu, B. (2009b). XVII. Yüzyılda Bir İşrakî: Kâtip Çelebi'nin Bilim Anlayışı, *Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.263-273) Kültür ve Turizm Bakanlığı, yayınları. s. 265

³⁹ Yurtoğlu, B. a.g.e., s. 267.

⁴⁰ Yurtoğlu, B. a.g.e. s. 267.

dır. Bunun nedeni tecrübenin zihinsel oluşu, maddi evrende somut karşılığının bulunması yani zihinsel tecrübeyi yaşayan insanın bunu somut yaşamında deneyimleyememesidir. Kâtip Çelebi bu “esrarlı durumu” bilginin en üst mertebesi kabul etmekte ve sır denilen şeyin paylaşılmasını sakıncalı görmektedir.

“Çünkü zihinlerin anlaması hatta elde etmesi imkânsız bilgiler vardır.”⁴¹ Bu durum kâhinlikle karışan bilginliği, büyü, sır ve esrarın bilimle birleştiği hermetik düşüncesinin kendisini ifade eder mahiyettedir. Diğer taraftan postmodern öznenin bilinç arayışı ve merkez dışı konumundan kaynaklanan “hiç”liğiyle aynı nitelik ve öze sahiptir.

3. Sorgulama Bilinci Olarak Vahiy Bilgisi, Bilinç Zihniyet İlişkisi:

Tarihsel süreçten bugüne gelinceye kadar insanlık iki tür bilgiyle karşılaşmış, buna bağlı olarak iki tür bilinç ve bilme biçimi ortaya çıkmıştır. Sözlü kültür çağından yazılı kültüre oradan da günümüze aktarılan bu bilme biçimlerinden biri vahyin bilgisidir ki tespit edilebilen en eski bulgulardan günümüze kadar tanrının insanlara elçiler ve kutsal kitaplar gönderdiği insanlığın en eski bilincinde yer etmiş olmaktadır.

İkincisi insanların bu en eski ve en temel bilgiyi anlama ve idrak etme biçimleriyle, bu bilginin aslı ve kendisi hakkındaki düşünceler, her devrin kendi zihniyeti içinde, değişmeyen bazı anlamsal kalıplar biçiminde yorumlanmış vahyin bilgisi insanın yorumuyla şekillenmiştir. Bu şekillenmede ise temel tutum elçi ya da peygamberlerin Allah’la ilişkisi, onunla iletişimi durumu olarak değil, elçinin aktardığı fakat ötekilerin aktarılanları kendi mevcut durumlarına göre yorumladıkları, do-

layısıyla vahiy bilgisi- nin önüne insan yorumunun geçmesi durumudur. Bu süreç insanlığın Allah’tan gelen bilgiyi en eski bilinçleri olan politeist monoteizme uyarladıkları, -Harran inan- cında olduğu gibi- görülmektedir.

Vahiy bilgisi karşısındaki bu keskin bilinç ilkçağa ve oradan da günümüze kadar devam eden bir kendisini ve Allah’ı anlama bilinç ve bilgisidir. Bu durum, ilkçağla günümüz İnsanı arasındaki maddi evren ve biyolojik varlığıyla ilgili bilgileri arasındaki uçuruma rağmen Allah ve kendisiyle ilgili bilme biçim ve bilinçlerinin değişmediğini ortaya koyar mahiyettedir. İnsanlığın bu değişmeyen temel tutumu karşısında Allah’ın bilgisi yani vahiy insan bilincinin yerleşik, değişmez tutumu karşısında yeryüzünde bir yabancı konumundadır.

Bunun nedeninin ilk andan itibaren insanlığın Allah’la iletişimi kendileriyle değil fakat elçiler ya da peygamberlerle ilgili ve sınırlı bir deneyim olarak algılaması gerçeğinin olduğu gözlemlenmektedir. Elçilerin reddedilmesi ya da öldürülmesi tutumundan başlayarak insanlık, vahiy bilgisini kendi bilinç duvarı nedeniyle kendisine yabancı bir bilgi olarak değerlendirmiş olmaktadır. Bu yabancılığın, vahiy bilgisinin politeist tutumu reddiyle ilgili olduğu, monoteist-politesit Harran inancında da görüldüğü gibi, tek ve en üst bir tanrıyı kabul eden fakat onun kendisinin bizzat etkin bir tanrı olmasını değil, varlığını araçlarla gösteren ya da kendisine araçlar edinmiş bir tanrı olduğu düşüncesinde açıklık kazanmaktadır.

Harran inancında gördüğümüz, insanlığın en eski fakat değişmeyen tutumunu gözler önüne seren tek tanrının varlığı fakat onun niteliklerinin tanrılaştırıldığı diğer tanrıların da varlığı biçiminde karşımıza çıkan değişmez tutum, aracıya –

⁴¹ Yurtoğlu, B. a.g.e, s. 265, 267.

elçi- ya da araca –güneş, ay, yıldırım- tapma bilincidir. Bu, tanrının reddi değil, fakat onun güçlerini paylaştığı diğerlerinin ya da başka şeylerin varlığını kabul etme tutumunda insanlığın değişmeyen bir süreklilik gösteren tutum sorgu bilincinin önündeki en önemli engel olmaktadır. Harran inancında İbrahim’in putataparlıkla mücadelesinin derin izleri gözlemlenmektedir.⁴² Bu izler vahyin sorgu bilinciyle insanın sorgulamadan yaşama, yeti kullanmadan kabul bilincinin karşı karşıya geldiği durumu ortaya koyar mahiyettedir. Bu anlamda İbrahim’in savaştığı putataparlık, hermetik inanç ve bilincin kendisidir.

Bir inanma bilinci olarak putperestlikte insanın bilme bilinci açısından değişmeyen iki özelliği görülmektedir. Birincisi sözkonusu inan- ma biçiminin sürekliliği yani geçmişten devralınan ve sorgulanmadan kabul edilen ata bağımlılığı – gelenek, tarih bilinci- dir. Ata bağımlılığı, güçlü bir geleneği, -bugünkü hermenötikte olduğu gibi- insanın kendisinin mevcutlar evreninde hazır bulduğu inanma ve yaşama bilinciyle kendisini birleştirmesini dolayısıyla sorgulanmadan kabul edilen, insanın kendi bilincini hazır bulduğu bir yaşam biçimiyle özdeşleştir- mesi, öteki- leştirmesi sonucunda ortaya çıkan bilinç olmaktadır. Dolayısıyla İbrahim’le sim- geleşen put kırıcılık, bilme bilinci açısından sorgulayıcı tutumu ifade etmektedir.

Sorgulanmadan kabul edilen her şey bu durumda put olmaktadır. Buna sorgulanmadan inanılan tanrının kendisi de dâhil olmaktadır. Sorgulanmadan inanılan tanrı insanın kendisinden öncekilerden devraldığı put konumundadır. Bu

tutumda vahyin Allah’ı insanın kendi kurguladığı tek tanrının putlaştırılıp çoğaltıldığı bir “kurulmuş tanrı” olmaktadır. Fakat yine aynı gerekçeyle insan ne olduğunu anlayamadığı, kendisiyle ilişkisini çözümleyemediği devraldığı ve devrettiği tarihsel kurulmuş bir tanrıya tapmış olmaktadır. Bu kurulmuş tanrı ise İbrahim’in sorgu bilinciyle ulaştığı Tevhid’in Allah’ı değil, hermetik tutumla özdeşleşen Eco’nun “gizemlerden söz etmek dışında hiçbir şey yapmadığını”⁴³ söylediği hermetizmin tanrısıdır.

Bu durumda İbrahim’in “vahiy bilinci”nin putataparlıkla savaşında sorgu bilincinin kendisini temsil ettiği görülmektedir. Sorgu bilinci tapılan ve inanılan Tanrının insan tarafından deneyimlenmesini, inanılan ya da tapılan tanrının insanla ilişki içinde olmasını ona müdahalesini gerekli kılmaktadır. İnsanlığın devraldığı, fakat kendi bilincini kullanmadığı durumun adı olan puta- tarlığın alternatifi konumunda bulunan vahiy bilgi ve bilinci ise bu durumda bir yabancı, bir insanlık tarafından değil fakat elçi tarafından deneyimlenen bilgi mahiyetindedir. Putataparlığın ikinci önemli mahiyetiyle de bu noktada karşılaşılmaktadır. Put bu ikinci önemli konumuyla insanın kendisini aşkın bir şeyle, zihnindeki üstün varlık tasarımıyla yeryüzünde birleştirdiği herhangi bir şeyi karşılamaktadır. Putataparlığın espirisi de burada ortaya çıkmaktadır.

Zihindeki maddeye aşkın varlık, putataparlıkta hemen daima maddesel-leşen, donan yani bilincin sürekliliğini, yaratma kapasitesini reddeden bir donmuşluktur. Bu donmuşluk ise hemen daima devralınan, değişmeyen atalar kültüründe bulunmaktadır. İbrahim’in putataparlıkta babasıyla karşı karşıya

⁴² Gündüz, Ş. (2006). Manden/Sabii Geleneğinde Harran, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s. 54-60). Konya: Şelale Matbaası. s. 54

⁴³Eco, U., (1996), *Yorum Aşırı Yorum*, İstanbul: Can Yayınları, ss. 33-55

gelmesinde de bu espiri ortaya konulmuş olmaktadır. Baba mevcut durumun, -atalar kültü- devamlılığı ve otoritesi olmaktadır. Dolayısıyla bilincin kendisine aşkın kabul ettiği varlıkların tamamı elçinin kendisi de dâhil olmak üzere insanın onu aşkınlılaştırdığı konumdan itibaren putlaşmaktadır.

Sözlü kültürde bu, sözü dinlenen masal, destan anlatıcısı iken yazılı kültürde biriktirilen ve devralınan öteki olmaktadır. Her iki tutumda da insanın kendisine aşkın kabul ettiği kendileştirdiği öteki- dir. Bu konumda insanın evren, kendisi ve mevcutlar hakkında bildiği üst sınırı ifade eden zihniyet onun tanrısı olmaktadır. Bu tanrı, insan bilincinde kendisini yaşamın her alanında değişik şekillerde ortaya koyabilmektedir. Buna göre İbrahim, belirli bir dönemde insanın sıkışıp kaldığı zihniyeti yıkan sorgulama bilincinin kendisi olmaktadır. İnsanın sahip olduğu zihniyeti, yaşamını Sokrates'teki "sorgulanmamış yaşam yaşam değildir" cümlesinde ifade edilen bir extasis kapasitesi olan bilincine sahip çıkması, onu ötekileştirmekten ya da ötekine tapmaktan koruması çağrısıdır. Bu durum diğer taraftan Hegel'in Köle Efendi Diyaloğu'nda⁴⁴ ifade ettiği konumu ortaya çıkarmaktadır. İnsan onuru kendisini ötekileştirdiğinde yok olmaktadır çünkü öteki insanın kendisi olmasının önündeki en büyük engeldir.

Zihniyet dediğimiz belirli bir dönemin kabul ve redlerinin, yaşama biçimlerinin tamamından oluşan yapıyı temsil eden gücün sürekliliği ve üstünlüğü karşısında insanın ona teslimiyeti geçmişten bugüne kadar gelen en önemli putataparlık nedeni olmaktadır. Bunun karşısındaki bilme biçimi ve bilinç ise insanın extasis kapasitesine hitap eden, bir sorgu bilinci olan ve insanın alanını ötekinin alanından kesin çizgilerle ayıran vahiy

bilgisi olmaktadır. Bu tutuma en yakın insan tavrının tarihin dönüm noktaları sayılacak noktalarında bulunan derin kavrayış sahibi, sanatçılar ve düşünürler olduğu görülmektedir. Sanatçının derin ironisinde ve düşünürün reddinde ortaya çıkan extasis kapasitesinin bir bilinç durumunu, bilme, anlama, idrak etme ve ortaya koyma süreci olduğu görülmektedir. Çağımıza kadar gelen ve değişmeyen ve ilk tutumla yakından ilgili olan ikinci keskin ve değişmeyen zihniyet –duvar- ise tanrısal bilginin ve tanrıyla insan ilişkisinin temsilcisi ve örnekçesi olan elçilere karşı takınılan tavrıdır. Bu tavırla yakından ilgili başka bir tutum da öğretisinin elçinin ölümünün arkasından yaygınlık kazan- masıdır.

Derrida'nın yayılma ya da saçılma olarak ifade ettiği bu yaygınlaşma ve kabulde birbirine zıt iki tutumun varlığı sezilmektedir. Bu konuya Tevrat'ta konuşanın tanrı olmadığını söyleyen Derrida açıklık getirmiş olmaktadır. Derrida Tevrat'ta hahamca ve şairce bir tutumdan başka bir ses, başka bir varlık, bir tanrı olmadığını, Tevrat'ın sesinin şairce ya da hahamca bir tutumdan ve söz konusu tanrının yaygınlaşmayla –tıpkı Harran inancında olduğu gibi- varlık kazandığını ortaya koymaktadır.⁴⁵

Derrida'nın bu yorumunda Tevrat'ta tanrının sesinin yerini hahamın sesinin almasında özünde bir sorgulama bilinci olan vahyin mevcut zihniyetle yer değiştirmesindeki önemli nokta ikincil unsur konumunda bulunan yorumun birinciye yani vahiy bilgisine öncelen- mesidir. Bu, insanlığın sorgulama bilincine karşılık gelen vahiyle, onu reddeden insanlığın durumunu anlamak için çok önemli bir örnektir. Elçinin –vahyin-reddi, vahyin hahamca tutumla yer değiştir- mesinde

⁴⁴ Fukuyama, F. (1988), *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (Zülgü, Dicleli, Çev.). İstanbul: Gün Yayıncılık. (1999). s. 18.

⁴⁵ Megill, A., (1985). *Aşırılığın Peygamberleri*, (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayraç Yayınları, (2008). s.443. 487

ortaya çıkan mevcut hâkim zihniyetin kendisini, yorumu, bilmede sujenin mevcut zihniyetinin yeni anlamı yok etmesini ortaya koyan değişmez tavrın örneği olmaktadır. Bu durum elçinin, onunla ortaya konulan vahyin reddedilip öğretinin yaygınlaştırılmasını, vahyin bir bilinç, bilme biçimi olarak öğretiyle yer değiştirmesini ve vahyin kendisine göre öğretinin neden kolayca benimsendiğini açıklar mahiyettedir.

İbrahim'in yıktığı putun egemen zihniyetin ötekileştirdiği bilinç kaybı olduğu, öğretiden denilen şeyin ötekileşmiş yorum olmasıyla netlik kazanmış olmaktadır. Diğer taraftan insanın yorumu yani ikincilliği vahye ya da asıl bilgiye tercih edişinde zihniyetin egemen güç oluşunun yarattığı korkunun yer aldığı da görülmektedir. Bu durumun doğal uzantısı olan başka önemli bir tutum da ikincilin yani yorumun vahyin yerine geçmesinde bilgisel ve bilinçsel sınıflar yaratmasıdır. İnsanlığın en eski inanma biçimi olan ve içinde tanrı, büyü, sihir ve yaratılmış korkuyu barındıran Agnostik tutuma dayalı, bir metni tanrıdan alınma sürecinden başlayarak ortaya koyma etkinliği biçiminde karşımıza çıkan metin yorumculuğu, metni ya da vahyi kendi oluşturdukları anlam kümelerine göre yorumlamada dünyevi elçiler konumu kazanmakta, yorum vahyin yerine geçmiş olmaktadır.

Vahyi esas alan tüm dinlerde yorumcu elçinin kendisi gibi işlev görmekte ve Tevrat'ın hahamca bir yer değiştirme olması gibi yorumculara sınıfsal ve konumsal bir üstünlük tanımaktadır. Bu da insanların yalnız bir zihniyetin yaygınlaştırdığı, insanın yaygın zihniyetin yarattığı tanrıya tapması durumunu zihniyeti putlaştırması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. İnsanın yaygınlaştırdığı ve yarattığı tanrının sorgulanmadığı sürece tanrının kendisi olmadığı aksine uydurulmuş kurulmuş tanrı olduğu görülmektedir.

Zihniyet, belirli bir dönemin yaygın bilme biçimlerini bir bilinç olan insanla ilişkisinde onun bilme kapasitesini belirleyen üst sınırdır. Bir bilme etkinliği ve bilinç olarak insanın kendi içinde yaşadığı çağın zihniyetinden başlayarak belirli bir dönemin yaygın bilme biçimi modelini kendi bilme biçimi yani bilinç durumuna getiren insan için bilinç duvarı olmaktadır. İnsanlığın bilinç duvarının tarihsel süreç içinde belirli dönemlerin bilinçleri olarak somut karşılıkları bulunmaktadır. Bu anlamda çağ bilincinin duvarı kendi bilinciyle bu bilme biçimleri arasındaki duvar olmaktadır. Buna göre çağ bilinci bu bilme biçimlerini sorgulama konumunda bulunan ve kendi bilinç merkezine sorgu bilincini yerleştirmekle karşı karşıya gelen insanı ifade etmektedir.

Tarihsel süreç açısından baktığımızda ilk ve ortaçağ duvarının yıkıldığı, ikinci duvar olan siyasal-etnik (ideolojik) duvarın da önce somut, sonra iletişim aracılığıyla ortadan kalktığı, dünyanın çağ insanının kendisi, evren ve bilme biçimlerine özgürce ulaşabileceği bir ortak alana dönüştüğü son insan için kendi bilincini bilme kapasitesi denilebilir. Bu noktada insanın kendisi, bilim ve tanrı düşüncesini, tarihsel deneyimleri görme, anlama imkânındaki genişlikle ilgili olarak sorgulayarak kendine özgü bir bilinç oluşturma meselesiyle yüzleşme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Tarihsel sürece sorgulayıcı, eleştirel bir gözle bakıldığında insanlığın en büyük duvarının kendi bilinciyle arasındaki sorgulama duvarı olduğu görülmektedir. Bu noktada insanın bugüne kadarki deneyim ve birikimlerinin bilimsel bilgide insan zihninin anlamayacağı bir hızla yaşanan gelişmelere ve teknolojinin insan yaşamını ve bilincini biçimlendirecek ölçüde aldığı mesafeye karşılık insanın bizzat kendi

bilinci ve Allah'la ilişkisi üzerindeki düşünmelerinin tarihin yeniden keşfinin ötesine geçemediği görülmektedir. Bunun en göz önündeki örnekleri postmodern anlatının metinler- arasıılığı⁴⁶ ve Derrida'nın başa dönüp tanrıyla ve Sokrates'le hesaplaşmasıdır.⁴⁷ Yapısöküm, tarihin yeniden fakat anlamsızlık üzerine kurulması teklifidir. Bu teklif Anlam yitiminin kişisizlik kültürü biçiminde tanımlandığı bir bilinç yitimi –bellek kaybı⁴⁸ durumunu da içinde barındırmaktadır. Bu tutumun anlamı tarihin yeniden, yeni bir bilinçle sorgulanması değil, tarihin yeniden fakat Allah'sız deneyimlenmesi, tarihsel hermetik temellere geri dönüş eylemi olmasıdır. Fakat bu geri dönüş, tarihsel kurulmuş tanrının kurulmuş hakikatle yeniden deneyimlenmesinin ifadesi olmaktadır.

Metafizikle dil ve sanat arasında sanatın kurulmuş doğasını “estetizm”i model alan bu kurgulanmış evrenin kurucusu ise kurulmuş ve kurulmakta olan bir yapı olarak tanımlanan, merkezinde ne tanrının ne de insanın bulunduğu fakat sürecin –teknolojik yapı- lanma- şekillendirdiği öznenin bulunduğu görülmektedir. Bir taraftan bilimde izafiyetle insanı ve insan bilincini varolu- şun merkezine yerleştiren Kuantumla atom altı evren keşfedilirken, genbilim gen çözümlemeleri aracılığıyla yapay zekâ yaratma denemeleriyle biyonik insanı hedeflerken tarih bilinci insanın bir bilinç, extasis kapasitesi olarak hiçliğe doğru ilerlediğini göstermektedir. Tarih bilinci duvarı, bilim din arasındaki

ilişkiyi söz merkezli evrenin⁴⁹ exnihilo'sunu büyük patlama evren modeliyle⁵⁰ evren insan arsında metafiziksel bir veri olarak yeniden gündeme getirirken, hermenötik mutlak hakikat –tanrı-i tarihsel yorumun eski temellerini yapılandırmada yeni bir bilinç olarak ortaya koymaktadır. Felsefi hermenotiğin –Hermese dayalı- kurucuları olan Gadamer ve Heidegger'in ontolojik dil tanımlarıyla varlığı dilin taşıdığı tarihselliğin varlık alanı; varlığı ise gelenekten gelen bir mesaj, sürekli yeniden yorumlanması gereken mazi⁵¹ kapasitesi olarak tanımlamalarında tarih bilincinin bilinci inşa eden yeni duvar olarak insanlığın karşısına konulduğu gözlemlenmektedir.

Bir bilinç, yeti olan son insanın kendi çağına özgü, kendisiyle ilgili teklif yaratamaması çağımız açısından tarihsel bilme biçimleri konumunda bulunan ve bilinç için duvar olan bu bilinçte Allah'tan gelen bilgi olan vahiy ya da bu bilgiyle varlığını ortaya koyan Allah kendi mahiyetiyle anlaşılmamış olmaktadır. Bunun tek istisnası vahyin birebirliğinde gerçekleşen, elçiyle Allah arasındaki iletişimin kendisidir. Vahiy bilinci ve vahyin deneyimi bir sorgu bilinci olarak insanın Allah'ı birebir deneyimlediği, ona tanıklık ettiği, aklın statik konumdan dinamizme ulaştırıldığı kurulmuş tanrının köleşmesine karşı tek alternatif konumunda bulunmaktadır. İletişim Tanrıyla değil, insanın mevcut bilme formlarıyla arasında gerçekleşmektedir. “Bu vahyin indirilişi, Rahman ve Rahim'dendir. Fakat bu ilahi kelim insanlara ne zaman tebliğ edilse çoğu yüz çevi-

⁴⁶ Aytaç, G. (1999). Genel Edebiyat Bilimi, İstanbul: Kuram Yayınları. s.159

⁴⁷ Megill, A., (1985). *Aşırılığın Peygamberleri*, (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayraç Yayınları, (2008). s.450

⁴⁸ Hall, S. Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, (Ed) Anthony D. King, (s.60-92). (G. Seçkin, Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ankara, (1998). s. 79.

⁴⁹ İncil, Yuhanna, (1996), 1.Bölüm, İstanbul: Kaya Bas. Dağ. s. 202.

⁵⁰ Taslaman, C. (2008), Kuantum, Felsefe ve Tanrı, İstanbul: İstanbul Yayınları. s. 218.

⁵¹ , J. R. (1999), Modernliğin Sonu Hakkında, Modernliğin Sonu Postmodern Kültürde Nihilizm ve Hermenutik, (Ed) G. Vattimo, (Ş. Yalçın, Çev.). (s.8-66) İz Yay, İstanbul, (1999). s.50

rirler ki duymasınlar.”⁵² Bu anlamda, yüz çevrime ve duymama ifadesiyle dile getirilen reddetme tavrı, duvarın tarih bilincinin kendisi, insanın Allah’la arasında bulunan duvarın kendi bilincindeki tarih duvarı, bilincini biçimlendiren genel formların da tarih bilincinin formları olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Postmodern öznenin yaygın tanrısı ise özünde bir yeryüzü bilincinin sınırları içindeki kurulmuş tanrıyı karşılayan hermetizmin tanrısı ve postmodern öznenin bilinci de tarihsel bilincin kendisi olmaktadır.

KAYNAKÇA

AKTAY, Y., Göka, E., , Topçuoğlu, A. (1999). Önce Söz Vardı. Ankara: Vadi Yayınları. s. 11.

ALTINDAĞ, R. (2006). Harranilerin Teolojisinde Tanrı Tasavvuru, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.120-132). Konya: Şelale Matbaası. s. 123

APAK, Adem. (2006), Fethinden Emevilerin Sonuna Kadar Harran, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Konya: Şelale Matbaası. s.28-42

AYTAÇ, Gürsel. (1999). Genel Edebiyat Bilimi, İstanbul: Kuram Yayınları.

CEVİZCİ, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.

CONNOR, Steven. (1996). Postmodernist Kültür, (D. Şahiner, Çev.). İstanbul: YKY. (2001). S.157

ECO, Umberto. (1987). Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Can Yayınları. (1999).

EKİNCİ, A. (2006). Harran ve Harran Okulunu Etkileyen Siyasi, Dini, coğrafi ve İlmi Unsurlar, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Konya: Şelale Matbaası. s.9-21

FUKUYAMA, F. (1988), Tarihın Sonu ve Son İnsan (Zülfü, Dicleli, Çev.). İstanbul: Gün Yayıncılık.

GÖKBERK, Macit. (2002). Felsefe Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÜNDÜZ, Şinasi. (2006). Manden/Sabii Geleneğinde Harran, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Konya: Şelale Matbaası. s. 54-60

HALL, Stuard. (1998), Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, (Ed) Anthony D. King, (G. Seçkin, Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ankara, s.60-92

İNCİL, Yuhanna, (1996), 1.Bölüm, İstanbul: Kaya Bas. Dağ. s. 202.

KAÇAR, M., Semiramis Ç. (2009). Kadızadeliler Hareketi: Osmanlı İmparatorluğu’nda Şeriata Dayanan Bir Reform Teşebbüsü, *Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.43-57) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 44, 47

KARLIĞA, Bekir. (1997). “İslam’da Tercüme Hareketleri”, II. Uluslararası İslam Düşüncesi Konferansı; İstanbul: İ.B.B.K.İ.D.B.Y, 80- 92., s. 84.

KELEŞ, Ahmet. (2006). Harran Hermetizminin İslami İlimlere Etkisi, A. Bakkal, (Ed.) *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, (s.199-217). Konya: Şelale Matbaası. s. 197.

KUR’AN, (2002). M. Esed. (Ed), Kur’an Mesajı, (C. Koytak, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları. s. 795.

⁵² Kur’an, (2002). M. Esed. (Ed), Kur’an Mesajı, (C. Koytak, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları. s. 795.

MEGİLL, A., (2008). *Aşırılığın Peygamberleri*, (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayraç Yayınları.

MENGÜŞOĞLU, Takiyeddin. (2000). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

MENGÜŞOĞLU, Takiyeddin. (1998). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÖZTÜRK, Süleyman. (2009). *Kâtip Çelebi'nin Hayatı ve Eserleri, Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.23-33) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s.29.

PALACIOUS, M. A. (1998) *Dante ve İslam*, (E. Demetgül, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınları.

REINHOLD, N. (2010), *İnsanoğlu'nun Doğası ve Kaderi, Batı'ya Yön Veren Metinler I*, (Ed). A. Alatlı, (Kapadokya Meslek Yüksek Okulu çeviri ve redaksiyon heyeti, Çev.). (s.xxxiv-li). Nevşehir: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksekokulu. s. Xxxvii.

RORTY, Richard, *"Post Modernist Burjuva Liberalizmi"*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, 20013.

SYNER, J. R. (1999). *Modernliğin Sonu Hakkında, Modernliğin Sonu Postmodern Kültürde Nihilizm ve Hermenutik*, (Ed) G. Vattimo, (Ş. Yalçın, Çev.). (s.8-66) İz Yay, İstanbul, (1999).

ŞULUL, C. (2006). *Felsefenin İslam Dünyasına Geçişinde Harran Mektebinin Yeri ve Önemi*: A. Bakkal, (Ed.) I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu, Konya: Şelale Matbaası. s.133-139.

TASLAMAN, C. (2008). *Kuantum, Felsefe ve Tanrı*, İstanbul: İstanbul Yayınları. s. 218.

TEVRAT, (2001). İstanbul: Ohan Matbaacılık LTD. s.7.

TUNALI, İsmail., (2000). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ULUTÜRK, Mehmet, (2010) *İslam Düşüncesinde Tercüme Faaliyetleri: "Hermeneutik ve Bibliyografik Bir Katkı"*, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 249-288.

YAKIT, İsmail. (2006), *"Ebced Düzeninde Rakam-Harf İlişkisinin Tarihi Gelişimi ve Hermetizm"*, A. Bakkal, (Ed.) I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu, (s.60-84). Konya: Şelale Matbaası.

YURTOĞLU, Bilal. (2009a). *Kâtip Çelebi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

YURTOĞLU, Bilal. (2009b). *XVII. Yüzyılda Bir İsraki: Kâtip Çelebi'nin Bilim Anlayışı, Doğumunun 400. Yılında Kâtip Çelebi Kitabı*, (s.263-273) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yüzük Sattıran Ruh Asâleti

Rahim ER*

Özet:

Bu makalede, Başvekil Adnan Menderes'in hayatından bir kesit sunulacaktır. Başvekil'in yüzüğünün Adapazarlı bir kuyumcuya gidişinin hikayesi tarih silsilesi içinde izah edilecektir. Menderes ailesinin Osmanlı Hanedan üyelerine nasıl baktığını; onları, Fransız askerlerinin buluşklarını yıkamasından duyduğu vicdan azabını bir nebze olsun dindirmeye yönelik Türkiye'ye getirmek için Cumhurbaşkanı Celal BAYAR ile mücadelesine temas edilecektir. Başvekil Adnan Menderes'in Sultan Abdülhamid'in zevcesi Müşfika Hanım Sultan ile kızı Ayşe Sultan Osmanoğlu'nu nasıl himaye altına aldığı açıklanacaktır. Bununla alakalı olarak Başvekilin yüzüğünün niçin sattığı izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Berrin M Menderes, Celal Bayar, Ayşe Sultan Osmanoğlu, Adapazarı, 27 Mayıs 1960, 17 Eylül 1961

The Dignity of Soul making one sell his ring

Abstract:

A part of Prime Minister Adnan Menderes's life will be presented in this article. The story of the Prime Minister's ring which arrived to a jeweller from Adapazarı will be told chronologically. Here we will touch to the subject that what did the Menderes Family think about the members of Ottoman dynasty, their fight against Celal BAYAR, the President of Republic to bring Ottomans family members back to Turkey, to relieve the remorse they felt because of the members of Ottoman dynasty were washing the dishes of French soldiers. How Sultan Abdülhamid's wife Müşfika Hanım and his daughter Sultan Ayşe were under the auspices of the President Adnan Menderes. The reason of The Prime Minister's selling his ring about this situation will be told.

Key Words: Adnan Menderes, Berrin Menderes, Celal Bayar, Sultan Ayşe Osmanoğlu, Adapazarı, 27th May 1960, 17th September 1961.

* Yazar

60'lı yıllar; 1963 veya 1964 olmalı. Adnan Menderes'in çileli eşi **Berin Menderes**, tahammülü zor acıları kalbine gömmüş olarak âbidevî bir sabırla evindedir.

Beyi, **Başvekil Adnan Menderes** ısmarlama bir mahkeme kararı ile 17 Eylül 1961 tarihinde asılarak idam edilmiştir.

Ankara; bir öğle sonu... Menderesler'in evi. Berin Hanım, düşünüyor:**Adnan Bey'le** nişanlanmalarını, düğünlerini, parti kurma günlerini, iktidar olmasını, bu millete yeniden **insan olma zevkini yaşatmasını**, yorulmak nedir bilmeyen hizmetlerini, milletimize olan aşkını, milletin coşkun sevgisini... **Ve acı sonu:** 27 Mayıs hükümet darbesini, o felaketli günleri, Menderes'in hapishane hayatını ve asılmasını... Kimbilir kaçınıcı keredir aynı şeyleri düşünüyor.

Berin Menderes, koltuğunda, gözleri buğulu, bu hatıralarla haşır neşirken evin zili çaldı. Hanımefendinin zihninden akan film şeridi durdu:içinden **"Kim olabilir acaba?"** dedi O merakla beklerken, kapıya bakar hizmetçi geldi:

"Efendim" dedi. **"Adapazarı'ndan bir beyefendi sizi ziyaret etmek istiyor, kabul buyurur musunuz? »**

Hanımefendinin merakı daha da arttı. **"Adapazarlı biri.."** Kendisiyle ne alâkası olabilir ki?..Önce kabul etmek isatemedi.Zira, belli birkaç samimi dostun dışında zaten kimseyle görüşmüyordu.Çünkü, her karşılaştığı, merhumdan bahsediyor; bu da sürekli olarak acılarını tazeliyordu. Ama, kapına kadar gelmiş ziyaretçiye kederli gününde bile olsa çevirmek, Berin Hanım'ın nezaket anlayışına aykırıydı:

"Lütfen içeri alınız.."

Unutulmaz bir alışveriş

Adnan Menderes'in de içinde bulunduğu uçak, 1959 senesinde İngiltere'ye giderken

kaza geçirmiş, bir müddet Londra'da tedavi gören Başvekili, Türkiye'ye dönüşünde onbinlerce vatandaş karşılamış ve Allah'a şükür için birçok koyun, deve, sığır kesmişlerdi. Ama, Menderes idam edileceği zaman, yüz kişi, Beyazıt'tan Ak-saray'a kadar bir protesto yürüyüşü yapmamıştı.

Millet de, Berin Hanım gibi gözyaşlarını içine akıtmış, tevekkül içinde Menderes ve arkadaşlarının kurtarılmaları için ancak dua edebilmişlerdi.

İşte o gün gelen ziyaretçi de bu sessiz milyonlar arasından biriydi... İçin için kavrulmuş bir çaresiz...

Berin Hanım'ın ricası ile karşısındaki koltuğa oturan misafire gerekli ikramlar yapıldı Hal hatırdan sonra, Hanımefendi sordu:

"Buyurunuz efendim; sebab-i ziyaretiniz?.."

"Efendim" dedi misafir, **"Ben Adapazarı'nda kuyumcuyum. Dün hayatımın asla unutamayacağım bir alış-verişni yaptım."**

Berin Menderes, **"merak ettim"** karşılığını verirken, adam devam etti.

"Efendim, dün sabah birileri bana bir yüzüğü getirdi.Yüzüğü evirip çevirirken bir de baktım ki , iç kısmında 'Adnan Menderes' yazılı... Herhalde dedim, bunu Menderes'lerin evinden çalmışlar. Hemen istedikleri parayı verdim ve bu eşsiz hatırayı yeniden size takdim için getirdim. Ne vicdansız insanlar var... Buyurunuz!"

Sonra, cebinden çıkardığı minik kutunun kapağını açtı ve yandaki sehpanın üzerine bıraktı.

Berin hanım, kendisine getirilen yüzüğü ilk anda kabul etmek istemedi;

Zira o günkü değeri üç bin beş yüz liraydı ve bu para Berin Hanım'da yokdu. Fakat

kuyumcu, onu satmak için değil; ilk sahibine hediye etmek için getirmişti.

"Yüzük çalınmadı ki..."

Adapazarlı kuyumcu. Hanımefendi'nin yüzüne baktı. Vakarla karşısında oturan bu güngörmüş, çınar kadın, elindeki kar gibi beyaz mendili ile gözyaşlarını siliyordu:

"Hayır evladım!" dedi. "Yüzük çalınmamıştı. Beyefendinin bu kıymetli hatırasını parmağımdan hiç çıkarmazdım ki çalınsın?"

Misafir şaşırdı. Parmaktan çıkmayan bir yüzük nasıl olur da ta Adapazarı'na kadar gelir ve kendisini bulurdu?

Evvet nasıl?..Bu Adapazarlı kuyumcu öldüyse Allah rahmet eylesin; hayattaysa kendisine sıhhat afiyet dileriz.Onun Adnan Menderes'in yüzüğünü tekrar Berin Hanım'a getirmesi, bugün aradan şu kadar zaman geçtikten sonra, merhum Başbakan'ın ruh dünyasını derinlemesine tanımamıza vesile olmuştur.

Büyükkelçiye ihtar

Şimdi, hadiseyi tam kavrayabilmek için hayli gerilere gidiyoruz..

1930'larda siyasete giren, ancak 1945'e kadar kendini âdeta gözlerden saklayan, hatta parti grubu toplantılarda bile ta arkalarında oturan Adnan menderes, üç arkadaşıyla birlikte CHP'den kopar ve Demokrat Parti'yi kurar.

Demokrat Parti 1946'da seçime girer ama, binbir sandık hilesiyle iktidara gelmesine mani olunur. Yani, milletimizin hayayatından dört yıl alınıp götürülür...

O yıllar: ah o yıllar! Yolsuz, elektriksiz, traktörsüz telefon-suz, susuz, ayakkabısız, üstsüz, başsız yıllar...

Bir köyde, ancak bir çift ayakkabı ve bir ceket vardır.Şehre inecek köylü, uysa da

uymasa da o rengi atmış eski püsküleri giyerek gider... Mahrumiyet ve kahredici günleri... Menderes, kahredici yokluğu gayet iyi görmektedir...

DP, 1946'da çelmelendiği için iklitara gelmemiştir. Ama halk,14 Mayıs 1950 seçimlerinde bu oyunu çok ağır cezalandırır.Demokrat Parti bir beyaz ihtilalle, ezici bir çoğunlukla seçimi kazanmıştır ve o güler yüzlü insan **Adnan Menderes** artık başvekilidir.

Şimdi, kendisiyle birlikte milletin de yüzü gülmeye başlamıştır.

Bir sevgili, bir milli kahraman haline gelen Adnan Menderes, gecesini gündüzüne katarak çalışmaktadır. Bu arada yurt içi ve yurt dışı seyahatler yapmaktadır.

1952 senesinde Paris'tedir. Resmi görüşmeler bittikten sonra, Türk Büyükelçisi'ne sorar:

"Sefir beyefendi! Fransa'da Osmanlı hanedanından kaç kadın var ve bunlar ne işi yapmaktadırlar?"

Malum, hanedan mensupları topyekün Türkiye dışına sürülünde , bunların bir kısmı da Fransa'ya yerleşmişlerdir.

Bizim Büyükelçi, **"Bilmiyorum Başvekil hazretleri"** cevabını verince, Adnan bey asabileşir:

"Bu malumatı yirmi dört saat içinde istiyorum. Aksi halde sizi vazifeden almak mecburiyetinde kalabilirim."

Türk büyükelçiliği Fransız istihbaratının da yardımıyla ertesi gün listeyi hazırlar ve Başbakan'a arz eder.

Bir istifa dilekçesi

Başbakan, Hanedan'ın kadın âzâlarından kimlerin Fransa'da yaşadığına ve ne iş yaptıklarına dair yazıyı acı bri yüz ifade-siyle okur.Ancak, fazla bir şey belli etmemeye çalışarak, kağıdı katlayıp cebine koyar.

Adnan Menderes, Türkiye'ye döndüğünde Çankaya'ya gider ve cebindeki kağıdı çıkartarak Reisicumhur Celâl Bayar'ın masasına bırakır.

"Efendim" der. "Şu oldu. Bu oldu. Neticede, bu memleketi Türklerin hakanı, Müslümanlar'ın Halifesi ve teb'anın Pa-dışahı sıfatı ile altı yüz yıl yirmidört sene idare etmiş bir ailenin kadın mensuplarının çoğunluğu, yaptığım tahkikata nazaran ve şu listede görüldüğü gibi Fransız ordusunda bulaşıkçılık yapmaktadırlar. Bu, hepimiz için yüz karasıdır. Hiç değilse Hanedan'ın kadın âzâlarını yurda kabul edelim. Kendilerine bakmamız insanlığımız icabıdır. Ama bunu çok görürsek bari ordumuzda bulaşıkçılık yap-sınlar."

Bayar, "Hayır" der. "Müsaade edemem".

Bunun üzerine Başbakan, derhal bir kâğıt alarak birşeyler yazar ve Cumhurbaşkanı'nın masasındaki diğer kâğıdın yanına bırakır. Ardından, "Müsaadenizle efendim!" diyerek, sür'atle odadan ayrılır.

Celâl Bayar, önündeki kâğıda bir bakar ki, Menderes istifa dilekçesini vermiştir.

Tabî, adeta şok geçirir.

Araya, halen hayatta olan Demokrat Parti Muş Meb'usu Gıyasettin Emre'nin de olduğu bazı milletvekilleri, bakanlar girer, Menderes istifadan vazgeçirilir. Fakat Osmanoğulları'nın kadın mensupları da çıkarılan bir kanunla Türkiye'ye kabul edilirler..

Kim bu ziyaretçi?

Vatanlarına avdet edenler arasında Sultan Abdülhamid'in zevcesi Müşfika Hanım Sultan ile kızı Ayşe Sultan Osmanoğlu da vardır. Teşvikiye tarafında bir kira evinde oturmaktadırlar.

Bir sabah, erken sayılacak bir saatte, evin zili çalar. Kapıyı Ayşe Osmanoğlu açar. Karşısında bir beyefendi vardır.

Ayşe Sultan, gelen şahsa , "Buyurun efendim, bir arzunuz mu vardı?" diye sorar. Kapıdaki adam:

"Evet" der. "Şayet kabul buyururlarsa Valide Sultan'ı görmek istiyorum."

Ev sahibesi. "Bu erken saatte" dercesine hayretle karışık bir tereddütle:

"Az müsaade ediniz lütfen, kendilerine arz edeyim" der ve hafif aralık bıraktığı kapının arkasında uzaklaşan ayak sesleri ile kaybolur. Kapının dışındaki beyefendinin kalbi, şimdi bekleme heyecanı ile daha yüksek atmaya başlamıştır.

Kimdir bu adam? Oraya niçin gelmiştir?..

Ayşe Osmanoğlu, az. sonra geriye dönmüş, kapı önünde duran beyi "Buyurun efendim; sizi bekliyorlar" diye içeriye davet etmiştir.

Adam ev sahibesini takip eder. Biraz sonra, saraydan köye kadar, bizim hayatımızın o güzellikler üstü manzara ile karşı karşıyadır.

Kuşluk namazını eda etmiş Müşfika Sultan hazretleri, başında kar gibi lekesiz tülbenti, elinde doksandokuzluk tesbihi ile seccadesinde Rahman'ı zikretmektedir.

Misafir, Valide Sultan'ın el işareti ile yanındaki koltuğa ilişir. Ayşe Sultan da sedire..

Yabancı adam, beklerken, içinden. "Allahım, ne kadar nurlu bir yüz! N emübarek bir ana..." demektedir. Nihayet Valide Müşfika Sultan zikrini tamamlar ve elini yüzüne sürer. Meçhul misafir, hemen devlet ananın eline sarılır.

"Berhüdar olasin evladım, hoş geldiniz..."

"Teşekkür ederim Valide hazretleri; hoş bulduk..."

"Türkiye sadrazamı"

Bu sırada el öpme sahnesini seyreden Aşye Sultan'ın gözü az ötede duran bir günlük gazeteye ilişir ve birden heyecanlanır. Şu an annesi ile son derece hürmetkâr bir eda ile konuşan yabancı, işte şu gazetede fotoğrafı olan şahıstır. Ayşe Sultan, titrek bir sesle sorar:

"Beyefendi! Siz Başvekil Adnan menderes değil misiniz?"

"Evet" der misafir, **"bendenizim"**

"Hay Allah!" demekten kendini alamaz Ayşe Osmanoglu ve devam eder:

"Beyefendi, niçin önceden haberimiz olmadı? Böyle hazırlıksız ve gafil avlandık."

Başbakan Menderes, güleç bir yüzle cevap verir:

"Zararı yok efendim.Bendeniz Valide hazretlerinin elini öperek hayır duasını almak ve bir ihtiyacınız olup olmadığını öğrenmek için geldim"

"Fakat mahcup olduk" der Ayşe Sultan..

"Etağfirullah efendim. Burada mahcup olması gereken biri varsa, o da benim. Ama haberli gelseydin kapının önu gazeteci dolardı ve bana olan tavırları sebebiyle sizi üzebilirlerdi."

Ayşe Sultan, annesine döner ve bu darbeler, sürgünler, çileler yaşamış ihtiyar Valide Sultan'a onun anlayacağı şekilde ve sesini hafif yükselterek, durumu izah eder:

"Anneciğim, bu beyefendi Türkiye Sadrazamı.Hayır duanızı almak ve bir ihtiyacımız olup olmadığını sual etmek için gelmiş."

Hâlâ seccadenin üstünde olan Sultan Hamid'ın kadın efendisi, asaletle cevap verir.

"Yâ!" der. **"Pek mütehassıs oldum.Dualarımız sizinle beyefendi hazretleri.Hiçbir ihtiyaç ve sıkıntımız yok.İyiler eksik değil.Bir mühendis be-**

yefendi hem bu evi bize tahsis etti kira almıyor; hem de her ay on bin lira harçlık veriyor.Allah razı olsun rahatız." Adnan Menderes, birkaç yapılan ikramalardan sonra tekrar Müşfika Sultan'ın elini öper. **"Efendim, işte şu hususi telefonum. Size hizmet etmek benim için şeref-tir.Emirlerinizi beklerim."** der ve gider.

Kapıdan ayrılırken, bu duygu yüklü insanın göz pınarlarında, dışarı akmamış iki damla gözyaşı vardır. Zira, Osmanlı hanedanı erkekleri hâlâ yurda girememektedir.İnsan başbakan da olsa her zaman, her şeye muktedir olamıyor.

Menderes, o gün o evden biraz hüzün, biraz memnuniyet ve fakat buruk bir ruh haliyle çıkar ve yine develtin yüzleri, binleri bulan meselelerine dalar.

"Eğer ölürsem"

Bu ziyaretin üzerinden üç mü, beş mi kaç kaç yıl geçtiğini bilmiyoruz.

Sene 1959...

Adnan Menderes ve bir Türk heyetini İngiltere'ye götüren uçak Londra üzerine geldiğinde, sis yüzünden iniş yapamaz; dolaşır, dolaşır ve sonra pilotun bütün gayretlerine rağmen yere çakılır.Başbakan'ın, hafif bir yarayla kazadan kurtulması, bütün Türkiye'de muazzam bir heyecan meydana getirir.

Adnan Menderes,birkaç gün Londra'da tedavi gördükten sonra yurda döner. İşte bu dönüş görülmeye değer. Bir gün önceden başlayarak, İstanbul-Yeşilköy havaalanı tıklım tıklım dolmuştur. İğne atılsa yre düşmeyecek gibi...

Uçak piste inip de, Menderes o apaydınlık yüzü ile kapıda görünüp karşılayıcıları selamlayınca, sanki yer yerinden oynar. Uzun ve mahşeri kalabalığın şehre girişi saatler alır...

O akşam, Menderesler'in evi geçmiş ol suna gelenlerle dolup tasar. Ancak gece yar-

larına doğru aile kendi kendine kalabilir, işte o sıcak aile ortamında **Berin Menderes**, gülerek eşine:

"Beyefendi" der. "Bir şey soracağım ama, lütfen hakikati bizden saklamayınız."

Menderes, "Rica ederim; neymiş sualiniz bakalım?" diye mukabele eder.

"Sualim şu" der Berin Menderes;

"Uçak tam düşerken, yani ölüme giderken ne düşünüyordunuz?"

İşle, buraya dikkat edelim ve kulak kesilerel dinleyelim. Çünkü bir eşsiz vefa duygusu ve yüksek bir asaletle karşı karşıyayız:

"Evet; çok iyi hatırlıyorum. Teyyare(uçak) hızla yere doğru düşerken, şunu düşündüm: Acaba ben bugün burada ölürsem Berin Hanım, Abdulhamid yâdigarlarının ev kirası ile maaşlarını ödemeye devam eder mi, etmez mi?"

"Ya kirayı ödersiniz!.."

Uçak kazası geçiren Menderes ölmez ama; bir yıl sonra , 27 mayıs 1960 'ta, Eskişehir''de vatanın imarına devam ederken bir darbe ile alınır ve hapse götürülür.gidiş o gidiş... Bundan sonra gelsin yalanlar, gitsin düzmeceler...

İşte o hengâmede, 3 haziran 1960 tarihinde Menderes'lerin evinin zili çalar.Kapıya gelen, Müşfika Hanım Sultan ile kızı Ayşe Osmanoğlu'nun oturdukları evin sahibi mühendistir.Her ay olduğu gibi kirayı almaya geçmiştir.

Mühendis, "Eğer kira ödenmeyecekse ev tahliye dilsin" der...

Vaziyet, kederler içindeki Berin Menders'e haber verilir.

"Mutlu" der oğluna Berin hanım,"Çık da bir iki ahababa git, bin beş yüz lira bulnmaya çalış."

"Şunu sat ve gel"

Anne Menderes, çok müteessir olur ve o an sağ eli , sol eline gider.Usulca çıkardığı nişan yüzüğünü Mutlu'ya uzatır:

"Şunu bir kuyumcuya sat ve gel."

Yüzük bin sekiz yüz lira tutar. Onunla, ev sahibine kirası ödenir; ama **Adnan Menderes'in Berin Hanım** için paha biçilmez, kıymetteki yüzüğü de elden çıkar.

Berin Menderes, ölüme giderken bile, bu memlekete asırlarca hizmet etmiş bir ailenin idbar günlerinde kira ve maişetini düşünen bir aziz insanın hatırasına, fedakârlıkların en büyüğü ile sadık kalmıştı... Hem şimdi Berin Hanım da, onlar kadar olmasa bile, Müşfika Sultan ve Ayşe Sultan gibi ikbal değil, idbar günlerini yaşıyordu.

.....

Peki, bu iki Osmanlı hanımefendisi gerçeği öğrenebildiler mi?

Ne demişler? "**Acı haber çabuk iştilir.**" Acı haber çabuk iştili ve acılar katmerleşerek büyüdü.

İşte Adapazarlı kuyumcu, bu yüzüğü üç yıl sonra tekrar **Berin Menderes'e** getirmişti...

Kuyumcu millet adına yüzüğün itibarını iade etmişti.Otuz yıl sonraysa Turgut Özal , devlet adına Menderes'in itibarını iade edecekti.

Bize bu toprakları vatan yapanların mekanları cennet olsun.

"İdbar" kelimesini mi soruyorsunuz? **İkbal**'in zıddı; İyi günlerden kötü günlere düşme...

* Tarih ve Medeniyet Dergisi, Nisan, 1994,shf. 41,45

Ali Dede (Pesendî)'Nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Unsurlar¹

Mustafa Güneş²

Özet

1813 yılında Kütahya'da dünyaya gelen Ali Dede (Pesendî), tam yüz yıl yaşayarak 1913 yılında Kütahya'da vefat etti. Müderris Doğlarlı Osman Efendi Medresesi'nde öğrenim gördü. Ârifî tarafından kendisine, Farsça beğenilmiş, seçilmiş anlamına gelen Pesendî mahlası verildi. Bu makalede, Pesendî'nin bazı şiirleri, dinî ve tasavvufî açıdan değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Dede, Pesendî, Din, Tasavvuf.

Religious and Sufistic Components of Ali Dede (Pesendî)'s Poetry

Abstract

Ali Dede (Pesendî) was born in Kütahya in 1813. He died in Kütahya in 1913. He was a hundred years old when he died. He was educated in Müderris Doğlarlı Osman Efendi Medresesi. He was given the appellation "Pesendî", meaning appraised in Persian, By Ârifî. In this article, Pesendî'n some poems are reviewed from religious and sufistic aspects.

Keywords: Ali Dede, Pesendî, Religion, Sufism.

¹ Bu makalenin bir kısmı, 27 Kasım 2013 tarihinde DPÜ Kütahya Folklor Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü tarafından düzenlenen, DPÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyeleri Kadir Güler (Pesendî'nin Şiirlerinde Ehl-i Beyt) ve G. Tarıman Cenikoğlu (Pesendî'nin Destanları)'nın konuşmacı olarak katıldıkları *Ölümünün 100. Yılında Pesendî Paneli*'nde tarafımızdan sunulmuştur. *Kütahyalı Ârifî ve Pesendî*, (Kütahya 2004) adlı eserinin ilgili kısmını bizimle paylaşan ve bu panelin yapılmasını sağlayan sayın Yrd. Doç Dr. Kadir Güler'e teşekkür ederiz.

² *Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi

1813 yılında Kütahya Maruf mahallesinde dünyaya gelen Ali Dede (Pesendî)'nin mahalle mektebinden sonra Müderris Doğlarlı Osman Efendi medresesinde öğrenim gördüğü ve hocası Kütahyalı Ârifî'nin desteği ile şiir söylemeye başladığı bilinir.³

Ali Dede'nin yazdığı şiirler, hocası Ârifî ve Kütahya halkı tarafından çok beğenildiği için üstadı Ârifî'nin, şaire Farsça *beğenen*, *beğenmiş* (s.), *beğenme*, *seçme* (i.) anlamına gelen *pesend* (f.i.) kelimesinin ism-i mensûbu olan *Pesendî* (*beğenilen*, *beğenilmiş*, *rağbet edilmiş*) mahlasını vermiş olabileceği kabul edilir.⁴

Şairliğinin yanında, aynı zamanda iyi bir hattat olan Pesendî'nin, Eskişehir Mevlevi Dergâhı postnişini Hasan Dede'ye bağlandıktan sonra yedi yıl boyunca onun hizmetinde bulunduğu ve belki de dedelik unvanını ondan almış olabileceği rivayet edilir.⁵

Kültür ve edebiyat araştırmacısı Hamza Güner, 1913 yılında vefat eden Pesendî'nin, kendi el yazısı ile kaleme aldığı bir divan ve şiir mecmuasının, büyük oğlunun eşi tarafından elden çıkarıldığını ve onu ele geçiren açığöz bir kimsenin de, belirtilen eser üzerine çöreklenerek araştırmacıların istifadesine sunmaktan kaçındığını belirtir.⁶

Kültür ve edebiyat araştırmalarında başarılı olmanın yolu, daha çok onlara karşı sevgi ve saygıyla yaklaşımdan geçer. Sevilip sayılmayan, içselleştirilmeyen ve değerler sistemine yabancı olunan bir

kültürün edebiyatını anlamak oldukça güçtür.⁷

Bir güzelin, kendini sevmeyen ya da sevgisinde samimi olmayan kimse ile ilgilenmemesi gibi; geçici ilgi ve zorlama yaklaşımlarla yapılan çalışmaların da edebiyat güzeli için bir değer ifade etmediği söylenebilir.⁸

Sevgi, saygı ve samimiyetle yaklaşıldığı zaman sırlarını bize açacak olan Osmanlı edebiyatının ilham kaynaklarını, şu dört ana başlık altında toplamak mümkündür:

Din ve tasavvuf

Mitoloji, tarih ve sosyal hayat

İlim ve felsefe

Estetik değerler sistemi

Yukarıda adı geçen, bilim, din, tasavvuf, mitoloji, tarih, felsefe vb. konulu kaynaklar, İslam kültür ve medeniyet tarihinde yer alan milletlerin edebiyatlarında çok önemli bir yere sahiptir.

Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere belirtilen kaynakların, İslam toplumlarının vazgeçilmez bir parçası olan şair ve yazarlar için bitip tükenmez bir ilham kaynağı olduğu söylenebilir.

Belâgat, fesâhat ve sanat gibi değerler, daima Kur'an-ı Kerim'den kuvvet almış ve o denize ve güzele ulaşmaya gayret etmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın mana ve lafız inceliklerini anlamadan, eski Türk edebiyatın arka planına vakıf olmak, pek mümkün görülmemektedir. Klasik Türk edebiyatının en önemli kaynaklarından biri olan İslam tasavvufunun, Osmanlı halkının dinî görüş ve düşüncesinin ayrılmaz bir parçası hâline geldiği bilinir. Osmanlı dönemine ginceye kadar gelişmiş bir mahiyette, son derece incelikli

³ Hamza Güner, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kütahyalı Şairler*, Kütahya İl Basımevi, Kütahya 1967, s. 210.

⁴ Kadir Güler, *Kütahya Şairleri I*, Ekspres Gazetecilik, Kütahya 2010, s. 395.

⁵ Güner, *age*, s. 2 11.

⁶ *Age*, s. 211.

⁷ Muhammed Nur Doğan, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 15.

⁸ *Age*, s.15.

karmaşık bir yapıya sahip olan Tasavvufun, doğa ve doğaüstü (Yaratan ve yaratılan) arasındaki ilişkiyi yorumlamanın ve kozmik bağlamda insanların rolünü anlamının bir yolu şeklinde algılandığı bilinir.⁹

Belirtilen sebepler çerçevesinde Osmanlı şiiri üzerinde yapılacak her yorumlayıcı çalışmada, şiirin dinî-tasavvufî boyutunun da göz önünde bulundurulması gerekir.¹⁰

Bu makalemizde, yukarıda belirtilen sebepler göz önünde bulundurularak Osmanlı Devletinin son dönemlerinde yaşayan Pesendî'nin şiirleri dinî ve tasavvufî olmak üzere iki açıdan ele alınacaktır:

Bilindiği gibi eşi ve benzeri olmayan; ezeli, ebedi ve mutlak yaratıcı olan Allah¹¹ Kur'an'da da belirttiği gibi bütün varlık âlemini "kün" emriyle yaratmıştır (Bakara-117). Pesendî, bütün âlemi yaratan ve hikmetiyle kuşatan Allah'a şöyle yakarıştaki bulunur:

Ey hikmeti ganî sâhib-i eşyâ
Eşyâyı bir anda **kaf** u **nun**¹² ettin
Setreyle aybımız Habîb hakkına

Kün'ün akabinde **feyekûn**¹³ ettin¹⁴

⁹ Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek Poetry's Voice, Societ's Song Ottoman Lyric Poetry*, Çeviren: Tansel Güney, İletişim Yayınları, Washington, 2000, s. 81.

¹⁰ Age, s. 82.

¹¹ Kâinatı yaratan, idare eden, kendisine ibadet edilen tek ve en büyük olan Allah'a iman, iman esaslarının en birincisidir. Allah'a imanın, zerreden güneşe kadar pek çok derecelerinin olduğu ve bütün inanç esaslarının, Allah'a iman ve O'nun birliği esasına dayandığı belirtilir. (Ahmet Saim Kılavuz, *İlmihal*, Ankara 2007, s. 82).

¹² *Kef ve Nun (Kün)*: O (Allah), her dilediğini anında yaratmaya gücü yetendir (Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler-Ansiklopedik Sözlük*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 89).

¹³ *Ol (der)hemen olur*: Bakara 117 (Yılmaz, age, s. 98); *Gökleri ve yeri yaratan Allah'tır. O, bir işin*

(25. Koşma / 1)¹⁵

Dinî-tasavvufî konuları şiirlerinde, samimi bir şekilde ifade eden Pesendî, ihsan, hikmet ve nimeti bütün kâinatı kuşatmış olan Yüce Allah'a olan hayranlığının yanında kader ve kıyamet gibi konularla ilgili duygularını şu şekilde dile getirir:

Çok nimetler ihsân kıldın âdemde
Herkesin hâlini yazdın ezelde
Ol yevm-i misâkda hîn-i kaderde
Cümlemizi sâf sâf top yekûn ettin

(25. Koşma / 3)

Pesendî hikmetine çok hayran senin
Seni senden diler kul kurban senin
Sen gereksin ana her ihsân senin
İhsân senin sana âmir bulunmaz

(41. Koşma / 4)

Allah kâinatı yaratmadan önce, olan ve olacak her hadiseyi, her varlığı bilmektedir. Her varlığın, Allah'ın ezeli ve değişmez ilminde bir sureti vardır. Eşya ve olaylar, bu suretlere göre meydana gelir.¹⁶

Şairin, bu konudaki duygu ve düşüncelerini şu şekilde dile getirdiği görülür:

Çok nimetler ihsan kıldın âdemde
Herkesin hâlini yazdın ezelde

olmasını dilerse, ona ancak "ol" ve olur (Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı-Meâl, Haz. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 17).

¹⁴ Şiirler, Kadir Güler'in *Kütahyalı Arifi ve Pesendî* adlı eserinden alınmıştır.

¹⁵ Şiirlerden sonra verilen rakamlar, ilgili manzum kısmın belirtilen eserdeki referanslarıdır: Kadir Güler, *Kütahyalı Ârifi ve Pesendî*, Kütahya 2004.

¹⁶ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1995, s. 68.

(25. Koşma / 3)

Pesendî, imanın altı şartından birisi ahiret gününün başlangıcı sayılabilecek kıyamet¹⁷ ve haşir gününe şöyle işarette bulunur:

Rûz-ı kıyâmetin doğdu nişânı
Kalmışız yâ Rabbi ne bed-zamâne
(4. Destan / 1)

Ol dem battal olur işlemez hiç ip
Ak şems zemine gelip de karip
Gün urup başını beynini yiyip
Çekilip damarlar döner kemane
(4. Destan / 4)

Pesendî, iman esaslarından birisi olan melekler¹⁸ konusuna şöyle işarette bulunur:

Muhammed ismi ol şâh-ı Hudâ'dan vahy ile nâzil
Tâ iki bin sene evvel getirdi çünkü Cebrâil
(85. Mütekkerrir Müseddes Semâ / 2)
Çekince İsrâfil nefirle sûru
(4. Destan / 11)

¹⁷ Sözlükte, kalkmak, dikilmek ve ayaklanmak anlamlarına gelen kıyamet bir terim olarak, âlemin bozulması, her şeyin alt üst olup yok olması, başta insan olmak üzere yok olan ve ölen varlıkların yeniden yaratılıp dirilerek ayağa kalkması ve mahşere doğru yönelmesi anlamına gelir. Kıyamet, genel bir ölümden sonra yine genel bir dirilişi ifade eder (Ahmet Saim Kılavuz, *İlmihal*, Ankara 2007, s. 121).

¹⁸ Sözlükte, *haberci, elçi, güç ve kuvvet* anlamlarına gelen melek, Allah'ın emriyle çeşitli görevleri yerine getiren, gözle görülmeyen nurânî ve ruhanî varlıktır (Ahmet Saim Kılavuz, *İlmihal*, Ankara 2007, s. 92). İslâmî inanışa göre, çok muhteşem ve son derece süslü olan gökyüzünün kendine mahsus hayat, ruh ve şuur sahibi ahali ve sakinleri vardır. Dört büyük melekten birisi olan Cebrail'in, Hz. Peygamberin huzurunda iken sahabeler tarafından Dihye suretinde görüldüğü ve manevi derecesi yüksek bazı insanların da melekleri görüp, onlarla konuştukları eski devirlerden beri rivayet edilir.

Şair, aşağıdaki mısralarda şeytan ve hilelerine şöyle işaret eder:

Buldu belâ şükretmeyen hâline
Aldandı feleğin reng-i âline
Değişdi îmânın dünyâ mâline
Şeytânın yularsız çobansızları
(5. Destan / 22)

İblis lâ deyüpde hüsranda iken
(22. Koşma / 1)

Sakin uydurma şeytane beni aldatmasun yahu
(74. Mütekkerrir Müseddes Semâ / 3)

Pesendî, Kur'an'a olan bağlılığını ve bu yolda samimi olmayan insanlara karşı tepkisini şu mısralarla dile getirir:
İnkâr eylediler Hakk'ı Rahman'ı
Bilmediler inen ulu Kur'an'ı
(27. Koşma / 2)

Pesendî, manevi âlemlere yükselme anı olan seher vaktinde yapılan ibadetlerden övgü ile söz eder. Ona göre sadık âşıklar, fazilet ve değeri çok fazla olan sabahın erken saatlerini asla uykuda geçirmez. Âşıkların rehberi, seher vakti ve bu vakitlerde okunan Kur'an'dır:

Seherdir nüsha-i kübra, şeriât mezhebü'l a'zam

Seherdir Hızır, İlyas, sırr-ı Kur'an, nüsha-i a'zam

(83. Mütekkerrir Müseddes Semâ / 3)

Pesendî, başta Hz. Muhammed olmak üzere, diğer peygamberlerle ilgili duygu ve düşüncelerini de şöyle dile getirir:

Benzemez mahlûkda hiç kimse sana

Seni medh eylemek kendine sezâ

Ölmek olamazdı eşyâ ebedâ

Evveli âhiri intihâ güzel

(44. Koşma / 3)

Kimi dedi kâhin kâzib diyelim

Kimi dedi şâir sehhâr diyelim

Kimi mecnûn kimi meczup diyelim

Velid'in sözünü ihtar ettiler

(6. Destan / 7)

Verdi istiğrap bana ol Âdem ü Havvâ'da
var

Gazi, müfti, vali, Hazret-i İsâda var

(51. Gazel Dîvân-Muammâ 2-3)

Nice Sultan Süleyman'ı ki yudan bu fenâ
dünyâ

(79. Müttekerrir Müseddes Semâî / 4)

Şair, dört halife ve ehl-i beyit hak-
kında şöyle der:

Ebubekir Ömer Osman Aliyyü'l-Murtaza
hakkı

Günâhım afv kıl yâ Rab habîbin Mustafa
hakkı

(77. Müttekerrir Müseddes Semâî / 1)

Düldülün sayhasın duyan kefare

Aman ya Ali Zülfikâr ettiler

(6. Destan / 22)

Ağla didelerim ağla dem dökecek demdi
bu

Dutalım matemi Şâh'ın mâh-ı Muharrem-
di bu

(63. Müttekerrir Müseddes Dîvân/ 2)

Pesendî, farz, sünnet ve şeytanla il-
gili olarak şunları söyler:

Anda edâ ettim sünneti farzı

İblis lâ deyüp de hüsranda iken

(22. Koşma / 1)

Pesendî, doğru yoldan ayrılmayan-
ların rızkının artacağına inanır ve bunun
için ibadetlerin aksatılmaması gerektiğini
şöyle ifâde eder:

Hak bereket verir kim doğru işler

İşden artmaz dışden artar demişler

Ahbâbın uydurdu zillet gidişler

Beş vakit geçirme ibâdet eyle

(9. Koşma / 4)

İslam felsefesinin ayrılmaz bir par-
çası olan Tasavvuf, daha çok insan, eşya
ve Allah konuları üzerinde durmuş; dün-
ya ve içindeki fani güzelliklere gönül bağ-
lamamak hususunda insanları uyarmış ve
onlara gerçek (ebedî) mutluluk yollarını
göstermiştir.¹⁹

Kalp temizliğini, güzel ahlâkı ve
ruh olgunluğunu konu alan tasavvuf,
müminleri terbiye etmek suretiyle mânen
yükseltir. Tasavvufta, dünyadan çok
ahirete önem vermek, masivayı bırakıp
vahdet ve ahirete yönelmek, daha üstün
ve çok ibadet ederek nefsi dizginleme ko-
nuları üzerinde, hem fiili hem de kavli
olarak çok durulur.²⁰

*Kötü olan her türlü huy ve hareketi
terk etmek, iyi ve güzel olan her türlü karakter
ve davranış şeklini kendine mal etmek; hakikat-
leri elde etmek ve insanların elinde bulunan-
lardan ümit kesmektir²¹ şeklinde tarif edilen*

¹⁹ Mustafa Kara, *Osmanlı'nın Kandili Eşrefoğlu Rûmî*, Bilge Yayınları, İstanbul 2006, s. 18.

²⁰ Süleyman Uludağ, *İlmihal*, Ankara 2007, s. 48.

²¹ Kara, *age*, s. 18.

tasavvufun, Pesendî'nin şiirlerinde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Deruni bir dinî tecrübe ve diğer taraftan yüzyıllardan beri içinde bulunduğumuz uygarlık alanının en temel kültürel geleneklerinden birisi olarak kabul edilen tasavvuf, aynı zamanda bir düşünce tarzı, yaşama üslubu ve irfan ufkudur.²²

Tasavvufun temel esaslarından birisi olan vahdet-i vücud anlayışına göre sadece Allah'ın vücudu vardır. Var sanılan diğer şeylerin müstakil ve bizatihi vücutları yoktur. Vücut bir tek olup o da sadece Allah'ın vücudundan ibarettir. Farklı şekil ve görünüşler, gerçekte yaratıcının varlığıdır. Özde, herhangi bir farklılık yoktur, farklılıklar şekil ve görünüşe aittir. Eşya mahzar, Hak ise zâhirdir.²³

Tasavvufî düşünceye göre bütün varlıklar bir vücuttur. Varlık âleminde görünen nesneler, Yüce Allah'ı temsil eder. Yaratıcı, isim sıfatlarıyla âlem-i şahadette tezahür etmiştir. Varlık âleminde Allah'tan başka bir varlık yoktur. Onun varlığı, kendisiyle ilgili olup ezeli ve ebedidir. Görünen yaratıklar, sadece O'nun yansımasından ibaret olup önceden de (yaratıcının) ezeli ve ebedi ilminde mevcut bulunuyordu. Pesendî, varlığın yaratılışı konusunda, yukarıda da belirtildiği gibi şunları söyler:

Eşyâyı bir anda **kaf** u **nun** ettin

Kün'ün akabinde **feyekûn** ettin.

(25. Koşma / 1)

Şiirlerinde, Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevilik sevgisine vurgu yapan Pesendî, Mevlevileri edep, edep sahibi (insanlar) şeklinde tarif eder. Şair, Mesnevi ve Mevlevi bilgelerine karşı duyduğu ilgi ve sevgiyi şu mısralarla dile getirir:

²² Kenan Gürsoy, *Etik ve Tasavvuf Felsefi Diyaloglar*, Haz. Semih Yücel, Sufi Kitap Yay. İstanbul 2008, s. 9.

²³ Uludağ, *age*, s. 68-69.

Magz-ı Kur'an'dır muhakkiktir tarîk-ı Mevlevî

Ey Pesendî Mesnevî

(67. Müstezad Dîvân / 6)

Pesendî, şiirlerinde ayet ve mutasavvıflar tarafından hadis kabul edilen sözlerin yanında bazı büyük mutasavvıfların adlarını da şöyle zikreder:

Oku dersin öğren var **men aref**²⁴den

Bul mürşid-i kâmil vakt ona geldi

(12. Koşma / 2)

Pesendî duyalı ol pend ü va'zı

Belî²⁵ dedi oldum emrine râzı

(22. Koşma / 5)

Aklından geçenle ol **lâ takrabâ**²⁶

Ol zaman anları andan dün ettin

(25. Koşma / 4)

²⁴ "Men Arefe Nefsehû Fekad Arefe Rabbhû: Kendi cehaletini ve acizliğine karşılık Allah'ın ilmini (ve) bakiliğini bilen (kişi), Rabb'inin gücünü anlamış olur. Kısaca: Kendini bilen Rabb'ini bilir" (Yılmaz, *age*, s. 122).

²⁵ "Belâ: Evet. Yüce Allah, ruhlar âlemini yaratır ve onlara: *elestü bi-Rabbikum* (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) buyurur. Ruhlar, bu soruya: *Kâlû Belâ* (Evet! Rabb'imizsin) dediler. " A'râf 172 (Yılmaz, *age*, s. 28); A'râf suresi 172-173. ayetlerinin meâli şöyledir: *Rabbîn, insanoğlunun sulbünden soyunu alıp devam ettirmiş, onlara: "Ben, sizin Rabbiniz değil miyim?" demiş ve buna kendilerini (de) şahit tutmuştu. Onlar da: "Evet şahidiz" demişlerdi. Bu, kıyamet günü, "Bizim bundan habermiz yoktu" dersiniz veya "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı, biz de onlardan sonra gelen bir soyuz; bizi, boşa çalışanların yaptıklarından ötürü yok eder misin?" dersiniz diyedir* (Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı-Meâl, Haz. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 172).

²⁶ Lâ takrabâ: Yaklaşmayınız. "Dedik ki Ey Âdem! Sen ve eşin cennette otur, dilediğin yerde bol bol yiyin, ama şu ağaca asla yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz", Bakara 35, (Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı-Meâl, Haz. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 5).

Pesendî, büyük mutasavvıfları şöyle zikreder.

Hallâc-ı Mansûr çaldıkça nâyı

Kaldırdı dünyayı tozu dumanı

(4. Destan / 6)

Hamd olsun mü'miniz îmânımız var

Hazreti Pîr **Kadir Geylânî**'miz var

(4. Destan / 12)

Tâ ezel merdânelerdir ser verirler şâhına

Şems-i Tebrîz râhına

(67. Müstezad Dîvân / 4)

Pesendî, Türk edebiyatının önemli mesnevi kahramanları ilgili olarak da şunları söyler:

Mecnûn edip aklın fikrin satdırır

Her renk ile türlü türlü kandırır

Pesendî gördüğün **Leylâ** sandırır

Bir saç telliye bekledir seni

(16. Koşma / 4)

Şair, Kuddusî, Fuzûlî, Şem'î, Hüsnî ve Dertlî gibi büyük şairleri, şiirlerinde zikrederek aşk konusuna şöyle işaret eder:

Karışdırma zâhid dersini oku

Aşk nedir bilmezsin hey koca sofu

(36. Koşma / 8)

Bulan buldı anı devrân ederek

Soyunup cism ü cân uryân ederek

(11. Koşma / 5)

Neylesin Pesendî bahtı karadır

Aşk derdiyle rüsva bir âvâredir

(18. Koşma / 5)

Aşk ehli deyip geçme sakın düşvâr makamdır

Mecnun olıcak haylice Leylâyı gözetle

(87. Gazel Kalenderî / 2)

Ey gönül derviş ol hırka-pûş eyle

Çek destin bu dehr-i fenâdan gayrı

(18. Koşma / 1)

Yok idi âlemin nâm u nişânı

Ben cümle eşyâda seyrânda iken

(22. Koşma / 1)

İşte bizim kitab böylece yazar

Sûrete ebedî olmaz i'tibar

(39. Koşma / 4)

SONUÇ

Şairliğinin yanında, aynı zamanda iyi bir yazı ustası (hattat) da olan Pesendî'nin, kendi el yazısı ile kaleme aldığı divan veya şiir mecmuasının, bir an evvel bulunarak araştırmacıların ve ilim âleminin istifadesine sunulması, şairin şiirlerinin daha iyi anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.

Dünyayı, tekrarı olmayan bir imtihan yeri ve ahiretin tarlası olarak gören Pesendî'nin şiirlerinde, bir takım dinî konular (iman ve İslam esasları)ın yanında, bazı tasavvufî unsurlar da yer alır. Şairin, şiirlerinde ele aldığı bu dinî-tasavvufî konuları, başarılı bir şekilde ifade ettiği görülmür.

Dünyanın faniliğine gönülden inanan Şair Pesendî, şiirlerinde, mutlak yaratıcı, isim ve sıfatları ile âlemi kuşatan *Hâlık*'ın hikmetli işleri karşısında hayranlığını ifade eder ve insanoğlunun kendisine verilen sayısız nimetlerin kıymetini bilmesi gerektiği konusuna vurgu yapar.

Şair Pesendî şiirlerinde, bütün varlık âleminin, *kün* emriyle yaratılışının sadece *Hâlık*, *Vâhid* ve *Ehad* isimlerinin tecellisi ile Allah tarafından bir anda var olduğunu ifade ederek, yaşadığı dönemin sonlarına doğru hızla yayılmaya başlayan pozitivist düşüncenin temelsiz ve belli bir

dayanaktan uzak olduğunu da anlatmak ister.

Pesendî 'ye göre gerçek âşık olan kişi, seherde uyku yerine zikretmeyi tercih etmeli ve her türlü dedikodudan uzak kalarak gönül dünyasını saflaştırmalıdır. Ona göre kıl ü kâl (dedikodu), iyi insan olmaya engel teşkil eden kötü bir hâldir.

Şiirlerinden samimi bir halk adamı, vatandaş ve sade bir Anadolu Müslümanı olduğu anlaşılan Pesendî'nin, Hallâc-ı Mansur, Abdukâdir Geylanî, Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ gibi büyük bilgelerin görüş ve düşüncelerini benimsediği ve şiirlerini yazarken onlardan ilham aldığı söylenebilir.

Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevilik konusuna, şiirlerinde, önemle vurguda bulunan Pesendî, ideal insan tipi olarak Mevlevi müritlerini, en güzel meşrep olarak da Mevlevilik yolunu tercih eder.

Kendi devrinde ve çevresinde yaşayan bir kısım din adamlarını zahit²⁷ olarak değerlendirerek onları eleştiren Pesendî'nin, bunların (zahitler) karşısına, kendi ideal insan tipi olan rint²⁸ ve sufi²⁹ tipi ile çıktığı görülür.

KAYNAKLAR

Andrews, Walter G., *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı-Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek Poetry's Voice, Societ's Song Ottoman Lyric Poetry*, Çeviren: Tansel Güney, İletişim Yayınları, Washington, 2000.

²⁷ Ham sofu, ham ruhlu, pişmemiş, olgunlaşmamış, dinin özünden habersiz, şekilci, ârif ve âşık olmayan kimse (Uludağ, *age*, s.388).

²⁸ İç estetiğe önem veren, kalbini her türlü kir ve pislikten temizlemeyi kendine hedef tayin eden insan tipi (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004. s. 520).

²⁹ Nefsin alışkanlıklarından kurtulmuş, hakikatlerin hakikatine ulaşmış ve kalbini Allah için saflaştırmış kimse (Cebecioğlu, *age*, s.581); eren, ermiş, gönlü saf kişi (Uludağ, *age*, s.388).

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1986.

Doğan, Muhammed Nur, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul, 2011.

Güler, Kadir *Kütahyalı Ârifî ve Pesendî*, Kütahya 2004.

-----, *Kütahya Şairleri I*, Ekspres Gazetecilik, Kütahya 2010.

Güner, Hamza, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kütahyalı Şairler*, Kütahya İl Basımevi, Kütahya 1967.

Gürsoy, Kenan, *Etik ve Tasavvuf Felsefi Diyaloglar*, Hazırlayan: Semih Yücel, Sufi Kitap Yay. İstanbul 2008.

Kara, Mustafa Osmanlı'nın Kandili Eşrefoğlu Rûmî, Bilge Yayınları, İstanbul 2006.

Kılavuz, Ahmet Saim, *İlmihal*, TDV Yayınları, Ankara 2007

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı- Meâl, "A'raf ve Bakara Sureleri", Haz. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1995.

Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Endurun Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1992.

Yeni Bir Girişimcilik Olgusu Olarak Cemaat İçi Dayanışma

Şeyma Gün EROĞLU*

Özet

İş örgütleri, belirli mal ve hizmet üretmek için kurulurlar. İş örgütlerinin, planlama aşamasından başlayarak, ürünlerin nihai tüketiciye ulaşmaya kadar geçen her aşaması, birçok risk ve belirsizlik taşır. Küreselleşme süreciyle beraber, iş örgütlerinin taşıdığı risk ve belirsizlikler, çok daha fazla artmıştır. Genel olarak, belirli riskler ve çeşitli belirsizlikler taşıyan iş organizasyonlarının oluşturulması etkinliklerine girişimcilik denilmektedir.

Kolektif davranışların yoğun olduğu kültürlerde, çoğunlukla bireysel girişimcilik etkinlikleri kısıtlı kalmaktadır. Yeni dünya düzeninde ise kamu girişimciliğinde gerilemeler yaşanmaktadır. Toplumsal rekabetin ve gücün artırılması için daha fazla girişimcilik faaliyetlerine ihtiyaç olduğu açıktır. Bu bağlamda, Türk toplumsal yapısında bulunan bazı alt kültür oluşumlarının girişimcilik kabiliyetlerinden yararlanmak mümkün gibi görünmektedir. “Cemaat” denilen ve kendi içlerinde, son derece samimi bağlılık ve fedakârlık örnekleri sunan bu sosyal kesimler, son yıllarda başarılı iş örgütleri kurmuşlardır. Türk toplumunda, topyekun bir girişimcilik ruhunun uyandırılması ve ülkede daha fazla iş örgütlerinin oluşturulması bakımından, bu alt kültür gruplarının dayanışmacı tavırlarının milli ekonomiye katılımı sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Girişimcilik, Kamu Girişimciliği, Cemaat Dayanışması, Toplumsal Girişimcilik Ve Gelişme

INTRA COMMUNITY COOPERATION AS A NEW ENTREPRENEURSHIP PHENOMENON

Abstract

Business organizations are founded to produce specific products or services. From planning to the reach of products to end consumer; each stage of business organizations contain several risks and ambiguity. With the effect of globalization, risks and ambiguities of business organizations are increasing. Broadly, the act of founding business organizations that contain certain risks and several ambiguities is called “entrepreneurship”.

In cultures with intense collective behaviors, individual entrepreneurship is generally limited. In addition, in new world order, public entrepreneurship is declining. It is obvious that, in order to increase social competition and power, more entrepreneurship activities are needed. In this context, it seems possible to utilize entrepreneurial ability of some sub-culture constitutions that are present in Turkish social structure. These social constitutions, which are called “Community” (Cemaat), present several cases of high level of commitment and altruism inside and they constructed successful business organizations in recent years.

* Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel İşletme Doktora Öğrencisi

In order to create a whole entrepreneurial spirit in Turkish society and therefore construct more business organizations in this country; the cooperational attitude of this sub-culture constitutions should be adhered to national economy.

Keywords: Individual Entrepreneurship, Public Entrepreneurship, Community Cooperation, Social Entrepreneurship And Development

Giriş :

Çağdaş toplumlar, etkili ve ege-men bir toplum olmanın zorunlu faaliyet-leri sayılan resmi organizasyonlar dışın-daki diğer bütün etkinlikler; bireysel te-şebbüslerle, çıkar birliğine dayanan ortak-lıklarla, ortak değerlere dayalı cemaat da-yanışmasıyla veya daha geniş bir katılımın olduğu millet ya da halk sektörü modelle-riyle gerçekleştirilebilir.

Batı toplumlarının girişimcilik mo-del, genel geçer kültür ve medeniyet algı-sının, bireysel başarı ve güç arayışı içeri-sinde şekillenen bir dünya görüşüne da-yanması nedeniyle büyük ölçüde bireysel girişimlerden meydana gelmiştir. Buna karşılık, mevcut kültür ve medeniyet algı-sında yakın bir zamana kadar bireyselliğin yeterince yer almadığı kolektivist-toplumcu toplumlar ise girişimcilik faa-liyetleri, çoğunlukla kamu girişimciliği modeli üzerinden gerçekleşmiştir. Oysa 20. yüzyılın yarısından itibaren kendini gösteren küreselleşme süreci ile birlikte, bir kısım bürokratlar eliyle çok etkili ve verimli olan girişimcilik ve işletmecilik faaliyetlerinin yürütülmesinin ciddi so-nuçları ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, aradan çeyrek bir yüzyıl geçmiş olsa bile, kültür ve medeniyet tasavvurunda daha önceden çok belirgin bir "bireysellik" dav-ranış kodu bulunmayan, hemen hemen bütün Batı dışı toplumlar, beklenen hız, kapsam ve nitelikte özel mülkiyet mantığına uygun "girişimcilik" hamlesi yapılamamıştır. Bu yüzden, Batı dışı top-lumlar, Batı kültür ve medeniyet çerçe-vesine uygun düşecek tarzda "bireysel

girişimcilik" alanında fazla bir gelişme meydana gelmemiştir.

Bürokratik zorunlu kültür değiş-melerine çok yoğun bir şekilde maruz kalmış olan, köyden kente doğru büyük nüfus hareketliliğinin bulunduğu ve bu yüzden de çok hızlı bir sosyal değişme olgusunun yaşandığı toplumlar, sosyo-lojik olarak, çeşitli alt kültür ve kimlik üzerinden birçok "cemaatler" ortaya çık-maktadır. Bu bağlamda, 1990'lı yıllardan itibaren, başta Konya, Kayseri, Gaziantep ve Denizli olmak üzere, Çorum, Karaman ve Kahramanmaraş gibi nispeten gelenek-sel- muhafazakâr kültür dokusuna sahip olan Anadolu kentlerinde, "kentleşme sürecine" paralel olarak ortaya çıkan çok sayıdaki "girişimcilik faaliyetlerinde", belirli dünya görüşü etrafında kümelen-miş belirgin bir "cemaatleşme" olgusunun, diğer birey ve alt gruplara göre daha fazla "girişimcilik" nitelikleri gösterdikleri göz-lenmiştir.

1- Sosyal Grup Davranışları ve "Cemaatleşme" Olgusu

Bireylerin, doğalarında var olan doğal güdülere ilave olarak, içinde doğ-dukları ve büyüdükleri toplumsal yapı içerisinde yaşayarak öğrendikleri sosyal-leşme ve kültürleşme süreçlerine bağlı olarak, "insanlaştıkları" ve birer sosyal varlık haline geldikleri görülmüştür. Diğer canlı türlerinin, ister tek başlarına, isterse toplu halde yaşasınlar, doğuştan getirdik-leri temel davranış kalıplarına yeni ekle-meler yapma imkanı yoktur. İnsan dışı varlıkların öğrenme süreci, tamamen ken-di genetik yapılarında zaten var olan dav-

ranış özelliklerinin, türlerinin biyolojik takvimlerine bağlı olarak sınırlı ve kısıtlı davranış rezervlerine eklemelenmesidir. İnsan türü ise esas itibarıyla sahip olduğu genetik davranış şifrelerine ilave olarak, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevre tarafından şekillendirilir. Bir kişinin, bir şekilde içinde yer aldığı sosyal ve kültürel çevrenin bütün öğelerinin tamamını öğrenmesi ve içselleştirilmesi, elbette mümkün değildir. Her bir kişi, aile çevresinin sosyal ve kültürel imkanları, kendi öğrenme yetenek ve kapasitesi, öğrenmeye dair irade ve motivasyon düzeyi, sosyalleşme ve kültürleşme süreçlerinin en etkili sosyal mekanizmaları olarak yararlandığı okul çevresinin niteliği ile eğitim ve öğrenme süreçlerini tamamlayan kişilerin gelecekte elde etmeyi ümit ettikleri sosyal ve ekonomik hayata dair beklentilerin derecesi ölçüsünde sosyalleşir ve kültürleşir. Bu çerçevede, her bir kişinin içinde yaşadığı yakın ya da uzak kültür çevresinden etkilenme düzeyleri, nicelik ve nitelikleri, başta bu kıstaslar olmak üzere birçok değişken tarafından tayin edilmektedir. Aslına bakılırsa, bireyler, belirli bir sosyal ve kültür çevresinden etkilendikleri kültür elemanlarının düzeyi, niceliği ve niteliği ölçüsünde “insanlaşma” sürecini tamamlarlar.

Toplumsal bütünlük, bir toplumu meydana getiren çok sayıdaki bireylerin ve çeşitli alt grupların sistematik bir toplamı olarak görülür. Böyle bir bütünlük içerisinde hiç kuşkusuz benzerlikler ve ortak payda yanında, birçok farklılıklar da mevcuttur. Her sosyal sistem, kendi içinde çok sayıda alt sosyal gruplara sahiptir. Bütün bireyler, toplumun diğer üyelerinin tamamıyla aynı derecede ve düzeyde ilişki içerisinde olamaz. Sosyal sisteme dahil olan bireylerin, bir şekilde ilişki içerisinde bulundukları ilişkinin niceliği ve niteliği, o kişilerin birbirleriyle olan alt grup oluşumlarını tayin eder. Buna göre, bazı alt sosyal

gruplar içerisinde yer alan bireylerin ilişkileri, bunların birbirlerine göre daha fazla benzerliklerini veya ortak yönlerini temsil eder. Buna karşılık, insanların içerisinde yer aldıkları bazı alt sosyal gruplardaki bireylerin, birbirlerine göre nispeten benzerlikleri az, farklılıkları ise daha fazladır. Bu durumda, sosyal yapının her aşamadaki grup olgusunda, benzerlikler ve farklılıklar, paradoksal olarak zıt kutuplar gibi görünse de, sosyal bütünlüğün sinerjik karakteri sonucunda bu zıtlık, sistemi inşa eden bir işbölümü ve işbirliği düzeni yaratılmasında çok önemli bir kültürel öğedir. Mesela, insanlar tıpa tıp birbirinin aynı olsaydı, muhtemeldir ki bireyler arası ilişkiler, karıncalar ve arılarınki kadar sınırlı olurdu. Eğer, insanlar, birbirlerinden tamamen farklı olsalardı, o zamanda iki insanı bir araya getirecek hiçbir sebep olmazdı. Bu anlamda, herhangi bir toplumda, her birey bir şey arar ve bir şey verir (Maciver ve Page, 1969: 11-13).

İnsanların, sosyalleşme ve kültürleşme süreçlerinde, normal şartlarda ilk karşılaştıkları ve iç içe oldukları, zamanlarının önemli bir kısmını etkileşerek geçirdikleri gruplara “birincil gruplar” denilmektedir. Birincil gruplar, başta aile ve dostluk grupları olmak üzere, grubu oluşturan bireylerin derin duygusal bağları tarafından şekillendirilen davranışların yoğun olarak yaşandığı ve bu yüzden de yüz yüze etkileşimlerin çok belirleyici olduğu gruplardır. Buna karşılık, “ikincil gruplar”, birbirleriyle daha az samimi ve çoğunlukla geçici ilişkiler nedeniyle yüz yüze etkileşimlerin sınırlı ve kısıtlı kaldığı gruplardır. Mesela, büyük bir okulda sınıf arkadaşlığı, mesleki kuruluş ve birlikteki üyelikler gibi ilişki ve etkileşimlerin yoğunluğunun nispeten düşük olduğu gruplardır (Persell, 1984: 152-153). Her toplum, kendi içerisinde barındırdığı, her biri birlikte yaşama azmi ve iradesini muhafaza eden çok sayıdaki alt sosyal toplulukların

kültürel bütünlüğünden meydana gelmektedir. Bu sosyal bütünlük, aslında soyut ve kavramsal bir bütünlüktür. Gerçekte, her genel toplumun üyeleri, her nerede, şu veya bu bireysel çıkarı değil de, toplum içindeki bazı bireylerden meydana gelen ortak hayatın ana şartlarını paylaşacak şekilde bir arada yaşarlarsa, bu alt sosyal ve kültürel topluluklara “cemaat” denilmektedir. Bir cemaatin alâmeti, bireyin hayatının büyük bir kısmını bunun içerisinde yaşamasıdır. Cemaatin temel esasları ise belirli bir “mekan” algısı içerisinde sürekli sosyal ilişkiler ile zaruri olarak kendilerine birer cemaat karakteri verebilecek “cemaat duygusudur” (Maciver ve Page, 1969: 14-16). Buradan çıkarılacak en önemli hükmün, cemaat olgusunun, bu tür alt sosyal ve kültürel topluluklara mensubiyet hissedenden kişiler için tıpkı kendi öz aileleri gibi birincil grup olma işlevi görmesidir. Bazı durumlarda, aidiyet ve mensubiyet hissedilen cemaate olan bağlılık, kişilerin kendi öz aileleriyle olan ilişkilerinden daha yoğun olabilmektedir.

Bireylerin, sosyal ve kültürel hayatlarının inşasında, hiç kuşkusuz öncelikle ve çoğunlukla birincil grupların etkileşimi daha fazla bulunmakla beraber, bunlardan doğacak eksikliği ve boşluğu da ikincil grupların etkileşimi doldurmaktadır. Ancak, belirli bir toplumsal yapı içerisinde rekabet edebilmek veya en azından çoğunluk yaşantısına uyum sağlayabilmek için her bireyin, birincil gruplar tarafından gerektiği kadar sosyalleşme ve kültürleşme süreci doldurulamadığı zaman, ikincil grupların varlığı ve işlevselliği devreye daha fazla girmek suretiyle birincil grupların yerine ikame olunabilir. Çünkü, insan hayatı, tıpkı atmosfer gibi boşluk kabul etmez. Mesela, ailenin birey hayatına katması beklenen sosyal ve kültürel davranışlar, bir birincil grup olarak aile tarafından içselleştirilmemiş ise büyük bir ihtimalle bu boşluk, bireyin hayatının

önemli bir kısmını kavrayan ikincil gruplar tarafından doldurulmaktadır.

2- Girişimcilik Yönelimleri ve Cemaat Dayanışması

Toplumsal hayat içerisinde, herhangi bir bireyin veya geniş bir kesimin en kolay tercih ettiği ve yapageldiği davranışlar, hiç kuşkusuz bireylerin veya başka kişilerin daha önceden defalarca tekrarlanmış olan etkinlikleridir. Buna karşılık, herhangi bir bireyin veya çok dar bir kesimin en zor karar verdiği veya verebileceği davranışlar ise sonucunda çok önemli bir belirsizlik ve riskin olduğu faaliyetlerdir. Bu çerçevede, “kâr elde amacıyla yenilikçi bir ürün ya da iş yapma şekli geliştirmek için kendi mal varlığını, zamanını ve çabasını riske eden bireye” girişimci denilmektedir (Ferrell vd., 2013: 22). Bu manada, belirli bir ölçüde kâr elde etmek amacıyla her aşamada çok önemli belirsizliklerin ve riskin olduğu faaliyetler dizisi-ne, genel olarak “girişimcilik” adı verilmektedir.

Girişimcilik bağlamındaki etkinlikler, girişimcilik niyet ve arzusu ile başlar, birçok belirsizlik ve risk altında devam ederek, sonucunda ya belirli bir kâr edilir veya zarara uğranır. Bu bağlamda, girişimcilik sürecini meydana getiren davranış örneklerinin en iyi ortaya çıktığı kültürler, çoğunlukla rasyonel düşüncüyü esas alan ve başarıya yönelik olan bireysel Batı kültürleridir. Doğu ve diğer Batı dışı toplumların tamamına yakın bir kısmı, henüz rasyonel düşünceye ve bilimsel zihniyete ulaşamamış toplumlar olarak, büyük ölçüde bireysellikten uzak, ya çarpık bir “bencillik” ya da bireyselliğin erimiş olduğu yoğun bir kitlelilik özelliklerine sahiptirler. Böyle olunca da, bu tür toplumlarda, toplumun temel fiziki alt yapı yatırımları (yol, su, elektrik v.b.g.) ve sosyal alt yapı yatırımları (sağlık, eğitim, kültür, sanat v.b.g.) ile diğer her türlü sosyo-

ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak şişletme ve şrgütlenmeler kamu yani devlet tarafından yapılır ve şişletilir. Batılı gelişmiş toplumlar, küreselleşme sürecine kadar, çoğunlukla özel teşebbüsle biraz da kamu teşebbüsü üzerinden girişimcilik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Doğu ve diğer Batı dışı toplumları ise ya bu konularda çok geri kalmışlar ve bir varlık gösterememişler ya da tamamen devlet eliyle belirli bir kamu girişimciliği örneği sunmuşlardır. Fakat, küreselleşme sürecine bağlı olarak, Doğu ve diğer Batı dışı toplumların, kendi sınırlarına kapanmak suretiyle “azıcık aşım kaygısız başım” ihtiyatlılığı içerisinde varlıklarını sürdürme imkanı kalmamıştır. Bu durumda, bu ülke ve toplumların da, hem kendi iç ekonomik yapıları hem de dünya ekonomisi bağlamında, önceki zamanlara göre çok daha fazla girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları zorunluluğu vardır. Günümüzde, dünya ile rekabet edebilmenin ve birçok iç sorunları çözmek suretiyle refah düzeyini artırmanın en önemli aracı, ülkedeki girişimcilik faaliyetlerinin hızla artışı ve çok sayıda şiş örgütlerinin oluşturulmasıdır.

Gelişmiş Batı toplumlarının, dünyanın diğer toplumları üzerindeki ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel mahiyetteki baskı ve tahakkümleri, her geçen gün biraz daha fazla hissedilmektedir. O zaman, Doğu ve diğer Batı dışı toplumlarının bu yeni dünya düzeninde alabileceği en etkili tedbir, yoğun bir şekilde girişimcilik faaliyetlerini çoğaltmak olmalıdır. Ancak, daha önce ifade edildiği üzere, bu toplumların yoğun girişimcilik faaliyetleri için zorunlu sayılan “bireysel girişimcilik” tecrübeleri yeterli değildir. Ayrıca, devlet eliyle girişimcilik tecrübesi olanlar ise kısmen mevcut dünya konjonktürü nedeniyle daha çok da son yıllarda hesapsız ve ölçüsüz bir şekilde yaptırılan “özelleştirmeler” nedeniyle (mesela, Türk ekonomisinde olduğu gibi) yeni bir kamu girişimciliği seferberli-

ęi yapma imkanlarına sahip değillermiş gibi görünmektedir. Bu durumda, Doğu ve diğer Batı dışı toplumların (mesela, Türkiye’nin), dünya ve kendi ekonomisine daha fazla katkı ve üretkenlik sağlayacağı girişimcilik faaliyetleri bakımından en uygun ekonomik sektör, aile şirketleri ile birlikte cemaat dayanışmasına dayanan girişimcilik örnekleridir. Elbette, rasyonel düşünceye ve kişisel başarı duygusuna dayanan bireysel girişimciliğin önü açılmacaya kadar, hiç olmazsa bir geçiş ekonomisi olacak şekilde, aile şirketleri ile birlikte cemaat dayanışmasına dayanan girişimcilik faaliyetlerini güçlendirmek, son derece başarılı sonuçlar yaratacağa benzemektedir.

Günümüz Türkiye’sinde, Türk kültür yapısı ile girişimcilik nitelikleri arasındaki ilişkileri yoklayan birçok araştırmada, bireysel anlamda özel girişimciliği teşvik edebilecek kültürel öğelere pek rastlanmadığı ortaya konmuştur.

Geert Hofstede’in milli kültür-şişletme kültürü ilişkisini inceleyen araştırmasından geliştirilen bir ankete göre, Türk toplumsal yapısında en fazla etkili olan kültür özellikleri, hiyerarşik ve otoriter bir üst-ast ilişkisi, geleceğe dair riske girmekten çekinme ve belirsizlikten kaçınma duygusu, kolektif değerlerin bireysel değerlere göre daha güçlü olması ile dişil özelliklerin eril özelliklere göre daha baskın olması gibi hâllerdir (Erdem, 1996:140-144). Bu yüzden, Türk toplumsal yapısının mevcut kültürel şartlarında, bireysel ve sivil inisiyatife dayalı örgütlenme ve kendiliğinden teşebbüse geçme tecrübelerinin zayıflığı, risk derecesi yüksek etkinliklere tek başına katılmada isteksizlik bulguları çok yaygın özellikler olarak dikkat çekmektedir.

Türk toplumsal yapısında, şimdiki zamanlarda “her şeyi devletten” ve resmi kurumlardan bekleme alışkanlığı, sonuç

olarak Türklerde kendiliğinden harekete geçememek ve girişimde bulunamamak şeklinde bir çekingenliğe yol açmaktadır (Eroğlu vd., 2013: 395-403). Bireysel girişimciliğin yetersizliği ve kamu girişimciliğinin mevcut konjonktürden dolayı gerilemesi sebebiyle toplumsal refahın artışında son derece gerekli olan girişimcilik faaliyetleri için yeni bir yol da, çeşitli sosyal ve kültürel alt gruplar üzerinden bir girişimcilik motivasyonu yaratılmasıdır.

Girişimcilik nitelikleri içerisinde en dikkat çeken karakter, risk üstlenmek ve cesaret göstermektir. Bu durumda, bireyleri çeşitli belirsizlikler ve riskler karşısında sürekli destekleyen, yüreklendiren ve gerektiği vakit maddi ve manevi açıdan dayanışma gösterme kabiliyetine sahip olan insan ilişkilerinin varlığı son derece önemli bir girişimcilik motivasyonudur. Sosyolojik olarak, çeşitli zorluklar ve sorunlar karşısında, toplumsal bir kardeşlik psikolojisi içerisinde yardımlaşma ve dayanışma bilinci, ancak birincil gruplar çerçevesinde ya sağlam aile ilişkilerinde ya da geniş bir aile bağlamına dönüşmüş olan çeşitli alt sosyal ve kültürel gruplarda mevcuttur.

Bu çerçevede, çeşitli cemaat oluşumları içerisinde yer alan bireylerin, birbirleriyle olan ilişkilerinde çok dikkat çeken, “riayet”, “hürmet”, “fedakârlık”, “sadakat”, “hayranlık”, “dayanışma” gibi nitelikler, bu toplumsal grupların birer girişimcilik aktörleri olarak sahne almalarını kolaylaştırıcı davranış örnekleri olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye’de, özellikle küreselleşme sürecine bağlı olarak, Türk ekonomisinin nispeten dışa açılması ile ekonomik ve işletmecilik faaliyetlerinde çok önemli dış fırsat ve imkanların ortaya çıkışı, şimdiye kadar girişimcilik potansiyellerini harekete geçirememiş olan birçok cemaat olu-

şumlarına, yeni bir girişimci aktör grubu olma fırsatı yaratmıştır.

Sonuç:

Kurumsal ve Cemaat Girişimciliği Üzerinden Toplumsal Girişimciliği Öğrenmek

Ülkemizde, 1970’lerin ikinci yarısından itibaren yönetim ve organizasyon literatüründe “kurumsal girişimcilik” adıyla bilinen kavram çerçevesinde, bir TÜSİAD girişimciliğinden söz edilmektedir. Bu bağlamda, kurumsal girişimcilik, belirli kurumsal düzenlemelerden ve faaliyetlerden kâr, çıkar, yarar ve katkı sağlamak isteyen; bütün bunları gerçekleştirmek için yeterli kaynağa sahip olan ve bu kaynakları yeni bir işletme ve örgüt yaratmak üzere harekete geçiren aktörlerdir (Gölbaşı, 201.; 187- 191). TÜSİAD, bir kurumsal girişimci aktör olarak, merkezi yönetimlere yakın durmaya çalışan ve çoğunlukla kent kökenli aile şirket ve holdinglerinden meydana gelen bir “işadamı” topluluğudur. 1990’ların ortasından itibaren ise muhafazakâr siyasetçilerin iktidara taşınmasıyla birlikte, muhafazakâr eğilimli MÜSİAD ve TUSKON adlı iş adamı dernekleri ile çeşitli Anadolu kentlerinde kurulan SİAD’ların bünyesinde toplanan Anadolu’nun orta sınıf kökenli işadamlarının önemli bir kısmı, bu örgütler etrafında birer kurumsal girişimci aktör olarak devreye girmiştir. Bu derneklerin bünyesinde toplanan işadamların bir kısmı, aile şirketleri şeklinde yapılanmış olmalarına karşılık bunların büyük bir kısmı çeşitli cemaat ilişkileri olan ve bu bağlamda dayanışma içerisinde bulunan girişimciler ve işadamlarıdır.

Türkiye’de, farklı alt kültürlerle ve değerlere sahip olan ailelerin, özel teşebbüs anlamında çok önemli bir girişimcilik iklimi yaratmış olmaları, ülkemizin ekonomik gücüne ve büyümesine çok büyük bir katkı sağladığı açıktır. Bütün bunlara

ilave olarak, Türk sosyal yapısının yaratmış olduğu farklı değerler sistemine ve yaşam tarzı tercihlerine sahip olan cemaatlerin de, birer girişimcilik aktörleri olarak Türk ekonomisine, üretim, istihdam ve ihracat anlamında yeni imkan ve kaynaklar sağlaması büyük bir zenginlik sayılmalıdır. Öyle anlaşıyor ki, cemaat girişimcilikindeki dayanışma ve bağlılık, bazı durumlarda biyolojik kardeşlik bağından daha kuvvetli bir sosyal destek üretebilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin, mevcut dünya şartlarında, belirli bir denge ve bütünlük içerisinde refahını artırması için toplumun bütün kesimlerine yaygınlaşmış bir girişimcilik seferberliğini öğrenmesi gerekmektedir. Küresel rekabet ortamında, toplumsal geleceğin inşasında, bütün sosyal kesimlerin yaratıcılıklarının açığa çıkarılması ve ekonomik üretkenliklerinin tabana yayılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Erdem F. (1996). İşletme Kültürü, Friedrich-Naumann Vakfı ve Akdeniz Üniversitesi, Ankara.

Eroğlu F., Koç M., Eroğlu Ş.G. (2013). "Eğitim Yoluyla Girişimcilik Olgusunun Yükseltilmesi ve Bir Araştırma", 4. Uluslararası Girişimcilik Kongresi, 02-04 Mayıs 2012, ss: 395-403, Manisa.

Ferrell O.C., Hirt G.A., Ferrell L. (2013) Değişen Dünyada İşletmeler, İstanbul Aydın Üniversitesi, McGraw-Hill Irwin, İstanbul.

Gölbaşı Ş. (2013). "Bir Kurumsal Girişimcilik Örneği Olarak TÜSİAD'ın Söylemleri", 4. Uluslararası Girişimcilik Kongresi, 02-04 Mayıs 2012, ss:187-191, Manisa.

Maciver R.M., Page, C.H. (1969). Cemiyet I, (Çev. Amiran Kurtkan), 1000 Temel Eser, Devlet Kitapları, İstanbul.

Persell C.H. (1984). Understanding Society, An Introduction to Sociology, Harper and Row, Publishers, New York.

Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (1)

İngilizlerin Süleymaniye'yi işgale kalkışmaları üzerine buradaki Arap ve Kürtlerin Osmanlı idaresini istemeleri

Osmanlı askerî kuvvetinin Süleymaniye'den çekilmesinden sonra istiklâliyetini ilân eden Şeyh Mahmud'a İngilizler tarafından güvence verildiği, fakat daha sonra sözlerinde durmayarak Süleymaniye'ye İngiliz bayrağı çekip, üç yüz köyü yakıp-yıkarak Şeyh Mahmud'un nüfûzunu kırma yoluna gittikleri; buna tahammül edemeyen Şeyh Mahmud'un kuvvet toplayarak Süleymaniye'yi İngilizlerden temizlediği, bütün Arap ve Kürtlerin Osmanlı Hükûmeti aleyhine önceden yaptıklarına pişman olarak Osmanlı idaresini istedikleri yolunda Süleymaniye'den gelen bir zabitin ifadesi üzerine Erzurum Vâililiği'nin Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği telgrafın arz tezkiresi.]

10 S. 1338 (4 Kasım 1919)

Erzurum Vilâyeti

Mektûbî Kalemi

Onbeşinci Kolordu Kumandanlığı'nın 12. 9. [13]35 ve 308/1110 numaralı tezkiresi sûretidir.

Süleymaniye'den gelen ve Şeyh Mahmud yanında Süleymaniye'nin sükûtuna ya'ni 18 Haziran sene [1]335 târihine kadar bulunan esir bir zâbitimizin verdiği ma'lûmât ber-vech-i âtî arz olunur:

1- Kıta'ât-ı Osmâniyye Süleymaniye mıntikasından çekildikten sonra şeyh o havâlîde istiklâlîni i'lân etmiş ve teşkilât yapmış, İngilizlerin Kerkük'de bulunan me'mûrları Şeyh Mahmud'un ahvâlinden ve teşkilâtından haberdâr oldukdan sonra Süleymaniye'ye giderek —hükûmetim sizin istiklâliyyetinizi tebrîk ettiğinin ve sulh konferansında tamâmiyyet ve hâkimiyyet-i mülkiyyenizi te'mîn edeceğinin tebliğine me'mûrum— demiş ve görüşmüş bir müddet sonra Bağdad hâkimi ve Irak mıntikası kumandanı bulunan me'mûrları tayyâre ile Süleymaniye'ye gelmiş ve Şeyh Mahmud ile görüşerek Süleymaniye'de bir hâkim-i siyâsî bir mâliye me'mûru bulunmak ve ebediyyen nakz-ı ahd etmemek şartlarıyla teşkilât ve tensikâtına ve hukûk ve şeref-i millîlerine müdâhale ve tecâvüzâtda bulunulmayacağı müstakil tanılacağı kararlaştırılmış. Süleymaniye'ye bu me'mûrlar geldikten sonra şerâ'ite ri'âyet edilmemiş, Şeyh Mahmud aleyhine ihtilâl çıkartmak ve Şeyh Mahmud'un kesr-i nüfûzuna çalışmak fikir ve mesleğinin ta'kîbine başlanmış, Süleymaniye'de İngiliz bayrağı çekilmiş kazâ ve nâhiyelere İngiliz me'mûrları gönderilmiş bu mu'âmelelere Şeyh Mahmud tahammül edemeyerek hazırlıkda bulunmuş ve 26 Mayıs sene [1]335'de İngiliz me'mûr ve askerleri aleyhine hareket ederek bunları esîr etmiş, Süleymaniye'deki esîrleri kurtarmak üzere gönderilen İngiliz kuvvetini Nasluca'da mağlûb etmiş, otomobil, mitralyöz, silâh, cebehâne, erzâk külliyetli olarak iğtinâm etmiş, ba'dehu Kerkük'e doğru ilerleyerek, cemm haldeki İngiliz kuvvetini muhâsara ve mağlûb etmiş, bundan sonra Kerkük etrâfındaki muhârebe kesb-i şiddet etmiş. İngilizler'in mütemâdiyen kuvvetlerinin artması ve yevmiye, 12 tayyâre ile ve top ve mitralyözlerle icrâ ettikleri şiddetli ateşlere cebehânelerinin bitmesi hasebiyle mukâvemet ederek 18 Haziran sene [1]335'de Şeyh Mahmud, kuvvetini tezyîd için İran hudûduna çekilmiş olduğundan İngilizlerle Süleymaniye'ye tekrâr girerler. Şeyh Mahmud'un 300 pâre köyünü tahrîb ve yağma ederler ve Şeyh Mahmud isminde Süleyma-

niyeli diğerk bir Müslümânı şehîd ederler. Bu muhârebelerde Şeyh Mahmud İngilizler'den 150 otomobil, 4000 tüfenk, 12 mitralyöz, 500 katana ve ester, 37 yük gümüş pâre, 40 ruble iğtinâm etmiş 2500 telefât verdirmiş. Şeyh Mahmud vak'asından evvel Musul vilâyetine bir fırkaları varmış bu vak'a ile bir fırka daha getirmişler, aşâ'irin kuvve-i ma'neviyyesi iyi imiş. Bütün urbân ve ekrâd evvelce Hükûmet-i Osmâniyye aleyhine yaptıklarına nâdim imiş. Hükûmet-i Osmâniyye'yi çok arzu ediyor ve İngilizlerden müteneffir imişler.

2- Şeyh Mahmud, kuvvet aldıktan sonra Süleymaniye'yi İngilizler'den alarak Kerkük'e doğru ilerilediği istihbâr kılınmış, 25. 8. [13]35 târîhinde arzedilmiştir.

3- Erzurum, Trabzon, Van vilâyetilerine arzedilmiştir.

Erzurum Vilâyeti

Mektûbî Kalemi

Aded

Umûmî: 6313

Husûsî: 919 **Hulâsa:** İngilizlerin Süleymaniye ve havâlisindeki ahvâl ve harekâtı hakkında.

Mahremânedir

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletlü efendim hazretleri,

İngilizlerin Süleymaniye ve havâlisindeki ahvâl ve harekâtı hakkında ba'zı ma'lûmâtı hâvî On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'ndan alınan 12 Eylül sene [1]335 târîhli ve 308/1110 numaralı tezkirenin bir sûreti manzûr-ı âlî-i nezâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 18 Eylül sene [1]335 Erzurum Vâlîsi

Bende

es-Seyyid Mehmed Reşîd

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdîriyyeti

Târîh: 4 Teşrîn-i Sâni sene [1]335

Sadâret-i Uzmâ'ya

Mahrem

İngilizlerin Süleymaniye ve havâlisindeki ahvâl ve harekâtına dâ'ir ba'zı ma'lûmâtı hâvî On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'ndan gönderilüp Erzurum Vilâyeti'nden bâ-tahrîrât irsâl kılınan tezkirenin sûreti manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri olmak üzere leffen arz u takdîm kılınmış olmağla ol bâbda.

BOA. DH.KMS, nr. 50-3/25, belge sıra nr. 78/1, 79, 80, 81

Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (2)

Musul halkının bölgedeki İngiliz görevlileri öldürdükleri ve Osmanlı yönetimini istedikleri

[Musul'da ahâlînin Akra, İmâdiye ve Erbil'i İngilizlerden ve İngilizlere hizmet eden yerlilerden temizleyerek mahallî idareler kurdukları, halka kötü muamelelerinden dolayı değiştirilen Musul'un İngiliz Vâlisi Peyman'ın yerine tayin olunan kişiyi de Akra siyasî hâkimi, tercümanı ve muhafızlarıyla birlikte öldürdükleri ve Şemdinan Kaymakamlığı'na, bütün bunları İslâm dini ve Osmanlı Hükûmeti'ne hizmet için yaptıklarını bildirerek kendilerine silah, cebhane ve ehliyetli zabıt gönderilmesini istedikleri; ayrıca Osmanlı Devleti'nden son derece memnun oldukları ve tekrar Osmanlı yönetimini hasretle bekledikleri yolunda da haberler alındığından, bu müracaatların cevapsız bırakılmasının Musul ahâlî ve aşiretleri arasında kırılmaya sebep olacağına dair Van Vâliliği'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen **telgraf**.]

4 Ra. 1338 (27 Kasım 1919)

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci : VanŞ

Târîh-i keşîdesi : 29 Teşrîn-i Sânî sene [13]35

Kaleme vürûdu : 30 M[ezkûr]

13. 11. [13]35 şifreye lâhıkadır. Musul ve Akra hâkim-i siyâsîlerinin ora ahâlîsi tarafından katledildiğini berâ-yı ma'lûmât arzemiş idim. Bu def'a alınan ma'lûmât-ı cedîde-i mevsûkaya nazaran ahâlîye bed mu'âmelesinden dolayı İngiltere hükûmet[in]çe tebdîl olunan Musul İngiliz Vâlisi Peymân'ın yerine ta'yîn olunan zât devren Barzan'a gelüp Barzan Şeyhi Ahmed Efendi ile ba'de'l-mülâkât avdet ederek refâkatindeki Akra hâkim-i siyâsîsi ve tercümânı ve elli dokuz kişiden ibâret muhafızlarıyla berâber Barzan'ın Bîrekberân karyesi civârında katl edilmişlerdir. Bunun o civâr aşâyiri rû'esâsının ittifâkıyla bir kıyâm maksadıyla da yapıldığı anlaşılmıştır. Barzan Şeyhi mûmâ-ileyh Ahmed Efendi ile Barzan ve Zîbâr ve Şirvan civâr aşâyiri rû'esâsı tarafından civâriyyet hasebiyle Şemdînân Kâ'im-i makâmı'na yazılan müte'addid mektûblarda keyfiyyet hikâye edilerek bunların dîn-i İslâm ve Hükûmet-i Osmâniyye'ye bir hizmet emeliyle ve İngilizleri oralardan çıkarmak maksadıyla yapıldığı ve ellerinde kâfi mikdârda silâh ve cebhâne olsa senelerce topraklarını müdâfa'a edebilecekleri ve fakat silâhlarının az ve cebhânelerinin büsbütün mefkûd bulunduğunu beyân ederek bir mikdâr cebhâne gönderilmesini sûzışli bir lisân ile istihâm ediyorlar. Keyfiyyet berâ-yı ma'lûmât arz olunur. Hükûmetce bunların bu taleplerinin tervîci bi't-tabî mümkün değil ise de bu mürâca'atı büsbütün cevâbsız bırakmak bi'l-hâssa bu son zamanlarda Osmanlılardan fevka'l-âde izhâr-ı hoşnûdî ve tahassür etdikleri hakkında mevsûk ha-

berler alındığından idâre-i Osmâniyyenin avdetini tehâlûkle bekleyen Musul ahâlî ve aşâyiri üzerinde inkisârı mûcib olacağından bu bâbda nokta-i nazar-ı sâmillerinin sür'atle emr ü iş'ârını istirhâm ederim.

Fî 22 Teşrîn-i Sânî sene [13]35 Vâlî **Midhat**

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci : Van

Târîh-i keşîdesi : 29 Teşrîn-i Sânî sene [13]35

Kaleme vürûdu : 30 M[ezkûr]

Teşrîn-i Sânî sene [13]35 telgrafnâmeyle lâhukadır.

Musul havâlîsinde kıyâmın günden güne büyümekte olduğu ve Musul'dan ahâlînin dağlara çekilmekte bulundukları ve Akra, İmâdiye, Revanduz ve Erbil'in İngilizlerle hizmetlerinde bulunan yerlilerden tathîr edilerek mahallî idâreler teşkîli ile icrâ-yı hükûmet edildiği ve fakat tanzîm-i umûra kâbiliyetli kimseler olmadıklarından idâreyi tensîk ve tedvîr için me'mûr gönderilmesini hükûmetimizden ricâ etmekde oldukları, Şemdînân Kâ'im-i makâmılığı'ndan bildiriliyor. Cebehâne ve silâh ve kendülerini idâre edecek zâbit gönderilmesi hakkında Musul ahâlî ve aşâyiri tarafından vukû' bulan mutâlebât ve istirhâmâtın mütevâliyen te'kîd edilmekde olduğu ve Şemdînân'da bunun için adamlarının intizârda bulunduğu ve İngilizlerin ehl-i kıyâmı tenkîl için Musul'dan külliyetli kuvvet ihzâr ve tahrîk ettiği hâlde hareket eden kıta'âtın geriye celbedildiği ve şimdilik yalnız tayyârelerle istikşâfât yaparak ba'zı kasabâtı ve büyük kurâyı bombardıman ettirdiği kezâlik Şemdînân Kâ'im-i makâmılığı'ndan bildirilmekde olduğu berâ-yı ma'lûmât arz olunur.

Fî 27 Teşrîn-i Sânî sene [13]35 Van Vâlîsi

Midhat

BOA. DH. KMS, nr. 50-3/25, belge sıra nr. 85, 86, 87

Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza(3)

Zor Arap Hükûmetinin İngilizlere karşı Osmanlı Devleti'nden yardım isteği

[Zor sancağının mülhakatıyla birlikte İngilizlerden kurtarıldığı, Musul'un da İngilizlerden temizlenebilmesi için Osmanlı Hükûmeti'nin para ve askerî yardımına ihtiyaçları bulunduğu hakkındaki Zor Arap Hükûmet Kumandanlığı'nın tahriratı üzerine; durumun zorluğu sebebiyle gerek malî ve gerekse askerî bakımdan şimdilik yardımda bulunmanın mümkün olmadığı, ancak kendileriyle daima fikirbirliği içinde bulundukları yolunda Diyarbekir Vâliliği'nce verilen cevaba dair Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret ve Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği **tezkire**.]

5 R. 1338 (28 Aralık 1919)

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemî

Mahreci : Diyarbekir

Târîh-i keşîdesi : 26 Kânûn-ı Evvel sene [13]35

Kaleme vürûdu : 27 M[ezkûr]

Hükûmet-i Arabiyye'nin Zor hâkim-i siyâsîsiyle ma'îyyetini tevkîf etdiği ve İngilizlerin tayyâre ile yaptıkları ta'arruz te'sîrsiz kaldığı ve oralarda Hükûmet-i Osmâniyye'nin mu'âvenet-i askeriyyesine ihtiyâç bulunduğu Zor'dan gelen bir zâtın ifâde eylediği ve Hayce [Hâvice] nâhiye müdürünün azîmetle îfâ-yı vazîfe etmesi için Arab aşâyirinin mürâca'atı üzerine İngiliz me'mûrları tarafından terk ve tahliyesi hâlinde gidüp îfâ-yı vazîfeye mübâşeret husûsunun müdire tebliğ ve mûcib-i şikâyet ve sudâ' bir hâdis vukû'una meydân bırakılmamasına da teşebbüs edildiği Mardin Mutasarrıflığı'nın iş'ârıyla berâ-yı ma'lûmât arz olunur.

Fî 23 Kânûn-ı Evvel sene [13]35 Vâlî

Fâ'ik Âlî

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemî

Mahreci : Diyarbekir

Târîh-i keşîdesi : 25 Kânûn-ı Evvel sene [13]35

Kaleme vürûdu : 25/26 M[ezkûr]

Bütün Zor livâsı mülhakâtıyla berâber zabt ve İngilizlerin Bağdad'a tâbi' Düleym kazâsına tard edildiğinin ahâlîye tebşîr ve i'lânı ve Musul vilâyetinin dahi tahlîsi için mikdâr-ı kâfi mebâliğ irsâl ve asker sevk ve i'zâmıyla kendüsine ma'lûmât i'tâsı ve Zor'daki İngilizlerin cümlesin bütün vesâ'it-i harbiyyeleriyle esîr etdiğine dâ'ir Zor Hükûmet-i Arabiyye Kumandanlığı'ndan aldığı tahrîrâta ne yolda cevâb i'tâsını istîzân eden Mardin Mutasarrıflığı'na ma'lûm olan ahvâl-i müşkile sebebiyle ne mâlî ne askerî mu'âvenet imkânı olmayup ancak Hükûmet-i Osmâniyye'nin kulûb-ı umûmiyyesi bütün cihân-ı İslâmiyyet ile dâ'imâ hem-fikr-i vahdet ve dâ'imâ du'âhân-ı kuvvet ve muvaffakiyyet olduğu yolunda cevâb verilmesi yazılmış olmağla berâ-yı ma'lûmât arz olunur.

Fî 25 Kânûn-ı Evvel sene [13]35 Vâlî

Fâ'ik Âlî

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdîriyyeti

Evrâk umûmî numarası : 361

Târîh : 27 Kânûn-ı Evvel sene [13]35

Huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Müsta'cel ve mahremdir

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Zor livâsıyla mülhakâtındaki İngilizlerin Düleym kazâsına tard edildikleri ve Zor'daki İngilizlerin cümlesi bütün vesâ'it-i harbiyyeleriyle esîr alındığı gibi Musul vilâyetinin de tahlîsi için mikdâr-ı kâfi pâre ve asker irsâl edildikleri ve i'zâmı hakkında Zor Hükûmet-i Arabiyyesi Kumandanlığı'ndan Mardin Mutasarrıflığı'na yazılan tahrîrâta ne sûretle cevâb i'tâ edildiğine dâ'ir tafsîlâtı hâvî Diyarbekir Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmenin sûreti (Harbiye-leffen savb-i âlî-i nezâret-penâhîlerine tisyâr kılındı. Ol bâbda) manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri olmak üzere leffen takdîm kılınmış ve Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne de iş'âr-ı keyfiyyet edilmiş olmağla ol bâbda.

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdîriyyeti

Târîh : 28 Kânûn-ı Evvel sene [1]335

Sadâret-i Uzmâ'ya ve Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Gâyet müsta'celdir

27 Kânûn-ı Evvel sene [1]335 târîhli ve 8777 numaralı tezkire-i âcizîye zeyldir: Zor hâkim-i siyâsiyle ma'iiyyetinin Hükûmet-i Arabiyye tarafından tevkîf edildiği ve İngilizlerin tayyâre ile yaptıkları ta'arruzun te'sîrsiz kaldığı ve oralarda Hükûmet-i Osmâniyye'nin mu'âvenet-i askeriyyesine ihtiyâc bulunduğu Zor'dan gelen bir zât cânibinden ifâde edildiği Mardin Mutasarrıflığı'ndan iş'âr olunduğuna dâ'ir tafsîlâtı hâvî Diyarbekir Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmenin sûreti dahi (Harbiye'ye-leffen tisyâr kılınmıştır. Ol bâbda) manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri olmak üzere leffen takdîm kılınmış ve keyfiyyet Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne de bildirilmiştir. Ol bâbda. BOA. DH. KMS, nr. 57-2/23

KAYNAK : <http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/musul/musul.htm>

Türkiye'yi Ziyaret Eden Turistlerin Ağızdan Ağıza İletişim Eğilimleri*

Mustafa GÜLMEZ**

Gülay ÖZALTIN TÜRKER***

Özet

En eski iletişim biçimlerinden biri olan ağızdan ağıza iletişim (AAİ); tüketicilerin satın aldıkları ürüne ilişkin olumlu ya da olumsuz deneyimlerini ve ürüne ilişkin bilgilerini çevreleri ile paylaşma eğilimleri olarak tanımlanmaktadır. Literatürde pozitif AAİ ve negatif AAİ'nin yanı sıra AAİ'nin içeriği ve sıklığının da satın alma karar sürecinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Tüketicilerin ihtiyaçlarının ortaya çıkmasında, alternatiflerin belirlenmesinde, alternatiflerin değerlendirilmesinde ve satın alma kararının verilmesinde AAİ'nin olumlu ya da olumsuz yönde etkisi bulunmaktadır. Bu çalışma Türkiye'ye tatile genel turistlerin seyahat işletmesi tercihlerinde AAİ'nin etkisinin ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla geliştirilen anket ülkemizi en çok ziyaret eden üç ülke grubu (Almanya, Rusya ve İngiltere) üzerinde uygulanmıştır. Çalışmada coğrafi sınırlama yoluna gidilmiş ve araştırma bölgesi olarak Muğla ili tercih edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre AAİ'nin turistlerin seyahat işletmesi tercihlerinde etkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların milliyetlerine ve cinsiyetlerine göre AAİ eğilimlerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Ağızdan Ağıza İletişim (AAİ), Seyahat İşletmesi Tercihi, Turizm

The Word Of Mouth Trends On Tourists Who Visited Turkey

Abstract

Word of mouth (WOM), one of the oldest ways of communication, is described as the consumers' tend to share with their circle the positive or negative experiences and information about the product that they bought. It is mentioned in literature that in addition to positive WOM and negative WOM, content and frequency of WOM is also effective on purchase decision process. WOM has positive or negative effects on; emergence of the needs of consumers, determining alternatives, evaluating alternatives and in the decision to purchase. This study aims measuring the effects of WOM on choosing travel agency on the tourists who comes Turkey for holiday. Developed questionnaire has been applied on the three country groups which are the most visited our country (Germany, Russia, England). We made geographical restriction on this study and choose Muğla as a study area. According to the survey below, WOM has an effect on the tourist's travel agency choice. Also we have noticed some significant differences on the trends of WOM in country and gender groups.

Key Words : Word of Mouth (WOM), Travel Agency Choise, Tourism

* Bu çalışma " Ağızdan Ağıza İletişim İle Tüketici Odaklı Marka Değeri Arasında İlişkin İncelenmesi:Tur Operatörleri ve Seyahat Acenteleri Müşterileri Üzerinde Bir Uygulama" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

**Prof.Dr.,Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi,mgulmez@akdeniz.edu.tr

***Dr.,Muğla Sıtkı Koçmaz Üniversitesi,Ortaca Meslek Yüksek Okulu,gozaltin@mu.edu.tr

1. GİRİŞ

Birey, bir parçası olduğu toplum ile sürekli bir iletişim hali içerisinde. Temel olarak sözlü ve yazılı iletişim şekillerinden bahsedilebilmekle birlikte pek çok iletişim türü bulunmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan iletişimin en temel yöntemlerinden biri sözlü iletişimdir. Aktarılacak istenilen mesajın alıcıya sözlü olarak ifade edilmesi şeklinde tanımlanabilecek sözlü iletişim, bireyin sosyal çevresinde en sık kullandığı iletişim yöntemidir. Günümüzde her ne kadar teknolojik gelişmeler sayesinde pek çok yeni iletişim aracı ve yöntemi ortaya çıkmış olsa da sözlü iletişim çağdaş bireyin de en sık kullandığı iletişim şekillerinden biri olma özelliğini korumaktadır. Olumlu ya da olumsuz deneyimlerden söz etmek, gezilip görülen yerleri anlatmak, tecrübeleri hakkında çevresindekileri bilgilendirmek ya da herhangi bir davranışı gerçekleştirmeden önce çevresindekilerin deneyim ve fikirlerinden faydalanmak isteği gibi davranışlar birey açısından doğal bir ihtiyaç olarak değerlendirilmelidir. Bu doğal ihtiyaçların giderilmesi için de birey başta sözlü iletişim olmak üzere farklı iletişim faaliyetleri içerisinde bulunmaktadır.

Pazarlama bilimi söz konusu olduğunda ise iletişim, işletmelerin ürünlerini ve markalarını tüketicilere aktarma yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde pazarlama iletişim araçları olarak adlandırılan reklam, halkla ilişkiler, tutundurma faaliyetleri, sponsorluk faaliyetleri, internet gibi pek çok kanalın yanında sözlü iletişim de pazarlamacıların ilgisini çeken bir yöntem olma özelliğini korumaktadır. Bu faaliyetlerle birlikte tüketicilerin deneyimlerini paylaşma ya da başkalarının deneyimlerinden faydalanma ihtiyacı içerisinde oluşunu gören pazarlamacılar, bu ihtiyaç doğrultusunda gerçekleştirilen sözlü iletişimi de pazarlama iletişim araçları içerisinde kullanılabilecek önemli bir

araç olarak değerlendirmektedirler. Ağızdan Ağıza İletişim (AAİ) kavramı ile pazarlama literatüründe yer bulan bu iletişim türü; “bir alıcı ile iletilen arasında sözlü olarak gerçekleşen, mesajı iletenin alıcıya bir marka, mal ya da hizmetle ilgili ticari olmayan mesajlar sunduğu kişiden kişiye iletişim biçimi” (Lam ve Mizerski, 2005, s.217) olarak tanımlanmaktadır. Tüketiciler hâlihazırda; ürünler, markalar, şirketler veya reklamlar hakkında bilgi, tecrübe, duygu ve düşüncelerini çevreleri ile paylaşmaktadırlar. Doğal olarak gerçekleştirilen bu faaliyete müdahil olma ve işletme, ürün veya marka ile ilgili tüketicilerin daha çok ve daha olumlu tavsiyelerde bulunmalarını sağlama çabalarını AAİ olarak tanımlamak mümkündür.

Günümüz tüketicileri başta aile ve arkadaş çevreleri olmak üzere sosyal yaşamlarında yer alan bireylerin deneyim, bilgi ve düşüncelerinden faydalanarak satın alma davranışı gerçekleştirme eğilimindedirler. AAİ, başta tüketicilerin ürüne ya da markaya ilişkin yaşayabilecekleri olumsuz deneyimlere karşı riskleri azaltması nedeniyle tercih edilen ve tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde önemli etkisi bulunan bir faaliyettir.

Tüketiciler bir ürün ya da markaya ilişkin çevrelerinden edindikleri olumlu ya da olumsuz bilgi ve tecrübeler ışığında satın alma veya almama davranışı sergileyebilmektedirler. Dolayısıyla AAİ'nin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki temel şekilde gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Bunun yanı sıra, bir işletme ya da marka adının sık duyulması söz konusu işletme ya da markanın tüketicilerin zihninde hatırlanabilirliğini kolaylaştıracaktır.

Satın alma karar süreci öncesinde duyulmuş olsa da bir marka ya da işletme adı satın alma karar süreci içerisinde hatırlanabiliyorsa AAİ'nin etkili olduğundan

bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda, marka ya da işletmeye ilişkin AAİ faaliyetlerinin hangi sıklıkla gerçekleştirildiği de AAİ'nin bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır. Pazarlama faaliyetlerinin temel amaçlarından biri, markalara ilişkin olumlu AAİ faaliyetlerinin mümkün olduğunca sık gerçekleştirilmesini sağlamaktır. AAİ'nin içeriği ise dördüncü boyutu oluşturmaktadır.

Bir marka veya ürünün hangi özellikleri hakkında AAİ gerçekleştirildiği pazarlama faaliyetlerinin başarısı açısından önem taşımaktadır. Tüketicilerin, pazarlamacıların öne çıkarmak/vurgulamak istedikleri özellikler hakkında AAİ gerçekleştirmeleri pazarlama faaliyetlerinin başarısı açısından önem taşımaktadır.

Turistik ürünün soyut olma ve satın alma öncesi deneme imkânının olmaması gibi özellikleri nedeniyle AAİ kavramı turizm pazarlaması içerisinde oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Satın alma öncesi deneme imkânı bulunmayan turistik üründe yanlış karar vermekten ve yanlış karar sonrası yaşayabileceği olumsuzluklardan kaçınmak isteyen turist satın alma öncesinde çevresindeki insanların bilgi ve tecrübelerinden faydalanma eğilimi göstermektedir.

Doğru destinasyon, doğru seyahat işletmesi, doğru konaklama işletmesi tercihi gibi tercihler ancak başkalarının tecrübelerinden hareketle mümkün olabilmektedir. Bu çalışma Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin seyahat işletmesi tercihlerinde AAİ'nin ne derece etkili olduğunun tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Alman, Rus ve İngiliz gruplar üzerinde gerçekleştirilen çalışmada coğrafi sınırlama yoluna gidilmiş ve araştırma bölgesi olarak Muğla ili tercih edilmiştir. Çalışmada AAİ eğiliminin demografik

verilere göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. AAİ'nin Tanımı

İlk çağlardan beri hayatta kalabilmek için bir toplumun üyesi olmak zorunda kalan insanoğlu, üyesi olduğu toplum bireyleri ile iletişime her zaman ihtiyaç duymuştur. En genel anlamda iletişimi; "Duygu, düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması" şeklinde tanımlanmak mümkündür (www.tdk.terim.gov.tr). Literatürde "ileti alışverişi" olarak adlandırılan iletişim, "insanlar arasında simgeler aracılığı ile duygu, düşünce, bilgi biriktirilip aktarılma süreci" olarak tanımlanmaktadır (Zillioğlu, 1996, s. 4-5). İletişimde yer alan iki temel taraf "gönderici" ve "alıcı" olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda Odabaşı ve Oyman (2009, s.15) iletişimi, gönderici ile alıcı arasında düşünce birliği ya da ortaklığı kurma süreci olarak tanımlamışlardır. Bu düşünce birliği ise gönderici ve alıcı arasında "mesaj" değiş tokuşuyla sağlanabilmektedir. Ancak bu süreç içerisinde yer alan gönderici ve alıcıların sadece bireyler olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Gruplar, örgütler veya işletmeler de gönderici ya da alıcı olarak karşımıza çıkabilmektedir. İletişim insanların duygu ve düşüncelerini her hangi bir yolla karşı tarafa iletmesi sürecidir. Bu sürecin amacı anlaşılma ve karşı tarafı etkilemektir (Karaca, 2010, s.3).

Bireyler içerisinde yaşadıkları toplumda var olabilmek için toplumun biçimsel (formel) ve biçimsel olmayan (informel) iletişim ağlarının birer öznesi olmak durumundadırlar. Başta aile ve arkadaşlar gibi yakın çevre olmak üzere bireylerin birbirleri ile gerçekleştirdikleri biçimsel olmayan iletişim türüne "ağızdan ağıza iletişim" adı verilmektedir. Ağızdan ağıza iletişim bireylerin günlük hayatla-

rında algılamalarını, beğenilerini, tutumlarını, davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Bu etkinin temel nedeni, ağızdan ağıza iletişimin diğer bilgi kaynaklarına göre daha dürüst ve daha samimi bir bilgi kaynağı olarak görülmesidir (Odabaşı ve Oyma, 2009, s. 26-28; Brooks, 1957, s. 155).

Pazarlama araştırmacıları tarafından 1960'lardan itibaren incelenmeye başlanan ve tüketici davranışları üzerinde önemli etkilere sahip olduğu gözlemlenen ağızdan ağıza iletişim kulaktan kulağa iletişim olarak da adlandırılmaktadır (Özer ve Anteplioglu, 2005, s.204). Bu alanda ilk tanımlardan biri 1967 yılında Arndt tarafından yapılmıştır. Arndt, (1967, s. 291) ağızdan ağıza iletişimi; "ticari olmayan, alıcı ve mesajı ileten arasında bir ürün ya da hizmete ilişkin olarak yüz yüze gerçekleştirilen bir iletişim biçimi" şeklinde tanımlamıştır.

Ağızdan ağıza iletişim Arndt'ın tanımına benzer şekilde; ticari bir amaç gütmeksizin bir marka, ürün veya hizmetle ilgili olan iki veya daha fazla sayıda tüketici arasında sözlü iletişim şekli olarak da tanımlanmaktadır (Woodside ve Delozier, 1976, s. 13). Bu tanım incelendiğinde bir önceki tanıma ilave olarak ürün ve hizmet kavramlarının yanı sıra marka kavramına da vurgu yapıldığı gözlemlenmektedir. Westbrook (1987) ağızdan ağıza iletişimi "belli ürünlerin veya hizmetlerin sahipliği, kullanımı, özellikleri ya da satıcıları hakkında diğer tüketicilere yönelik olan informal iletişim" şeklinde tanımlamaktadır.

Ağızdan ağıza iletişim, kişinin diğer kişilerle tutum ve davranışlarını biçimsel olmayan bir şekilde etkileme sürecidir (Fill, 1999, s. 32). Ağızdan ağıza iletişimin biçimsel olmayan özelliği ise onun güçlü yönünü oluşturmaktadır. Bu düşüncenin temelinde tavsiye alınan bilgi kaynağının biçimsel iletişim kaynaklarına göre daha

güvenilir olduğu düşüncesi yatmaktadır (Fill, 1999, s. 32). Ağızdan ağıza iletişim, kişisel veya yüz yüze olabileceği gibi, herhangi bir telefon sohbetinde, e-posta biçiminde ya da internette sohbet odalarında da gerçekleşebilir (Schiffman ve Kanuk, 2004, s.500). Literatürde ağızdan ağıza iletişim ile ağızdan ağıza pazarlama kavramlarının karıştırıldığı gözlemlenmektedir. Bu karışıklığı engelleyebilmek için Ağızdan Ağıza Pazarlama Birliği (Word of Mouth Marketing Association) iki kavram arasındaki farkı "ağızdan ağıza iletişim, tüketicilerin diğer tüketicilere bilgi iletme-leri iken ağızdan ağıza pazarlama, ürün veya hizmetleriniz hakkında konuşmak için insanlara bir neden vererek, firma ve markanın gündeme gelmesini kolaylaştırmaktadır" (Yozgat ve Deniz, 2009, s. 309) şeklinde ifade etmiştir.

2.2. AAI'nin Türleri

Bireyler satın aldıkları ürünlerden elde ettikleri tatmin ya da tatminsizliğe göre ürüne ilişkin olumlu ya da olumsuz duygular geliştirmektedirler. Geliştirilen bu duyguların olumlu ya da olumsuz olmasına göre AAI'nin yönü de değişiklik göstermektedir. Birey, üründen yeterince tatmin olduğunda olumlu AAI gerçekleştir-mekte, memnun kalmadığında ise olumsuz AAI geliştirmektedir. Dolayısıyla AAI'nin "Negatif AAI" ve "Pozitif AAI" olmak üzere iki türü bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Tüketiciler satın aldıkları ürünlere ilişkin olumsuz deneyimler edindiklerinde, memnun kalmadıklarında ya da şikâyetleri ilgili işletme tarafından giderilmediğinde diğer tüketicilerin söz konusu ürünü satın almalarını önleyerek işletmeyi bir şekilde cezalandırabilmek amacıyla negatif AAI'de bulunma konusunda daha yüksek motivasyona sahip olmaktadırlar (Pruden ve Vavra, 2004). Bununla birlikte tüketicilerin, işletmenin dikkatini memnu-

niyetsizliklerine çekmek ve diğer tüketicilerin benzer kötü deneyimler yaşamasına engel olmak için de negatif AAİ'ye başvurdıkları da gözlemlenmektedir (Verhagen vd., 2013, s.1431). Her birey pek çok olumlu ya da olumsuz deneyime sahiptir. Olumlu deneyim genellikle beklentilerin karşılanması şeklinde gerçekleşirken olumsuz deneyimde beklentilerin karşılanmaması sonucu bir hayal kırıklığı yaşanması söz konusudur.

Beklentilerin çok üstünde bir tatmin söz konusu olmadığı sürece birey olumsuz deneyimlerini daha çok paylaşma eğilimindedir. AAİ'nin olumlu ya da olumsuz olması ise mesajı alan kişinin ürün hakkındaki değerlendirmelerini etkileyen önemli bir unsur olma özelliği taşımaktadır. Ürüne yönelik gerçekleştirilen AAİ işletmeyi de etkileyebilmekte ya da kimi zaman olumsuz deneyimler sonucu doğrudan işletmeye yönelik bir negatif AAİ gerçekleştirebilmektedir. Üründe olduğu gibi, işletmeye yönelik AAİ'de olumlu ya da olumsuz deneyimlere bağlı olarak gerçekleşebilmektedir.

Deneyimlere ek olarak bireyin işletmenin adil olduğunu düşünmesi pozitif AAİ'yi sağlarken, işletmenin tüketicilere karşı adaletsiz olarak algılanmasının ise negatif AAİ'ye neden olduğunu ifade etmek mümkündür (Jeong ve Jang, 2011, s.359). Böyle bir durum söz konusu olduğunda negatif AAİ işletmeyi ciddi zararlara uğratabilmektedir. Negatif AAİ'nin etkisinden kurtulmak ancak işletmenin uzun zaman ve yoğun çaba harcamasıyla mümkün olabilmektedir (Odabaşı ve Barış, 2003, s.273).

Negatif AAİ sonucunda uğranılan en temel zararlardan biri mevcut müşterilerin kaybedilmesidir. Mevcut müşterilerin kaybına bağlı olarak işletmenin gelirlerinde de ciddi azalmalar gerçekleşebilecektir. Ayrıca negatif AAİ'nin yaratmış olduğu

olumsuz imajın silinmesi ise ancak ciddi pazarlama harcamaları ile söz konusu olabilecektir. Yeni müşteri kazanmanın mevcut müşteriyi elde tutma maliyetinden beş, altı kat daha yüksek olduğu (Kitapçı, 2008, s.112) düşünüldüğünde işletmeler açısından negatif AAİ sonucu kaybedilen müşterilerin değeri daha net ortaya çıkmaktadır.

Literatürde tüketicilerin negatif AAİ eğilimleri ve negatif AAİ'nin etkisi üzerine farklı çalışmalar bulunmaktadır. Otomobil sektöründe gerçekleştirilen bir araştırma, memnuniyetsiz otomobil alıcılarının memnuniyetsizliklerini ortalama yirmi iki kişiyle paylaştıklarını ortaya koymuştur. Bankacılık sektöründe gerçekleştirilen benzer bir araştırmada ise memnuniyetsizliklerin ortalama on bir kişiyle paylaşıldığını ortaya koymaktadır. Söz konusu on bir kişi de duyumlarını ortalama beş kişi ile paylaşmaktadırlar (Wilson, 1991, s.22). Dolayısıyla negatif AAİ'nin sadece deneyim sahibinin alıcıya ilettiği bir mesajla sonuçlandığını ifade etmek yanlış olacaktır. Olumsuz deneyim mesajını alan tüketici de asıl deneyim sahibi olmamasına rağmen mesajı yayma konusunda istekli olabilmektedir.

Gıda sektöründe AAİ'nin etkileri üzerine gerçekleştirilen bir araştırma ise pozitif AAİ sayesinde satışların ortalama iki kat arttığını, ancak bunun karşılığında negatif AAİ sonucunda ise satışlardaki düşüş oranının iki kattan daha yüksek gerçekleştiğini göstermektedir (Schiffman ve Kanuk, 2004, s.503). Araştırmalar memnun olmayan müşterilerin %90'ının işletmeyi terk ettiklerini göstermektedir. İşletmeyi terk eden müşteriler memnuniyetsizliklerini çevreleri ile de paylaşmaktadırlar. Memnun olmamış her müşteri memnuniyetsizliğini en az dokuz kişi ile paylaşmaktadır (Solomon, 2002, s.336). Silverman'ın (1997), gerçekleştirdiği bir çalışmada ise AAİ bilgilerinin üçte birin-

den fazlasının olumsuz yargılar içerdiğini ortaya konmuştur. Bir marka ya da ürünle ilgili olumsuz deneyim yaşayanlar, yaşadıkları bu deneyimi ortalama 11 kişiye aktarırken, yaşadıkları olumlu deneyimi ise ortalama 3 kişiye aktarmaktadır (Silverman, 1997, s.34). Turizm alanında yapılan bir çalışmada ise konaklama işletmesinden memnun kalmayan müşterilerin, çevrelerindeki soru sormasalar dahi, hizmeti satın almamaları yönünde ikna ve tavsiye iletişimine girdiklerini ortaya koymaktadır (Özer ve Anteplioglu, 2005, s.220). Bu yönüyle tüketicilerin negatif AAİ'yi işletmeyi cezalandırmak için bir silah olarak gördüklerini ifade etmek mümkündür.

Tüketiciler yaşadıkları olumsuz deneyimler kadar, satın aldıkları ürünlerden memnuniyetleri hakkında konuşmaktan, kullandıkları ürünleri başkalarına tavsiye etmekten ve ürün hakkında sahip oldukları olumlu duyguları başkalarıyla paylaşmaktan da keyif almaktadırlar.

Pozitif AAİ alanında pek çok çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalardan örnek vermek gerekirse Business Week dergisinde yayınlanan bir çalışmaya göre katılımcıların %69'u son bir yıl içerisinde restoran seçimiyle ilgili bir karar verirken en az bir defa pozitif AAİ'den faydalanmışlardır. Aynı araştırmada bilgisayar yazılım ve donanımında %36, elektronik eşyada %24, seyahatte %22, otomobil satın alma davranışında %18 ve finansal hizmetlere ilişkin satın alma davranışlarında ise %9'luk bir pozitif AAİ etkisinden söz etmek mümkündür (Pruden ve Vavra, 2004).

İşletmenin arzu ettiği, tavsiye niteliğindeki haberlerin tüketiciler tarafından yayılmasıyla meydana gelen pozitif AAİ'nin işletmelere en büyük faydası tüketicilerin satın alma niyetlerini arttırması ve işletmelerin pazarlama giderlerinde azalmaya neden olmasıdır (Jeong ve Jang,

2011, s.357; Martin ve Lueg, 2013, s.801). Campbell (2012) pozitif AAİ'nin işletmelerin kısa sürede uzun vadeli kar elde etmesini sağlayacağını, böylece işletmelerin sürdürülebilir ve daha iyi büyüme oranı yaratacağını savunmaktadır. Bununla birlikte tüketicilerin satın alma karar sürecinde, alternatiflerin değerlendirilmesi aşamasında pozitif AAİ sonucu elde edilecek bilgiler ürün ya da işletmelerin rakipleri arasından bir adım öne çıkmasını sağlayacak ve böylelikle satışların arttırılmasına katkıda bulunacaktır (Derbaix ve Vanhamme, 2003, s.100).

Tüketiciler, satın alma karar sürecinde algıladıkları riskleri azaltmak için sıklıkla pozitif AAİ'den yararlanmaktadırlar. Özellikle satın alınmak istenen marka tanındık olmadığında pozitif AAİ'nin etkisi artmaktadır (Martin ve Lueg, 2013, s.803). Pozitif AAİ sayesinde önemli başarılarla ulaşmış işletmelerin başında Starbucks, Cheesecake Factory, Jet Blue, Harley Davidson gibi işletmeler gelmektedir. Bu işletmelerin tamamının memnun müşterilerinin gerçekleştirdiği pozitif AAİ yardımı ile pazarlama faaliyetlerine daha az çaba harcadıkları gözlemlenmektedir (Kara, 2010, s.106-107).

Starbucks Coffee Co., 1971'de bir pazarlama faaliyeti olarak işletmenin önünden geçen tüketicilere ücretsiz kahve dağıtmaya başlamıştır. Bu sayede oluşturulan pozitif AAİ sayesinde işletme, 1988'e gelindiğinde ülke genelinde tanınan ve marka değeri yüksek işletmelerden biri haline gelmiştir (Burnett ve Moriarty, 1998, s.254).

Pozitif AAİ'yi uygulayan işletmelerden Wal-Mart ise "her gün düşük fiyat" sloganı ile geliştirdiği pazarlama faaliyetlerini geniş ürün yelpazesi, sürekli dolu raflar ve üstün hizmet kalitesiyle desteklemiştir. Bu faaliyetler sonucunda müşteri memnuniyeti artan işletme hakkında, tü-

keticiler arasında pozitif AAİ gelişmiştir. 1990'lı yıllara geldiğinde işletmenin reklam maliyetleri pozitif AAİ'ye bağlı olarak giderek azalmış ve satışların sadece %0.5'i gibi bir rakama gerilemiştir (Hawkins vd.,1998, s.238). Türkiye'den başarılı bir pozitif AAİ örneği olarak ise Vaillant gösterilebilir. Şirket, müşterilerinin ürünlerini başkalarına tavsiye etmesi ve tavsiye alan tüketicilerin ürünü satın almaları durumunda tavsiye edenlere puan kazandıran bir sistem uygulamış ve böylece ürünleri hakkında pozitif AAİ geliştirmeye çalışmıştır (Karaca, 2010, s.107).

2.3. AAİ'nin Pazarlama ve Turizm Pazarlaması Açısından Önemi

Ağızdan ağıza iletişimin pazarlama bilimi içerisinde en çok konu olduğu başlıklardan biri tüketicilerin satın alma karar sürecidir. Literatürde satın alma karar sürecinin genellikle beş aşamadan oluştuğu kabul edilmektedir. Bu aşamalar; (1) ihtiyacın ortaya çıkması, (2) alternatiflerin belirlenmesi, (3) alternatiflerin değerlendirilmesi, (4) satın alma davranışı ve (5) satın alma sonrası davranışlar olarak sıralanmaktadır (Odabaşı ve Barış, 2003, s.332). Chevrier, Mayzlin (2006) ve Goldenberg vd. (2001) tarafından yapılan çalışmalarda satın alma karar sürecinde AAİ'nin etkisinin büyük olduğu savunulmaktadır.

Açlık, susuzluk gibi fizyolojik ihtiyaçların ortaya çıkması için dışarıdan bir müdahaleye ihtiyaç yoktur. Birey, fizyolojik ihtiyaçlarını kendiliğinden hissetmekte ve ihtiyacını giderebilmenin yollarını aramaktadır. Ancak tatil gibi psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlar söz konusu olduğunda durum farklılık göstermektedir. Bu tür ihtiyaçlarda bireyin ihtiyacın farkına varabilmesi için dışarıdan bir uyarıcı bulunması gerekebilmektedir.

Bedenen yorulma nedeniyle dinlenme isteği fizyolojik bir ihtiyaçken bu yorgunluğun bir tatil ile giderilmesi psiko-sosyal

bir ihtiyaçtır. Bu nedenle tüketici başta yakın çevresi olmak üzere, etrafında yer alan referans gruplarının etkisiyle tatil ihtiyacı olduğunun farkına varabilecektir (Ateşoğlu ve Bayraktar, 2011, s.100). Buradan da anlaşılabileceği gibi, AAİ turizm pazarlaması açısından satın alma karar sürecinin ilk basamağından itibaren etkisini göstermektedir.

Tatil ihtiyacı olduğuna karar veren tüketici, ihtiyacını giderebilmek için öncelikle çevresindeki alternatifleri arama yoluna gidecektir. Satın alma karar sürecinin "alternatiflerin belirlenmesi" olarak adlandırılan bu ikinci aşamasında da birey bir takım bilgilere ihtiyaç duymakta ve bu bilgileri farklı kaynakların yanında (reklam, satış elemanı, ambalaj, mağaza içi gösteriler vb.) AAİ kaynaklarından da elde etmektedir. Alternatiflerin belirlenmesi sürecinden sonra ise alternatiflerin karşılaştırılması (üçüncü aşama) ve birinin satın alınması (dördüncü aşama) aşamaları gelmektedir. Elde edilen bilgiler ışığında tüketici alternatifler arasından kendisi için en uygun olan ürünü tercih etme yoluna gidecektir.

Satın alma karar sürecinin son aşaması ise "satın alma sonrası davranışlar" olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada tüketici memnuniyet ya da memnuniyetsizlik düzeyine göre bir takım davranışlarda bulunmaktadır. Bu davranışları işletmeye yönelik; teşekkür, şikâyet davranışları olabileceği gibi diğer tüketicilere yönelik pozitif ya da negatif AAİ sürecini başlatma olarak da gerçekleşebilmektedir. Satın alma karar sürecinin başından beri "alıcı" konumunda olan tüketici, satın alma sonrası kendi deneyimlerine sahip olup bu deneyimlerini paylaşmak istediğinde "kaynak" konumuna geçmektedir.

AAİ, pazarlama iletişimindeki en önemli güçlerden biri konumundadır. AAİ'nin tüketici üzerindeki etkisi satın

alma karar süreciyle sınırlı kalmamakta; tüketici beklenti düzeyinin oluşması, beğeni kriterlerinin gelişmesi gibi pek çok faktörde AAİ'nin etkisinden söz edilebilmektedir. Tüketiciler; kişisel kaynaklar (aile, arkadaşlar, komşular, tanıdıklar), ticari kaynaklar (reklamlar, satış elamanları, ambalajlar, teşhirler), kamu kaynakları (kitle iletişim, tüketici organizasyonları) ve deneyimsel kaynaklar (eline alma, inceleme, ürün kullanımı, incelemeler vb) olmak üzere pek çok kaynaktan bilgi toplayabilmektedirler (Kotler ve Armstrong, 2012, s.157).

Pazarlama faaliyetleri aracılığıyla tüketicilere sunulan bilgiler ticari kaynaklardan elde edilen bilgiler olup, tüketicilerin ürünün farkına varması ve ürünün özellikleri hakkında bilgi edinmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak AAİ ise kişisel kaynaklar içerisinde yer almakta ve kişisel kaynakların güvenilirliğinin yüksek olması nedeniyle ikna gücü de yüksek olmaktadır. AAİ, tüketicilerin ürünü benimsemesi, ürüne ilişkin tutum ve davranış geliştirmesi ya da var olan tutum ve davranışlarını değiştirmesi açısından önem taşımaktadır.

Bireyler arası iletişim diğer bilgi kaynaklarına göre daha güvenilir kabul edildiği için AAİ, geleneksel pazarlama faaliyetlerinden ya da geleneksel iletişim kanallarından daha etkili olmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre; tüketicilerin marka değiştirme davranışını etkilemede AAİ'nin, gazetelerden ve dergilerden yedi kat, kişisel satıştan dört kat ve radyo reklamlarından iki kat daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Uygun vd., 2011, s.332).

Zenith Optimedia şirketi, AAİ'nin pazarlama içerisindeki yerini tespit etmek amacıyla 34 ülkeden 4000'in üzerinde marka ve 126 ürün kategorisi için gerçekleştirdiği araştırmada, AAİ'nin 84 puanla

satın alma kararlarında en fazla etkili olan bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada TV reklamları 69, çağımızın en önemli bilgi kaynaklarından biri olan internet ise 67 puanda kalmıştır (www.nedenwom.blogspot.com).

Kellerfay Grup (2007) tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise AAİ kaynakları arasında ilk sırayı %26 ile aile üyelerinin aldığı, bu grubu %22 ile eş ve ortakların, %12 ile kişisel arkadaşların, %15 ile de iş arkadaşlarının takip ettiği gözlemlenmiştir. Aynı çalışmada AAİ'de kullanılan iletişim kanalları açısından da bir inceleme yapılmış ve araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %72'sinin yüz yüze görüşmeyi, %18'inin telefon ile %3'ünün e-posta ile görüşmeyi tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Turizmde AAİ alanında gerçekleştirilen çalışmalar kavramın bu sektör için ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. O'Neill vd. (2002) çalışmalarında, turistlerin tatillerinden ya da seyahatlerinden sonra ziyaret ettikleri bölgeler ya da konakladıkları işletmeleri çevrelerine anlatma ihtiyacı içerisinde olduklarını ortaya koymuşlardır. Seyahatten memnun kalınıp kalınmamasına göre negatif ya da pozitif olabilmekle birlikte hemen her turist deneyimlerini paylaşma ihtiyacı içerisinde bulunmaktadır (Deveci, 2010, s.69).

Crick (2003) AAİ'ye ilişkin olarak yaptığı çalışmada turizm alanında negatif AAİ'nin bir kriz etkisi yaratabileceğini savunmaktadır. Turizm sektöründe en güçlü iletişim biçimi (Kim vd., 2001, s.276) olarak tanımlanan AAİ, negatif yönlü olarak gerçekleştiğinde özellikle hiç bilmedikleri bir ülkeye ilk defa seyahat gerçekleştirecekler üzerinde ciddi etkilere neden olabilmekte, satın alma kararından vazgeçirebildiği gibi etkisinin uzun yıllarda ancak silinebileceği negatif bir imaj yaratılmasına da sebep olabilmektedir.

Litvin vd.'ne, (2008) göre turistler seyahat planlarken özellikle AAİ sayesinde aile ve arkadaşlarından edindikleri tavsiyeleri en güçlü ve en güvenilir kaynak olarak görmektedirler. Konaklama ve seyahat acenteleri gibi turizm işletmelerinin verdiği bilgiler ticari amaç taşıdığı için AAİ sayesinde edinilen bilgilere turistler daha fazla güvenmekte ve bu bilgiler satın alma kararlarını daha fazla etkilemektedir. Benzer bir çalışmada Murphy vd. (2007) katılımcıların arkadaş ve akrabalarını en doğal, en objektif ve en dürüst davranan acente temsilcileri olarak gördüklerini belirtmişler ve arkadaş/akrabalardan elde edilen bilginin ise destinasyon seçiminde kullanılan en güvenilir kaynaklardan birisi olduğunu tespit etmişlerdir.

İsviçreli turistler üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada Beiger ve Laesser'da (2004) arkadaş ve akrabalar arasında gerçekleşen AAİ'nin seyahat kararı öncesinde turistler için en sık kullanılan bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymuşlardır. 2011 yılında 1977 turist üzerine gerçekleştirdiği çalışmada Türker (2013), Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin bilgi kaynakları içerisinde internetten sonra ikinci sırayı AAİ'nin aldığını vurgulamıştır. Çalışmada seyahat acenteleri üç, TV reklamları ancak dördüncü sırada yer alabilmektedir.

3. METODOLOJİ

Araştırma Türkiye'yi seyahat acenteleri ve tur operatörlerinden paket turlar satın alarak ziyaret eden turistlerin ağızdan ağıza iletişim eğilimlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ancak ülkemize ziyarette bulunan turistlerin tamamına ulaşılması mümkün olamayacağından çalışmada bazı sınırlamalara gidilmesi gerekmiştir. Bu bağlamda öncelikle coğrafi sınırlama gerçekleştirilmiş ve araştırma bölgesi olarak Muğla ili tercih edilmiştir. Muğla ili, Antalya ve İstanbul illerinin ardından ül-

kemizde en çok turist çeken üçüncü il olma özelliği taşımaktadır.

2012 yılında Muğla'yı ziyaret eden turist sayısı 3.1 milyon olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Muğla ili ülkemizin en önemli destinasyonları içerisinde yer alan Bodrum, Marmaris, Ölüdeniz gibi destinasyonlara sahip olma özelliği taşımaktadır. Söz konusu destinasyonlarda pek çok farklı ülkeden pek çok tur operatörü faaliyet göstermektedir. Son olarak; milliyet sınırlamasına yönelik olarak Muğla İlini ziyaret eden turistler içerisinde İngiliz, Alman ve Rus turistlerin dengeli dağılıma sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu nedenlerden dolayı araştırma bölgesi olarak Muğla ilinin tercih edilmesinin doğru bir karar olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada bir diğer sınırlama yöntemi olarak milliyetlere göre sınırlama yöntemine başvurulmuştur. Ülkemizi ziyaret eden her milliyetin dengeli temsili-nin oluşturulması mümkün olamayacağı için bu yöntem tercih edilmiştir. Turizm verileri incelendiğinde ülkemizi ziyaret eden turistlerin milliyetlere göre sıralanmasında son beş yıl içerisinde Almanya, Rusya ve İngiltere sıralamasında herhangi bir değişiklik olmadığı gözlemlenmiştir. 2011 yılında; Almanya'dan 4.8, Rusya'dan 3.4 ve İngiltere'den 2.5 turist ülkemizi ziyaret ederken çalışmanın gerçekleştirildiği 2012 yılında rakamlar; Almanya 5.0, Rusya 3.6 ve İngiltere 2.5 olarak gerçekleşmiştir (TUIK Turizm İstatistikleri Raporu, 2012). Dolayısıyla çalışma evreninin de bu üç ülkeden ülkemizi ziyaret eden turistlerle sınırlandırılması uygun bulunmuştur.

Araştırmanın uygulanabilirliğinin sağlanabilmesi ve örneklem büyüklüğü gücünün korunabilmesi amacıyla bir üçüncü yöntem olarak örneklem büyüklüğü tespitinde rakamsal sınırlamaya gidilmiştir. Literatür incelemesi sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda bir milyo-

nun üzerinde büyüklüğe sahip bir evrende 0,05 hata payı ile örneklem büyüklüğünün 384 olması gerektiği hesaplanmıştır (Sekaran, 1999, s.255). Ancak çalışma sonuçlarının güçlendirilebilmesi açısından bu örneklem büyüklüğünün arttırılması gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle örneklem büyüklüğü olarak 1500 rakamı belirlenmiştir.

Analizlerin sağlıklı yapılabilmesi ve Türkiye evrenine genellenebilmesinin mümkün olabilmesi açısından 1500 katılımcı hedefi Alman, Rus ve İngiliz turistlerin ülkemize gelme oranları ile orantılanma yoluna gidilmiştir. 2012 yılında ülkemizi ziyaret eden Alman, Rus ve İngiliz turistlerin toplam sayısı 10 milyon 876 bin olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın %44,87'sini Almanlar, %31,30'ini Ruslar ve %23,33'ünü İngilizler oluşturmuştur (TUİK Turizm İstatistikleri 2012, s.5). Örneklemin evreni temsil gücünü arttırmak amacıyla belirlenen örneklem büyüklüğünde (1500) milliyetlere göre bu oransal dağılım korunmuştur.

Araştırmada birincil verilerinin toplanabilmesi için yöntem olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Yeni bir ölçek geliştirmek güvenilirlik ve geçerlilik sorunlarına neden olacağı için çalışmada öncelikle literatürde daha önce kullanılan ölçeklerin incelenmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak AAİ alanında yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenmiş ve bu alanda en kapsamlı araştırmalardan birinin Goyette vd. (2010) tarafından gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır. 1967 ile 2007 yılları arasında 22 yazarın yapmış olduğu çalışmaları inceleyen Goyette vd. (2010), bu çalışmalarda kullanılan ölçeğin türünü, içeriğini, önerilen yöntemi ve bu yöntemin hangi bakış açısından (alıcı veya iletişim) ölçüldüğünü inceleyen ampirik çalışmalarında, bazı yazarların AAİ'nin ölçülmesinde genellikle tek bir ifadeden ya da tek bir sorudan

oluşan tek boyutlu bir ölçekten yararlandıklarını tespit etmişlerdir.

Goyette vd. (2010), önceki araştırmaları derleyerek AAİ için dört boyutlu on dokuz maddelik bir ölçek geliştirmişlerdir. Söz konusu araştırmaya göre (1) sıklık (yoğunluk), (2) pozitif değer/övgü, (3) negatif değer ve (4) içerik ağızdan ağıza iletişimin boyutlarını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, geliştirilen bu ölçeğin boyutlarının araştırmanın amaçlarıyla uyumlu olması nedeniyle bu çalışmaya uyarlanmasına karar verilmiştir. Turistlerin AAİ'ye bakış açılarının ölçülmesi amacıyla ise Ishida'nın (2011, s.41) çalışmasında kullanmış olduğu ölçek soruları çalışmaya uyarlanmıştır. Her iki ölçeğin birleştirilmesi ile elde edilen ankete demografik verilere ilişkin soruların ilave edilmesi ile anket taslağı oluşturulmuştur. Oluşturulan bu taslak Almanca, Rusça ve İngilizce dillerinde 50'şer adet çoğaltılarak ön teste tabii tutulmuştur. Ön-testler esnasında katılımcıların anket sorularında anlaşılmayan bir kısım olması halinde bunu belirtmeleri istenmiş, böylelikle çevirilerin daha anlaşılır olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ön-test sonuçları ayrıca güvenilirlik analizine tabii tutularak anketin güvenilirliği ölçülmüştür.

Güvenirlik katsayısının hesaplanmasında en çok kullanılan yöntem, güvenilirlik analizi ile de elde edilebilen Cronbach Alpha katsayısıdır. Bu katsayı 0 ile 1 arasında değişim göstermektedir. Bir ölçeğin Alpha değerinin 1'e yakın olması güvenilirliğinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Literatürde farklı görüşler olmakla birlikte, sosyal bilimlerde çoğunlukla kullanılan ölçeklerin güvenilir olabilmeleri için Alpha değerlerinin 0,70'den yüksek olması beklenmektedir. Ancak kimi kaynaklarda 0,60 ve üzeri değerlerin kabul edilebilir olduğu vurgulanmıştır (Kalaycı, 2005, s.405).

Çalışmamızda kullandığımız ankete ilişkin ön test sonuçlarında Alpha değerleri İngilizce’de %90, Almanca’da %79 ve Rusça’da %85 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlardan hareketle alfa değerlerinin literatürde belirtilen seviyelerin üzerinde gerçekleştiğini ve çalışma ölçeğinin güvenilir olduğunun ifade edilmesi mümkündür.

Ön testler sonrasında son halini alan araştırma ölçeği, geri dönüş oranlarının düşük olabileceği, kayıp anketler ve analize uygun olmayan anketler olabileceği gibi ihtimaller göz önünde bulundurularak her üç dilden toplam 4000 adet çoğaltılmıştır. Anketlerin uygulanabilmesi için tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Çoğaltılan anketler Muğla İli içerisinde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri yar-

Tablo 1’de izlenmesi mümkündür. Araştırmaya katılanların %50,6’sını (n=759) kadınlar, %49,4’ünü (n=741) ise erkekler oluşturmaktadır.

Bu rakamlar katılımcıların cinsiyet açısından dengeli bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Medeni hal açısından değerlendirildiğinde ise katılımcıların %37,5’inin (n=563) bekâr, %62,5’inin (n=987) ise evlilerden oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda ülkemizi daha çok evli çiftlerin ziyaret ettiği yorumunun yapılması mümkündür. Tablo 1 katılımların yaş dağılımı açısından incelendiğinde ise araştırmaya katılan turistlerin çoğunluğunun 55 yaş ve altı grupta yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu grupta yer alan turistler toplam katılımcıların % 90,4’ünü (n=1358) oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımlarının daha çok 26 ile 45 yaş aralığında (%53,2) yoğunlaş-

dımıyla turistlere ulaştırılmıştır. 2012 Mayıs ayı içerisinde dağıtılmaya başlanan anketler geri dönüşlerin toplanması ve yeni anketlerin dağıtılması yolu ile 2012 Ekim ayına kadar turistlere uygulatılmaya devam edilmiştir.

Bu süreç içerisinde milliyetlere göre belirlenen rakamlar takip edilmiş ve belirlenen rakamlara ulaşılan milliyete ilişkin anket süreci sonlandırılmıştır. Bu yöntem ile 2012 Mayıs ve Ekim ayları arasında 673 Alman, 477 Rus ve 350 İngiliz turiste anketlerin uygulatılması mümkün olmuştur. Toplanan veriler istatistik programları yardımı ile analize tabii tutulmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma bulularını incelemeye ilk olarak demografik verilerden başlanmıştır. Katılımcılara ait demografik verilerin

tığı gözlemlenmektedir. 56 yaş ve üzeri katılımcıların oranı ise % 9,2 (n=139) olarak gerçekleşmiştir.

Bu sonuçlar değerlendirilirken anketin uygulandığı dönem de göz ardı edilmemelidir. Zira anketin uygulandığı dönem olan Mayıs-Ekim ayları arasındaki dönem ülkemizde turizm sezonu olarak adlandırılmakta ve özellikle yaz aylarında yoğunlaşan bir turizm faaliyeti olarak kendisini göstermektedir. Ancak üçüncü yaşlılar olarak da adlandırılan 56 yaş ve üzeri turistlerin tatil tercihleri genellikle bu aylar içerisinde yer almamakta, daha çok düşük sezonun yaşandığı bahar ve kış aylarını tercih etmektedirler. Yaz aylarında ise ülkemizi ziyaret eden turistler genellikle evli ve çocuklu ailelerden oluşmaktadır. Bu nedenle çalışmada 56 yaş ve üzeri turistlerin katılım oranlarının düşük gerçekleştiği düşünülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet Dağılımı	f	%	Medeni Hal	f	%	Eğitim Durumu	f	%
Kadın	759	50,6	Bekâr	563	37,5	Lise ve altı	583	38,9
Erkek	741	49,4	Evli	987	62,5	Ön lisans	483	32,2
Toplam	1500	100	Toplam	1500	100	Lisans	245	16,3
						Lisansüstü	184	12,3
						Boş Bırakılan	5	0,3
						Toplam	1500	100
Yaş Dağılımı	f	%	Gelir Dağılımı (Aylık)	f	%	Ülkesel Dağılım	f	%
25'den az	281	18,7	1000 € ve altı	198	13,2	Almanya	673	44,9
26-35 yaş arası	404	26,9	1001 – 2000 € arası	329	21,9	Rusya	477	31,8
36-45 yaş arası	395	26,3	2001 – 3000 € arası	307	20,5	İngiltere	350	23,3
46-55 yaş arası	278	18,5	3001 – 4000 € arası	255	17,0	Toplam	1500	100
56 -65 yaş arası	101	6,7	4001 – 5000 € arası	161	10,7			
66 yaş ve üzeri	38	2,5	5001 € ve üzeri	175	11,7			
Boş Bırakılan	3	0,4	Boş Bırakılan	75	5,0			
Toplam	1500	100	Toplam	1500	100			

Demografik verilerde incelenebilecek bir diğer başlık ise katılımcıların gelir durumlarıdır. Tablo 1 gelir durumları açısından değerlendirildiğinde katılımcıların %42,4'ünün (n=636) 1001 € -3000 € aralığında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. 3001-4000€ aralığında ise %17 (n=255) oranında katılımcının yer aldığı gözlemlenmiştir. Daha yüksek aylık gelir aralıklarında yer alan katılımcı oranlarının ise daha düşük olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Katılımcıların %5'i ise bu soruyu boş bırakmışlardır. Gelir durumu hakkında bilgi vermek istemeyen katılımcıların sayısı 75 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 1'in ayrıca eğitim durumları açısından değerlendirilmesi mümkündür. Eğitim durumları incelendiğinde katılımcıların %38,9'u-

nun (n=583) lise ve altı seviyede eğitime sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ön lisans seviyesinde eğitime sahip olanların oranı ise %32,2 (n=483) olarak gerçekleşmiştir. Lisans ve yüksek lisans seviyesinde eğitime sahip olan katılımcıların oranı ise sırasıyla %16,3 (n=245) ve 12,3 (184) olarak gerçekleşmiştir.

Bu sonuçlardan hareketle katılımcıların eğitim durumlarının genellikle lise seviyesinde ve ön lisans seviyesinde gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Daha yüksek eğitime sahip olanların oranı düşük kalmıştır. Son olarak milliyetlere göre dağılım incelendiğinde araştırmanın metodoloji kısmında da ifade edildiği gibi üç milliyetin oransal dağılımlarının korunduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Seyahat İşletmesi Tercihlerinde Başvurdukları

Bilgi Kaynaklarına İlişkin Dağılım

	Toplam		Alman		Rus		İngiliz	
Tavsiye Kaynakları	f	%	f	%	f	%	f	%
Arkadaşlar	894	59,6	377	56,0	239	50,1	278	79,4
İnternet	868	57,9	438	65,1	262	54,9	168	48,0
Aile	680	45,3	261	38,8	156	32,7	263	75,1
Eş	387	25,8	143	21,2	79	16,6	165	47,1
Akrabalar	383	25,5	144	21,4	69	14,5	170	48,6
Dergi-Gazete	192	12,8	133	19,8	33	6,9	26	7,4
TV Reklamları	184	12,3	143	21,2	24	5,0	17	4,9
Tanıdıklardan gelen e-posta/sms'ler	133	8,9	83	12,3	40	4,2	30	8,6
Firmalardan gelen e-posta/sms'ler	108	7,2	79	11,7	24	5,0	5	1,4
Diğer	8	0,5	-	-	-	-	8	2,3

* Bu soruda katılımcılara birden fazla seçenek işletme şansı verildiği için yüzdelik oranlar toplamı %100'ün üzerinde çıkmaktadır.

AAİ eğilimlerini değerlendirmek amacıyla katılımcılardan bir seyahat işletmesi tercih ederken yararlandıkları bilgi kaynaklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu soruda katılımcılara birden fazla seçenek işletme şansı verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %59,6'sının (n=894) arkadaşlarına danıştığı, %45,3'ünün (n=680) ailesine, %25,8'inin (n=387) ise eşine danıştığı gözlemlenmektedir.

Bu seçenekler sırasıyla birinci, üçüncü ve dördüncü sırada yer almışlardır. Bu ifadelerin AAİ için önemli kaynaklar olduğu düşünüldüğünde ilk sıralarda yer almaları katılımcıların AAİ'yi seyahat işletmesi tercihinde önemli bir yöntem olarak kullandıkları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, internet tercihi ise %57,9 (n=868) ile ikinci sırada yer almıştır. İnternetin web siteleri aracılığıyla bilgi kaynağı olarak kullanılabileceği gibi AAİ'nin internet teknolojisi ile gerçekleştirilmesi olarak özetlenebilecek viral pazarlama amacıyla da kullanılabileceği düşünüldüğünde katılımcıların internet üzerinden de AAİ ger-

çekleştirebilecekleri sonucuna varılabilir. Araştırmada ayrıca milliyetlere göre farklılık olup olmadığının tespiti amacıyla her tablo milliyetler açısından da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Tablo 2 incelendiğinde, Alman ve Rus katılımcıların en çok kullandıkları bilgi kaynaklarında ilk sırayı internetin aldığı, buna karşın İngilizlerde ilk sırada arkadaşların yer aldığı gözlemlenmektedir. Ancak her üç milliyette de bilgi kaynakları içerisinde AAİ kaynaklarının önemli yere sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Katılımcılara AAİ'ye ilişkin faktörleri ölçmek amacıyla yöneltilen on sekiz ifadeye katılım düzeyleri Tablo 3'de verilmiştir. Tablo 3'de de gözlemlenebileceği gibi en yüksek katılım düzeyi 3.65 ile "bu seyahat işletmesini tavsiye ederim" ifadesinde gerçekleşmiştir. "bu seyahat işletmesinin başarılı hizmetlerinden bahsederim" ifadesi 3,58 ile en yüksek ikinci ortalamaya sahip olurken; "bu seyahat işletmesinin ürünlerinin kalitesinden bahsederim", "bu seyahat işletmesi hakkında hep olumlu şeyler söylerim" ve "bu seyahat işletmesini överim" ifadelerine

katılım düzeylerinin eşit olarak gerçekleştiği (3,53) gözlemlenmektedir. İfadeler incelendiğinde, katılımcıların tatilleri için tercih ettikleri seyahat işletmeleri hakkında pozitif AAİ gerçekleştirmeye yönelik ifadeler diğerlerine göre daha yüksek katılım düzeyine sahip oldukları gözlemlenmektedir. “bu seyahat işletmesini kötüle-

rim” (1,94), “bu seyahat işletmesini tavsiye etmem” (2,28) ve “bu seyahat işletmesi hakkında hep olumsuz şeyler söylerim” (2,31) , gibi negatif AAİ gerçekleştirmeye yönelik ifadelerde ise aritmetik ortalamaların çok düşük gerçekleştiği, dolayısıyla katılımcıların bu ifadelerle katılmadıkları gözlemlenmektedir.

Tablo 3. AAİ Katılımcıların AAİ Faktörlerini Ölçmeye Yönelik İfadelere Katılım Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

<u>Cevremdeki insanlara...</u>	n	$\bar{X}$	Std. Sapma
Bu seyahat işletmesini tavsiye ederim.	1500	3,65	1,09
Bu seyahat işletmesinin başarılı hizmetlerinden bahsederim.	1500	3,58	1,12
Bu seyahat işletmesinin ürünlerinin kalitesinden bahsederim.	1500	3,53	1,18
Bu seyahat işletmesi hakkında hep olumlu şeyler söylerim.	1500	3,53	1,12
Bu seyahat işletmesini överim.	1500	3,53	1,12
Bu seyahat işletmesinin ürünlerinin fiyatından bahsederim.	1500	3,43	1,19
Bu seyahat işletmesinin müşterisi olduğumu söylemekten gurur duyarım.	1500	3,43	1,26
Bu seyahat işletmesinin hızlı hizmet sunduğundan bahsederim.	1500	3,39	1,23
Bu seyahat işletmesinin ürün çeşitliliğinden bahsederim.	1500	3,35	1,22
Bu seyahat işletmesinin alışveriş kolaylığından bahsederim.	1500	3,34	1,20
Bu seyahat işletmesinden bahsederim.	1500	3,26	1,24
Diğer seyahat işletmelerinden çok bu seyahat işletmesinden bahsederim.	1500	3,18	1,29
Bu seyahat işletmesinin web sitesinin kullanım kolaylığından bahsederim.	1500	3,13	1,29
Bu seyahat işletmesinin ürünlerini satın almaları için ısrar ederim.	1500	3,11	1,28
Diğer tüm işletmelerden çok bu seyahat işletmesinden bahsederim.	1500	3,06	1,30
Bu seyahat işletmesi hakkında hep olumsuz şeyler söylerim.	1500	2,31	1,39
Bu seyahat işletmesini tavsiye etmem.	1500	2,28	1,42
Bu seyahat işletmesini kötülerim.	1500	1,94	1,29

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyet ve Milliyetlerine Göre, AAİ Doğrultusunda Seyahat İşletmesi Seçenlere İlişkin Bakış Açılarına İlişkin Dağılım

<i>Çevresindeki insanların tavsiyelerini alarak seyahat işletmesi seçen insanları nasıl nitelendirirsiniz?</i>											
		Bilinçli		Kararsız		Kolaycı		Diğer		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alman	Kadın	142	47,0	68	22,5	91	30,1	1	,3	302	100
	Erkek	159	43,7	81	22,3	123	33,8	1	,3	364	100
	Toplam	301	45,2	149	22,4	214	32,1	2	,3	666	100
Rus	Kadın	174	60,4	12	4,2	100	34,7	2	,7	288	100
	Erkek	100	53,5	23	12,3	62	33,2	2	1,1	187	100
	Toplam	274	57,7	35	7,4	162	34,1	4	,8	475	100
İngiliz	Kadın	74	49,3	25	16,7	43	28,7	8	5,3	150	100
	Erkek	82	48,2	27	15,9	54	31,8	7	4,1	170	100
	Toplam	156	48,8	52	16,2	97	30,3	15	4,7	320	100
Tüm Milliyetler		731	48,7	236	15,7	473	31,5	21	1,5	1500	100

Çalışmada ayrıca, katılımcıların AAİ eğilimlerinin ölçülmesi amacıyla bir takım sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların kendilerine yöneltilen bu sorulara verdikleri cevapların cinsiyetlere ve milliyetlere göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenilmesi amacıyla çapraz tablolardan yararlanılmıştır. Bu bağlamda “Çevresindeki insanların tavsiyelerini alarak seyahat işletmesi seçen insanları nasıl nitelersiniz?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların Tablo 4’de izlenmesi mümkündür. Tablo 4 üç milliyetin tamamı açısından değerlendirildiğinde katılımcıların %48’inin bu soruda “bilinçli” tercihinin işaretledikleri, %15’inin “kararsız”, %31,5’inin ise “kolaycı” tercihinin işaretledikleri gözlemlenmektedir. Tablo milliyetler açısından değerlendirildiğinde de üç milliyetin tamamında “bilinçli” tercihinin en yüksek yüzdeye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ancak milliyetler açısından dikkat çeken asıl nokta Rus katılımcılarda “kararsız” tercihinin %7 gibi çok düşük bir yüzdeye sahip olması, diğer taraftan “kolaycı” tercihinde %34,1’lik bir ortalamaya

sahip olmasıdır. Rus katılımcıların cinsiyetlere göre tercihleri incelendiğinde bu farklılığın Rus, kadın katılımcılardan kaynaklandığı gözlemlenmektedir. Zira “kararsız” tercihi Rus kadınlarında %4,2 gibi çok düşük bir orana sahiptir. Genel olarak aradaki fark düşük de olsa kadın katılımcıların her milliyette “bilinçli” tercihinin erkek katılımcılara göre daha çok işaretlerken “kolaycı” tercihinin daha az işaretledikleri gözlemlenmektedir. Diğer tercihinin işaretleyen katılımcıların çoğunluğu herhangi bir açıklama yazmazken altı katılımcı bu ifade için “akıllı” açıklamasında bulunmuştur. Birer adet yapılan diğer açıklamalar ise; analitik, dikkatli, bilgili, meraklı, özenli ve emin olmayan ifadeleridir.

Katılımcılara seyahat işletmeleri ile ilgili çevrelerinden edindikleri bilgiler hakkında ne düşündükleri sorusu yöneltilmiş, bu soru için; doğrudur, tarafsızdır, inandırıcıdır, güvenilir ve faydalıdır seçenekleri verilirken katılımcılardan bu seçeneklere “evet” ya da “hayır” şeklinde katılımlarını belirtmeleri istenmiştir. Elde edilen

sonuçlar yine cinsiyet ve milliyetlere göre çapraz tabloya dönüştürülerek Tablo 5’de verilmiştir. Tablo “doğrudur” ifadesi için incelendiğinde “evet” seçeneğinin Alman ve Rus katılımcılarda %78,8 ve %78,7 gibi yüksek ortalamalara sahip olduğu, İngiliz katılımcılarda ise bu seçeneği işaretleyenlerin oranının %59,5’de kaldığı gözlemlenmektedir.

İfade cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde ise yüzdelar birbirine yakın olmakla birlikte Alman ve Rus katılımcılarda, kadın katılımcıların evet seçeneğini erkeklere kıyasla daha yüksek oranda işaretledikleri gözlemlenmektedir. İngiliz katılımcılarda ise tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Tablo 5 “tarafsızdır” ifadesi için incelendiğinde ise “evet” seçeneğinin işaretlenme oranının %60’lara düş-

değerlendirildiğinde ise bu ifadeye %81,5 ile en çok Alman katılımcıların “evet” dedikleri gözlemlenmektedir. Rus katılımcılar ise %64,3 ile en az “evet” seçeneğini işaretleyen grup olmuşlardır. Cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde ise Rus ve Alman katılımcılarda kadın ve erkeklerin “evet” seçeneğini işaretleme oranlarının birbirine çok yakın olduğu, buna karşın İngiliz katılımcılarda iki cinsiyet arasında bir farklılık olduğu gözlemlenmektedir. İngiliz kadınlar bu ifade için %77,6 oranında “evet” seçeneğini işaretlerken İngiliz erkeklerin ifadeye “evet” deme oranları %63,3’de kalmıştır.

Tablo 5 “güvenilirdir” ifadesi için incelendiğinde ise diğer ifadelere oranla bu ifadede “evet” seçeneğini işaretleyenlerin oranının düşük olduğu gözlemlenmekte-

tüğü gözlemlenmektedir. Bu ifade için en düşük katılım oranını %52,9 ile Rus katılımcılar göstermiştir. Cinsiyetler açısından ise oranların birbirine çok yakın gerçekleştiğini gözlemlemek mümkündür.

AAİ ile bireylerin paylaştıkları bilgiler çoğunlukla kendi deneyimlerine dayanmaktadır. Bireyin kişisel deneyimlerine ilişkin tarafsız bir yaklaşım sergilemesi mümkün olmayacağından katılımcıların bu ifade için “evet” tercihinin seçme oranlarının düşük gerçekleşmesini doğal bir sonuç olarak değerlendirmek gerekmektedir. “İnandırıcıdır” ifadesi için katılımcıların tercihleri incelendiğinde ise katılımcıların tamamı birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların %73,2’sinin “evet” seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. Milliyetler açısından

dir (%58,8). Milliyetler açısından incelendiğinde AAİ ile elde edilen bilgileri %62 ile Almanların en güvenli bulan grup olduğu, onları %59 ile İngilizlerin %53 ile de Rusların takip ettiği gözlemlenmektedir. İfade cinsiyetle açısından değerlendirildiğinde ise Alman ve İngiliz katılımcılarda kadınlar daha çok “evet” seçeneğini işaretlerken Ruslarda erkeklerin oranının daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 5 son olarak “faydalıdır” ifadesi için incelendiğinde ise katılımcıların %85 gibi çok yüksek bir oranda “evet” tercihinin işaretledikleri gözlemlenmektedir. İngilizlerde bu oran %92’iken Almanlarda %84, Ruslarda ise %81 olarak gerçekleşmiştir. Cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde ise en düşük katılımın %77 ile Rus erkeklerde gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyet ve Milliyetlerine Göre Seyahat İşletmeleri İle İlgili Çevreden Edindikleri Bilgiler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Dağılım

			Evet		Hayır		Toplam	
			f	%	f	%	f	%
Çevremdeki insanlardan seyahat işletmesi ile ilgili aldığım bilgiler <i>doğrudur.</i>	Alman	Kadın	243	81	57	19	300	100
		Erkek	284	77	85	23	369	100
		Toplam	527	78,8	142	21,2	669	100
	Rus	Kadın	242	83,4	48	16,6	290	100
		Erkek	132	71,4	53	28,6	185	100
		Toplam	374	78,7	101	21,3	475	100
	İngiliz	Kadın	97	58,1	70	41,9	167	100
		Erkek	110	60,8	71	39,2	181	100
		Toplam	207	59,5	141	40,5	348	100
	Tüm Milliyetler		1108	74,1	384	25,9	1500	100
Çevremdeki insanlardan seyahat işletmesi ile ilgili aldığım bilgiler <i>tarafsızdır.</i>	Alman	Kadın	194	64,7	106	35,3	300	100
		Erkek	234	63,4	135	36,6	369	100
		Toplam	428	64	241	36	669	100
	Rus	Kadın	153	52,8	137	47,2	290	100
		Erkek	97	53	86	47	183	100
		Toplam	250	52,9	223	47,1	473	100
	İngiliz	Kadın	103	61,7	64	38,3	167	100
		Erkek	120	66,3	61	33,7	181	100
		Toplam	223	64,1	125	35,9	348	100
	Tüm Milliyetler		901	60,4	589	39,6	1500	100
Çevremdeki insanlardan seyahat işletmesi ile ilgili aldığım bilgiler <i>inandırıcıdır.</i>	Alman	Kadın	246	81,5	56	18,5	302	100
		Erkek	301	81,6	68	18,4	369	100
		Toplam	547	81,5	124	18,5	671	100
	Rus	Kadın	189	65,2	101	34,8	290	100
		Erkek	115	62,8	68	37,2	183	100
		Toplam	304	64,3	169	35,7	473	100
	İngiliz	Kadın	128	77,6	37	22,4	165	100
		Erkek	112	63,3	65	36,7	177	100
		Toplam	240	70,2	102	29,8	342	100
	Tüm Milliyetler		1091	73,2	395	26,8	1500	100
Çevremdeki insanlardan seyahat işletmesi ile ilgili aldığım bilgiler <i>güvenilirdir.</i>	Alman	Kadın	198	66	102	34	300	100
		Erkek	219	59,3	150	40,7	369	100

	Rus	Toplam	417	62,3	252	37,7	669	100
		Kadın	148	51,4	140	48,6	288	100
		Erkek	105	56,8	80	43,2	185	100
		Toplam	253	53,5	220	46,5	473	100
	İngiliz	Kadın	104	62,3	63	37,7	167	100
		Erkek	101	57,1	76	42,9	177	100
		Toplam	205	59,6	139	40,4	344	100
	Tüm Milliyetler		875	58,8	611	41,2	1500	100
Çevremdeki insanlardan seyahat işletmesi ile ilgili aldığım bilgiler <i> faydalıdır.</i>	Alman	Kadın	254	84,1	48	15,9	302	100
		Erkek	310	83,8	60	16,2	370	100
		Toplam	564	83,9	108	16,1	672	100
	Rus	Kadın	243	83,8	47	16,2	290	100
		Erkek	142	77,6	41	22,4	183	100
		Toplam	385	81,4	88	18,6	473	100
	İngiliz	Kadın	154	92,2	13	7,8	167	100
		Erkek	167	93,3	12	6,7	179	100
		Toplam	321	92,8	25	7,2	346	100
	Tüm Milliyetler		1270	85,0	221	15,0	1500	100

Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyet ve Milliyetlerine Göre Çevrelerindeki İnsanların Tatil Deneyimlerini Paylaşmaları Hakkındaki Duygularına İlişkin Dağılım

			Evet		Hayır		Toplam	
			f	%	f	%	f	%
Çevremdeki insanların tatil deneyimleri hakkında anlattıkları <u>önemlidir.</u>	Alman	Kadın	254	84,4	47	15,6	301	100
		Erkek	306	82,7	64	17,3	370	100
		Toplam	560	83,5	111	16,5	671	100
	Rus	Kadın	234	81,2	54	18,8	288	100
		Erkek	137	73,3	50	26,7	187	100
		Toplam	371	78,1	104	21,9	475	100
	İngiliz	Kadın	140	83,8	27	16,2	167	100
		Erkek	160	87,4	23	12,6	183	100
		Toplam	300	85,7	50	14,3	350	100
	Tüm Milliyetler		1231	82,2	265	17,8	1500	100
Çevremdeki insanların tatil deneyimleri hakkında anlattıkları <u>heyecan vericidir.</u>	Alman	Kadın	170	56,5	131	43,5	301	100
		Erkek	193	52,3	176	47,7	369	100
		Toplam	363	54,2	307	45,8	670	100
	Rus	Kadın	234	80,7	56	19,3	290	100

		Erkek	134	72,4	51	27,6	185	100
		Toplam	368	77,5	107	22,5	475	100
	İngiliz	Kadın	106	63,5	61	36,5	167	100
		Erkek	98	56	77	44	175	100
		Toplam	204	59,6	138	40,4	342	100
	Tüm Milliyetler		935	62,8	552	37,2	1500	100
Çevremdeki insanların tatil deneyimleri hakkında anlattıkları <u>çekicidir.</u>	Alman	Kadın	241	79,8	61	20,2	302	100
		Erkek	282	76	89	24	371	100
		Toplam	523	77,7	150	22,3	673	100
	Rus	Kadın	204	70,3	86	29,7	290	100
		Erkek	121	65,4	64	34,6	185	100
		Toplam	325	68,4	150	31,6	475	100
	İngiliz	Kadın	131	78,4	36	21,6	167	100
		Erkek	124	70,1	53	29,9	177	100
		Toplam	255	74,1	89	25,9	344	100
	Tüm Milliyetler		1103	73,8	389	26,2	1500	100
Çevremdeki insanların tatil deneyimleri hakkında anlattıkları <u>anlamsızdır.</u>	Alman	Kadın	44	14,6	257	85,4	301	100
		Erkek	70	18,9	300	81,1	370	100
		Toplam	114	17	557	83	671	100
	Rus	Kadın	42	14,6	246	85,4	288	100
		Erkek	41	22,2	144	77,8	185	100
		Toplam	83	17,5	390	82,5	473	100
	İngiliz	Kadın	23	13,8	144	86,2	167	100
		Erkek	26	14,9	149	85,1	175	100
		Toplam	49	14,3	293	85,7	342	100
	Tüm Milliyetler		246	16,9	1240	83,1	1500	100
Çevremdeki insanların tatil deneyimleri hakkında anlattıkları <u>sıkıcıdır.</u>	Alman	Kadın	46	15,3	254	84,7	300	100
		Erkek	70	18,9	300	81,1	370	100
		Toplam	116	17,3	554	82,7	670	100
	Rus	Kadın	54	18,8	234	81,2	288	100
		Erkek	51	27,9	132	72,1	183	100
		Toplam	105	22,3	366	77,7	471	100
	İngiliz	Kadın	23	13,8	144	86,2	167	100
		Erkek	20	11,2	159	88,8	179	100
		Toplam	43	12,4	303	87,6	346	100
	Tüm Milliyetler		264	18,0	1223	82,0	1500	100

Çevremdeki insanların tatil deneyimleri hakkında anlattıkları <i>gereksizdir</i> .	Alman	Kadın	47	15,6	254	84,4	301	100
		Erkek	56	15,1	314	84,9	370	100
		Toplam	103	15,4	568	84,6	671	100
	Rus	Kadın	34	11,8	254	88,2	288	100
		Erkek	29	15,7	156	84,3	185	100
		Toplam	63	13,3	410	86,7	473	100
	İngiliz	Kadın	18	10,8	149	89,2	167	100
		Erkek	19	10,9	156	89,1	175	100
		Toplam	37	10,8	305	89,2	342	100
Tüm Milliyetler		203	14,0	1283	86,0	1500	100	

Tablo 6’da ise katılımcıların cinsiyetleri ve milliyetleri açısından çevrelerindeki insanların tatil deneyimlerini paylaşmaları konusundaki duygularında farklılıklar olup olmadığı çapraz tablo yardımı ile incelenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda ilk ifadede katılımcıların tatil deneyimleri hakkında anlatılanları “önemli” bulup bulmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Bu ifadeye katılımcıların %82’sinin “evet” seçeneğini işaretleyerek cevap verdikleri gözlemlenmektedir. Bu ifade için en düşük oran Rus erkeklerde %73 olarak gerçekleşmiştir. “Heyecan vericidir” ifadesi için ise katılımcıların %62’sinin “evet” seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. Bu ifade için en yüksek oran Rus kadınlarda %80 olarak gerçekleşirken en düşük oran %52 ile Alman erkeklerde gerçekleşmiştir.

Genel olarak ortalamalar incelendiğinde her üç milliyette de kadın katılımcıların bu ifadeye “evet” deme oranlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Üçüncü ifade olan “çekicidir” ifadesinde katılımcıların “evet” tercihini işaretleme oranı %73 olarak gerçekleşmiştir. Bu ifade için Alman kadınların %79 oranında, Rus erkeklerin ise %65 oranında “evet” seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. Bu iki grup en yüksek ve en düşük oranlara sahip olan grupları oluşturmaktadır.

Tablo 6’da yer alan ilk üç ifade AAİ ile ilgili olumlu duyguların verildiği ifadelerdir. Bu ifadelerden sonra gelen diğer üç ifadede ise olumsuz duygular yer almaktadır.

Bu ifadelerden ilki olan “anlamsızdır” ifadesine katılımcıların %83 oranında “hayır” seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. %86’lık bir oran ile “hayır” seçeneğini en çok işaretleyen grup İngiliz kadınlar olmuştur. “Hayır” seçeneğini en az işaretleyen grup ise %77 ile Rus erkekler olmuştur.

İkinci olumsuz ifade olan “sıkıcıdır” ifadesinde katılımcıların “hayır” seçeneğini işaretleme oranları %82 olarak gerçekleşmiştir. Bu ifadede en yüksek oran %88 ile İngiliz erkeklere aittir. Son olumsuz ifade olan “gereksizdir” ifadesi için katılımcıların “hayır” tercihini işaretleme oranları ise %86 olarak gerçekleşmiştir. Bu ifadede en çok İngilizler %89 gibi yüksek bir oranda hayır tercihini işaretlerlerken en düşük oranın %84 ile Almanlarda olduğu gözlemlenmektedir.

İfade cinsiyetler açısından incelendiğinde ise “evet” ve “hayır” oranlarının her grupta birbirine çok yakın olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmada, katılımcıların AAİ eğilimlerinin ölçülebilmesi amacıyla,

katılımcılara dört ifade verilmiş ve bu ifadelere katılım düzeylerini beşli Likert ölçeğinde belirtmeleri istenmiştir. Ölçekte; (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum anlamlarını taşımaktadır.

Katılımcılar yöneltilen ifadelerden ilki; *“Tatile çıkmaya karar verdiğimde çevremdeki insanların tavsiyelerini sorarım”* ifadesi için katılım düzeylerinin cinsiyetlere ve milliyetlere göre dağılımı Tablo 7’de verilmiştir. Tablo Alman katılımcılar için incelendiğinde Almanların %51,2’sinin (4) ve (5) seçeneklerini işaretledikleri gözlemlenmektedir. Alman kadınların %24,5’i

İfade için kararsız olduğunu belirtenlerin oranı üç milliyetin tamamında kadın katılımcılarda ortalama %25’lerde gerçekleşirken erkek katılımcılarda bu oranın %30’larda gerçekleşmiştir. Üç milliyet içerisinde *“Kesinlikle katılıyorum”* seçeneğini en çok işaretleyen grubun Rus katılımcılar olduğu gözlemlenmektedir (26,4). Bu seçeneği en çok işaretleyen alt grubu ise Rus kadın katılımcılar oluşturmuştur.

Tüm seçenekler içerisinde en çok yüzdeye sahip olan seçenek *“kararsızım”* seçeneğidir. %35 ile bu seçeneği en yüksek ortalamayla işaretleyen grup ise İngiliz erkekler olmuşlardır. Alman erkekler ise %34,2 ile ikinci en yüksek ortalamaya sahiptirler. Onların tercihi *“katılıyorum”*

kesinlikle katılıyorum (5) seçeneğini işaretlerken Alman erkeklerde bu oranın %15,9’da kaldığı gözlemlenmektedir. Tablo 7 Rus katılımcılar açısından incelendiğinde Rusların da %52’sinin (4) ve (5) seçeneklerini işaretledikleri gözlemlenmektedir.

İngilizlerde ise bu oran %47,1 olarak gerçekleşmiştir. Her iki milliyette de (5) seçeneğini işaretleyen kadınların oranı erkeklere göre daha yüksek olarak gerçekleşmekle beraber cinsiyetler arasındaki farklılığın İngiliz katılımcılarda Alman katılımcılardaki gibi daha belirgin olduğu gözlemlenmektedir.

seçeneği olmuştur. Alman katılımcılar en yüksek %31,4 ortalama ile *“katılıyorum”* seçeneğini işaretlerken, Rus katılımcılar %26,4 ile *“kesinlikle katılıyorum”* ve *“kararsızım”* seçeneklerini işaretlemişlerdir. İngiliz katılımcıların tercihi ise %30 ile *“kararsızım”* seçeneği olmuştur. Rus ve İngiliz erkekler çoğunlukla *“kararsızım”* seçeneğini işaretlerken Alman erkeklerin tercihi çoğunlukla *“katılıyorum”* seçeneği olmuştur.

Tablo kadınlar açısından değerlendirildiğinde ise Alman ve İngiliz kadınların çoğunlukla *“katılıyorum”* seçeneğini işaretlediği, Rus kadınların ise *“kesinlikle katılıyorum”* seçeneğini tercih ettikleri gözlemlenmektedir.

Tablo 7. Cevaplayıcıların Tatile Çıkmaya Karar Vermede Çevresindeki İnsanların Tavsiyesini Almaya Yönelik Dağılım

<i>"Tatile çıkmaya karar verdiğimde çevremdeki insanların tavsiyesini sorarım"</i>													
		(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alman	Kadın	21	7,0	44	14,6	79	26,2	84	27,8	74	24,5	302	100
	Erkek	27	7,3	41	11,1	117	31,5	127	34,2	59	15,9	371	100
	Toplam	48	7,1	85	12,6	196	29,1	211	31,4	133	19,8	673	100
Rus	Kadın	24	8,3	31	10,7	73	25,2	76	26,2	86	29,7	290	100
	Erkek	24	12,8	24	12,8	53	28,3	46	24,6	40	21,4	187	100
	Toplam	48	10,1	55	11,5	126	26,4	122	25,6	126	26,4	477	100
İngiliz	Kadın	20	12	16	9,6	42	25,1	52	31,1	37	22,2	167	100
	Erkek	20	10,9	23	12,6	64	35	46	25,1	30	16,4	183	100
	Toplam	40	11,4	39	11,1	106	30,3	98	28,0	67	19,1	350	100

(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

"Tatile çıkmaya karar verdiğimde çevremdeki insanların tavsiyesini sorarım" ifadesine katılım düzeylerine ilişkin sonuçların Tablo 7'de izlenmesi mümkündür. Tablo 7 incelendiğinde (5) seçeneğini işaretleyen gruplar içerisinde en yüksek oranın %29,7 ile Rus kadınlara ait olduğu gözlemlenmektedir. Bu seçeneği en az işaretleyen grup ise %15,9 ile Alman erkekler olmuşlardır. Kadınlar ve erkekler (5) seçeneği için karşılaştırıldığında milliyetlerin ta-

mamında kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla daha çok bu seçeneği işaretlediklerini ifade etmek mümkündür. En belirgin farklılık ise Alman kadınlar ve erkekler arasında ortaya çıkmıştır. Katılıyorum (4) seçeneğini işaretleyen katılımcıların oranları incelendiğinde ise Alman erkeklerin %34 ile ilk sırada yer aldıkları gözlemlenmektedir. Bu seçeneği en düşük oranda işaretleyen grup ise %24 ile Rus erkekler olmuştur.

Tablo 8. "Çevremdeki insanların fikirlerini aldığımda daha iyi bir tatil geçiririm" İfadesine Katılım Dağılımı

<i>"Çevremdeki insanların fikirlerini aldığımda daha iyi bir tatil geçiririm"</i>													
		(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alman	Kadın	17	5,6	38	12,6	109	36,1	77	25,5	61	20,2	302	100
	Erkek	26	7	40	10,8	139	37,5	110	29,6	56	15,1	371	100
	Toplam	43	6,4	78	11,6	248	36,8	187	27,8	117	17,4	673	100
Rus	Kadın	36	12,4	42	14,5	73	25,2	79	27,2	60	20,7	290	100
	Erkek	20	10,7	18	9,6	58	31	47	25,1	44	23,5	187	100
	Toplam	56	11,7	60	12,6	131	27,5	126	26,4	104	21,8	477	100
İngiliz	Kadın	9	5,4	14	8,4	45	26,9	45	26,9	54	32,3	167	100
	Erkek	6	3,3	12	6,6	53	29	64	35	48	26,2	183	100
	Toplam	15	4,3	26	7,4	98	28	109	31,1	102	29,1	350	100

(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

“Çevremdeki insanların fikirlerini aldığım da daha iyi bir tatil geçiririm” ifadesinde katılım düzeylerine ilişkin çapraz tablo incelendiğinde en yüksek ortalama %37,5 ile “kararsızım” seçeneğinin sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu seçeneği tercih eden grup ise Alman erkekler olmuştur. Alman kadınların da %36,1 oranında “kararsızım” seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. Rus kadın ve erkeklerde ise en yüksek ortalamalar “katılıyorum” seçeneğine ait olarak gerçekleşmiştir. Rus kadınların %27,2’si bu seçeneği işaretlerken, Rus erkeklerin ise %25,1’inin tercihi “katılıyorum” seçeneği olmuştur.

Tablo 9. “Çevremdeki insanların tavsiyeleri tatil seçimimde etkili olur” İfadesine Katılım Dağılımı

“Çevremdeki insanların tavsiyeleri tatil seçimimde etkili olur”													
		(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alman	Kadın	35	11,6	43	14,2	74	24,5	91	30,1	59	19,5	302	100
	Erkek	41	11,1	61	16,4	86	23,2	117	31,5	66	17,8	371	100
	Toplam	76	11,3	104	15,5	160	23,8	208	30,9	125	18,6	673	100
Rus	Kadın	24	8,3	46	15,9	89	30,7	83	28,6	48	16,6	290	100
	Erkek	24	12,8	18	9,6	70	37,4	48	25,7	27	14,4	187	100
	Toplam	48	10,1	64	13,4	159	33,3	131	27,5	75	15,7	477	100
İngiliz	Kadın	13	7,8	13	7,8	45	26,9	56	33,5	40	24	167	100
	Erkek	9	4,9	26	14,2	42	23	70	38,3	36	19,7	183	100
	Toplam	22	6,3	39	11,1	87	24,9	126	36	76	21,7	350	100

(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

“Çevremdeki insanların tavsiyeleri tatil seçimimde etkili olur” ifadesine katılım oranları Tablo 9’da verilmiştir. Tablo incelendiğinde en yüksek ortalamanın %38,3 ile “katılıyorum” seçeneğine ait olduğu görülmektedir. Bu seçeneği işaretleyen grup ise İngiliz erkekler olmuştur. Bu ortalama %37,4 ile “kararsızım” seçeneği takip etmiş, bu seçeneği ise en çok Rus erkekler işaretlemişlerdir. Tablo milliyetler açısından değerlendirildiğinde; Almanların %30,9 ile en çok “katılıyorum” seçene-

İngilizlerin tercihi de Rus katılımcılar gibi “katılıyorum” seçeneği olmuştur. İngiliz erkeklerin %35’i, kadınların ise %26,9’u bu seçeneği işaretlemişlerdir. Tablo kadınlar açısından değerlendirildiğinde; Alman kadınların “kararsızım, Rus kadınların “katılıyorum”, İngiliz kadınların ise “kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretlediği gözlemlenmektedir. Erkekler açısından tabloyu incelemek gerekir ise; Alman erkeklerin %37,5, Rus erkeklerin ise %31 ile “kararsızım”, İngiliz erkeklerin ise %35 ile “katılıyorum” seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir.

ğini işaretledikleri görülmekteyken Rus katılımcılar %33,3 ile en çok “kararsızım” seçeneğini işaretlemişlerdir. İngiliz katılımcıların tercihi de %36 ile “katılıyorum” seçeneği olmuştur. Tabloyu kadın katılımcılar açısından incelemek gerekir ise; Alman kadınların %30,1’inin “katılıyorum” seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. Rus kadınların ise %30,7’si “kararsızım” seçeneğini işaretlemişlerdir. İngiliz kadınların tercihi de %33,5 ile “katılıyorum” seçeneği olmuştur. Tablo 3.19 erkek

katılımcılar açısından değerlendirildiğinde ise; Alman erkeklerin %31,5'inin "katılıyorum" seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. İngiliz erkeklerinin tercihi de Alman erkekleri gibi bu seçenek olmuştur (%38,3). Rus erkeklerinin %37,4'ünün tercihi ise "kararsızım" seçeneği olmuştur.

Katılımcıların AAİ eğilimlerini ölçmek amacıyla onlara yöneltilen son ifade "Tatil kararından önce çevremdeki insanların fikirlerini alma ihtiyacı hissetmem" ifadesi olmuştur. Bu ifade olumsuz anlam içerdiği için diğer ifadelerin aksine bu ifadede (5) seçeneğini işaretleyen katılımcıların AAİ eğilimlerinin düşük olduğunu ifade etmek mümkündür. İfadeye ilişkin katılım düzeyleri incelendiğinde en yüksek ortalamanın %29,9 ile "katılmıyorum" ifadesine ait olduğu ve bu ifadeyi tercih edenlerin ise İngiliz kadınlar olduğu gözlemlenmektedir. Bu ortalamayı %28,3 ile "kesinlikle katılmıyorum" ifadesi almış ve bu ifadeyi tercih edenler Rus kadınlar olarak gerçekleşmiştir. Tablo milliyetler açısından değerlendirildiğinde Almanlarda en yüksek ortalamanın %23,5 ile "katılıyorum" seçe-

neğine ait olduğu gözlemlenirken, Rus turistlerin %26,2'sinin "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğini, İngiliz turistlerin ise %26'sının "katılmıyorum" seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmektedir. Tablo 10 kadınlar açısından değerlendirildiğinde; Alman kadınların tercihinin %23,8 ile "katılıyorum" seçeneği olduğunu, bu oranı %23,2 ile "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğinin takip ettiği gözlemlenmektedir. Rus kadınlarının %28,3'ünün tercihi de "kesinlikle katılmıyorum" seçeneği olmuştur. İngiliz kadınlarının en çok tercih ettiği seçenek ise %29,9 ile "katılmıyorum" seçeneği olmuştur. Tablo erkek katılımcılar açısından incelendiğinde ise Alman erkeklerin %23,2 ile "kesinlikle katılmıyorum" ve "katılıyorum" seçeneklerini aynı oranda tercih ettikleri gözlemlenmekteyken, Rus erkeklerin %25,1'inin tercihi "katılıyorum" seçeneği olmuştur. İngiliz erkeklerinin %26,8'i ise "kesinlikle katılmıyorum" tercihini işaretlemişlerdir. Tablo incelenirken, bu tablodaki yüzdelik dağılımların öncekilere göre birbirine çok yakın olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 10. "Tatil Kararından Önce Çevremdeki İnsanların Fikirlerini Alma İhtiyacı Hissetmem" İfadesine Katılım Dağılımı

<i>"Tatil kararından önce çevremdeki insanların fikirlerini alma ihtiyacı hissetmem"</i>													
		(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alman	Kadın	70	23,2	60	19,9	42	13,9	72	23,8	58	19,2	302	100
	Erkek	86	23,2	55	14,8	78	21	86	23,2	66	17,8	371	100
	Toplam	156	23,2	115	17,1	120	17,8	158	23,5	124	18,4	673	100
Rus	Kadın	82	28,3	46	15,9	59	20,3	63	21,7	40	13,8	290	100
	Erkek	43	23	24	12,8	42	22,5	47	25,1	31	16,6	187	100
	Toplam	125	26,2	70	14,7	101	21,2	110	23,1	71	14,9	477	100
İngiliz	Kadın	38	22,8	50	29,9	42	25,1	15	9	22	13,2	167	100
	Erkek	49	26,8	41	22,4	47	25,7	17	9,3	29	15,8	183	100
	Toplam	87	24,9	91	26	89	25,4	32	9,1	51	14,6	350	100

(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

Çapraz tablolar gerçekleştirildikten sonra araştırma ölçeğinde yer alan AAİ faktörlerini ölçmeye yönelik ifadeler faktör analizine tabii tutulmuştur. Gerçekleştirilen faktör analizinde öncelikle KMO değeri incelenmiştir. Faktör analizinin gerçekleştirilebilmesi için KMO örneklem değerinin en az 0,60 üzerinde çıkması beklenmekte, 0,80 üzerindeki değerler “çok iyi”, 0,90 üzerindeki değerler ise “mükemmel” olarak ifade edilmektedir. Ayrıca Bartlett testi sonucunun da 0,05’den küçük gerçekleşmesi örneklem büyüklüğünün yeterliliği açısından faktör analizinin ön koşulunu oluşturmaktadır.

Araştırmaya konu olan ifadelerin faktör analizi sonucu, örneklem KMO örneklem değeri 0,914 olarak hesaplanmıştır. Bartlett testinin sonucu (sig. ,00) anlamlı bir faktör modelinin kurulabileceğini göstermektedir. Bu değerler veri setinin faktör

analizi için uygun olduğunun birer göstergesidir. Gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda veri setinin dört faktör altında toplandığı gözlemlenmiştir. “AAİ-Pozitif”, “AAİ-İçerik”, “AAİ-Sıklık” ve “AAİ-Negatif” olarak adlandırılan bu dört faktörün toplam varyansı açıklama oranı %70,4 olarak gerçekleşmiştir. AAİ’yi oluşturan faktörlerin kendi iç güvenilirliklerinin sağlanıp sağlanmadığının ölçülmesi amacıyla her faktörü oluşturan ifadeler ayrı ayrı güvenilirlik analizine tabii tutulmuştur.

Güvenilirlik analizi sonucu en düşük Alpha değerinin %83 olarak gerçekleşmesi faktörleri oluşturan ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Faktör analizi sonucu elde edilen faktörlerin ölçeğin uyarlandığı kaynak çalışma ile (Goyette vd., 2010) örtüştüğü gözlemlenmiştir.

Tablo 11. Ağızdan Ağıza İletişim Ölçeğine İlişkin Faktör Yüğü, Öz Değer ve Varyans Açıklama Oranları

Faktörler	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)	α
AAİ-Pozitif	43,18	22,25	,89
AAİ-İçerik	12,88	22,19	,88
AAİ-Sıklık	8,40	13,23	,87
AAİ-Negatif	6,02	12,81	,83

KMO: ,914; Bartlett's Test of Sphericity (Sig.): ,000; Kümülatif Açıklanan Varyans: 70,495

Faktör analizinden sonra elde edilen faktörleri oluşturan ifadeler için verilerin aritmetik ortalamaları alınarak faktör değişkenleri oluşturulmuştur. Elde edilen bu değişkenler varyans analizine tabii tutularak katılımcıların AAİ eğilimlerinde milliyetlere göre farklılık bulunup bulunmadığı

analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarını Tablo 12’de incelemek mümkündür. Tablo 12 incelendiğinde faktörlerin tamamı için p değerlerinin 0,05’den düşük gerçekleştiği, diğer bir ifade ile tüm faktörlerde anlamlı farklılıklar bulunduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 12. Milliyetlere Göre AAİ Faktörlerinde Anlamlı Farklılık Bulunup Bulunmadığına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Ülke	n	$\bar{X}$	ss	F değeri	p değeri
AAİ-SIKLIK	ALMANYA	673	3,38	1,06	59,14	,00
	RUSYA	477	3,27	1,13		
	İNGİLTERE	350	2,61	1,14		
AAİ-İÇERİK	ALMANYA	673	3,55	,93	66,87	,00
	RUSYA	477	3,46	,94		
	İNGİLTERE	350	2,86	,91		
AAİ-NEGATİF	ALMANYA	673	1,93	1,21	102,59	,00
	RUSYA	477	2,78	1,06		
	İNGİLTERE	350	1,84	,94		
AAİ-POZİTİF	ALMANYA	673	3,58	,95	9,39	,00
	RUSYA	477	3,42	,94		
	İNGİLTERE	350	3,33	,93		

AAİ-Sıklık faktörü için gerçekleştirilen Scheffe analizi incelendiğinde gerçekleşen anlamlı farklılığın İngilizlerde ortaya çıktığı görülmektedir. İngilizler bu faktöre Alman ve Rus turistlerden daha düşük katılım göstermişlerdir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde de Alman (3,38) ve Rus (3,27) katılımcıların ortalamalarının birbirine yakın gerçekleştiği, İngilizlerin ise 2,61 gibi düşük bir seviyede kaldığı gözlemlenmektedir. Bu sonuçtan hareketle İngilizlerin Alman ve Rus katılımcılara göre daha az AAİ gerçekleştirdiğini ifade etmek mümkündür. Scheffe testinde ayrıca AAİ-İçerik faktöründe de diğerlerinden farklılaşan grubun İngilizler olduğu gözlemlenmiştir. Aritmetik ortalamalar bu faktör için incelendiğinde de sıklık faktörüne benzer bir durumun ortaya çıktığını görmek mümkündür. Bu faktör için İngiliz katılımcılara ait aritmetik ortalamasının 2,86 olarak gerçekleştiği, Alman ve Rus katılımcılara ait aritmetik ortalamaların ise 3,55 ve 3,46 olarak gerçekleştiği gözlemlenmektedir. AAİ-Negatif faktörü için Scheffe testi incelendiğinde ise farklılaşan

grubun Ruslar olduğu gözlemlenmektedir. Rus katılımcıların bu faktör için aritmetik ortalamaları 2,78 olarak gerçekleşirken Alman katılımcılar 1,93; İngiliz katılımcılar ise 1,84’de kalmışlardır. Bu sonuçlardan hareketle Rus katılımcıların diğerlerine göre daha çok negatif AAİ gerçekleştirme eğiliminde olduklarını ifade etmek mümkündür. AAİ-Pozitif faktörü açısından ise farklılık ortaya koyan grup Almanlar olmuştur. Scheffe testi sonuçlarına göre Almanlar diğer iki grupta da anlamlı farklılığa sahiptirler. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde de Almanların (3,58) İngiliz (3,33) ve Ruslara (3,42) göre daha çok pozitif AAİ eğiliminde olduklarını ifade etmek mümkündür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ticari olmayan bir iletişim şekli olarak tanımlanabilecek AAİ, tüketicilerin deneyim sahibi oldukları ürünler hakkındaki bilgi ve deneyimlerini çevreleriyle paylaşma isteğinden ortaya çıkmaktadır. Tüketicilerin deneyimlerine göre olumlu ya da olumsuz olarak ortaya çıkabilen AAİ,

söz konusu ürünü satın almak isteyen tüketicilerin ürüne ilişkin bir ön bilgiye sahip olmalarını sağlamaktadır. Başlangıçta deneyimlerden hareketle ortaya çıkan AAİ, daha sonrasında kişisel olmayan, başkalarına ait olduğu varsayılan tecrübelerin paylaşılması şekline de dönüşebilmektedir. Dolayısıyla bir ürün ya da marka hakkında bir mesaj AAİ ile iletmeye başladıktan sonra mesajın değiştirilmesi, mesaja müdahale edilmesi ya da mesajın iletilmesinin ortadan kaldırılması mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle pazarlamacıların temel hedefi ürün ya da markaya ilişkin olarak sadece istenilen AAİ mesajlarının yayılmaya çalışılması olmalıdır. Olumlu ve olumsuz olmak üzere iki boyutu bulunan AAİ'nin, bu çalışmada da belirtildiği gibi, literatürde "sıklık" ve "içerik" boyutları da bulunmaktadır. Herhangi bir ürün hakkında iletilen mesajların hangi sıklıkla iletildiği AAİ'nin "sıklık" boyutunu oluştururken, iletilen mesajların ürün ya da markanın hangi özellikleri hakkında olduğu ise "içerik" boyutunu oluşturmaktadır. AAİ'nin olumlu ya da olumsuz olması kadar hangi sıklıkla gerçekleştirildiği ve içeriğinin ne olduğu da etki düzeyini yükselten veya azaltan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada elde edilen önemli sonuçlardan ilki, katılımcıların seyahat işletmesi tercihlerinde başvurdukları bilgi kaynaklarının ölçülmesine ilişkin soruda ortaya çıkmıştır. Bu soru için birden fazla tercihin işaretlenmesine müsaade edilmiştir. Analiz sonuçlarında her katılımcıların toplamı değerlendirildiğinde arkadaşlar, internet ve aile seçeneklerinin ilk üç sırada yer aldıkları görülmüştür. AAİ kaynakları içerisinde ilk sırada yer alan aile ve arkadaş çevresi kaynaklarının araştırmamızda da ilk sıralarda yer alması katılımcıların seyahat işletmesi tercihlerinde AAİ'yi kullanma oranlarının yaygın olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. İnternet

kullanımının ikinci sırada yer alması ise farklı açılardan üzerinde durulması gereken bir diğer önemli noktadır. Öncelikle internet, AAİ'nin internet ortamında yapılan şekli olan Viral Marketing'in uygulama alanına girmektedir. Çalışmamızda seçenek "internet" olarak belirlendiği için bu seçeneği işaretleyenlerin ne kadarının seyahat işletmelerinin internet siteleri ya da internet üzerinden reklamları kastettikleri, ne kadarının ise sosyal medyayı kastettikleri anlaşılamamıştır. Ancak internet seçeneğinin ikinci sırada işaretlenen bir seçenek olması çağımızın önemli pazarlama alanlarından biri olan internetin seyahat işletmesi tercihinde de önem taşıdığına bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu sonucu bir diğer açıdan değerlendirmek gerekirse, internetin ilk sırada yer almamış olması her ne kadar günümüzde çok önemli bir pazarlama alanı olarak kabul edilmiş olsa da en temel iletişim yöntemlerinden biri olarak tanımlanan AAİ'nin yerini dolduramadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. İnternetin hayatın her alanında yer sahibi olmasına rağmen, tüketiciler tercihlerinde en etkili olan yöntemin arkadaş çevresi, diğer bir ifadeyle AAİ olduğunu belirtmişlerdir. Bu alanda yapılmış farklı çalışmalar da araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Örneğin, Ishida (2011, s.41) bu tezin ölçeğinin oluşturulmasına da kaynaklık eden araştırmasında AAİ kaynaklarını geleneksel ve e-AAİ kaynakları olmak üzere iki başlık altında toplamış ve araştırma sonuçlarına göre geleneksel AAİ kaynakları içerisinde aile ve arkadaş çevresinin ilk iki sırada yer aldıklarını ifade etmiştir. Arlı'nın (2012, s.162) AAİ'nin satın alma kararları üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik çalışmasında ise tüketicilerin satın alma karar sürecinde AAİ'nin ikinci sırada etkili olduğu gözlemlenmiştir. Son olarak Türker'in 2013 (s.133) yılında gerçekleştirmiş olduğu ülke imajının algılanan risk üzerindeki etkisini

ölçmeye yönelik çalışmasında da turistlerin Türkiye hakkında bilgi edinmek için kullandıkları kaynaklar içerisinde internet ilk sırada yer alırken AAİ ikinci sırada yer almıştır.

Araştırma verilerinden elde edilen ve üzerinde durulması gereken bir diğer önemli sonuç ise AAİ boyutlarının ölçümüne ilişkin ifadelerle ait verilerden elde edilmiştir. Söz konusu ifadelerle katılımcıların 5'li Likert ölçeği ile katılım düzeylerinin ölçüldüğü tabloda en yüksek ortalamalara "bu seyahat işletmesini tavsiye ederim", "bu seyahat işletmesinin başarılı hizmetlerinden bahsedirim" gibi olumlu AAİ faktörüne ilişkin ifadelerin sahip olduğu gözlemlenmektedir. Tablo incelendiğinde on sekiz ifade içersinden en yüksek ortalamaya sahip ilk beş ifadenin tamamının pozitif AAİ'ye ilişkin ifadeler olduğu gözlemlenmiştir. En düşük ortalamaya sahip üç ifade ise negatif AAİ boyutunu ölçmeye yönelik ifadelerde gerçekleşmiştir. Bu sonuçtan hareketle turistlerin tatil yaptıkları seyahat işletmesine ilişkin olarak öncelikle olumlu şeylerden bahsetme eğiliminde olduklarını ifade etmek mümkündür. Sachse ve Mangold (2011, s.38) yaptıkları çalışmada araştırma sonuçlarının tam tersine tüketicilerin olumsuz deneyimlerini daha çok paylaşma eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir. Çalışmada elde edilen sonuçların bu yönü ile literatürden farklılık gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Ancak Uygun vd. (2011) ise yiyecek içecek işletmeleri müşterileri üzerine yapmış oldukları çalışmada hedonik hizmet deneyimi ile olumlu AAİ davranış eğilimi arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişkiye ulaşırken, negatif AAİ'de anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle, tatil deneyimi gibi duygusal, sosyal ve estetik içerikli deneyimler olarak tanımlanan hedonik deneyimlerde akılcı deneyimlerin aksine olumlu AAİ eğiliminin daha yüksek olduğunu

ifade etmek mümkündür. Bu çalışmada da turistlerin olumlu deneyimlerini paylaşma konusunda daha istekli oldukları sonucuna varılmıştır. Turistler olumlu deneyimler yaşamak ve yaşadıkları olumlu deneyimleri çevreleri ile paylaşmak eğilimindedirler. Diğer bir ifade ile kendilerini memnun eden seyahat işletmesini çevrelerine tavsiye ederek ödüllendirmeye hazır durumdadırlar. Dolayısıyla seyahat işletmelerinin pozitif AAİ'yi arttırmak için yapması gereken ilk ve en önemli şey müşteri memnuniyetini arttırmaktır.

Katılımcıların AAİ doğrultusunda seyahat işletmesi seçen turistlere yönelik bakış açılarının belirlenmesi amacıyla sorulan soruda katılımcıların %48,7'sinin bu soruya "bilinçli" seçeneğini işaretleyerek AAİ'ye karşı olumlu bir bakış açısı sergiledikleri görülmüştür. Cinsiyete ve milliyete göre bu soruya verilen cevaplara ilişkin oluşturulan çapraz tabloda, kadınların AAİ'ye erkeklerden daha olumlu baktığı gözlemlenmiştir. Kim vd. (2011) de otel misafirlerinin sanal ortamda AAİ eğilimleri üzerine gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında kadınların turizm ürünleri için AAİ'yi kullanma düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle kadınların çevrelerinden edindikleri bilgiler doğrultusunda seyahat işletmelerini tercih etme konusunda erkeklerden daha olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. Milliyetler açısından değerlendirildiğinde ise AAİ ile seyahat işletmesi tercih edenleri bilinçli olarak nitelendirenlerin içerisinde Rus turistlerin oranlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. İngiliz ve Alman turistlere kıyasla Rus turistler AAİ'ye daha olumlu bakmaktadırlar. Bununla birlikte göz ardı edilmemesi gereken bir diğer sonuç ise Rus turistler içerisinde AAİ ile seyahat işletmesi tercihi yapanları "kolaycı" olarak nitelendirenlerin oranının da diğer iki milliyete göre daha yüksek bir

orana sahip olmasıdır. Dolayısıyla Alman ve İngiliz turistlerde kararsızların oranı yüksekken Rus turistlerde “kararsız”ların azınlıkta olduğu, turistlerin “bilinçli” ya da “kolaycı” tercihlerinden birini işaretledikleri görülmüştür.

Katılımcıların seyahat işletmeleriyle ilgili olarak çevrelerinden edindikleri bilgiler hakkındaki düşünceleri incelendiğinde ise “doğru”, “inandırıcı” ve “faydalı” ifadeleri için yüksek derecede olumlu bir eğilim görülürken “güvenilir” ve “tarafsız” ifadelerine katılım oranlarının %60’larda kaldığı gözlemlenmiştir. Çevreden edinilen bilgiler sonuç olarak diğer tüketicilerin deneyimleri doğrultusunda ortaya çıkan bilgiler olduğu için tarafsız olmalarını beklemek pek mümkün değildir. Bu nedenle tarafsızlık konusunda katılım düzeyinin %60’larda kalmasını normal karşılamak gerekmektedir. Bununla birlikte “güvenilir” ifadesinin de %60’lar düzeyinde kalması katılımcıların AAİ’ye olumlu bakmalarına rağmen AAİ ile elde ettikleri bilgilerin güvenilirliği konusunda tereddütleri olduğunu göstermektedir. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuç literatür ile farklılık göstermektedir. Literatürde yer alan kimi çalışmalar AAİ’nin güvenilir bulunduğuna yönelik sonuçlar içermektedir (Ferris-Costa, 2011; Beerli ve Martin, 2004; Murphy vd., 2007). Çapraz tablolar üzerinden bu sonuçlar değerlendirildiğinde ise “doğrudur” ifadesi için İngiliz turistlerin, “tarafsızdır” ve “inandırıcıdır” ifadeleri için ise Rus turistlerin en düşük ortalamalara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Her ne kadar güvenilirliği ve tarafsızlığı konusunda yeterince yüksek katılım oranları elde dilmemiş olsa da “faydalıdır” ifadesinin %84’ün üzerinde bir katılım düzeyine sahip olması, katılımcıların her ne olursa olsun AAİ yolu ile elde ettikleri bilgileri değerlendirdiklerinin bir göstergesidir. Benzer şekilde katılımcıların çevrelerindeki insanların tatil deneyimle-

rini paylaşımlarına ilişkin duyguları sorulduğunda ise; “önemlidir”, “heyecan vericidir” ve “çekicidir” ifadeleri için “evet” seçeneğinin yüksek oran aldığı; buna karşın “anlamsızdır”, “sıkıcıdır” ve “gereksizdir” gibi olumsuz ifadelerde ise “hayır” seçeneğine katılım oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

AAİ faktörlerine katılım düzeyleri incelendiğinde faktörlerin tamamında da anlamlı farklılıklar bulunduğu gözlemlenmiştir. Sonuçlar aritmetik ortalamalar açısından değerlendirildiğinde ise faktörlerin tamamında İngilizlerin düşük ortalamalara sahip oldukları gözlemlenmiştir. İngilizler içerik olarak en az, en seyrek, en az olumsuz ve en az olumlu AAİ gerçekleştiren grup olmuşlardır. Bu sonuçlardan hareketle örnekleme oluşturan üç grup içerisinde İngilizlerin AAİ’den etkilenme ve AAİ’yi seyahat işletmesi tercihlerinde kullanma düzeyi en az olan grup olduğunu ifade etmek mümkündür. Almanlar içerik, sıklık ve AAİ-pozitif faktörleri için en yüksek ortalamaya sahip olan grup olurken, Ruslar AAİ-Negatif faktörü için en yüksek ortalamaya sahip olmuşlardır. Almanların içerik olarak seyahat işletmesine ilişkin daha çok şeyden bahsettiklerini ve daha çok olumlu AAİ gerçekleştirme eğilimi içerisinde bulunduklarını, buna karşın Rusların daha çok olumsuz AAİ gerçekleştirme eğilimi içerisinde bulunduklarını ifade etmek mümkündür. Ancak soruların seyahat edilen işletme değerlendirilerek cevaplandırıldığı düşünüldüğünde Alman seyahat işletmelerinin daha başarılı, Rus seyahat işletmelerinin ise müşteri memnuniyetinde daha başarısız oldukları gibi bir sonucun çıkarılması da mümkündür.

Analiz sonuçlarının turizm alanında faaliyet gösteren seyahat işletmelerinin pazarlama faaliyetlerinde dikkat etmeleri gereken bir takım çıkarımlar barındırdığı

düşünülmektedir. Bu çıkarımları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Öncelikle, analiz sonuçları katılımcıların seyahat işletmesi tercihlerinde başvurdukları en önemli kaynakların arkadaşlar ve aile gibi AAİ kaynakları olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla seyahat işletmeleri söz konusu AAİ kaynaklarını besleyecek bilgiler üretmeli ve bu bilgileri hedef pazarlarda yaymanın farklı yollarını geliştirmelidir. Bu bağlamda, seyahat işletmelerinin hedef pazarlarda tüketicileri yönlendiren fikir liderlerini doğru tespit etmesi ve bu fikir liderlerinin pozitif-AAİ oluşturmalarını besleyecek bilgi ve deneyimlerle donatılmasını sağlaması önem kazanmaktadır. Böylelikle tüketicilere iletilmek istenen mesajlar fikir liderleri aracılığıyla yönlendirilebilecektir.
- İkinci olarak, her ne kadar tarafsızlığı ve güvenilirliği konusunda yeterli oranda katılım sağlanamamış olsa da katılımcıların önemli çoğunluğu AAİ ile elde ettikleri bilgilerin doğru, inandırıcı ve faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle olumsuz AAİ faaliyetlerinin turistler tarafından çoğu zaman doğruluğu tartışılmadan kabul edilebileceği unutulmamalıdır. Bireysel deneyimlere dayanmayan, kulaktan dolma bilgilerle oluşabilecek, kimi zaman rakip markalar tarafından kasıtlı olarak gerçekleştirilebilecek olumsuz AAİ faaliyetleri tüketiciler tarafından doğruymuş gibi algılanabilecek ve işletme asılsız iddialara karşı markasını korumak zorunda kalabilecektir. Bu nedenle seyahat işletmeleri pazar içerisindeki bilgi akışını her zaman takip edebilmeli ve gerçekleştirecek herhangi bir olumsuz AAİ faaliyeti karşı çok geç olmadan tavır alabilmelidir. Olumlu ve olumsuz AAİ faaliyetlerinin denetimi ve kontrolü için

AAİ kapsamında yer alan Viral ve Buzz Marketing'e de önem verilmelidir.

- Katılımcıların AAİ boyutlarını ölçmeye yönelik ifadelerde katılım düzeylerinin pozitif AAİ ifadelerinde en yüksek, negatif AAİ ifadelerinde en düşük çıkması ise turistlerin olumlu AAİ gerçekleştirme eğiliminde olduğunun bir göstergesidir. Bu durum seyahat işletmelerinin pazarlama faaliyetlerini kolaylaştıracak olumlu bir sonuçtur. Seyahat işletmelerinin yapması gereken, haklarında olumlu bilgiler paylaşmaya hazır tüketicilere olumlu deneyimler yaşatarak bahsedecek olumlu bilgiler sağlamaktır.
- Turizm alanında hizmet veren işletmeler, hizmet verdikleri pazarın özelliklerine göre pazarlama faaliyetlerini şekillendirmek durumundadırlar. Zira AAİ kavramı için, milliyetler göre AAİ faktörlerinde anlamlı farklılıklar bulunduğu gözlemlenmiştir. Cinsiyetler açısından da benzer değerlendirme yapmak mümkündür. Kadın ve erkek turistlerin AAİ'ye bakış açılarında farklılık bulunabilmektedir. Bu sonuçlardan hareketle turizm işletmelerinin kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı pazarlama faaliyetleri geliştirmeleri daha doğru olacaktır.

Bu çalışma gerek örneklem büyüklüğü, gerek kullanılan analiz türü ve gerekse seyahat işletmeleri müşterileri üzerine uygulanmış olması nedeniyle literatürde yer alan önemli açıkları doldurmaktadır. Ancak bu çalışmanın da kimi sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar bundan sonraki çalışmalarda göz önünde bulundurulduğunda çalışmaların daha kapsamlı sonuçlar elde etmesini sağlayabilecektir. Her ne kadar çalışmanın örneklem büyüklüğü güçlü yönünü oluşturuyor olsa da çalışmanın milliyetlere göre ve coğrafi olarak sınırlandırılmış olması benzer çalışmaların ülkemizin farklı turizm bölgele-

rinde farklı milliyetlerle gerçekleştirilmesi durumunda daha farklı sonuçlara ulaşılabilceğini düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- Arlı, E., Müşterilerin Kulaktan Kulağa İletişime Bağlı Satın Alma Kararları Üzerinde Referans Gruplarının Etkisi: Deniz Turizm İşletmeciliği Üzerine Bir Araştırma, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, (2012), Cilt 8, Sayı 17, ss.155-170.
- Arndt J., "The Role of Product-Related Conversation the Diffusion of a New Product", Journal of Marketing Research, 4(3), (1967), 291-295.
- Ateşoğlu, İ., Bayraktar, S., Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Turistlerin Destinasyon Seçimindeki Etkisi, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, (2011), Cilt 7, Sayı 14, 95-108.
- Bieger, Th., Laesser, Ch., Information Sources For Travel Decisions: Toward A Source Process Model, Journal of Travel Research, (2004), 42(4), 357-371.
- Brooks R., C. Jr., "Word of Mouth Advertising in Selling New Products" ,Journal of Marketing, October, 22(2), (1957), 154-161.
- Burnett, J., Moriarty, S., Introduction to Marketing Communications: An Integrated Approach, (1998), Us ed.
- Campell, A., Word of Mouth and Percolation in Social Networks, Yale University, School of Management, (2012), Free Lessons Documents.
- Chevlier, J. A., Mayzlin, D., The Effect of Word of Mouth on Sales: Online Book Reviews, Journal of Marketing Research, (2006), v.43, ss.345-354.
- Crick, A.P., Internal marketing of attitudes in Caribbean tourism. International Journal of Contemporary Hospitality Management, (2003), 15 (3), 161-166.
- Derbaix C.ve J. Vanhamme. "Inducing Word of Mouth by Eliticing Surprise: A Pilot Investigation". Journal of Economic Psychology. Vol.24, (2003), 99-116.
- Deveci, B., Konaklama İşletmeleri Açısından Ağızdan Ağıza iletişimin Tüketicilerin Satın Alma Kararlarına Etkileri: Ankara Örneği, V. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Erciyes Üniversitesi, (2010), Nevşehir.
- Ferris-Costa, F., eWOM via Mavens, Buzz Agents, and Followers, University of Rhode Island, 2011
- Fill C., Marketing Communications: Contexts, Contents and Strategies, 2nd edition, Prentice Hall Europe, 1999.
- Goldenberg, J., Libai B., Muller E., Talk Of The Network: A Complex System Look At The Underlying Process Of Word-Of-Mouth, Marketting Letters, (2001), 12(3), pp. 211-223.
- Goyette I., Ricard L., Bergeron J., Marticotte F., "E-WOM Scale: Word-Of-Mouth Measurement Scale For E-Services Context", Canadian Journal of Administrative Sciences, (2010), 27: 5-23.
- Hawkins I. Del, Roger J. Best ve Kenneth A. Coney, Consumer Behavior Building Marketing Strategy, Seventh (International) Edition, Irwih:McGraw-Hill, 1998.

- Ishida, K., The Effects of Traditional and Electronic Word of Mouth on Destination Image of Vacation Tourists: A Case of Branson Missouri, Oklahoma State University in Partial Fulfillment of The Requirements of Degree of Master of Science, 2011.
- Jeong, E.H., Jang, E.H., Restaurant Experiences Triggering Positive Electronic Word-of-Mouth (eWOM) Motivations, International Journal of Hospitality Management, (2011), s.30, ss.356-366.
- Karaca, Y., Tüketici Satın Alma Karar Sürecinde Ağızdan Ağıza Pazarlama, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kim W. G., Han J. S., & Lee E., Effects of relationship marketing on repeat purchase and word of mouth, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, (2001), 25 (3): 272-288.
- Kim, H.-B., Kim, W.G., The relationship between brand equity and firms' performance in luxury hotels and chain restaurants, *Tourism Management*, (2005), 26, 549-560.
- Kitapçı, O., Restoran Hizmetlerinde Müşteri Şikâyet Davranışları: Sivas İlinde Bir Uygulama, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi, (2008), s.31, ss.111-120.
- Kotler, P., Armstrong, G.. Principles Of Marketing (14.Ed.), Copyright by Pearson Education. (2012)
- Lam, D., Mizerski, D., "The Effects of Locus of Control on Word-of-Mouth Communication," *Journal of Marketing Communications*, (2005), 11 (3), 215-228.
- Litvin, S.W., Goldsmith, R.E. and Pan, B., Electronic Word-Of-Mouth in Hospitality And Tourism Management, *Tourism Management*, (2008), 29(3), 458-468.
- Martin, W. C., Lueg, J. E., Modeling Word-Of-Mouth Usage, *Journal of Business Research*, (2013), vol. 66, iss. 7, pp. 801-808.
- Murphy, L., Mascardo, G., Benckendorff, P., Exploring Word-Of-Mouth Influences On Travel Decisions: Friends And Relatives vs. Other Travellers, *International Journal of Consumer Studies*, (2007), v. 31, iss. 5, pp. 443-551.
- Odabaşı Y., Barış G., , Tüketici Davranışı, 3. Baskı, MediaCat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Odabaşı Y. ve M. Oyman, Pazarlama iletişimi Yönetimi, 8. Baskı, MediaCat Yayınları, İstanbul, 2009
- Özer L. ve P. Anteplioğlu. "Hizmet Satın Alma Sürecinde Kulaktan Kulağa İletişimin Etkisi". Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 23, Sayı 1, (2005), 203-224.
- Pruden, D. R., Vavra, T. G., Controlling The Grapevine: How To Measure And Manage Word-Of-Mouth, *Marketing Management*, (2004), 13(4): 24-30.
- Sachse, S. B., Mangold, S. "Brand Equity Dilution Through Negative Online Word-Of-Mouth Communication", *Journal of Retailing and Consumer Services*, v.18, (2011). 38-45.
- Schiffman L. G., L. L. Kanuk, Consumer Behavior, International Edition 8. Baskı, Pearson Prentice Hall, ABD, 2004.
- Sekaran, U., *Research Methods For Business*, New York, John Wiley & Sons Inc, 1999.
- Silverman, George, "How to Harness the Awesome Power of Word of Mouth," *Direct Marketing*, (1997), (November), 32-37.

- Solomon M. R., Consumer Behavior. International (Fifth) Edition. Prentice-Hall International Inc., 2002.
- Türker, A., Tatil Yeri Seçiminde Ülke İmajının Turistin Risk Algısı Üzerine Etkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, İşletme ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.
- Uygun, M., Taner, Ö. Ö. , Özbay, S., Tüketicilerin Hizmet Deneyimleri İle Ağızdan Ağıza İletişim Davranışları Arasındaki İlişkiler, Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, (2011),c. 3, c.2, ss.331-342.
- Westbrook R. A., "Product/Consumption-Based Affective Responses and Postpurchase Processes", Journal of Marketing Research, Vol. 24, No. 3, (1987), 258-270.
- Wilson, J.R., Word Of Mouth Marketing, John Wiley & Sons Inc., New York, 1991.
- Woodside A. G., M. Wayne Delozier, "Effects of Word of Mouth Advertising on Consumer Risk Taking", Journal of Advertising, Vol.: 5, Iss: 4, (1976), 12-19.
- Yozgat U. ve R. B. Deniz, "Ağızdan Ağıza Pazarlama(AAP) Olumlu ve Olumsuz Tavsiyelerin Tüketicilerin Ürün Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Üniversite Gençleri Üzerinde Bir Araştırma" Bozok Üniversitesi 14. Ulusal Pazarlama Kongresi Kitapçığı, (2009), 308-317.
- Zıllıoğlu M., İletişim Nedir?, (2. Baskı), Cem Yayınevi, İstanbul, 1996.
- <http://www.tdkterim.gov.tr/?kelime=ileti%FEim&kategori=terim&hng=md> erişim tarihi: 13.07.2013
- http://kellerfay.com/wp-content/uploads/2007/11/Brad_Fay_CTAM.pdf (erişim tarihi: 13.07.2013)
- http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=14&KITAP_ID=69 (erişim tarihi: 13.07.2013)
- www.nedenwom.blogspot.com (erişim tarihi: 13.07.2013)

II. Abdulhamid Han ve Siyonizm

Mesut MEZKİT*

Özet

Tarihte, özellikle Osmanlı tarihinde Sultan İkinci Abdulhamid Han kadar lehinde ve aleyhinde fikir ileri sürülen padişah yoktur. Zira Abdulhamid Han 33 yıllık padişahlığı zamanında Osmanlı Devleti'nin ömrünü uzattığı gibi, beynelmilel emperyalizme set çekmiştir. Dünya siyasetindeki denge politikası, şer güçleri birbirine düşürerek ; bu devletlerin kendi aralarındaki nüfuz çekişmelerinden faydalanarak ; Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'yi tehlikelerden uzak tutup ; Türk ve İslâm dünyasının hamiliğini devam ettirebilmiştir. Biz burada bu siyasi denge politikasının neticesinde ve tarihin derinliklerinden gelen siyonist zihniyetin Abdulhamid Han karşısında nasıl hayal kırıklığına uğradığını ve aynı zamanda bir Türk Milliyetperverliğinin nasıl olması icab ettiğini gözler önüne serecek belge niteliğindeki hatıratı iktibas edeceğiz. Tabi olarak bu büyük Padişahın hal edilmesinde kimlerin rol oynadığını da aktaracağız.

Anahtar Kelimeler: Sultan İkinci Abdulhamid Han, Siyonizm, Osmanlı Devleti, Emperyalizm, Politik Siyonizm, Dr. Theodor Herzl

Abstract

In the history, especially in Ottoman History, there isn't any other King or Sultan about whom as much ideas put forth for and against as Sultan Abdulhamid. In fact, Sultan Abdulhamid not only extended the life of Ottoman Empire but also dammed up imperialism during his 33 years of reign. Keeping themselves far from the dangers, deriving benefit from the conflictions between enemy forces, in the balance politic of worlds diplomacy keep Ottoman Empire the protector of Muslim and Turkish world. Here we are going to show the recollections which will bring out into the open how the zionism was frustrated by Sultan Abdulhamid and how the Turkish nationalism should be. We will quote the people who took part in the dethroning of this Great Sultan.

Key words: Sultan Abdulhamid the second, The Zionism, The Ottoman Empire, The imperialism, The Political Zionism, Dr. Theodor Herzl.

* Yazar

Giriş:

Siyonizm ve Politik Siyonizm Nedir?

Tarihte, özellikle Osmanlı tarihinde Sultan İkinci Abdulhamid Han kadar lehinde ve aleyhinde fikir ileri sürülen padişah yoktur. Zira Abdulhamid Han 33 yıllık padişahlığı zamanında Osmanlı Devleti'nin ömrünü uzattığı gibi, beynelmül emperyalizme set çekmiştir. Dünya siyasetindeki denge politikası, şer güçleri birbirine düşürerek ; bu devletlerin kendi aralarındaki nüfuz çekişmelerinden faydalanarak ; Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'yi tehlikelerden uzak tutup ; Türk ve İslâm dünyasının hamiliğini devam ettirebilmiştir. Biz burada bu siyasi denge politikasının neticesinde ve tarihin derinliklerinden gelen siyonist zihniyetin Abdulhamid Han karşısında nasıl hayal kırıklığına uğradığını ve aynı zamanda bir Türk Milliyetperverliğinin nasıl olması icab ettiğini gözler önüne serecek belge niteliğindeki hatıratı iktibas edeceğiz. Tabi olarak bu büyük Padişahın hal edilmesinde kimlerin rol oynadığını da aktaracağız.

Evvela,Siyonizm nedir; onu tarifleye başlayalım:"Siyonizm, en geniş anlamı ile, Arz-ı Mev'ûd yani Filistin dışındaki bütün yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabedi'ni Siyon dağı üzerinde yeniden inşa etmek idealidir....

Politik Siyonizm ise : Önce en çok ta kibata maruz kalan Galiçya ve Rusya, sonra da bütün dünya yahudilerini Filistin'de toplayarak bir Yahudi Devleti kurma fikri diye tarif edebileceğimiz Politik Siyonizm hareketinin kurucusu Dr. Theodor Herzl'dir."(Kutluay: 2000,19-31)

Bu şahsiyet, yani Politik Siyonizmin fikir babası Theodor Herzl, Avrupa'da ortaya çıkan Yahudi Meselesi'ni hâl etmek için 1895'de 35 yaşında mücadeleye başlı-

yor ve 1904 ölümüne dek devam ediyor. Biz burada Theodor Herzl'in bu mücadelesi sırasında yazdığı günlüklerinden hareketle Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hangi güçlerin eliyle gerçekleştirildiğini kendi ağzlarından ortaya koyacağız.

Şimdi kendi ağzından günbegün yazdığı hatıratını aktaralım :

" Türkiye'de telaş. Acaba Şark Meselesi Türkiye'nin bölünmesi suretiyle bir hâl şekline bağlanamaz mı ? Avrupa kongresinde mümkündür ki (Belçika ve İsviçre gibi) tarafsız fakat bize ait olacak toprak parçası da biz alalım. Paris,10 kasım 1895 » (Kutluay: 2000, 59)

Theodor Herzl, Osmanlı Devleti'nin Şark Meselesi'yle uğraştığı bir zamanda Avrupalı devletleri yanlarına çekmeye çalışan Ermenilere karşı Yahudi desteğini vaad edilmesini gerektiğini düşünür ve Abdulhamid Han ile görüşmesini temin edecek kişilerle Sultan'a haber ulaştırır:

"İstanbul'a son seyahatinden önce benim « Yahudi Devleti' »'ni okumuş, bu konuda Sultan Abdulhamid ile konuştuğunu söyledi. Sultan Yerusalaym'dan(Kudüs) asla ayrılmayacağını, Ömer Camii'nin daima müslümanların elinde kalması gerektiğini ifade etmiş.

Bu güçlüğü halledebileceğini bana söyledi (İzzet Paşa'dan bahsediyor) Sultan için paranın önemi yoktur. Paraya hiç değer vermemektedir.Fakat Sultan'ı kazanacak başka bir yol vardır : Onu Ermeni Meselesi'nde desteklemek Viyana, 7 Mayıs 1896" (Kutluay:2000, 72-73) (Burada aracılığı yapan İzzet Paşa, Arap İzzet Paşa diye tanınan bir zattır. Abdulhamid Han'ın ikinci katipliğine getirilmiş, daha sonra rütbesi vezirliğe yükseltilerek paşalığa nasbedilmiştir.)

Artık Theodor Herzl, baklayı ağzından çıkarmıştır: “Biz Türkiye maliyesini düzeltmek için 20 milyon Osmanlı lirası harcarız. Bu miktara 2 milyon da Filistin için ilave ederiz ki bu halen 80 milyon lira olan borçların yıllık faizini karşılar. 18 Milyon sarfı ile de Türkiye’yi Avrupa Kontrol Komisyonundan kurtarırız. 15 Haziran 1896” (Kutluay:2000,87)

Theodor Herzl’in İttihat ve Terakki hareketi ile fikir teması

Osmanlı Devleti’ni içten ve dıştan yıkma faaliyetleri hız kazanmışken, diğer taraftan bu sıkıntılı dönemde “Yahudi Meselesi”ni gündeme getirip; Sultan Abdulhamid Han’ı sıkıştırmaya çalışan Theodor Herzl, aynı zamanda İttihat ve Terakki hareketi ile de fikir temasındadır. Hatıralarında bunu şöyle dile getirir:

“Bulgaristan İmar ve İskân bakanı ve bizim teşkilât üyelerinden Carl Herbst’in bildirdiğine göre Genç Türkler (Jön Türkler) gazetelerinde bizim projelerden bahsediyorlar ve böyle bir avantajdan faydalanmadığı için de hükümeti itham ediyorlar. 25 Kasım 1899” (Kutluay: 2000,207)

Görülmektedir ki, İttihat ve Terakki partisinin idareyi ele aldıklarında bu fırsatı! nasıl değerlendirdiklerini tarih yazacaktır.

Theodor Herzl, çok uzun bir diplomatik faaliyetler neticesinde Sultan İkinci Abdulhamid Han’a sunduğunu (İzzet Paşa vasıtasıyla) teklifine aldığı cevap karşısında şunları söyler:

“Efendimiz, Dün Ekselans İzzet bey vasıtası ile göndermek lütfunda bulduğunuz hususlara tam bir hulus ve samimiyetle cevabımı arz ediyorum.

İzzet beyin getirdiklerini iki mantıkî kısma ayırmak kabildir:

1-Endüstriyel kısım, 2- Siyasi-Mali kısım.

1-Zat-ı Şahaneleri İmparatorluk hudutları içerisinde mevcut ve bundan sonra bulunacak bütün madenleri kuracağım bir şirketle işletmemi temin etmekle bendelerini görevlendirmektedir. Bunu prensip olarak kabul ediyorum....

2- Zat-ı Şahaneleri bütün dünyadaki yahudilerden hicret edecek olanları şefkati pederane ile İmparatorluk hudutları içerisinde Osmanlı tabiiyetini kabul etmeleri ve önceden kararlaştırılmış bir yere toplu olarak yerleşmemeleri şartı ile kabul buyuracağınızı ifade ediyorsunuz. Bunun karşılığında da devlet borçlarını konsolide edecek bir sendika teşekkülünü arz buyurmaktasınız.

Bu haliyle teklifin realizesi güç görünmektedir. Bunun tahakkuku için işin âleniyete dökülmesi gerekmektedir, bunun son derce kötü tesirleri olacaktır.... Naçiz kanaatime göre devlet borçları ile Yahudi kolonizasyonu arasında bir bağ kurmak lazımdır, bu bağ sayesinde ortaya büyük Osmanlı-Yahudi Şirketi çıkacak ve her türlü güçlük halledilecektir. 16 Şubat 1902” ((Kutluay, 2000:291)

Tabiatıyla istediğini alamayan ve artık def’aten görüşme talepleri doğrultusunda tavassut edenlerle dilinin altındaki baklayı çıkaracaktır. Theodor Herzl’in gerçek niyetini bilen Sultan Abdulhamid Han, ona tarihi cevabını verir. Bunu da Herzl günlüğüne şöyle yazar:

“ Eğer Mr. Herzl, senin benim arkadaşın olduğun gibi arkadaşın ise, bu meselede ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış dahi olsa toprak satmam, zira bu vatan bana değil milletime aittir. Milletim bu imparatorluğu kanlarını dökerek kazanmışlar ve yine kanlarıyla mahsuldar kılmışlardır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar kanlarımızla örteriz. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne’de şehit düşmüşlerdir, bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe

meydanında kalmışlardır. Türk İmparatorluğu bana ait değildir, Türk Milletinin-dir, ben onun hiçbir parçasını veremem. Bırakalım yahudiler milyarlarını saklasınlar. Benim imparatorluğum parçalandığı zaman, onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat yalnız bizim cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müisade edemem!"((Kutluay:2000,101) (Abdulhamid Han arkadaşım dediği kişi Michael de Newlinsky, aristokrat bir Polonyalıdır. Petersburg Üniversitesinde okumuş, Moskova'da çeşitli dergilerde yazı hayatına atılmıştır. Sonra Macar ve Avusturya tabiyetine geçmiş, Hariciyeye intisap ederek İstanbul'da Avusturya-Macaristan sefaretinde vazife almıştır. Bu esnada da Abdulhamid Han ile şahsi dostluk kurmuştur. Herzl de bunu Padişahla temasta kullanmıştır.)

Bu cevaba Herzl, "doğru ve büyük" sözler olarak nitelemektedir.

Artık ipler kopmuştur. Herzl'in ömrü yetmese de İkinci Abdulhamid Han'ın tahtan indirilmesinde, fikirlerinin çok büyük tesiri olmuştur.

Halifeye Karşı İslamcılarının sert muhalefeti

Osmanlı Devleti'ini, dış mihrakların tesiriyle yıkma faaliyetleri kesif bir şekilde devam ederken; içteki muhalefet de, Siyonistlerin ve Masonların büyük tazyiki ile Meşrutiyeti getirme adına ülkenin elden çıkmasına zemin hazırlamaktadır.İçte, İkinci Abdulhamid Han ve İslâm halifesi-ne karşı; hürriyet ve İslâm adına maalesef meşhur birçok kişi de bu güruhta yer almışlardır. İslâmî kimliği ile tanınan bu kişiler şunlardır: Mehmet Akif Ersoy, Said-i Nursî, Elmalılı Hamdi Yazır, Şeyhül İslam Mustafa Sabri Efendi, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Süleyman Nazif daha nicele-ri... mesela Mehmet Akif Ersoy bir şiirinde içindeki kini şöyle dile getirir:

Yıkıldın,gittin amma ey mülevves
devr-i istibdad,

Bırakın milletin kalbinde çıkmaz bir
mülevves yâd!

Diyor ecdadımız makberlerinden: "Ey
sefil ahfâd,

Niçin binlerce ma'sûm öldürülürken
her gelen cellâd,

Hurûş etmezdi, mezbûhâne olsun,
kimseden feryâd?

...

O birkaç hayme halkından
cihangîrâne bir devlet

Çıkarmış,bir zaman dünyâyı lerzan
eylemiş millet;

Zaman gelsin de görsün böyle
dünyâlar kadar zillet,

**Otuzüç yıl devam etsin,başından
gitmesin nakbet..**

Bu bir ibrettir amma olmasaydık böy-
le biz ibret!

Emâ-peyma iken râyâtımız tuttun ze-
lil ettin;

Mehâfir bekleyen âbâdan evlâdı hacîl
ettin;

Ne âlî kavm idik;hayfâ ki sen geldin
sefil ettin;

Bütün ümmîd-i istikbâli artık
müstahîl ettin;

Rezil olduk... Sen ey kâbûs-i hûni,sen
rezil ettin!

**Hamîyet gamz eden bir pâk alın her
kimde gördünse,**

"**Bu bir cânî!**" dedin sürdün, ya
mahkûm eyledin hapse.

Müvekkel eyleyip câsûsu her vicdana,
her hisse,

Düşürdün milletin kahraman evlâdını
ye'se...

**Ne me'lunsun ki rahmetler okuttun
r'uh-i İblis'e** (Ersoy:1998,87)

Yine meşhur bir zat olan Saîd Nursî ise İkinci Abulhamid Han ve Meşrutiyet hakkındaki görüşleri ise şöyledir: "Asıl şeriatın gerçek sahibi hakikat ve Meşrûtiyettir. Demek Meşrutiyeti şer'i delillerle kabul ettim...Meşrutiyet, adalet ve şeriattir. Padişah ne vakit Peygamberimiz (a.s.v)emrine itaat etse ve yolunda gitse halifedir.Biz de ona itaat edeceğiz.Yoksa zulmedenler, pâdişâh da olsa hayduttur... Meşrutiyetin gelmesi için, milletin yarısı bile fedâ olsa buna değer... her ne inşa ettimse üstazımız olan Meşrutiyet'ten öğrendim." (Nursi :1329,(Nak :.Yılmaz)

İkinci Abdulhamid'i hal edenler maa-lesef kime hizmet ettiklerini bilmeyecek kadar câhil ve gafil idiler; ya da bunu bile bile yaparak koskoca Osmanlı Devleti'ni on sene gibi kısa bir sürede hak ile yeksan olmasına zemin hazırlamışlardır. Tarih, bunları yargılayarak hükmünü vermiştir. Hakikatler meydana çıkmıştır. Ancak, şu husus hiç unutulmamalıdır ki; İkinci Abdulhamid Han'a hal kararını bildirenlerin kim olduğu dikkate alındığında mesele vuzuha kavuşacaktır. Çünkü, hâl kararını bildiren heyetin içinde tek bir Türk yoktur. Kimler vardır? Selanik Mebusu Yahudi Emanuel Karaso, İşkodra Mebusu Arnavut Esat Toptanî, Âyandan Ermeni Aram Efendi 'dir. Padişâh hal kararını kimlerin tebliğ etmeye geldiğini mabeyn başkâtibi Cevat Bey'e sorup öğrendikten sonra: "**Bir Türk Padişahına, otuz üç sene bu makamda bulunmuş İslam halîfesine hal kararını bildirmek için bir Yahudi, bir Ermeni, bir Arnavut ve bir nankörden başkasını bulamadılar mı**"(Yılmaz :187) diyerek teessürlerini ifade etmiştir. Zira Karaso Selanik'te Mason Locasının üstad-ı azamı idi. Yahudidir. Talat Paşayı mason yapan kişi budur. Diğerleri de isimleri ile mevsuftur.

Günümüzdeki Ortadoğu, Balkanlar'ın içler acısı hâli, o zaman yapılan hataların mahsulüdür. Bunu insaf sahibi herkes kabul etmektedir.

Son olarak zamanında ihanet edip daha sonra Abdulhamid Han'nun ruhundan özür dileyen feylezof lakabıyla meşhur Rıza Tevfik'in şiiri ile biz de meselemize nihayet verelim:

"Nerdesin Şevketlilim Sultan Hamid Han

Feryâdım varır mı bârgâhına

Ölüm uykusundan bir lahza uyan

Şu nankör milletin bak günâhına

Padişah hem zalim, hem deli dedik

İhtilale kıyam etmeli dedik

Şeytan ne dediyse biz beli dedik

Çalıştık fitnenin intibahına

Divane sen değil, meğer bizmişiz

Bir çürük üpliğe hulya dizmişiz

Sâde deli değil, edepsizmişiz

Tükürdük atalar kıblegâhına

Lâkin sen Sultanım gavs-e ekbersin

Âhiretten bile himmet eylersin

Çok çekti şu millet, murâda ersin

Şefâat kıl Şâhım meded-hâhına-

Rıza Tevfik"(Yılmaz :360)

Ümid edilir ki diğer meşhurlarımız da ruhundan istimdat eylemişlerdir.

Ne mutlu ki büyük Padişahı hakkıyla anlayanlara...

Kaynakça

ERSOY, Mehmet Akif, Safahat, Akit Yay., İstanbul-1998

NURSI, Said, Münâzarat, Nakleden Ö.Faruk Yılmaz, Belgelerle İkinci Abdulhamid Han

KUTLUAY, Yaşar, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayınları, İstanbul-2000

YILMAZ, Ömer Faruk, Belgelerle İkinci Abdulhamid Han, Osmanlı Yayınevi, İstanbul-

Einstein, Siyonizm ve İsrail: Doğrudan Bağlantı Kurma

Muhammad Ömer Faruk*

Özet

Albert Einstein, İsrail Devleti'nin kurulmasına rehberlik eden *Siyasi Siyonizm*'i destekledi mi? Daha sonra, Siyonist İsrail Devleti'ni siyasi olarak ölümüne kadar savundu mu? Bu türden sorulara verilecek popüler cevaplar kesinlik ifade etmeyebilir. Aslında, cevaplar alışlageldik bir 'MİT', ya da en azından, bir yanlış algılama ve yorumlama yaratır. Öyleyse nedir? Aynı Einstein'dan mı söz ediyoruz? O, 1929'da kendisini "keskin bir Siyonist fikri müdafii" olarak kabul etmedi mi? Bir toplantıda hitap ederken, şöyle başlamamış mıydı konuşmasına: "10 yıl önce, ilk kez, Siyonist gaye adına size hitap etme hazzını tadarken..."? 1938'de Einstein değil miydi "Siyonizm'e borcumuz" adlı bir konuşma yapan? Tüm bu suallere cevaplar, "evet" tir. O halde, bu, nasıl bir mit ya da yanlış anlama olabilir? Şu halde, bu bir deneme mevzuudur. Tek ricam; vicdan sahibi ve soruşturmacı akıllar, bu denemeyi tam olarak tetkik edinceye kadar hükme varmasınlar.

Bu denemenin konusu önemlidir ve sırf tarihi gerçeklikle değil; aynı zamanda, asli önemi haiz mantık ile alakalıdır. Einstein'ın bir bilim adamı olarak büyüklüğü ve etkisi herkesçe çok iyi bilinir. Bununla birlikte, bir insanoğlu ve filozof olarak zamanımızın bir çok önemli meselelerine görüş ve katkıları hala araştırmaya ve üzerinde etraflıca düşünmeye değer. Bu mevzuunun, halihazırda devam eden Ortadoğu çatışması ile alakalı başka bir özel tarafı vardır. Geçmişte vuku bulmuş şeylerin ötesine bakmayı arzu etsek bile, Yahudi ve Yahudi olmayan, Arap ve Arap olmayan, Müslüman ve Müslüman olmayan, Batılı ya da Doğulu bizler, bu büyük Hümanist ve, onun kendi sözüyle, "hakikat ve adalet" in bir hizmetkarı'nın öngörü, vizyon ve değerlerinden faydalanabiliriz.

Anahtar Kelimeler: Albert Einstein, İsrail Devleti, Siyasi Siyonizm, Yahudi, Siyonist İsrail Devleti

Einstein, Zionism and Israel: Connecting Directly

Abstract

Did Albert Einstein, support the Political Zionism which guided the foundation of Israel? Did he defend Zionist Israel politically till his death? Giving popular answers to this kind of questions may not be absolute. In fact, the answers create a usual myth or a misunderstanding. So what's it? Are we talking about the same Einstein? Didn't he admit himself as "a sharp defender of Zionist idea" in 1929? Didn't he start his speech with these words: "While I was feeling the pleasure of appealing to you on behalf of Zionist aim, 10 years ago, for the first time..."? Wasn't he Einstein who gave a speech named "Our debt to Zionism" in 1938? All the answers for these questions are "yes". In that case, how can it be a myth or a misunderstanding? Actually, this is a subject of essay. The minds shouldn't reach a judgement unless they examine this essay; this is my request.

The subject of this essay is important and it is not only related to the historical fact but also a fundemantal logic. It is known by everybody that Einstein is a great scientist. Besides, his opinions and contributions, as a human being and philosopher, to the issues of today, are still worth to research and think. This subject has got a private part, which is related to the Middle East conflict continuing nowadays. Even though we'd like to discover the further side of the things happened in the past, Jewish or not, Arabic or not, Muslim or not, Western or Eastern: all of us can benefit from his foresight, vision and valuations.

Key Words: Albert Einstein, State of Israel, Political Zionism, Jewish, Zionist Israel

* Doç.Dr.,Ekonomi ve Finans/(Upper Iowa University)/ farooqm@globalwebpost.com

Giriş

Albert Einstein, İsrail Devleti'nin kurulmasına rehberlik eden *Siyasi Siyonizm*'i destekledi mi? Daha sonra, Siyonist İsrail Devleti'ni siyasi olarak ölümüne kadar savundu mu? Bu türden sorulara verilecek popüler cevaplar kesinlik ifade etmeyebilir. Aslında, cevaplar alışlageldik bir 'MİT' , ya da en azından, bir yanlış algılama ve yorumlama meydana getirir. Öyleyse nedir? Aynı Einstein'dan mı söz ediyoruz? O, 1929'da kendisini "keskin bir Siyonist fikri müdafii" olarak kabul etmedi mi? Bir toplantıda hitap ederken, şöyle başlamamış mıydı konuşmasına: "10 yıl önce, ilk kez, Siyonist gaye adına size hitap etme hazzını tadarken..."? 1938'de Einstein değil miydi "Siyonizm'e borcumuz" adlı bir konuşma yapan?

Tüm bu suallere cevaplar, "evet"tir. O halde, bu, nasıl bir mit ya da yanlış anlama olabilir? Şu halde, bu bir deneme mevzuudur. Tek ricam; vicdan sahibi ve soruşturmacı akıllar, bu denemeyi tam olarak tetkik edinceye kadar hükme varmasınlar.

Bu denemenin konusu önemlidir ve sırf tarihi gerçeklikle değil; aynı zamanda, asli önemi haiz mantık ile alakalıdır. Einstein'ın bir bilim adamı olarak büyüklüğü ve etkisi herkesçe çok iyi bilinir. Bununla birlikte, bir insanoğlu ve filozof olarak zamanımızın bir çok önemli meselelerine görüş ve katkıları hala araştırmaya ve üzerinde etraflıca düşünmeye değer. Bu mevzuunun, halihazırda devam eden Ortadoğu çatışması ile alakalı başka bir özel tarafı vardır. Geçmişte vuku bulmuş şeylerin ötesine bakmayı arzu etsek bile, Yahudi ve Yahudi olmayan, Arap ve Arap olmayan, Müslüman ve Müslüman olmayan, Batılı ya da Doğulu bizler, bu büyük Hümanist ve, onun kendi sözüyle, "hakikat ve adalet" in bir hizmetkarı'nın öngörü, vizyon ve değerlerinden faydalanabiliriz.

Propaganda

Einstein'ın Siyonist olduğu iddiası, açık ve net bir şekilde, İsrail yanlısı medya tarafından sürdürülegelen bir mit'tir. Onların, Einstein'ın -O'na ilişkin genel algıyı çarpıtmak için- Siyonist ve İsrail yandaşı olarak çizdikleri vasıfsız tasviri ardındaki insiyakları anlaşılabilir bir durumdur. İsrail bağlamında gerçekliği bu şekildeki çarpıtma taktik ve yöntemleri ve bunun müdafii ya da muhalifleri çok iyi bilinen bir şeydir. Einstein'ın inkar edilemez bir şekilde 20.asrın bilim cemiyetinin en önemli zirvelerinden biri olması hasebiyle, Siyasi Siyonizm ve İsrail'e havale edilmesi nemalanacak muazzam bir siyasi sermayedir. Fakat daha önemlisi, İsrailci bir Siyonist olarak tasvir edilmeseydi, bir çok insan muhtemelen O'nun gerçek görüşlerini merak edecekti. Böyle bir merak, bilgi ile tamamlanınca, Siyasi Siyonizm ve İsrail'e karşı önemli mesuliyet yükleyebilecekti. Bunu önlemek için, devasa Siyonist medyanın su-i istimali için çok elverişli görünen, hakikate mugayir, bıkıracak derecede propaganda faaliyeti yürütmek için Einstein ve Siyonizm arasındaki bağlantıya ilişkin özel bir amaç için siyasal MİT oluşturup o medya (Siyonist medya) tarafından yayımlanan malumata uymayan tüm bilgileri örtbas eder. Bu, yıkılması hemen hemen imkansız olan bir kaledir.

Şu internet çağında, Einstein ve Siyonizm ya da Einstein ve İsrail için (Tüm sözcükler tercih edilebilir) arama yapmayı deneyin; göreceksiniz ki, konuyla alakalı başta gelen[1] tüm girişler Einstein'ı, --bu denemenin on-line olarak yayınlanmasından öncesine kadar--Siyonizm'in tipleri arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin, Siyonizm ve İsrail yandaşı olarak sunacaktır. Eğer araştırmacı alışlageldik şekilde mevcut verilerin ötesine geçmek için çaba sarfetmez, ek bir gayret göstermezse, kolaylıkla yukarıda sözü edilen (yıkılması hemen hemen imkansız) kale'nin dışında kalacak-

tır. Örneğin, o araştırmayı Google kullanarak yaparsanız, arama sonuçlarının tepesinde(2) “Siyonizm üzerine Albert Einstein” gibi sunuşlar görürsünüz. Eğer bu arama sonucu üzerine tıklarsanız(3), sayfa girişinde olup Einstein’ın: “ *Siyonizm, Yahudi çilesinden bile daha derin bir güdüden doğar. Bu, köklerini, muhafazası ve gelişiminin, Yahudilerin bir cemiyet olarak kendi varlıklarının devamında temel dayanak noktası olan bir Yahudi ruhani geleneğinde bulur.*” sözünden bir alıntıyı flaş halinde görürsünüz. Bu söze ilişkin herhangi bir alıntı ya da referansın olmaması dikkat çekicidir; ki bu sıra dışıdır. Alıntıyı okumanızı dilemeleri mümkündür, fakat onun kaynağı göremezsiniz. Yüksek ihtimaldir ki, kaynak, Siyonizm kale surlarında hasara sebebiyet verebilecek malumatı ihtiva etmektedir.(4)

“1920’ler esnasında Einstein’ın politikalarının diğer bir önemli çehresi, Siyonizm’e olan güçlü bir inancı idi. Einstein, yakın zamanlarda İngiliz Hükümeti’ni, Yahudi halkı için Filistin’de ulusal bir yurt kurması konusunda tam bir destek beyan eden, ünlü Balfour Deklarasyonu’nu yayınlamaya ikna eden bir Rus Yahudisi olan Chaim Weizmann etkisi altında olmasının sonucu olarak Siyonist davaya ilişkin cezbedildi.” [Spark Notes: “Pacifism and Zionism”]

“ O’nun tam desteğini alan iki sosyal hareket, Pasifizm ve Siyonizm idi. I.Dünya savaşı esnasında Almanların savaşa girmesini açıkça kınamaya gönüllü, ele avuca sığmaz Alman akademisyenlerinden biri idi. Savaş’tan sonra, pasifist ve Siyonist amaçlara ilişkin süregelen desteği o’nu Anti-Semitik ve Almanya’daki Sağ kanadın şiddetli saldırılarının hedefi haline getirdi... Dünya Siyonizm’i adına gayretleri sürerken Einstein, Almanya’daki Nazi rejimi tarafından insanlığa karşı kalkışılan dehşet verici tehlike karşısında önceki pasifist durumundan vazgeçti.” [Samuel

Zwetchkenbaum, Albert Einstein, 1879-1955]

Asrımızın en büyük bilim adamı 18 Nisan 1956’da 76 yaşında öldüğünde, [New York] Times kendi methiyesinde, İsrail’in devlet olarak kurulmasında O’nun gösterdiği gayrete atıfta bulundu. Geçen 1972 Mart’ında New York Times, Einstein’ın ve İsrail Başbakanı David Ben-Gurion ile birlikte görüldüğü üç sütunluk bir resmini yayınladı ve resim alt yazısı olarak şunu yazıyordu: “ *Einstein’ın çalışmaları, İsrail Devleti’nin oluşturulmasına ilişkin, bilim adamının çabalarını ifade etmektedir.* [Lilienthal, S. 340]

Fakat, Einstein’ın kendi zamanının genel bilimsel efkârı üzerine fikri etkisi bazı şüpheleri ihtiva etse dahi, O’nun zamanımızın en pozitif politik olgusundan birine ilişkin bilimsel olmayan görüşlerinin uygunluğu hakkında hiçbir şey söylenemez. Einstein, dünya çapında itibarı olan kendi büyük adıyla katkıda bulundu ve aslında, İsrail Devleti’ni meydana getiren harekete yüreğini verdi. İnsanlar ve uluslar kendi gerçekçi özeleştirilerini daha iyisi için dönüştürmeye yardım edenlere minnettardılar. Az da olsa kendine saygı duyan hiçbir Siyonsit, bunu yapma fırsatı orataya çıktığında hürmet göstermekten geri duramaz. [Isaiah Berlin, “Einstein and Israel,” in Holton and Elkana, eds., S. 283]

Özelde Müslüman Araplar, o medya çığırkanlığı eşliğinde saptırma/mit’i desteklemekle kalmaz, aynı zamanda bazıları Einstein’ı mahkum etmeye kadar vardırırmeseleyi. Ben bir taraftan, kendi partizan/ulusalcı gündemleri için o’nun şöhretinden faydalanma amacı güdenler tarafından atfedilen Einstein ve Siyonizm arasındaki ilişki; diğer taraftan, Siyonizm’le bağları yüzünden o’nu “ırkçı” olarak suçlamayı tercih edenler tarafından girilen Einstein ve Irkçılık arasındaki ilişki üzerine kişisel araştırmalarıma bir parça daha malumat eklemek için harekete geçtim.

O'nun ırkçı ve Siyonist olduğuna işaret eden Shetubondhon (anlamı,köprü inşaa eden demek) müstesna, bir kaç Bangladeş forumlarından rahatsız oldum.Her şeye rağmen, Einstein'ın "ırkçı" ya da "Siyonist" olarak nitelenmesi, yalın bir biçimde siyonist medyanın MİT'i sürdürmedeki etkileyciliğinin vitrini olabilir.

Bir müslüman olarak ben, kendi inancım hakkında yanlış malumat, sakat bilgi ya da cehalet peşinde olamam. Elbette, bunu başkalarından umma gibi daha iyi bir fırsata da sahibim, eğer o başkaları bir müslüman olarak benim onlardan umduğumdan daha azını ummayacaklarsa. Bir müslüman olarak başkalarına (Yahudiler, Hristiyanlar, Hindular, Agnostikler ya da Ateistler) yönelik ahlaki bir sorumluluğum da var:

Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. [Nisa Suresi 135.Ayet]

Siyonizm ve onun çoklu gölgeleri

Einstein ve Siyonizm arasındaki bağlantıyı anlamaya yönelik vurgulamaya değer olan mefhum, Einstein'ın Siyonizm'e çekilmesinden daha fazla, o'nun adının Siyonist amaç için tedricen kullanılma teşebbüslerini ihtiva eden bazı anahtar noktalar olduğudur.

"Siyonistlerin, 1919'dan bu yana, Einstein'ın şöhretli adını ganimet bilip kendi çıkarları için su-i istimal ettiklerini iddia etmek

açık bir haksızlık olmakla birlikte, kusursuz bir gerçektir." [Clark, S.374]

Hiç kimse, Yahudi/Siyonist gaye için Einstein'ı, 1910-14 yılları arasında Dünya Siyonist Örgütü Yetkili Genel Sekreteri Kurt Blumenfeld ile yakınlaştırmaktan daha faydalı iş yapamazdı. Bununla birlikte, O'nun, (Siyonist) amaç için Einstein'ı ne kadar incelikli ve etkili bir şekilde yönlendirdiğini vurgulamak çok önemlidir.

" O'nu (yani Einstein) propaganda maksadıyla kullanmak, aynı şekilde hassas bir mesele olup neticesinde, söylediği sözlerin kendi ağzından değil ama, kendiliğinden o'ndan çıktığına inanacağı şekilde bedenine girebilme ye muktedir olsaydım ,bu, "muazzam bir başarı olurdu" [Clark, S. 381]

Chaim Weizmann'ın ısrarıyla Blumenfeld, Siyonist gaye için Einstein'ı Amerika'yı ziyaret etmesi için iknada başarılı oldu."...Amerika'ya seyahati Einstein için ziyadesiyle mühim şeylere tekabül ediyordu. Siyonist fikirleri teyidi fazlasıyla güçlendi ve bir yahudi olma bilinci yeni bir derinlik kazandı. Artık o andan itibaren, Blumenfeld rehberliğinde, sık sık Siyonizm'den söz eder ve destekler oldu. Siyonizm'in adını kullanmasına hiç itiraz etmedi." [S. 239]

Ama şimdi, gelin Siyonizm hareketi, kavramı ve onun çeşitli gölegelerini keşfe çalışalım. Siyonizm, kendini su-i istimale ve yanlış yorumlama imkanını ihtiva eden bir yaftalar çuvalıdır.

" Dini, siyasi ve kültürel olmak üzere, hepsinin, en genel anlamda dünyanın dört bir yanındaki yahudileri İsrail'in tarihi toprağı Filistin'deki bir vatanda daimi olarak hayatlarını idame eder halde görme arzusuna sahip olan bir çok Siyonizm vardır. Dini Siyonizm, dünya yahudiliğini İsrail topraklarında bir araya getirmenin Eski Ahit kehanetinin gerçekleşmesi ve Milenyum'un başlaması demek olacağına inanır. Siyasi Siyonizm, yahudi halkı için bir devlet kurmayı amaç edinir ve Kültürel

Siyonizm, kendi tarihi vatanlarında yahudi kültürel kimliğini güçlendirmeyi gaye edinir. Siyonist olmayan yahudiler, hem dini sebepler yüzünden, (Mesih gelmeden önce İsrail'in ortaya çıkamayacağına inanırlar.) hem de siyasi sebepler yüzünden (Çeşitli milletlerin vatandaşları olarak, öncelikli sadakatlerini bir yahudi devletine veremezler ya da Filistinliler'in ananevi vatanlarından sürülmesi demek olan yayılcılık ile işbirliği yapmayı arzu etmezler) bir yahudi devletinin varlığına muhaliftir." [Link]

Einstein'ın Dini Siyonist olduğuna ilişkin pek şüphe yoktur. Fakat o, bununla birlikte siyasi ya da kültürel Siyonist miydi? Bu sorulara cevaplara girişmeden önce, hem siyasi Siyonizm hem de kültürel siyonizm için muayyen bir tanımlama yapmak hayati önem arz edecektir.

"Siyasi Siyonizm, Anti-semitizm'in yaygınlaşması ve yahudi statüsünü hadım eden Aydınlanma'nın başarısızlığına karşı bir tepki olarak Batı Avrupa Yahudiliği'ni özgürleştirmiştir. Amacı, 'Büyük Güçler' ile işbirliği içinde, mevcut sınırı ne olursa olsun, Filistin'de olması şart olmayan bir yahudi vatani kurmaktır." [Kongre Kütüphanesi_1]

Tedricen, Siyasi Siyonizm Theodore Herzl ile özdeşleşti.1897'ye kadar, Dünya Siyonist Örgütü kuruldu ve yeni bir odağı oldu. Siyasi Siyonizm, dünyadaki herhangi bir yerde kurulacak bir yahudi vatani ile değil, sadece Filistinde kurulacak olanla ilgileniyordu. [Kongre Kütüphanesi_1] Siyasi Siyonizm, temelde Nasyonalist idi.

Kültürel Siyonizm, Siyonizm'in başka bir şeklidir.

" Herzl'in siyasi Siyonizm'ine karşı yeni bir Siyonizm, Asher Ginsberg (Çok iyi bilinen adıyla, Ahad HaAm, manası; Halktan biri) tarafından sağlandı. HaAm, Asidik bir Ha-ham'ın oğlu idi. Siyonizm üzerine görüşleri köklerin, Doğu Avrupa'daki yahudi toplumsal yaşamının değişen doğasından alır. HaAm,

yahudilik için yeni anlamın geleneksel yahudi pratiklerine karşı isyan halinde olan Doğu Avrupalı genç yahudi nesli için bulunması gerektiğini farkederek. Batı (Avrupa)'daki yahudiler iştirak edip Seküler kültürden faydalanırken, Doğu'daki yahudiler baskı altındaydılar. T.Herzl, tek başına yahudilerin durumuna odaklanırken, HaAm, artık geleneksel din'in sınırları içinde tutulamyacak Judaizm durumu ile ilgili idi.

Ahad HaAm'ın çözümü Kültürel Siyonizm idi: Modern dünyada yahudi ruh ve kültürünü canlandırmayı amaçlayan, Filistin'de küçük yerleşimlerin kurulması. Kültürel siyonizm'in vizyonu, çok iyi yahudi kültürü eğitimi almış, İbranice konuşan seçilmiş küçük bir yahudi kardosunu Filistin'e yerleştirmek olacaktı. Ahad HaAm, o eski vatana yerleştirilerek dindar yahudilerin kendi Kutsal Topraklara metafiziksel bağlılıklarını, yeni İbrani kültürel rönesansı ile değiştireceklerine inanıyordu.Filistin ve İbrani dili, sadece dini önemi sebebiyle değil, ayrıca yahudi halkının tarihi ve kültürel mirasının tamamlayıcı bir parçası olması hasebiyle önemli idi." [Kongre Kütüphanesi_2]

1904'te Herzl'in ölümünden sonra, Siyonizm pelerini, Ahad HaAm ve onun yakın meslektaşı Chaim Weizmann tarafından idare edilen kültürel siyonistler tarafından taşınmaya devam edildi. [Kongre Kütüphanesi_2]

"...Judaizm'e etik merkezileşme, Ahad HaAm adı altında yazan, geniş ölçüde İbranice okumuş denemeciler tarafından entelektüel bir kaynak yapıldı (Asher Ginzberg, 1856-1927). O'nun siyonizmi, dünya yahudiliği için ' manevi bir merkez' olarak hizmet eden Yahudi Vatani'ni gözler önüne serdi. 'Manevi' ile, sadık bir Sekülarist olduğu için, dini olan hiçbir şeyi kastetmiyordu. Uzlaşmaz bir elitist (Seçkinci) olan Ahad HaAm, insan ruhunun sadece yüksek kültürel yaratıcılıkla kemale ereceğine inanıyordu. Bu yüzden o, yahudi halkının, asli yahudi kültürünü ihya etmek

için kendi yurtlarına geri dönmelerini istiyordu. Bunda, yahudi etiği hayati bir rol oynamak zorunda olacaktı; çünkü yahudiler, etiğe ilişkin müstesna bir ulusal haslete sahipti. Öyle bir haslet ki, onların yeniden inşaa edeceği kültürel özgürlük apaçık bir manifesto yaratacaktı. Yahudi ulusalcılığını etik kazanımla eşit tutmada, Ahad HaAm siyonizm'in ilk teorisyenleri arasında istisnai bir yere sahipti. Bunun nedeni; gözlemcilerin öne sürdüğü gibi, o'nun artık bir çok İsraili entelektüel tarafından (Siyonist) gayeye uygun görülmemesidir." [Borrowitz, 1991]

HaAm [Ölümü,1927], "manevi Siyonizm" ya da "kültürel Siyonizm" 'ikon'u olarak bilinir ve T.Herzl'in Siyasi Siyonizm'ine muhaliftir. Siyonist olmayan bazı ortodoks (ya da anti-Siyonist) yahudiler, örneğin Neturei Karta International'da temsil edildiği gibi, Siyonizm'in tüm gölgeleri (dini, siyasi, kültürel, manevi), dünyanın herhangi bir yerindeki bir yahudinin göç edebileceği yahudi halkı için bir vatan ya da yerleşim temin etmede fikir birliği içersindedir. Bu, tüm Siyonizmler için ortak bir paydadır.

Einstein'ın Siyonizm'e yakınlığı işte bu kültürel gölgeye tekabül eder.

" Siyonist gayeye güçlü desteği boyunca— para toplama için 1921'de Amerika'ya ilk ziyaretinde -- Einstein, Araplarla işbirliğinde ısrar ederek, sık sık kendi (Siyonist) liderleri ile çatışma içinde idi. O, temelde kendisini siyasi ya da bölgesel Siyonist'ten ziyade, kültürel bir Siyonist kabul ediyordu. 1930'da Siyonist politikanın Filistin'de bir yahudi devleti kurulmasını öngörmesine rağmen, O, varolacak devletin güçlü bir iştirake dayanan anlaşma olmasını teklif etti (İsviçre Anayasası'ndaki örnekte olduğu gibi. 4 Yahudi ve 4 Arap'tan müteşekkil ortak bir konsey)..." [Jerome, S. 110]

" Einstein'ın görüşü, o'nu Alman kültürel Siyonizm geleneğinde bir yere koyar.

" İlk olarak Ahad HaAm ve Martin Buber tarafından benimsenen kültürel Siyonizm, yahudi halkın kültürel ve manevi yenilenişine vurgu yapıyordu. O, kendini, yahudi devleti kurulmasına odaklanan Herzl tarafından benimsenen siyasi Siyonizm'e muhalif görüyordu." [Stachel, S. 68]

Yahudi kimliğine ilişkin uyanış içindeyken Einstein, " 1938'e kadar, kendi Judaizm kavramındaki herhangi bir lekeyi şiddetle reddetti."

[Jerome, S. 68]

"Ben, Judaizm'i ananevi bir cemiyet olarak tasavvur ettim. Diğer taraftan, dost ve düşman yahudilerin bir ırkı temsil ettiğini ileri sürdüler; ki onların karakteristik davranışları bir soydan diğerine irsi şekilde taşınan Allah vergisi özelliklerin sonucudur. ... Yahudiler, bununla beraber, aynen medeniyetimizin öteki tüm topluluklarında olduğu gibi, karışmış bir ırk olma şüphesinden uzaktırlar. Samimi antropologlar bu noktada hemfikirler. Tüm bunların aksi iddialar siyasi propaganda sahasına aittir ve bu şekilde değerlendirilmez." [Neden yahudilerden nefret ediyorlar? " , Einstein,1986,S.196]

Nitekim, Siyonist olarak o'nun anlayışı kendine özgüdür. O'na göre, " insancıl ideallerle kendi ruhunu döllemeye çalışan bir yahudi inkar etmeksizin kendini bir Siyonist olarak ifade edebilir." [Stachel, S.66, Alıntı; "Botschaft."Judische Rundschau, C. 30: S.129. Fransızca çevirisi: La revue juive, C. 1: S.14-16]

Einstein, Siyonizm ve İsrail

Einstein, Siyonizm ve İsrail: Dr. Alfred Lilienthal ve diğerlerinin çalışmalarından seçkiler

Einstein'ın kendisinin ne söylediğini araştırmadan önce, bu konu üzerine başkalarının neler ifade zorunda kaldıklarına şöyle bir göz atalım. Einstein'ın Siyonizm ve İsrail ile bağlantısına ilişkin çarpıtmalar hakkında geniş kapsamlı yazılar yazan

insanlardan biri Dr. Alfred Lillienthal'dir. O, Amerikalı yahudi bir bilim adamıdır. Siyonizm ve İsrail üzerine, "The Zionist Connection: What Price Peace?" adlı kitabı anıtsal ve otorite sayılabilecek bir kitaptır. Kitap, Siyonizm ve İsrail ile Einstein'ın bağlantısını da ele alıyor.

Einstein'dan bazı alıntıları da ihtiva eden bu bölümde, Dr. Lillienthal'ın kitabındaki seçkiler yeniden türetiliyor. 850 sayfalık kitap Siyonizm, İsrail, Ortadoğu A.B.D politik enstrümanları ve çok daha fazlasını anlamayı amaç edinen herhangi bir kişi için okunması gerekli bir kitaptır. Lillienthal, Tüm referansları doğrudan belgelemiştir.

Lillienthal'e göre, bir çok Amerikalı yahudi İsrail'i ayrıcalıklı Siyonist/Yahudi varlığı olarak tasavvur etmiyordu. Dikkat çekici ve dahi tezat teşkil eden nokta; yahudilerin kendi itibar ve emniyetini yeniden kazanmaları için canı gönülden desteğine rağmen, Einstein bir universalist idi.

Kendi paylarına Amerikalı yahudiler, vermekte oldukları dolarları, siyasi destek ve moral yardım ve kendi ülkelerine bircik sadakatlerinin siyonist seçkincilik olduğunu asla akıllarından geçirmeden, İsrail'deki din kardeşlerinin nadide varlıklarını himaye ettiklerine samimi olarak inanmışlardır.

Ve bugün, iki millet, bir Filistin devletine yönelik kendi haklarını geliştirme ve çoğulcu seküler bir İsrail devleti talebinde bulunma Araplar tarafından dillendirilince, Amerika'daki yahudiler bunu sadece 'İsrail devletini ortadan kaldırma' tehlikesi olarak görüyor. 'Onlar, ne Judaizm'in evrensel tezi ve, Magnes, Buber, Einstein ve diğerleri gibi, evrenselcilerin (universalist) düşünceleri doğrultusunda İsrail devleti'nin Siyonistleşmeden arınması ya da yeniden inşasına yönelik bir şey yapılması gereğini duyuyorlar ne de yapılabileceğine inanıyorlar.' [S.152]

Seçkin bir gazete olmasına rağmen, New York Times gazetesinin Siyonist eğilimli olduğu çok iyi bilinir. Lillienthal, "Einstein'ın İsrail için aşırılmasındaki New York Times'ın rolünün ayrıntılı izahatını veriyor."

" Kişisel olarak ben de, nispeten daha önemli bir mesele üzerine—Dr.Einstein'ın Siyonist hareket tarafından su-i istimali—Times'ın kayıtlarını doğrudan tutmaya gayret ettim. Çağımızın büyük bilim adamı 18 Nisan 1956'da, 76 yaşında öldüğünde, kendi methiyesinde, İsrail'in devlet olarak kurulmasında O'nun gösterdiği gayrete atıfta bulundu. Einstein'ın İsrail'e bu 'aşırılması', herhangi bir yerdeki herhangi bir politik grup tarafından yapılmış bir çok sıra dışı darbelerden biri idi; fakat her şeye muktedir Times'ın yardımı ile hiçbir şey imkansız değildir. Büyük matematikçi, İsrail devleti'nin yaratılmasına şiddetle karşı olmuştu; fakat bunun aksine, medya tarafından bir mit yaratıldı ve 16 yıl sonra tekrarlanageldi.

Geçen 1972 Mart'ında, New York Times, kendi mirası uyarınca basılması gereken, iddia edildiğine göre onun el yazması, mektup ve başka evrakı ihtiva eden Albert Einstein'ın yaşam ve düşüncesini ele alan bir takım makaleler yayınladı. Üçüncü seride, ön sayfaya Einstein ile İsrail başbakanı Ben Gurion ile üç sütunluk bir fotoğraf eklendi ve fotoğraf alt yazısı şöyle idi: 'Einstein'ın yazıları İsrail'in yaratılmasına ilişkin bir bilim adamının çabalarının ifade ediyor.' Makale, bir ulusal Yahudi devleti kurulmasın adına yoğun çabaları ve ötesinde Chaim Weizmann'ın ölümünden sonra devlet başkanı olmayı üzüntüyle reddedişine atıfta bulunuyordu.'

Einstein, Times'ın aksi istikametteki beyanlarına rağmen, İsrail devleti'nin yaratılmasına açık bir şekilde karşı idi. Kendisi bizatihi Nazi Almanya'sından kaçan bir sığınmacı olan büyük matematikçinin Filistin üzerine aldığı duruşun açık bir şekilde anlaşılması, sadece doğrudan ve doğru bir gazetecilik tutarsızlıkla-

rı ile bağlantı kurmayacak, ayrıca Ortadoğu'da sürekli adil bir barış arayışıyla çok alakalıdır. [S.340-341]

Einstein'ın, İsrail devleti'nin yaratılmasına ilişkin görüşü gerçekte ne idi? Dr. Lilienthal, Einstein'ı görmek ve o'na doğrudan sorular yöneltmek için Princeton'a gider.

" Daha sonra, 1952'de, ' Filistin Evlatları'na adlı bir akşam yemeğinde verdiği bir mesajda Einstein, İsrail'de yükselen, Araplarla kardeşçe ve verimli bir birlikte yaşama bilinci-ne olanak sağlamayan bir tür nasyonalizm addedilecek bu yapıyı engelleme gerekliliğinden söz etti. Einstein'ın mesajının bu bölümü, tümünden İsrail desteğine vurgu yapan izlenim verecek şekilde (Siyonist) organizasyon basınında yayınlanma esnasında sansürlendi. Olaya ilişkin Prof.'un görüşlerini öğrenmek için Princeton'a gittim. Einstein, o zaman bana, hiçbir zaman bir Siyonist olmadığını ve hiçbir zaman İsrail devleti'nin yaratılmasını desteklemediğini söyledi.

" Yine o zaman, Weizmann ile yaptığı bir görüşmeden de söz etmişti. Einstein, o'na sormuş: Filistin'in Yahudilere verilmesi Arapları neden ilgilendiriyor? Ve Weizmann şu cevabı vermiş: Ne Arapları? 5 Onlar, hemen hemen hiç bir şeyin neticesi ya da sonucu değiller.' " [S.341]

Einstein, kendini Siyonsit gayeye vakfetmiş, Siyonist liderler ile çalışmış, Kudüs İbrani Üniversitesi'nin kurulması gibi, Siyonist projeye para temini için Amerika'ya seyahat etmiş olabilir; ama bununla beraber, o'nun asla bir Siyonist olmadığına ilişkin beyanı, bir Yahudi Devleti olarak İsrail'i kurmak ve daha sonra yönetmek için mücadelede cephenin en ön safında yer alanlar için Siyonizm'in ne anlama geldiği bağlamında ele alınmazsa, doğru dürüst anlaşılamaz. İşte bazı misaller:

" Ben Gurion beyan ediyor ki: ' Neden Araplarla barış yapılmalı ki? Eğer bir Arap lider olsam, İsrail ile asla uzlaşmazdım. Bu

doğal: Biz onlar (Araplar)'ın ülkesini çaldık. Şüphesiz ki, tanrı bize bunu vaad etti, fakat bundan onlar (Araplar)'a ne? Bizim tanrımız onların tanrısı değil. Biz İsrail'den geliyoruz, yani 2000 yıldan öncesinden, bu gerçek; bundan onlara ne? Anti-semitizm'e maruz kaldık; Naziler, Hitler, Auschwitz; fakat bu onların suçu mu? Onlar sadece tek şeyi görüyorlar: Biz buraya (Filistin) geldik ve onların ülkesini çaldık. Bunu neden kabul etsinler ki? Onlar belki bir iki nesillik bir zaman diliminde bunu unutacaklar; fakat şu an için hiçbir şansları yok. Bunun için, çok basit bir şekilde; biz güçlü kalmalı ve güçlü bir ordu temin etmek zorundayız. Tüm politikamız işte budur. Aksi halde, Araplar bizi yok ederler' " [Nahum Goldmann, Yahudi Paradoksu, S. 99]

" Filistin Halkı diye bir şey yok... Güya, gelmişiz, onları dışarı atmışız ve ülkelerini çalmışız; yok böyle bir şey. Onlar zaten hiç var olmadılar ki." [Golda Meir, The Sunday Times'a bir demeç, 15 Haziran, 1969]

" İşgal edilmiş bölgelerden nasıl geri çekebiliriz ki? Onları oradan geri çekecek hiç kimse yok!" [Golda Meir, 8 Mart 1969]

"Dolaşıyorduk ve Ben Gurion da bize eşlik ediyordu. Allon B.Gurion'a sorusunu tekrarladı: Şu Filistin nüfusunun çaresine nasıl bakılacak? Ben Gurion elleriyle işaret ederek, ' Sürün onları!, dedi.' [Yitzhak Rabin, sansürlü çıkan 'Rabin'in Hatıraları', the New York Times'ta yayınlandı, 23 Ekim 1979]

" [Filistinliler] iki ayakları üzerinde yürüyen hayvanlardır." [İsrail Başbakanı Menachem Begin'in Knesset'e (İsrail Parlamentosu) hitabı, Ammon Kapeliouk'tan alıntı, " M.Begin ve Hayvanlar," Yeni Devlet Adamı, 25 Haziran 1982]

"İsrail topraklarına yerleşim Siyonizm'in ruhudur. Yerleşimsiz Siyonizm'i gerçekleştiremeyiz; bu kadar basi!" ." [Yitzhak Shamir, Maariv, 21/02/1997]

"Zamanla unutulmuş bir dizi mutlak gerçekleri , açık bir şekilde ve cesaretle, kamu

oyuna açıklamaları İsrail liderlerinin vazifesi-
dir. Bunlardan en başta geleni, Arapları tahli-
ye ve topraklarını istimlak etmeksizin Siyo-
nizm, Kolonizasyon ya da Yahudi Devleti ol-
maz.” [Ariel Sharon, İsrail Dışişleri Bakanı,
aşırı sağcı Tsomet Partisi’den militanlar ile
yaptığı bir toplantıda hitap ederken,
Agence France Presse, 15 Kasım, 1998]

Einstein Siyonist değildi

Siyonistler’e rehberlik eden bu, siste-
matik olarak temel siyasi Siyonizm görü-
şünü savunanlar anlamında, Einstein bir
Siyonist değildi.

Einstein, İsrail için dahi, kültürel Siyo-
nizm olarak adlandırılabilir girişim ve
faaliyetlerle meşgul olmayı sürdürdü.

“ Daha sonraki yıllarda, enerjik bir şekilde,
bilhassa kendini samimi olarak adadığı İbrani
Üniversitesi ve Weizmann Enstitüsü gibi bir
çok İsrailli kültürel faaliyetleri destekledi. Bi-
yografi yazarı Dr. Philip Frank’e göre, Profe-
sör’ün ‘ çok hassas kalpli’ idi ve Siyonistleri,
görüşlerini sık sık tahrif ettikleri ve o’nun adı-
nı prestijlerini arttırmak ve Amerikan bası-
nı’nı karıştırmaya yardım eden Siyasi Siyo-
nizmlerini şişirmeleri için izinsiz kullanma-
larına ilişkin kınamada tereddüdü vardı. [S. 341-
342]

Kendi mütevazılığı içinde, alenen,
Weizmann’ın halefi olarak, İsrail Cumhurbaş-
kanlığı’nı insan ilişkileri alanında yeterince
nitelikli olmadığını öne sürerek, geri çevirdi.
Fakat gerçekte, Nasyanolist İsrail’deki bu yük-
sek mevkiyi kabul etmek, bu büyük hümanist
ve evrenselci’nin temel felsefesi ile hemen he-
men hiç uyuşmuyordu.” [S. 341-342]

Einstein’ın Amerikan medya ağı tara-
fından yanlış yorumlanması çok yaygın-
dır.

“ Ünlü bilim adamını siyasi Siyonizm’e
bağlama teşebbüsleri devam etti. Başta, o’nun
ölümünden sonraki zamanda yayınlanan İsra-
illi ve Siyonist liderler tarafından yapılan ge-
nel övgüler hengamesi vardı. Hemen iki hafta

sonra, New York’taki İsrail Konsolosu,
Einstein’ın İsrail’in kuruluşunun 7. yıl dönü-
münü anma etkinliğinde ulusal televizyon için
bir övgü konuşması yapmaya hazırlandığını
iddia ettiği çarpıcı bir hikaye Times tarafından
yayınlandı. Einstein’ın Siyonist gayeye sahip
olduğunu ispatlaması şöyle dursun, İsrail yan-
lısı New York Post editörü Dorothy Schiff’e
verdiği mülakatta, Profesör’ün İsrail Devleti
hakkında yaptığı son açıklama ile doğrudan
çelişiyordu. Schiff, O’nun şu sözünü aktarır:
İsrail için başta büyük umutlarımız vardı.
Başka uluslardan daha iyi bir ulus olacağını
sanmıştık; maalesef daha iyi değil’ “ [S. 342;
New York Post’tan alıntı, 13 Mart 1955]

Einstein’ın İsrail’in yaratılmasına iliş-
kin düşünceleri, İbrani Üniversitesi Baş-
kanı Dr. Judah Magnes’inkilere benzer.

“ Einstein üzerine üçüncü makalesinde
Times, buna rağmen, herhangi bir kanıt gös-
termeksiniz o’nun İsrail’in yaratılmasına yö-
nelik desteği mit’ini tekrarladı. Bu gün bu
güzel Profesör yaşıyaydı, Filistinli Arapların
haklarının gaspedilmesinin karşısında olanlar-
la birlikte en ön saflarda olacağına ilişkin ina-
nılacak her türlü neden vardır. 28 Ocak 1930’a
kadar Einstein, Filistin gazetesi ‘Falastin’ nde,
‘baskıcı nasyonalizm mağlup edilmeli’ ve Filis-
tin için geleceği, bir ülke içinde bir evde yaşı-
yan iki halk arasında barışçıl bir temelinde
mümkün gördüğü... her şeye rağmen bir araya
gelmek zorunda oldukları, şeklinde ısıtılmıştı.
‘Yanı sıra, başından itibaren İbrani Üniver-
sitesi Başkanı Dr. Judah Magnes’in iki uluslu
bir Arap-Yahudi Devleti’ne dair görüşünü
tamamen desteklemişti. Almanyalı Haham Leo
Baeck ile birlikte Times’a yazdığı bir mektupta
şöyle diyor: Onların (Magnes ve takipçileri)
kendini temsilden yoksun çok geniş bir çevre
adına konuşmaları gerçeği bir yana, Yahudi
halkın insanlığa çok önemli katkısı olan pren-
sipler adına konuşmuşlardır.’ Bunun gibi açık-
lamalar, Times’ın bilim adamı (Einstein)’nın
Siyonist bir devlet yaratılmasına verdiği destek
iddiaları ile pek bağdaşır nitelikte değildir.” [S.
342]

Lilienthal'ın, Einstein'ın İsrail'e desteği, onun için canı gönülden gayret sarfetmesi ve Siyonist İsrail Devleti'nin yaratılmasına ilişkin mit'i sergileyen Times ile çatışması çok net bir şekilde aşkar olmaktadır.

" Times'ın bu Einstein mitolojisini canlandırmaya çalışması gazetenin sayfa içerik editörü Harrison Salisbury'i çağırma ve bu konu üzerine bilgili bilim adamlarının gerçek görüşlerini temsil eden bir diyalogu yürütmesinin uygun olacağını teklif etmeme sebep oldu. Bu önemli sayfada her türlü görüş temsil edilmesine rağmen, Salisbury, alışlageldiği şekilde yapıldığı gibi, böyle bir konu için heyet kurmayı reddetti. Eğer kuramsal olarak ele alınacaksa, tamamlanmış bir ürünü tetkik etmekten mutlu olacağını vurguladı.

Bunu yapsaydım dahi, bakın, işte size aşağı sayfalarda öne sürülen ana fikri ihtiva eden makaleyi reddeden mektubu: 'Üzülerek ifade etmek isteriz ki, Profesör Einstein'a ilişkin makaleniz aleyhinde karar verdik. Bu meseleyi telefonda tartışırken söz ettiğim gibi, Dr.Einstein'ın kariyerinin bu özel çehreden en ince ayrıntısına ele alınma fikri hakkında tereddüt içindeyiz ve itiraf ederim ki bu makaleyi okumak hislerimi güçlendirdi. Meseleyi abarttığımı düşünebilirsiniz, fakat bu benim gibi sıradan bir okuyucunun, Dr.Einstein'ın görüşlerinin yıllar süresince bir dizi değişime uğradığını (sanacaklar olacağı gibi) ve makalenizdeki tasvirin yayımlanma zahmetine girecek kadar güçlü olmadığı zehabına kapılmasına sebep olacak gibi görünmektedir.'

Müteakip yıllarda Einstein'ın herhangi bir değişime uğraması ne kadar mümkündür ve o'nun Siyonizm'e ilişkin temel tutumunun 1948'de meydana gelmiş bir fiili durum olan İsrail'in yaratılması hakkında yapıp yapmadığı şeylere, hiçbir surette, zerre kadar da etkisi olmadı mı? Einstein'ın inandığı Kültürel Siyonizm, o'nun 1956'da son nefesini verinceye kadar kınadığı siyonist İsrail Devleti'nde

somutlaşan Yahudi Nasyonalizmi'nden bambaşka bir şeydi." [S. 342-343]

Lilienthal'ın çalışması, Einstein'ın, Yahudi bir devlet olarak İsrail'in yaratılmasına verdiği destek ve "iflah olmaz müdafii"liği hakkındaki mit'i kesin bir şekilde gözler önüne seriyor. Gerçekler kendi faziletleri üzerinde durmalarına rağmen, bazı insanlar ikna olmamış olabilir;çünkü, nihayetinde Lilienthal bir anti-siyonist idi. Elbette, tüm yahudiler de Siyonist ya da İsrail Devleti müdafii değildirler.

Einstein'ın Siyonizm ve İsrail'e ilişkin kendi sözleri

Einstein bir yahudi idi, kendi mirasıyla yürekten gurur duyuyor ve tarih boyunca Yahudi mücadele ve çilesine yönelik sempatisi vardı. O'nun, bu mücadele ve özellikle Avrupa'da edindiği kişisel tecrübeler Yahudi kimliğini yeniden canlanmasına sebep oldu, bir yahudi çözümü için müşterek bir mücadeleye yakınlaştırdı.

Devlet Bakanı (1929) Prof.Dr. Hellpach'a, --Kendi 'Fikir ve Görüşleri'nde yayımlanan-- bir mektubunda Einstein şöyle diyor:

" Siyonizm ve Zürih Kongresi üzerine yazdığınız makaleyi okudum ve, keskin bir Siyonist fikri müdafii olduğum için, çok kısa olsa da, size bir cevap yazma zorunluluğu hissettim... Şunu idrak ettim ki; selamet sadece, bir bireyi olarak ona ait olmaktan haz duyan ve dünyanın geri kalanının tahammül edeceği nefret ve tahkiri sineye çekebilen bir cemiyet için mümkündü." [S. 171]

" O zaman anladım ki, bunu sadece dünya üzerindeki tüm Yahudilerin yüreğini kazanmış ortak bir teşebbüs bu insanları sağlığına kavuşturabilirdi. Bunu idrak ve yüksek bir sesle ilan etmek T.Herzl'in büyük bir başarısı idi; -- ki aynı şekilde bu Yahudilerin geleneksel tavrı olan-- ulusal bir vatanın kurulması ya da daha kesin bir ifade ile, Filistin'de bir merkez, gay-

retlerimizi üzerine yoğunlaştıracığımız müna-sip bir hedef idi. [S. 171]

Tüm buna (ister) nasyanolizm deyin, (is-ter) itham edilen bir şey olsun; fakat müşterek hedef, bizim, onsuz ne yaşayabilip ne de ölebi-leceğimiz şu düşmanlıklarla dolu olan dünyada sadece o çirkin ad ile adlandırılabilir. Her ha-lükarda bu, amacı güç değil fakat, itibar ve afiyettir. Eğer hoşgörüsüzlük, dargörüşlülük ve şiddetle beslenen insanlar ile yaşamak zo-runda olmasak, evrensel insanlık lehine tüm nasyanolizmlerden vazgeçecek ilk kişi ben olu-rum.” [S. 172]

Yukarıdaki mektupta Einstein, T.Herzl ile hemfikir gibi görünüyor. Hatta, nasyo-nalist bir ruh halini benimsermiş gibi gö-rünüyor.Bununla birlikte, lütfen, koşulsuz bir şekilde, “ hoşgörüsüzlük, dar görüşlü-lük ve şiddet” e karşı “evrensel insalık” tan yana ortaya koyduğu tercihini beyan etmesine dikkat ediniz.” 1929’da, yahudiler o hoşgörüsüzlük ve zulümden nasiplerini hala almaktaydılar.

O zamana kadar Yahudiler için bir va-tan temini mücadelesi belirginleşmiş ve kampanya yoğunlaşmıştı. Bununla bera-ber, Einstein’e göre, bu mücadele ya da seferberlik, Araplar ya da Filistinliler pa-hasına olmayacaktı. O, o zamanda ezici çoğunluğu oluşturan yerleşik Filistinli Arapları vatanlarından koparan, müstem-leke bir yerleşimi; seçkinci, ırkçı bir ulusal varlığı tasavvur etmiyordu. O, problemin farkında idi ve bu aklından geçeni açıkça ifade etmişti.

15 Mart 1930 tarihli bir Arap’a mektu-bunda (Fikir ve Görüşleri) şöyle diyor:

“ Halihazırdaki durumu bu kadar vahim yapan şey, gerçekte, Yahudi ve Arapların mandacı bir güç karşısında birbirlerine düş-man taraflar olarak karşı karşıya getirilmeleri-dir. Bu gidişat, her iki ulusun hak etmediği bir durumdur ve sadece her iki tarafın üzerinde mütabık kalacağı medya ile neticeye vardırıla-rak durdurulabilir.” [S. 173]

1930’lara kadar, Arap-Yahudi gerilimi meselesi, barışçıl ve adil bir çözüm için ciddi bir arayış ihtiyacı Einstein’ın yazı ve konuşmalarında baskın bir tema oldu. Vurgulanması gereken nokta; 1920’lerin başlarına kadar o’nun, “Filistin’de” Yahu-di Rönesansı için bir tür entelektü-el/bilimsel/manevi bir merkez kurma pro-jesiyle faal olarak ilgili olması idi. Bilhassa, dünyanın o parçasında dünya standartlarında bir Yahudi Üniversitesi için seferberliğe girişip ve finansman ara-yışı peşinde koşuyordu. Yahudi göçmen-lerin tecrübelerinden istifade edilecek Fi-listin’deki—Yahudi ya da Arap, Filis-tin’dek herkesin yararına—gelişme çalış-malarını faal olarak destekliyor ve organi-ze etmeye çalışıyordu.

Filistin’deki Yeniden Yapılma Üzerine Söylevler (Filkirler ve Görüşler)’de Einstein görüşlerini, çözümün “adil” ve Arapları da kapsayan “müşterek menfaat”i gözetten bir çözüm olması gerektiğini, hiçbir koşul öne sürmeksizin, açık bir şekilde telaffuz eder. Bu konuşma 1931’de yapılmıştır:

“ 10 yıl önce, Siyonist gaye adına size ilk defa hitap etmekten mutluluk duyarken, hemen hemen hepimizin umutları henüz geleceğe odaklı idi. Bugün, bu 10 yıl öncesine sevinçle bakabiliriz ;... İngiliz hükümeti’nin en son beyanları, durumumuzun daha adil bir hükme bir dönüş işaret ediyor;...

Fakat, bu buhranın bize ne öğrettiğini asla akıldan çıkarmamalıyız; yani, Yahudiler ve Araplar arasında tatmin edici ilişki kurmak İngiltere’nin değil, bizlerin meselesidir. Biz, yani Araplar ve Yahudiler, her iki ulusun ihti-yaçlarına cevap verecek karşılıklı menfaate dayanan ortaklığın ana hatları konusunda hemfikir olmak zorundayız. Bu porblemin adil bir çözüme kavuşması ve her iki ulusun tek bir değer olması, yapılanma gayretinin desteklen-mesinden daha az önemli ve daha az gayrete layık bir hedef değildir.” [S. 176-177]

O zamana kadar, hala T.Herzl'e atıfta bulunmaktaydı; fakat " Filistin'de manevi bir merkez" kurmayı gaye edinmiş Ahad HaAm'ın kültürel siyonizmine daha yakın bir düzlemde.

"10-20 yıl önce, Aralarında T.Herzl diğerlerinin fevkinde unutulmaz bir mevki işgal ettiği ileri görüşlü bir grup adam, zor zamanlarda dayanışma duygumuzu muhafaza edebilmek için manevi bir merkeze ihtiyaç duyduğumuz neticesine vardı. Böylece, şahid olma fırsatını elde ettiğimiz başarılı sonuç, en azından onun geleceğe dair son derece umut vaad eden başlangıçlar demek olan Siyonizm fikri ve Filistin'de bir yerleşim gayreti doğdu." [Fikirler ve Görüşler, S. 177]

Hatta, yaşamının son günlerine doğru, 1920'lerin sonuna kadar HaAm'ın kurduğu hayal aleminden uyanmıştı bile:

" Yaşamının sonlarına doğru, Filistin'de muvaffakiyet kazandığı fakat orada bulduğu şeyden mutsuz olduğunda, şunları yazıyor: " Siyonizm ile biz, aslında, bir Levanten'in diğer küçük bir grup yeni Levanten ile kan dökmeye yarışması için Oryantal bir köşe biraraya getirmek için mi yarattık? Eğer bu Mesh'in gelmesi demek ise, o halde O'nun gelişini görmeyi arzu etmiyorum." [Sicherman, 2002]

Einstein, Kültürel Siyonizm gayreti gütmeye HaAm'a yakındı ve asla nasyonalizm fikrini benimsemedi. O, görünüş olarak: Nasyonalizm'in çocuksu bir hastalık olduğuna; bu hastalığın insan ırkının kızıması olduğunu 7 na inandı. [Link] Bir sonraki alıntıdan önce, Einstein'ın bazı nasyonalist ruh lanini yansıtır görünen 1929 yılında Prof. Dr. Hellpach'a bir mektubu'na işaret etmekte fayda var. Buraya kadar, o'nun düşünceleri, Siyasi Siyonizm yanı sıra, herhangi bir Nasyonalizmden açık ve net bir şekilde aklanmıştır.

" Yaşadığımız zorluklar, beraberinde bazı iyi şeyleri de getirmiştir. Tüm uluslardaki Yahudileri ortak bir kaderde birleştiren bağın ne kadar güçlü olduğunu bize bir kez daha

göstermiştir. Bu buhran, nasyonalizm artıklarından arınan, Filistin meselesine ilişkin olarak da tavrımızı netleştirmiştir. Şu açıkça beyan edilmiştir ki; siyasi bir cemiyet yaratma amacı gütmüyoruz, bilakis amacımız, eski Yahudi geleneklerine uygun, tüm dünyanın sağduyusunu kazanacak kültürel bir cemiyet'tir. Böyle olması, bizim için açık, refah ve karşılıklı saygı içinde Arap kardeşlerimizle yan yana yaşama probleminin çözümüdür." [Fikirler ve Görüşler, S. 178]

1929'a kadar, bir çok Arap-Yahudi çatışması, Einstein'ın meseleyi bütün boyutları ile idare etmesini sağladı ve Arapları da içine alan adalet ve barış o'nun anlayışı ve Yahudiliğin yeniden dirilmesine ilişkin Filistin projesine yaklaşımının merkezi noktası oldu. O, kesin bir dille kendi Yahudi yandaşlarını uyardı:

" O (Siyonist) hareket kör bir nasyonalizm'e dönüşerek yozlaşma tehlikesinden sakınmalı. Kanaatime göre, biz her şeyden önce, işbirliğine yönelik psikolojik anlayış ve onurlu bir iradenin, Araplar'a yönelik intikam alma duygusunun yerini alması için gayret sarfetmeliyiz. Bu meşakkatli çabanın üstesinden gelme, kanımca, cemiyetimizin (Yahudiler) daha ileri manada 'varolma hakkı'nın mihenk noktası olacaktır. Maalesef açıkça itiraf etmeliyim ki, bu bağlamdaki genel kanıların ekseriyeti kadar, bizim (Siyonist) kurmayların tutumu bana, arzu edilenin çok gerisindeymiş gibi görünüyor." [Stachel, S. 72, Einstein'ın Heinrich York-Steiner'a notlarından alıntı, 19 Kasım1929]

Einstein, dışarıdan gelen yabancılar ile bir sömürge yerleşimi şeklinde ortaya çıkan Yahudi göçü yüzünden büyüyen Arap nefreti problemini kabul ediyordu. Asli problemi önceden gördüğü için, meseleye sadece uzun vadede Yahudi gayenin gerçek ve yüksek menfaati olarak değil; aynı zamanda prensip meselesi olarak da ele alıyordu. O, " tam eşitlik"te ısrar ediyordu. Dünya Einstein'ın meşhur

E=MC2 denkleminde aşınadır. Bu "tam eşitlik" mesajı, belki de O'nun 1=1 eşitliğidir: 1 Yahudi= 1 Arap. Nispeten radikal, prensipli bir statü.⁸ " Bu gün Ortadoğu'yu, kangölüne çeviren kontrolsüz ırkçılık göz önünde bulundurulursa, hayatının donuna kadar Einstein'ın ısrar ettiği şu sözleri vurgulamak ziyadesiyle önemlidir:

" Bizim (İsrail) politikamızın en önemli çehresi, şu an süregelen varlığımız; aramızda bizlerle beraber yaşayan Arap vatandaşlar için tam eşitliği kurma arzumuzun beyanı olmalıdır... Arap azınlığa karşı benimsediğimiz tutum, bir halk olarak bizim ahlaki standartlarımızın gerçek bir sınavı olacaktır." [Jerome, S. 111, Einstein'ın Zvi Lurie'ye mektubundan bir alıntı, 5 Ocak 1955]

Arapların, İsrail'i reddinin ötesine bakarak Einstein, İsrail'in zilediği polika ve tutumlar yüzünden gelecekte olacakları görüp kokmuştu. 1951-1977 yılları süresince Dünya siyonist Kongresi'nin başkanlığını yürüten ve İsrail'in kurulmasına rehberlik eden Siyonist hareketin en zor günlerinde dahi başta gelen Siyonistlerden biri olan Nahum Goldmann, 1978'de, "Siyonist İdeoloji ve İsrail Gerçeği" adlı bir makalesinde Yahudilere, özellikle İsrail'dekilere, şunu hatırlatıyordu:

" Siyonist hareket daima, Arapların bunu ellerini açarak kabul edeceklerine, Batı Avrupa ve Amerika medeniyetinin düşünce ve teknik bilgisi gibi, getireceği değerlerden mutlu olacaklarına ikna edilmişti. Bu illüzyon yüzünden, 200 yıllık Diaspora hayatı boyunca yahudilerin siyasi tecrübe eksikliğinin sonucu olarak, Siyonizm, Siyonist arzulara yönelik Arap tutumunun önemini gözardı etme gibi bilmeyerek bir hata işledi. Onlarca yıla tekabül eden Siyonist hareketin liderliği, öncelikle büyük güçler ve dünya kamuoyunun sempati ve desteğini kazanmaya yoğunlaştı ve, Birleşmiş Milletler'in 1947'deki kararının ispatladığı gibi, bunda başarılı da oldu. Bazen, Arapların kendi aralarında Yahudi bir devlet'in kurulma-

sını kabul etmelerine yönelik dostluklarını kazanmak girişimleri yapıldı; ama bu çabalar ne gerektiği kadar yoğun, ne de gerektiği kadar esnek idi...

Durumun en acı tarafı, İsrail'in -hemen hemen kesin bir şekilde--tüm savaşları kazanmasına rağmen, zaferlerle kesin hiçbir şey elde edememiş olmasıdır... [Bununla birlikte] barışı sürdürmeye yeğlenen zaferler sadece çatışmayı daha da fenalaştırmıştır: Araplar, her mağlubiyetle daha fazla aşağılanmaya ve kakarete maruz kalmış hissetmiş, bunun yanı sıra İsraililer kibirlilik hissi ve Arapların onlar (yahudiler)'in varlığını reddetmesine yönelik çok fazla endişeye ihtiyaç duymaz bir kanaatine sahip olmuşlardır. Bu tutumun açıkça gözlemlenen niteliği Başbakan Begin'in, "İsrail, Arap teyidini gerekli görmüyor; çünkü İsrail'in varlığı tanrı'nın vaadi ve Yahudi geleneğininin teyididir..." beyanıdır.

İtirazlardan biri, her halükarda, insanların savaşta kazanılmış bölgeleri muhafaza etmesidir. Bu aslında, savaş galiplerinin kazanılmış sınırları mağlup tarafın üzerine dikte etmeye yetecek kadar güçlü olduğunda meydana geliyordu; fakat geçen 30 yıl ispatladı ki, Araplar geri çekilmeye zorlanamaz..." [Dışişleri, Çöküş 1978]

Önde gelen siyonist lider Goldmann bu gerçeği kabul etmekteydi ve, Einstein'dan çok sonra, bilhassa 1978'deki İsrail Devleti'ne, bir barış arama gayretine karşı İsrail'in inatçılığını hatırlatmaktaydı. Goldmann'dan alıntıyla Leon Abramowicz şöyle diyor:

" 17. yaşında Yahudi bir devlet yaratma problemini çözdükten sonra, Nahum Goldmann o hedefe ulaşılınca kadar durarak bilmeden çalıştı. Fakat, kendi yahudi devleti algısı, çoğu kez, realite ile kavgalı oldu. Tek başına, kendi görüşüne göre, Judaizm ve Yahudi bir devlet için uluslar arasında özel bir mevkinin sürekliliğini sağlama kaabiliyeti olan ruhi gelişime öncelik vererek, savaş devleti ile meşgul, askeri gücün önemini fazlasıyla

abartmış İsrail yöneticileri ile muhalif durumda bulunmaktadır.” [Goldmann, Paradoks, S. 4]

Problem, İsrail’i rahatsız etmeye devam edecektir.10 Aslında, bir kaç yıl önce 1974’de Goldmann, bir taraftan İsrail’e ve diğer taraftan-- Einstein ile aynı düzlemde--Ortadoğudaki çatışma problemine yönelik gelecekteki çözüme ilişkin girişilecek herhangi bir çaba için ciddi bir öngörü yapmayı etkileyecek yıkıcı moral darbenin devam edeceğini gözlemlemişti:

“... Eğer enerjimizin, arzumuzun, kaabiliyetimizin, İngiltere, Fransa, Amerika ve Weimar Almanyasının desteğini kazanmak için seferber ettiğimiz siyasi nüfuzumuzun onda birini Arap problemi’ne vakfetseydik, İsrail gelişmesindeki kaderimiz belki çok daha farklı olabilirdi... Biz uzlaşmaya hazır değildik: Biz bunu temel problem olarak kabul etmedik... varsın Arapların tam bir mütabakatı olmasın, en azından onların yahudi devlete rıza göstermelerini sağlamak için yeterince çaba sarfetmedik, ki bunun imkansız olduğunu düşünüyorum. Bu, ‘orijinal günah’tır.” [Lilienthal, S. 7, New Outlook’tan alıntı, Kasım-Aralık 1974] 11

Einstein’ın "Military Mentality" (Askeri Zihniyet)’in ortaya çıkışı hakkındaki görüşü bu bağlamda vurgulanmaya değer. O, II.dünya Savaşı süresince ve sonrasında Amerika tarafından zaten sergilenmiş olduğu üzere, Askeri Zihniyet’e muhalif idi. O, Amerika’nın zaten bu “Askeri Zihniyet’e, “II. Kayzer Wilhelm dönemindeki gibi”, karşı koyamadığına inanıyordu. “Bu zihniyetin tipik özelliği, Bertrand Russel’in çok anlamlı bir ifade ile, insanlar arasındaki ilişkiyi etkileyen diğer tüm faktörlerden çok daha fazla, ‘çıplak güç’ olarak isimlendirdiği mefhumun önemine atıfta bulunuyor olmasıdır.” [Fikirler ve Görüşler, S.133.134] Einstein, tıpkı 1970’lerde Goldmann tarafından onaylandığı ve gerçekliğinin kabul edildiği gibi,

başından beri bu--Arap-İsrail bağlamındaki-- problemin farkında idi. Tıpkı Arap nefreti hakkında endişelenediği gibi, “askeri zihniyetli” güçlü bir devlet olarak İsrail hakkında bundan daha fazla endişeye sahipti.” 11 Şubat 1953’te İtalya’daki bir muhabire şöyle yazar:

“ Şu çok açık ki, bizim (İsrail) durumumuz bir kez daha tehlikeye maruzdur10 ve tehlikenin üstesinden gelebilecek kudretten yoksunuz. Fakat, Rusya ve Amerikaya şöyle bir bakınca, eğer biz [İsrail] onlar kadar güçlü olsaydık, daha makul davranıp davranmayacağımızı merak etmeden duramıyorum.” [Nathan, S. 574]

Einstein’ın çok önceden bir tür problem olarak gördüğü şey daha sonra askeri bir güç olarak “mağlup edilemez” şöhreti kadar, ele geçirdiği toprak sınırları olarak acı bir realite haline geldi. Bu, kendi koşullarını gözeterek Arap Dünyası ile doğrudan mücadeleye destek verme müstesna, bölge dışı güçler tarafından-- Amerika’dan dahi--herhangi bir müdahaleye dahi gerek bırakmıyordu. 12 Aslında, İsrail herhangi bir “ geniş kapsamlı çözüm” 13 hakkında daima tereddütlü olmuştur ve kendi hamisi Birleşik Devletler ile ortak yürüteceği barış için dahi net bir teklif öne sürmeyecektir. Hoşgörülü bir hami olarak Birleşik Devletler, İsrail’e bu gibi teklifleri tavsiye etmek zorunda idi. 14 Bir tanımlama ya da barış koşulu öne sürülünce de, gerçekte ona uymaya hazır değildi. 15 Kendi en yakın hami’inin satırdartları söz konusu iken dahi, pervasızlaşmıştı. 16 Problem, bir çok yahudi, Siyonizm ve İsrail destekçi ve savunucusu tarafından itiraf edilmiştir. Leon Abramowicz Nahum Goldmann’ın ‘Yahudi Paradoksu’ kitabına yazdığı sunuşta şöyle diyor:

“Tek başına, [Goldmann’ın] kendi görüşüne göre, Judaizm ve Yahudi bir devlet için uluslar arasında özel bir mekinin sürekliliğini sağlama kaabiliyeti olan ruhi gelişime öncelik

vererek, savaş devleti ile meşgul, askeri gücün önemini fazlasıyla abartmış İsrail yöneticileri ile muhalif durumda bulunmaktadır.” [Goldmann, Paradoks, S. 4]

Einstein’ın, Siyonist hareket ile işbirliği içinde, Yahudi gaye için verdiği destek ve hatta, bazı temel mesele ve düşünceler hakkındaki duygu karmaşasını daha sonra meydana gelen gelişmeler haklı çıkarıyordu. Bu, Einstein’ın Siyonist gaye yakinen özdeşleşmesine rağmen, neden aldığı pozisyon çoğu kez hareketin asli gidişatıyla çatışma içinde idi. Clark’ın açıkladığı gibi:

“ O’nun Siyonizm’e olan desteğini nitelikli kılma vazifesi gören başka iki şey vardı. Birincisi, ilk önceliğini Araplarla ittifak yapılması gerektiğine olan inancı idi. Bu görüşte tek başına değildi. ‘Magnes, Hugo Bergmann, Ruppın ve Calvaresci gibi bir kaç yahudi lider ilk politik hedefin, Araplarla uzlaşmadan, azami bir göçün yapılmaması konusunda ikna olmuşlardı.’ diye yazıyor Norman Bentwich. ‘ Bu kanaat, 1930’da Berlin’de kalışım esnasında o’nu sayfiyesinde ziyaret ettiğimde Einstein tarafından kesin bir dille ifade edildi. Söz yanısıra, fiili olarak da Araplar ile barış yapmaya gayret etmedikçe, Siyonist hareket ile işbirliği içinde olmayacağını, söyledi. Yahudiler, Arap köylü ve işçilerle komiteler oluşturmalı ve sadece liderler ile görüşme gayreti içinde olmamalıdır.’ [Clark, S. 397]

Einstein’ın kendi yahudi insanlarıyla özdeşleşmesi ve sempatisi 1930’ların başlarına kadar değişmiş olmasına rağmen, o’nun evrensel insanlığa asli bağlılığı politik Siyonizm’den uzak tutmaya devam etti. Daha sonra ise, politik Siyonizm’den kesin bir şekilde uzaklaşmış görünür.

“ Araplar ile olan ilişkilerimize daha fazla önem vermemiz gerekiyor. Bu ilişkiler için daha fazla itina ile gayret sarfederek, gelecekte insanların düşmanca davranışları kışkırtmaya kalkarak kendileri için menfaat sağlayabileceği çok tehlikeli gerginliklerin olmasından kaynaklanacak durumların önlenmesini sağlamaya

muktedir olabileceğiz. Bu hedef, kesinlikle ulaşılabilecek bir hedeftir; çünkü yapılanma ve sürdürülmesi gereken çabamız Arap nüfusun da gerçek menfaatlerine hizmet edecek bir tarzda gerçekleştirilmeye bağlıdır.

... Çünkü, bizim cemiyetimiz politik değildir ve asla olmamalıdır; bu, kendinden yeni güç ve üzerinde kendi varlığını haklı çıkaracak biricik zemini çıkarabileceğimiz tek daimi kaynaktır.” [Düşünce ve Görüşler, S. 179]

“ Biz, Yakın-Doğu’yu yeni ekonomik ve manevi bir hayata gözlerini açmasına yardım edecek Filistin’de yükselen, kendi ulusal kültür evimiz olması umudunu besliyoruz.

Siyonizm liderlerinin sahip oldukları başlıca hedef, politik değil; sosyal ve kültürelidir.” [Düşünce ve Görüşler, S. 179-180]

Hedefler, politikara, stratejiler ve öncelikler anlamında Siyonizm’in, gayenin lider ve kurucularına ifade ettiği anlam Einstein’ın duruşlarıyla sık sık ahengli olmayan bir şekilde süregelmişti. 1932’de Einstein Los Angeles’taki bir toplantıda şöyle konuşmuştu:

“ Arap halkı ile aramızdaki daimi ihtilaf-tan daha büyük bir felaket olamaz. Bize yapılan büyük yanlışla rağmen, Arap halkı ile adil ve kalıcı bir uzlaşma için çalışmalıyız... Hatırlatmamıza izin veriniz ki, eski zamanlarda yaşayan hiçbir halk, bu Arap soyundan gelenlerle bizden daha dostça yaşamamıştır.” [Hoffmann, S. 242]

Einstein ve bu bağlamda o’nun görüşlerini daha iyi değerlendirmek için, Einstein’ın esasen bir Hümanist, pasifist ve internasyonalist olduğu gerçeğini hesaba katmak çok önemlidir. Einstein’ın biyografi yazarı Clark’ın açıkladığı gibi:

“ Einstein’ın Siyonizm şevkini niteleme hizmeti gören bu hislerle beraber, dünya meselelerine asli olarak pasifist tabiatlı bir yaklaşımı vardı. Hiçbir şeyin olmadığı kadar duygusal bir şekilde kalbine hitap eden bir husus, Siyonizm’e dahi gelince, bu meseleye (Araplar me-

selesi) alsa, vaziyetin gereği olarak beklenen düşüncelere sahip canı gözlü muhalifleri gibi bakamıyordu. O, canlı politika için tüm gayretini sarfetti ve bunu sürdürdü. Bir çok Siyonist'in (muhtemelen ekseri çoğunluğu) Yahudi Ulusal Bir Vatan'ı aslen politik amaçlar için yaratılmış bir siyasi devlet olarak görmelerine rağmen, Einstein, onu nispeten Kültürel Bir Merkez olarak telakki etti. ' Benim için' diye yazıyor Einstein 1938 sonlarına kadar, ' Siyonist girişimin değeri temel olarak eğitimde ve farklı ülke Yahudileri üzerine yaptığı kaynaştırıcı etkide yatıyor.' Bir Yahudi Devleti gayreti içinde değilim; çünkü aslen, Yahudiliğin Sekülerleşmesine (ya da Dünyevi olmaya) karşıyım. Bir çok Siyonist Vaad Edilmiş Topraklara kitlesel göç için çağrıda bulundu; fakat Einstein, Arap muhalefatinin yoğunlaşacağına ilişkin durumu çok önceden görmüştü. Nitekim, o'nun hayatının ziyadesiyle içinden geçen derin ayrılık çizgisini bizzat kendisi burada ortaya koydu. Reelpolitik beklentileri uyarınca, idealizm ihtiyacına muhalif olacaktı; güç talep edildiğinde, o, pasifizm'in zorunlu gereklilik olduğunu ifade ederek cevap verecekti." [S. 381-382].

Einstein, kati surette politik bir istikamet alınca ve Arap-İsrail ayrılığı tedricen belirlenip beyan edilmeye başlandığını görünce, kendi hümanist bilgeliğini " Çalışan Filistin"de paylaştı. 1934 (Fikirler ve Görüşler).

"Diğer taraftan, bu çalışan sınıf tek başına, Siyonizm'in en önemli görevi olan Araplar ile sağlıklı ilişkiler kurma gücüne sahiptir. Yönetimler gelir gider; fakat, nihayi olarak, yaşayan uluslardaki dengeyi muhafaza eden bu insan ilişkileridir." [S. 183]

Öyleyse, Einstein'ın siyonizm'e olan borcu için ne diyeceğiz? " Siyonizm'e borcumuz" adlı bir konuşma yapmadı mı? Evet, 17 Nisan 1938'de yaptı. (Fikirler ve Görüşler). 1938'e kadar o zaten Politik Siyonizm ile arasına mesafe koymuştu ve bu konuşmasında, (Siyonizm'e olan) borcu

kabul etmesine rağmen, Yahudi kimliği ile guru duyuyor ve Yahudi mücadelesi için empati besliyordu; O, Yahudi bir devlet yaratılmasını desteklemediğini açıkça ifade etmişti. Ayrıca, politik nasyonalizm'i (Binlerce yıldır) süregelen, o zaman kadar "Yahudi bir devlet" için tetikleyen Siyonizm'i Judaizm'in mirası ile bağdaşır bir vaziyette görmediğini vurgulamıştı.

" Bir Yahudi olmak, buna rağmen, her şeyden önce onsuz hiçbir insan cemiyetinin sağlıklı ve mutlu var olamayacağı kutsal kitab'ın asli öğretilerinde muhafaza edilen ahlai öğretileri tatbik etmeyi teyid ve muhafaza anlamına gelir." [S. 189]

" Bölme sorusu üzerine adil bir kişisel söz daha. Yahudi bir devlet yaratmaktan daha ziyade, barış içinde bir arada yaşama temeli üzerinde Araplar ile akla uygun bir uzlaşmayı daha gerekli görüyorum. Pratik değerlendirmeler dışında, Judaizm'in asli doğasına ilişkin benim idrakim, sınırları, ordusu ve ne kadar gösterişsiz olursa olsun maddi gücünün ölçüsüyle bir Yahudi Devleti düşüncelerine karşı çıkıyor. Judazim'e manevi olarak zarar vermesinden; özellikle Yahudi bir devlet olmaksızın bile, uğrunda halihazırda şiddetle mücadele etmek zorunda olduğumuz, kendi tabakamız içindeki dar bir nasyonalizm gelişiminden korkuyorum. Biz artık Makkabi* dönemi Yahudileri değiliz. Dünya siyaseti anlamında bir ulusa dönüş, kendi peygamberlerimizin hikmetine borçlu olduğumuz cemiyetimizin manevi yapısından uzaklaşmayla aynı anlama gelecektir." [S. 190]

*(Ç.N: Makkabi Dönemi (M.Ö 165-63). Yüzyıllar içinde ilk defa, Yahudilerin otoriteden özgür siyasi ve dini özgürlük tecrübesi; IV.Antiochus ve Mattathias Yahuda Maccabee ve oğulları arasındaki bir savaş.Bu zaman esnasında Sadducees (Sayusİler) ve Pharisee(Farisi)'ler ortaya çıktı. Yahudilikte bir mezhep)

Anglo-Amerikan Araştırma Komite'si huzurunda 1946'daki şahadet- namesi

1946'da, İngiliz ve Amerika'nın ortak girişimine dayanan İngiliz mandası altındaki Filistin'deki Yahudi ve Araplar arasındaki büyüyen çatışmayı inceleyen ve bir çözüm arama gayreti içinde olan Anglo-American Committee of Inquiry (Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi) adında bir komite vardı. Bu seçkin Yahudiler arasında Komite huzurunda şahadet eden Einstein da vardı.

" O'nun Anglo-Amerikan Araştırma Komite'si huzurunda 1946'daki şahadetnamesi ve Filistin'de mülteci yerleşiminin bir Yahudi Devleti'ni gerektirip gerektirmediğine ilişkin muayyen sorulara verdiği cevapta Einstein şunları ifade ediyor: Devlet fikri bana vicdanen uygun gelmiyor. Bunun neden gerekli olduğunu anlayamıyorum. Bu, dargörürlük ve ekonomik engeller ile doğrudan alakalı bir şey. Bunun kötü (bir fikir) olduğuna inanıyorum. Buna, daima karşı olagelmişimdir. O, bir Yahudi eyalet-uluslar togluluğu (commonwealth) kavramını, ' Avrupa taklidi, nasyonalizmden devşirilmiş bir hedef şeklinde değerlendirerek daha ileri götürüp alaya alır.' " [Lilienthal, S. 341]

Einstein'ın yukarıdaki beyanatı, o'nun fiili duruşu ve İsrail Devleti'nin yaratılmasına ilişkin rolü hakkında hiçbir belirsizliğe yer bırakmıyor. 17 16 Şubat 2005'te, tartışmalı İsraili tarihçi Benny Morris tarafından " Einstein's other theory" (Einstein'ın Diğer Teorisi) adlı bir makalesi Guradian'da yayımlandı. Einstein, **Jawaharlar Nehru ve bazı Siyonizm taraftarı insan arasındaki bazı yazışmaları temel alan bu makale, sözü geçen bu yazışmaları bir kez daha Einstein'ı siyasi Siyonizm'le irtibatlandırma gayreti için kullanmaya çalışmıştır. Bu makale şunu ileri sürmüştü: " 1947'de, Siyonist liderlerin Albert Einstein'dan bir mucize için çalışmasını ve Yahudi bir Devlet'in doğu-

munu desteklemesi için şüpheli bir Hindistan'ı ikna etmesini istemişti." Bu yazışmaya ulaşmayı henüz başardım. Her şeye rağmen, alıntılar, siyasi Siyonizm'den belirgin bir şekilde ayrı olarak Einstein'ın Kültürel Siyonizm'e olan yakınlığını ortaya koyan o yazışmanın merkezi pozisyonunu yansıtıyor. Bu, o yazışma sonrası ve öncesindeki açıkça tespit edilmiş pozisyonlarını Einstein'ın tamamen değiştirmedini varsaymaktadır.

O'nun pozisyonunu gerçekten değiştirip değiştirmedigi aynı zaman dilimindeki Einstein'ın mektup ve/veya beyanatı ile oratay çıkarılabilir. Kudüs İbrani Üniversitesi'ndeki Einstein Arşivi'nde memur olarak çalışan Barbara Wolff, 1930'larınbaşılarından itibaren Filistin-İsrail'de yaşamış olan arkadaşı Hans Mühsam'a Einstein'ın 24 Eylül 1948 tarihli bir mektubu dikkatime sundu. O kadar yakın arkadaşmışlar ki, Einstein, 'Özel ve Genel Rölative Teorisi' üzerine Almanca orijinal kitab'ı Mühsam'a ithaf etmiş ve dahi ilk baskısının bir kopyasını göndermiş. [Kayıt resmi için bkz. image] Siyonizm ve İsrail dahil, bir çok konuda ortak fikirleri paylaşmışlar. Mühsam'a bir sonraki mektubunda Einstein, İngiliz Mandası'nın iki taraf (Yahudi ve Araplar)'ın birbirleri ile savaşmasına neden olduğunu iddia ediyor. Orijinal alıntı Almanca olarak dipnot'ta veriliyor.

" İngiltere ve Amerika'nın bize [Yahudiler] karşı aldatıcı duruşu hakkındaki söyledikleriniz konsunda tamamen haklısınız. Tüm Araplar, sadece bunun için postlarını pazara çıkarması gereken zavallı paralı askerlerdir. [...] Ayrıca, geçen şu yıllar süresinde iki uluslu yönetimi olanaklı kılma vazifesi görecektir Yahudi ve Araplar arasındaki anlayışın artık mümkün olmadığını düşünüyorum. Daha önce, —filen 1928'den beri— bununla birlikte, Araplar'ı ihmal ettik ve her seferinde İngilizlere güvendik. Ben, ekonomik, politik ve askeri sebepler yüzünden, asla devlet fikri'nin iyi bir

fikir olduğunu düşünmedim. Fakat şimdi, bu fikirden dönmek ve ona razı olmaktan başka bir yol yok." [Einstein Arşivi DB #38-380] 18,19

Wolff, bir e-mailinde şu yorumu yapıyor: " *Şu gerçektir ki, Einstein burada, ' başka bir tercih olmadığı fikri; yani iki uluslu yönetimin artık mümkün olamayacağı fikrini savunuyor görünüyor. Fakat bu anlam çarpıtıcı beyan, genellikle Einstein'ı bir Yahudi Devleti'ni büyük bir şevkle destekler olarak tırnak içine alıyor. Buna rağmen, Einstein'ın bu beyanı, bir oldu-bitti ve --çekişme sona erince-- sağduyunun Yahudi ve Arapları ortak bir anlayışa götürecek küçük bir umud karşısında fiilen daha keskin bir feragatı da ifade ediyor.*" [15/7/2006 tarihli e-mail]

Yakın dostu Mühsan'a o mektubundan sadece 1 yıl önce [yani 1948] J.Nehru'ya imzalayıp gönderdiği mektup'ta [tarihi kesin olarak 13 Haziran 1947] (Ayrılma meselesi Birleşmiş Milletler tarafından henüz oya sunulmamıştı) Einstein, Birleşik Devletler'deki kimliği bilinmeyen Bay Brainin'e kendi bakış açısı hakkında şunları yazmıştı:

" Daima, Filistin için en adil ve makul hükümet şeklinin iki-uluslu bir düzenleme olduğuna inanagelmışimdir. Bununla birlikte, (devlet) yönetimi, öngörülebilir bir gelecek için, esasen Birleşmiş Milletler sorumluluğu altında olmak zorundadır; çünkü Filistin'in siyasi yaşamı tamamen karışmıştır ve bu yüzden, bu toprak parçası siyasi özgürlük için yeterince olgunlaşmamıştır." [6 Ağustos 1947; Einstein Arşivi DB #57-685] 20

Wolff, aynı maili yorumunda şöyle devam ediyor: " J.Nehru'ya yazdığı mektuptakilerle bu beyanı karşılaştırdınca, J.Nehru'ya gönderilen mektubu gerçekte kimin kaleme aldığını bilmeyen okuyucunun kafası karışıyor olmalı." Soruma cevaben gönderdiği başka kişisel e-mailinde [12 Temmuz 2006] Wolff, Einstein-Nehru yazışmalarına derinlik kazandırmaya yaradım edecek bazı aydınlatıcı bilgileri pay-

laştı: " 13/6/1947 tarihli, Nehru'ya gönderdiği uzun mektup, --ki geçenlerde haber başlığı yapılan bir madde'dir --Siyonistler adına bir gazeteci tarafından yazıldı ve sonra tartışıldı ve Einstein imzası belirtildi. Bildiğiniz üzere, Einstein ikili imzaya başvurur ve genel olarak desteklediği meseleler adına mektupları, özel formülasyon ya da ince meseleler bile o'nun kişisel görüşünü ortaya koymazdı." 21

Wolff'un yorumu, imzalanan mektuplar ve yapılan konuşmalara ilişkin hakikatle tutarlılık arz etmektedir. Einstein, genellikle başka yazarlardan müsveddeler alırdı. Ronald Clark'ın Einstein'dan ilaveler aldığı gibi. The Life And Times'ın bazı açılardan, Eşi Elsa'nın etkisi olmasızın, Einstein'ane olmuş olabileceğine ilişkin şunları yazdı:

" Kendini, hiç olmadığına daha fazla maskara edeceği, sözünü geri almak zorunda olacağı bir çok beyanat yapmıştır; adamakıllı okumaksızın bir çok belge imzalamış ve (bu yorumlar) kötü niyetli insanlar tarafından çoğu kez kullanılmıştır." [S. 196]

Resmi einstein Arşivi online orijinali delil olarak vardır. [Einstein Arşivi, bkz DB #28-867] Bu, Einstein'ın 1950'de İsrail Filarmoni Orkestrası'nın akşam yemeği için yaptığı (ya da gönderdiği) bir konuşmanın taslağına dairdir. Çok ilginç bir şekilde, bazı Siyonistler, Einstein'ın silip bunun yerine kendi sözlerini koyduğu ana kısmı; İsrail için bazı övücü ifadeler içeren metni yeniden yazmak zorunda kalmışlardı.

Orijinal taslağın içeriği şu idi:

" Bu, sadece bir ülkenin her alanda samimi bir şekilde yaratıcı sanatkarın özgürlüğüne adanmış kültürel bir öz olmakla kalmayıp aynı zamanda, İsrail halkının ruhsal manada en aşikar manifestosu ve ahlaki olarak yaşama direncidir.

Amerika halkı bu büyük orkestra'yı çok sıcak bir şekilde karşılayacaktır; çünkü o, demokratik bir İsrail Devleti kurmaya yardım etmede ornadığımız role duyulan bir minnettarlık ruhuyla gönderilmiştir. Tüm sanatsal eserlere olduğu gibi, İsrail'in yaşayan güzelliğe katkısı sadece İsrail'e değil, tüm Ortadoğu'ya yarar sağlayacaktır."

Einstein'ın, İsrail'e " demokratik bir devlet" olarak atıfta bulunduğu ve kendi yazısıyla değiştirdiği bölümü de içine alan, sildiği kısım aşağıdadır:

" İsrail'in ifade ettiği anlam, daima ve hatta, yarattığı ve ihtiva ettiği manevi değerlerde anlamını bulur. Yeni devlet (İsrail), kendi içinde bir sonuç ya da politik hırsların aracı olarak değil de, sadece bu sonuçlara rasyonel olarak hizmet edecek vasıtalar olarak görülme- li." 22

Bu belgenin önemi, J.Nehru'ya mektubundan hemen hemen üç yıl ve İsrail Devleti'nin kurulmasından iki yıl sonrasına tekabül etmesinden gelmektedir. Şu ana kadar okuyucular, New York Times'ın, " O'nun, [yani, Einstein] bir devlet olarak kuruluşu için cansiperane gayertler gösterdiği İsrail" iddiasına ilişkin iki yüzlülüğü hakkında kendi sonuçlarını özgür bir şekilde çıkarabilirler.

**** (Ç.N: J.Nehru 1889-1964, Modern Hindistan mimarı ve dünya barışı için mücadele etmiş bir devlet adamı. J.Nehru, barış, sekülerizm ve herhangi bir devletin başka bir devletin iç işlerine karışmamasına ilişkin savunduğu politikalarla 'dünya devlet adamı' olarak saygı görmüştür. 1947'de Hindistan bağımsızlığını kazandığında seçilen ilk Hindistan Başbakanı seçilmiştir.)**

Bazı spesifik sorular

İsrail'in kurulmasından sonra Einstein'ın duruş ve tutumu değişmiş miydi?

1949'a kadar siyasi Siyonizm meyvelerini topladı ve İsrail, Yahudiler için ulusal bir vatan olarak realite oldu. Durum de-

ğerlendirmesinde, İsrail Yahudileri 27 Kasım 1949 (Fikirler ve Görüşler) de olduğu üzere, bu yeni ulusa ilişkin "şiddet değil, anlayış ve ılımlılığı temel alan bir barış düşüncesi gayretinde olmasının önemi hakkında konuşmaya devam ediyordu. Bir kimse, kendi komşularının nefretine rağmen, Einstein'ın, İsrail'in nükleer bir güç ve Ortadoğu haydutu olmasına ilişkin ne düşündüğünü merak etmeli.

" Başarıyı değerlendirirken, bununla birlikte, elde edilen bu başarı tarafından kullanılan amacı gözden kaçırmamıza izin vermeyiniz. Bunlar; tehlikeye atılmış, bir çok ülkeye dağılmış cemaatimizin üyelerinin İsrail'de bir araya getirerek kurtarılması; uzun bir tarih sürecinde şekillendiği gibi halkımızın etnik ideallerine mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde uyumlu hale getiren bir cemiyetin yaratılması'dır.

Bu ideallerden biri, şiddet değil; anlayış ve ılımlılığı esas alan, barıştır. Eğer bu ideal ile beslenirsek, mutluluğumuz bir parça keder ile karışacaktır; çünkü Araplar ile olan ilişkilerimiz şu an için bu idealden uzaktır. Eğer başkaları tarafından rahatsız edilmeden komşularımızla olan ilişkilerimiz için çalışma olanağı bulabilirsek, bu hedefe bizim ulaşmamız daha yerinde olabilir. Çünkü, biz barış istiyoruz ve geleceğimizin barış temeli üzerine dayandığının idarki içindeyiz.

İçinde Yahudi ve Arapların eşit, özgür ve barış içinde yaşadığı ikiye bölünmemiş bir Filistin' ulaşmamamız, biz ya da komşularımızdan ziyade Mandacı Güc'ün kabahatidir." [S. 201]

Peki, Einstein, bir şekilde, kendini İsrail'in Siyonist seçkinci özülüyle bağdaştırıp onlara yönelik pozisyonunu yumuşattı mı? Hemen hemen hiç, çünkü o, bariz bir pasifist ve nasyonalizm muhalifi idi. O ana kadar, yeni ülke hükümetini fiilen tekellerine alan Siyonist hareketin çekirdek liderlik kadrosunun aşırı eğilimi ile yaşadığı düş kırıklığından dolayı gözleri daha fazla

açılmıştı. Halihazırda, Filistinlilerin (Siyonist Hükümet tarafından kutsanan) aşırılık yanlısı gruplar tarafından daha büyük İsrail için evlerinden edilmesine başlanmış ve Deir Yasin katliamına şahit olmuştu.

Lilienthal, kendi için bir karşılama komitesinin düzenlendiği ve Siyonist çevrelerin, rızaları alınmaksızın, (propaganda için) bazı büyük isimleri listeleme hilesinin nasıl yapıldığını Menachem Begin'in Birleşik Devletler'i ziyareti bağlamında açıklıyor:

" Kongre üyesi John F. Kennedy, (Menachem Begin'i karşılama için düzenlenen) Komite Başkanı'na Massachusetts'ten telgraf çekti. Yazar Louis Bromfield: ' Gecikmiş olsa da, Menachem Begin için düzenlenen karşılama komitesi kaydından adımın çıkarılmasını diliyorum.' Eski Irgun komutanı. Davetinizi kabul ettiğimde, faaliyetlerinizin gerçek yüzünden haberdar değildim ve bunlardan tamamen ayrı tutulmayı arzu ediyorum.' Florida kongre üyesi Joe Hendricks, şehir dışında olduğunu ve bu yüzden adının 'hatalı olarak' M.Begin Komitesi'ne verildiğini açıkladı. Başka birkaç kongre üyesi, kendileri ya da bürolarının adlarının kullanılmasına kati surette izin verilmemesi yüzünden daha sonra davet edilemediler. Maryland Üniversitesi Başkanı Dr. Harry C.Byrd, " Bazı insanlar karşılama komitesi üyesi olarak adımı kullanıp kullanamayacaklarını sordular ve ben kullanabileceklerini söyledim. O'nun (M.Begin) kim olduğunu bilmiyordum. (Karşılama komitesine katılmak için) New York'a gitmeyeceğim.' Bu hadise, neden olduğu zarardan sonra, bu şekilde unutuldu gitti." [S. 352]

Vicdan sahibi bir çok ünlü Yahudi sesi kendini gösterdi ve New York Times'a Açık Bir Mektup gönderdi. Lilienthal, Kendi kitabında bu Açık Mektubu tartışma konusu etti ve sundu:

Albert Einstein, Sidney Hook, Hannah Arendt ve Seymour Milman Times on

December 4, 1948. tarihinde yayınlanan bu mektuba imza koyanlar arasında idi.

" Zamanımızın en rahatsız edici siyasi olguları arasında, kendi organizasyonu, metodları, siyasi felsefe ve Nazi ve Faşist partilere sosyal alakada çok yakın akraba olan siyasi bir parti olan 'Özgürlük Partisi'nin yeni yaratılmış İsrail devleti'ndeki çıkışıdır. Bu parti, üyeler ve müteakiben, Filistin'deki aşırı sağcı şövenist terörist oraganizasyon olan eski Irgun Zvai Leumi'den teşliktir.

Bu parti'nin lideri Menachem Begin'in sözkonusu Amerika ziyaretiyle, İsrail'deki yaklaşan seçimler için kendi partisine Amerikan desteği aldığı izlenimi vermesi ve Birleşik Devletler'deki muhafazakar Siyonist unsurlarla siyasi bağları sağlamlaştırmaya yönelik ince bir şekilde hesap güdüliyordu. Ulusal saygınlığı olan birkaç Amerikalı, Begin'in ziyaretini içtenlikle karşıladıklarını göstermek için adlarını göndermişti. Tüm dünyadaki faşizme karşı olan bu insanların, M.Begin'in halihazırdaki politik geçmişi ve çizdiği portreyi çok iyi bilmelerine rağmen, kendi adlarını bu harekete ekleme ve desteklemeleri akıl almaz bir şeydir... Arap köyü Deir Yassin'deki davranışları şok edici bir örnek iken... Bu olay, Özgürlük Partisi'nin (the Freedom Party) karakter ve faaliyetleri hakkında bir misal teşkil etmekteydi. Yahudi cemiyeti içinde şöven milliyetçilik (ultra-nasyonalizm), dini mistizm ve ırksal üstünlük karışımı bir telkine başvurdular. Diğer faşist partiler gibi, grev dağıtma yöntemi kullandılar ve serbest ticaret sendika ve derneklerini yıkmaya yönelik baskınlar yaptılar.

Şimdilerde, M.Begin ve o'nun partisi tarafından gaspedildiği iddia edilen kayıtlar ve geçmişte Filistin'de yaptığı icraat kayıtları arasındaki tutarsızlıklar hiçbir partinin izini taşıyor. Bu, kendisi için terörizm ve hileye başvurma sadece vasıta mesabesinde olduğu, 'Lider Devlet'in tek gaye olduğu Faşist bir parti'nin apaçık niteliğidir...

Yukarıdaki düşünceler ışığında, bu ülkede, M.Begin ve o'nun hareketi hakkındaki hakikat bilinmesi mecburiyet arz eden bir vaki'dir. Hepsinden daha vahimi, Amerikan Siyonizminin en tepesindeki liderlerin M.Begin'in çabalarına karşı bir kampanya açmayı reddetmeleri ve ya kendi seçmenlerini dahi İsrail için M.Begin'i destekleme pahasına tehlikelere maruz bırakmasıdır." ... [S. 352-353]

b.Einstein, 1948 öncesi ya da sonrası Yahudi Yüksek Öğrenim Enstitülerinin kurulması ve geliştirilmesi ile alakalı olmuş muydu?

Evet, bu konularla alakalı idi. O, bil-hassa Kudüs İbrani Üniversitesi'nin kuruluşu ve geliştirilmesi ile yakından ilgili idi. Aslında, bu üniversite Einstein tarafından tasarlanmış olduğu üzere resmi Einstein Arşivi'nin ev sahibidir. Bununla beraber, şunu kabul etmek gerekir ki, 1920'lerde başlayan onun ilgisinin ilk aşamalarından itibaren, bu türden nedenler içim Amerika'yı gezerken bile, rolü politik değildi. Otto Nathan ve Heinz Norden kendi kitapları 'Barış Üzerine Einstein'da şöyle yazmışlardı:

" 1921'de Einstein Birleşik Devletler'e ilk seyahatini yaptı. 2 Nisan 1921'de, Siyonist hareketin lideri Chaim Weizmann eşliğinde New York'a vardı. O'nun pasifist faaliyetleri Amerika'da pek bilinmiyordu ve seyahatin hiçbir gizli politik kaygısı yoktu. Seyahatin tek gayesi, tasarlanmış Kudüs İbrani Üniversitesi için para toplamak olacaktı. Kısmen, Amerika tıp camiasının cömertliği sayesinde çaba başarıya ulaştı." [S. 45]

Otto Nathan kimdi?

" O'nun (Einstein) yanındakilere gelince, Einstein'ın – dileklerini gerçekleştireceğini düşündüğü--sadık dostu ve danışmanı Otto Nathan vardı. Almanya Weimer Cumhuriyeti'nin eski mali danışmanı Nathan, Nazi'lerden kaçtıktan sonra Princeton'da Ekonomi dersleri vermişti ve bu zaman kadar da

New York Üniversitesi'nde ekonomi profesörü idi." [Guardian; *Possessing Genius*'tan kısaltılmış (extract) alıntı: *The Bizarre Odyssey of Einstein's Brain* ,Carolyn Abraham. Icon Books tarafından 2004'ta yayımlandı]

Şu vurgulanmalıdır ki, Einstein 1920'lerin başlarında yoğun seyahatler yaptı. Bununla birlikte, Siegfried Grundmann'ın Einstein dosyalarında işaret ettiği gibi: *Bu demek değildir ki, Einstein'ın ilgisi, ona rehberlik edenlerin hedefleri ile uyumlu ve seyahatin gayesiyle özdeş idi."* tespiti önemlidir. [S. 111; vurgu Grundmann'a aittir.]

Grundmann'ın işaret ettiği gibi:

" Sosyal bir varlık olarak Einstein, başka insan ve gruplarla bazı görüşlerini paylaştı. Gerekli olduğu yerde, ' koca kanatları ve çığırtkanlığı ile ünlü bir kuş ' (şöhretinden kaynaklanan çevre ve söz dinleten etkisini ima ediyor) olarak hizmet etmeye hazır idi. O, buna benzer şekilde Alman Devleti için Berlinli meslektaşları, Dünya Siyonist Organizasyonu, ülke içi ve dışından diğer kuruluşlar yararına hizmetler de verdi." [S. 113; Einstein'ın bizzat kendisine ait olan ' koca kanatları ve çığırtkanlığı ile ünlü bir kuş ' sözleri, Solovine'e yazdığı bir mektuptan alınmıştır. 8 Mart, 1921. In Einstein, Albert: *Briefe an Solovine*, Berlin 1960, S. 26]

Einstein, başlangıçta Siyonist gaye için Amerika'ya gitmeye ilişkin huzurlu değildi. Hatta, birilerinin sadece kendi adını kullanmaları hakkında Blumenfeld'e bir mektup yazmıştı. Einstein, kendi deyimiyle, 'çığırtkanlığı ile ünlü bir kuş' olarak üstlendiği rolünün de tamamen farkında idi.

" O (Einstein), özgür bir devlet değil ama, Yahudiler için bir vatan için var idi. Seyahatteki rolünden hoşlanmaması bir yana, oynaması gerektiği düşünülüyordu. ' Biri (leri) sadece, şimdilerde geçer akçe olan, adımı kullanıyor.' Şeklinde cevap veriyor Blumenfeld'e [395]... Neticede, Einstein, her yerde şiddetli zulüm ve

işkenceye maruz bırakılmış Yahudiler için duyduğu şefkat ile kıyas kabul etmeyecek kadar az bir sempatiyi Siyonizm için besliyordu. Kendisi için biçilen role ilişkin hiçbir hayali yoktu. 8 Mart'ta Slovine'e şöyle yazıyor: ' Amerika'ya gideceğim için hiç mutlu değilim; fakat bunu, ' koca kanatları ve çığırkanlığı ile ünlü bir kuş ' olarak hizmetle yükümlü olduğum Kudüs'teki eğitim kurumları yararına dolar dilenmek zorunda olan Siyonistler adına yapmaktayım... Diğer taraftan, her yerde çok alçakça muamele görmekte olan ırkdaşlarım için yapabileceğim her şeyi yapmaktayım.' [Grundmann, S. 120-121; note #395: Seelig, Carl (ed.): Helle Zeit - Dunkle Zeit. Zurich, 1956, S. 78]

O'nu fikrinden vazgeçirmeye çalışan, bir Alman yahudisi olan arkadaşı Haber'e bir mektubunda, Einstein, bu Amerika seyahati süresince Weizmann'ın propaganda maksadıyla (Einstein'ın) kendi adını kullanmakta olduğunu itiraf ediyordu. Einstein şöyle yazıyor: " İhtiyaç duyulmamın sebebi sahip olduğum yetenekler değil; elbette sadece adım idi." [Grundmann, S. 122, MPG-A'dan Einstein alıntısı, bir arşiv: V rep. 13, Fritz Haber, no. 978].

Amerika seyahati, Einstein'ı Yahudi gayelere daha yakınlaştırdı; ve çeşitli gölgeleri içinde Siyonizm Yahudi gayenin ön safında yer aldığı için, 1920'ler süresince Einstein Siyonist gaye için faal olmaya ikna edildi. Bununla birlikte, Siyonist gaye için en faal olduğu 1920'lerde ve Chaim Weizmann ile birlikte yaptığı Amerika seyahatinde iken bile, Siyonist liderlerin Einstein hakkında hiçbir hayali yoktu. Üstelik, Amerika'daki Siyonistler, Einstein'ın acayiplikleri hakkında uyarılmışlardı.

Siyonist hareket bağlamında Kurt Blumenfeld'ı kim tanımaz ki? O, Einstein'den her an süprize gebe biri olarak söz ediyor. Aşağıdaki alıntı, "Subtle is the Lord" (Oxford University Press,

1982,Y. Abraham Pais) adlı kitabındandır. Yazar, ünlü bir kuramsal fizik ve bilim tarihçisi'dir. Siyonist hareket içerisinde de bulunmuştur. Eisntesin biyografi ödülü kazandığı Pais'te şöyle yazıyor:

" Einstein'ın uyanışına başka herhangi bir kimseden daha fazla katkısı olan bir insan vardı: Bu kişi,1910-1914 yılları arasında Dünya Siyonist Organizasyonu Genel Sekreteri (o zamanlarda Berlin'de mecliste kendi üyeliği vardı) ve 1924-1933 yılları arası Alman Siyonistler Birliği Başkanı olan Kurt Blumenfeld idi. Ben Gurion, o'nu Siyonist hareket içindeki en büyük moral devrimci olarak adlandırıyor-du. O (Blumenfeld), özgürlüğüne kavuşmuş Alman Yahudiliğinin yedinci jenerasyonuna aitti. Güzel bir deneme yazısında Blumenfeld, 1919'da Einstein ile olan bir tartışmasını, 'bir insandan, onun içinde gizli olanı ortaya çıkırma çabasını ve hiçbir surette (insanın) mizacında olmayan bir şeyi bir insana telkin etmeme' gayretini yazmıştır. [B3] Daha sonraki yıllarda sık sık Einstein'ın kendi adına Siyonist meseleler üzerine beyanat hazırlamakla görevlendirdiği kişi Blumenfeld idi. Einstein'ı Weizmann'a katılıp kurulması planlanmış İbrani Üniversitesi için para toplamak için Amerika'ya bir seyahat yapması gerektiğine ikna edebilen kişi Blumenfeld idi. (2 Nisan- 30 Mayıs 1921). Blumenfeld, (bu gayretler içinde iken) nasıl bir insan ile muhatap olduğunu anlamıştı. Einstein'ı ikna ettikten sonra Weizmann'a bir mektubunda şöyle yazar: ' Bildiğiniz üzere, Einstein bir Siyonist değil; ve sizden ricam, Einstein'ı örgütümüze katılması için ikna etme gibi bir çabaya kalkışmayın... Duydum ki, Einstein'ın konuşmalar yapmasını ümit ediyormuşsunuz. Lütfen bu konuda çok dikkatli olunuz... Einstein... tarafımızdan genelde hiç de hoş karşılanmayacak safça, cahilce şeylerden söz etmektedir' [B4]." [S. 315]

Politik amaca yönelik olan Einstein'ın seyahati, seyahatin Siyonist organizatörleri tarafından çok sıkı bir şekilde gözlendi ve idare edildi. " Beklendiği üzere, Einstein ' koca kanatları ve çığırkanlığı ile ünlü bir kuş '

olarak hizmet etti. (Einstein yerine) Wiezmann, bizzat konuşmayı tercih etti. Dünya Siyonist Organizasyonu'nun lideri, Einstein'dan çıkacak arzu edilmeyen herhangi bir politik beyanat sebebiyle, planlarının altüst olmasını istemiyordu." [Grundmann, S. 125; renkli vurgular Grundmann'a ait.]

Einstein'ın Amerika seyahati yapmak üzere olduğu tarih 1920 idi. Einstein, Kültürel Siyonizm'i daha ileri götürmek, geliştirmek için, (Siyasi Siyonizm) harekete daha yakın oldu. the Jewish Virtual Library
(www.thejewishvirtuallibrary.org/jsoruce/loc/einstein.html linki) de yorumlandığı gibi: " Asla bir Siyonist organizasyonun üyesi olmamasına rağmen Einstein, 1924'te kendi yahudi kimliğini beyan etmek için bir Berlin Sinagog'unun üyesi oldu ve yetişkinlik hayatı boyunca Siyonizm gayesine hizmet etti." [Judaic Treasures of the Library of Congress: Albert Einstein]

Bununla birlikte, Blumenfeld'in " Einstein Siyonist değildir." şeklinde ifade ettiği anlamda; yani Politik Siyonizm, Einstein'da herhangi bir değişime sebebiyet vermiş miydi?

Jessica Heckman meseleyi şöyle açıklığa kavuşturuyor:

" Bir çok siyasi organizasyonu tenkid etmesine rağmen, Einstein, o günlerde tırmanan krizlere çare arama gibi belli gerekçeler nedeniyle--siyasi organizasyonlarla--işbirliği yapmaya razı idi. I.Dünya Savaşı'ndan sonra, ilk defa, Almanya'da yükselen Anti-Semitizm'e karşı mücadele etmek için Siyonizm ile ilişki içine girmişti. 1870'lerde, Siyonizm, bir Yahudi Devlet'inin yaratılmasını gaye edinen ulusal bir hareket olarak ortaya çıkmıştı. Siyasi Siyonizm'in babası Theodor Herzl, bu hedefin sadece, yahudilerin dünyanın onayını kazanarak gerçekleştirilebileceklerine inanıyordu. Einstein'ın bir Alman Siyonist lideri olan dostu Kurt Blumenfeld, 1920'de Einstein'ın Siyonizm'e girmesinden dolayı kendine hisse

çıkarıyordu,... ' Einstein'ın Siyonizm'e 'girişi', Siyonist proje'ye sorgulanamaz inancı temin için Blumenfeld tarafından yapılan telkini ima eden bir dolu beyanattır. Halbuki, Einstein'ın kendi sözlerini tetkik edersek, durumun böyle olmadığı açıkça ortaya çıkacaktır. Daha doğrusu, Siyonizm'e yakınlık duymasına rağmen, ona karşı şüpheli bir mesafede durmuştur. 1919'da Einstein, şunu savunmuştu: ' İnsanoğlu olarak ben, nasyonalizm muhalifiyim; fakat bir yahudi olarak, bu günden itibaren Yahudi Siyonizmi çabalarının bir savunucusuyum.'" Einstein, burada açıkça görüleceği üzere kendini bir Yahudi devleti kurma projesi ile uyumlu bir çizgide olma ve aynı zamanda bu proje ile arasına bir mesafe koymak suretiyle kendisi bir 'Siyonist' ya da ' Siyonizm'e 'inanan ' dan ziyade 'Siyonizm'in savunucusu' olarak adlandırıyor. Ayrıca, Siyonist gayeye olan desteğini sonsuz bir nasyanolizm üstü düşünce ile dengeliyor. Bu dengeleme tutumu, o'nun Siyonizm'e dahil olmasından itibaren koruduğu şüpheli mesafesini daha da açmıştı." [2005; kaynakça link'ine bkz; yıldızlar numaralı dipnotları temsil ediyor.]

Yukarıdaki açıklama, bir Einstein biyograficisi olan Ronald Clark'ın yazdıkları ile tutarlılık arz etmektedir:

' Einstein'ı Siyonist gaye'ye katan Kurt Blumenfeld, çok kurnazca o'ndan Weizmann'a , ' Siyonizm ve Filistin'in sadece çevresel meseleler olduğu'ndan söz etti; ve 1923'te Einstein bizzat önceliklerine dair görüşlerini, Weizmann'la görüşürken adını vereceği, Berlin'de insanlarla konuşacağını, fakat ' seyahat etme ya da kongrelerle görüşme halinde bulunmama'cağını açığa vurmuştu.' [S. 310]

Einstein'ın empatisi ve Siyonist gaye ile iş birliği içinde olması, buna rağmen bir "Siyonist" olmaması en iyi şekilde 16. Siyonist Kongre'de kendi sözleriyle ortaya konuluyor:

Nitekim, Einstein, 1929'da Zürich'te düzenlenen kritik 16. Siyonist Kongre'ye katılması ve konuşma yapması için davet edilen arasında idi...

Einstein Kongre'ye davet edilmişti; çünkü, temin edildiği üzere, sürecin önemini büyük ölçüde arttıracak ve tüm destekleyiceler için çok büyük bir memnuniyete vesile olacaktı. İşte bu şekilde, o'nun—adının, çok haklı olarak, T.Herzl ve o'nun icraat geçmişiyle ilişkilendirilmesine sebebiyet verecek-- Weizmann'a da verdiği büyük desteğe rağmen, o'na kendi geleceklerini etkileyecek moral bir hak verdiğini, söylemiştir. Yahudi Ajansı'ndan çekilme'sine dair daha sert bir konuşma olmuştur ve yeni organizasyonun nüfuzunun yarısının gerçek Siyonizm'in çok fazla sulandırılmış bir versiyonuyla karışmış olduğu iddia edildi. Kongre'de bu iddiya çok az değinildi; Kahramanlık ve kendilerini Siyonist olarak adlandıran azınlığa ithaf edilmiş konuşmalarından sonra, Einstein'ın konuşmasına biz diğerleri... diye konuşmasına devam etmesi manidardır.' [Clark, S. 401]

b. Einstein'ın İsrail Devleti'ne verdiği desteğe ilişkin propagandaya son verildi mi?

Kesinlikle hayır. Tıpkı Alfred Lilienthal'in New York Times ile karşı karşıya gelmesi gibi, benim de Independent (U.K) gazetesiyile kısa bir tecrübem oldu. Independent'a bir mektupta (letter 11 Ocak 2005) İsraili ve Modern Yahudi Çalışmaları okutmanı, Londra Üniversitesi Yahudi Çalışmaları Merkezi kürsüsü'nden Dr. Colin Shindler, beni (Omar Farooq) Einstein ve Siyonizm ilişkisine yönelik tarihi çarpıtmakla suçladı. Şöyle yazmış:

" O, (Einstein) Siyonist olduğunu asla reddetmemiştir."

Okumakta olduğunuz deneme'min hiçbir yerinde Einstein'ın Siyonizm'i reddettiğine dair vurgu ya da ima yoktur. Bana şaşırtıcı gelen şey, Pais Book'tan,

Kurt Blumenfeld'in " Einstein Siyonist değildir," alıntısını yukarıdaki seçkiyeyle cevaplarken, sayının editörü'nün bunu yayımlamayı reddetmesidir. Gazeteye göre, yayınlamayı kabul edilmemesinin sebebi, Dr. Shindler'in suçlamasının yayımlanmasından sonra geçen zaman aşımymış. Ne Dr. Shindler ne de gazetenin beni suçlamalarına dair, zaman aşımına gerekçe olan, uyarı nezaketi göstermemeleri çok önemsizmiş gibi görünmüş olsa gerek.

Kısacası, Einstein, medya tarafından örtbas edilenin aksine fiili kanıtlara rağmen, hala bir Siyonist ve İsrail'in bir hamisi/ateşli müdafii olarak savunulmaktadır.

d. Einstein'ın İsrail Cumhurbaşkanlığı dünyada nasıl pazarlandı?

Einstein'a ilişkin çarpıtmalar yapmakla beni suçlamasında Dr. Colin Shindler dolambaçlı bir iddiaya başvurdu: " Eğer Einstein bir Siyonist olmasaydı, 1952'de o'ndan İsrail'in ikinci Başkanı olmasını istemesi, bir parça Ben-Gurion'un tuhaflığı olmaz mıydı."

Bu, sadece kendi dolambaçlı sonucunu kamufle eden sağlam bir iddianın imalarını yansıtır. Bu ima da, "Bu yüzden, Einstein bir Siyonist idi." demek gibi bir şey olacaktır. Başkanlık teklifi, sembolik olmasına rağmen, küçük bir mesele değildi; çünkü Siyasi Siyonizm'in bir meyvesi olan İsrail Devleti, Einstein'ın asli olarak savunduğu düşüncelerle bariz bir şekilde tenakuz teşkil ediyordu.

"Gücü daima kınamış bir insan olan Albert Einstein, Siyonist umutların, kendi sınırlarını askeri güçle başarılı bir şekilde çizen ve bu sınırları tüm gelenlere karşı savunduğu devletin gerçekleşmesi anlamına gelen İsrail Devleti'nin Cumhurbaşkanı olması için davet edildi." [Clark, S. 617]

Ancak, bu, İsraili liderlerin büyük bir siyasi maharetidiydi. Eğer Einstein yapılan

teklifi kabul etmeseydi (gerçekte etmediği gibi), --en büyük hümanist, bilim adamı ve pasifistlerden biri-- kendisine bu cumhurbaşkanlığı teklifi yapılacak kadar büyük bir insan İsrail Devleti'nin olumlu tanıtımında bazı katkılarda buluncakattı. Tabii ki, o zamanlarda, verdiği kararın aksine teklifi kabul etse, bir kimse, bunun İsrail liderleri için büyük bir mutluluk olacağını sanacaktı. Fakat, ironik olarak, teklifi yapan İsrailli liderlerin Einstein'ın teklifi kabul edip etmemesine yönelik düşündüğü şeyler çok açıklayıcıdır. In Albert Einstein: A Biography (Viking, 1997) eserinde Albrecht Folsing, Einstein'ın İsrail Cumhurbaşkanı olması teklifi hakkında aşağıdaki açık beyanı paylaşıyor: " Ben-Gurion Einstein'ın kararını beklerken, yardımcısı (geleceğin cumhurbaşkanı) Yitzak Navon'a bir fincan kahve alırken şunları söylüyor: ' *Söyle bana, evet! cevabı verirse, ne olacak. O'na C.başkanlığını teklif etmek zorundayım; çünkü bu imkan dışı değil. Fakat, kabul ederse, çattık belaya!.*" [S. 735]

Bunun için, şu kesindir ki, İsrail'in genel siyasete yönelik iyi bir ismi kendi safalarına katmaya çalışmasına rağmen, bu, samimi bir teklif değildir. Siyonist liderler, aslında Einstein'ın teklifi kabul edip etmeyeceğine ilişkin ciddi endişeleri vardı. Dr. Shindler'in Ben Gurion tarafından ifade edilen şüphe hakkında bir şeyler bilip bilmediği ya da bunu tamamen gözardı edip etmediğinin merakı içinde olmak makul gibi görünüyor.

Geçenlerde basılan *Irk ve Irkçılık Üzerine* adlı bir kitapta, bu c.başkanlığı'na ilişkin bazı ilave bilgiler mevcuttur. Kitaptaki bölümlerden ikisi Einstei ve Robeson'dır. I ve II. Paul Robeson, Einstein ile yakın dost olan Afro-Amerikalı idi. En son görüşmeleri evsahibi Einstein'ın davetiyle Einstein'ın evinde olup görüşmeleri yaklaşık 6 saat sürmüştü. Robeson'a arkadaşı ve meslektaşı Lloyd Brown eşlik ediyordu.

" Einstein ve Robeson arasındaki görüşmede neler olduğunu anlamak, iki insan arasındaki ilişkiyi değerlendirmede kilit noktadır. Brown'un açıklaması tartışmalarının içeriği hakkında bize bazı fikirler veriyor: müzikten... Einstein'ın geçenlerde yapılan İsrail C.başkanı olma davetini neden reddettiğine dair her şeyden konuşmuşlardı: " Einstein, başlangıçta Yahudi Devleti'ne muhalif olduğundan söz etmiş. İki uluslu bir devletten yana olduğunu, ifade etmiş. Bir devlete sahip olunca, bir ordunuz da olur, demiş ve iki uluslu devletin olmayacağı için üzülmüş. Bu konu hakkında yazdığını ve bu yazdıklarının Out of My Later Years (Sonraki yıllarıma dair) , adlı deneme kitabında imiş. [Jerome and Taylor, S.125]

Einstein'ın siyasi Siyonizm'e muhalif ve iki uluslu bir devlet lehindeki duruşu iyi bilinir, bununla beraber o, bunu eski çalışmalarında telaffuz etmişti. C.başkanlığını reddinin o muayyen şartı içinde, herhangi bir Yahudi devlete karşı kendi görüşlerini ifade etmiştir. Daha sonra, ortaya çıkan devlet gerçekliği ile mücadele etmek zorunda olduğu için, sıkı bir şekilde iki uluslu devleti savundu. Devlet'in bir ordusu olacağını biliyordu ve hem bir Yahudi hem de bir pasifist olarak bu bakımdan hayal kırıklığına uğramıştı. Buradaki yorumlar yeni değil, ama zamanlama ve bağlam açısından bir kez daha vurgulanması uygun olacaktır.

C.başkanlığını reddetmesi bağlamında üveykızına yazdıkları da söz etmeye değer niteliktedir:

" *Teklifi reddettiği zaman, Einstein bunu üveykızına şöyle anlatmıştı: ' Eğer C.başkanı olsaydım, gün gelecek İsrail halkına duymaktan hoşlanmayacakları şeyleri söylemek zorunda kalacaktım.'* " [Jerome, S. 111]

Maalesef, kendi halkına tabii zafiye-tinden dolayı ve görüşlerinin, oluşum halinde olan devlete verebileceği zararı ön-

ceden önlemek için Einstein, öteden beri fazlasıyla diplomatik idi. Problem, İsrail hakkında konuşabilenlere nispeten sessiz kalmaları gerektiğinin söylenmesi idi. Kissinger, 15 yıl sonra Richard Nixon'un ilginç bir gözlemini paylaşıyor:

“ Ara sıra, Nixon (İsrail’de) bir yerleşimi uygulamaya koyması için ayartılıyordu. En son 1969’daki İsrail’in sert tutumu karşısında barış umuduna ilişkin Kral Hüseyin’in kötümserliğini bildiren notlarımdan birisi üzerine, Nixon el yazısı ile şöyle yazmıştı: *“İsrail’i kendi tahribatımızdan korumak için tek taraflı güçlü adımlar atmaya dikkat etmek zorunda olduğumuzu düşünmeye başlıyorum.”* [S. 372-373]

İsrail bağlamında, yüksek moral ve siyasi zemin sahibi olan bir çok sempatizan gibi haddinden fazla diplomatik olmuştur; *“ El yazısı” ile yazdıktan sonra, kısa zamanda unutulup gitti. “ Fakat, daha ileri bir değerlendirmeye yapılırsa, [Nixon] daima kısa keserdi,...”* [S.373]

SONUÇ

Einstein, evrensel bir hümanist olmakla birlikte kendi Yahudi mirasına derinlemesine müdrik ve gururluydu. Tarih boyunca—o’nun yaşadığı dönemde daha da kötüleşen-- acılar çekmiş olan Yahudi halkının acılarını derinden hissediyordu. Bir bilimadamı olarak yaşamıyla paralel olarak, git gide Yahudi problemine çözüm aramada faal bir şekilde, Yahudi(lerin) üzere oldukları hale samimi bir şekilde bağlılık hissi duyuyordu. 1920’lerin başlarına doğru Kurt Blumenfeld, Dr. Chaim Weizmann gibi ünlü Siyonist liderler ile yakın temas içinde olmuştur. Einstein, kendi halkının üzere olduğu durumun gayesine iyi adını katmak için samimi gayretler yaptı; fakat halkı için duyduğu yakınlık hissinin Siyonizm’in siyasi ihtiraslarla karıştırılmasından sakınmıştı.

Einstein, Siyasi Siyonizm ile asla aynı safta olmamıştı. O, bunun yerine kendini, Yahudi mirasının manevi bir dirilişine odaklanmış olan Kültürel Siyonizm ile özdeşleştirmişti. Evrensel bir humanist ve ünlü bir köprü mimarı olarak, böyle bir diriliş, özellikle Filistin gibi tayin edilmiş bir yerde, sadece Yahudilerin üzere oldukları hale hitap etmeye yardım etmekle kalmayacak; aynı zamanda genelde insanlık, özelde ise Filistin halkına hizmet edecek. O, kesin bir dille nasyonalizm ve seçkin Siyasi Siyonizm’i reddetmişti. O, Arap ve Yahudilerin tek ve özgür bir toplum içinde iki eşit toplum olarak uyum içinde yaşayacakları iki uluslu bir çözüme de inanıyordu.

Bu yüzden, eğer Siyonizm’in herhangi bir şekline desteğin Einstein’ı bir Siyonist olarak yaftalamaya kafi geleceği düşünülüyorsa, o, bu şekilde de yaftalanabilir. Ancak, (unutulmamalıdır ki) Siyonizm’i Siyasi Siyonizm ile eş anlamlı olarak kullanmaya yönelik genel bir eğilim vardır. Mesele bu şekilde ele alınca, Einstein bir Siyonist değildi. Elbette, bu denemede belgelendiği üzere, Einstein’ın kendi sözleri bu noktayı kanıtlamak için kafidir. Keza, sadece bu bakışa açısından bile, önde gelen Siyonist liderlerden biri olan Kurt Blumenfeld’in, *“ Einstein bir Siyonist değildir,”* ya da *“methiye ve kendilerini Siyonist olarak adlandıran azınlığa adanmış konuşmadan sonra,’ Einstein’ın sözlerine’biz diğerleri’ diye devam etti”* şeklindeki yorumunu herkes anlayabilir ve değerlendirebilir.

Einstein için herhangi bir yafta ile yaftalamada dikkatli ve inşafı olup olmamız önemiz bir mesele midir? İsrail’in Şubat 1955’te Gazze’ye saldırısı (Israel's attack on Gaza)²³ Ortadoğudaki durum ısınmasına neden olmuştur. Einstein, İsrail’e karşı gerçekleşen meydan okumalar ve çok daha geniş çatışmalara yönelik derin endişer içinde olmuştur. 14 Mayıs İsrail’in Özgürlük Günü münasbetiyle yapacağı bir

konuşma için hazırlanmakta idi. (Ama) Einstein, Nisan 1955'te öldü." O'nun evrakı arasında (sözü geçen) konuşmasının açılışı için hazırlamış kendi el yazması olan evrak bulundu" [Brian, S. 156] Görüşleriyle tutarlı bir şekilde, yaşamı boyunca (Arap-İsraili'ne dönüşecek) Arap-Yahudi ilişkileri ve onun büyük çatışma ve gerilimlerine sebebiyet verecek potansiyeline ilişkin olarak, ölümünden bir kaç gün öncesine kadar dahi, hala aynı vicdan ve ıstırab yükünü taşıyordu. O, halkını içtenlikle seviyor, onların tüm hislerini paylaşıyordu. Aynı zamanda, onun hümanist ruhu, Yahudi ve Araplar dahil herkes için "kahikat ve adalet" e adanmıştı. Özellikle kayda değer olan şey, " kahikat ve adalet" bağlamındaki önemsiz ya da önemsiz olsun, tüm meseleler hakkındaki görüşü idi.

" O'nun hiç bahsi edilmemiş metni şöyle başlıyor: *Yapmaya gayret ettiğim şey, sadece mütevazı gücümle hakikat ve adalet için hizmet etmek'tir. Mısır ve İsrail'in arasındaki çatışmanın küçük ya da önemsiz olduğunu düşünebilirsiniz. Bizim daha önemli meselelerimiz var, ' diyebilirsiniz. Mesele bu değildir. Mesele hakikat ve adalet ise, küçük ve büyük problemler arasında hiçbir fark yoktur. Küçük meseleleri hakikat ruhuyla ciddiye almada zaafiyet gösterenlere büyük işlerde güvenilemez.* " [Brian, S. 156]

"Barış ve istikrar" a ilişkin bu kadar çok şey duyuyor olmamız ilginçtir." Belki " hakikat ve adalet" e hakettiği önemi verebilsek, barış ve istikrar ulaşılması zor bir hedef olmayacak. Bu yüce ruhlu insanın ölüm döşğinde hazırladığı bu bahsi edilmemiş kağıt müsveddesinde kalıcı değeri haiz bir mesaj yok mudur? 24

Peki, Einstein bir Siyonist miydi, değil miydi? Pekala, O'nun çok tanınmış Siyonistler ile içli dışlı ve işbirliği halinde olması, Siyonist/Yahudi gayeye tüm desteği vermesi; o'nun Siyonizm'e olan tüm " borcu" sebebiyle, benim gibi insanlar tara-

fından Einstein'ın bir Siyonist olmadığına dair yapılan örtbas etme niteliğindeki iddia ya da savlar hatalı olacaktır. Ancak, Einstein'ı açıkça bir Siyonist olarak yaftalamak, iki yüzlülük değilse, daha vahim bir hata işlemek olacaktır. Bu yüzden, Siyonist olsun ya da olmasın, müsaade ediniz de bunu okuyucuların vereceği hükme bırakalım. Ancak, bu konudaki son söz, Siyonizm'in çok önemli organizasyonu olan Siyonist Genel Konseyi'ne bırakılabilir. Bu konsey, dünya çapındaki Siyonist hareketin ya da Dünya Siyonist Organizasyon'un en üst kurumudur. Basel'de düzenlenen İlk siyonist Kongre ve Dünya Siyonist Organizasyonu (WZO)'nun yüzüncü yılı'na dikkat çekmek için ve 1996-97 yılını " Siyonizm Yılı" olarak açıklayan hükümet kararı ardından, Siyonist Genel Konseyi bir kitapçık yayımladı [1997]. Dünya Siyonist Organizasyonu: Ulusal Kurumları, Yapısı ve İşlevleri (World Zionist Organization: The National Institutions, Structure and Functions) adlı kitapçık hareketin, organizasyon'un tarihi ve yapısına ilişkin özet bir bilgi temin etmektedir.

Bu resmi belgede, Einstein'ın 1929'da 16. Siyonist Kongre'ye katıldığından bahsediliyor. WZO'nun Einstein'ı 1929 Kongresi'nde katılımcı olarak nasıl tasvir ettiği, 1997'de basılan bir belgede oldukça açık bir şekilde ortaya koyuyor. Kimim Siyonist olup olmadığını iyi bilmeleri gerekir.

16. Siyonist Kongre (1929) İsrail için, Dünya Siyonist Organizasyonu'nun ve Ulusal bir Vatan inşasına eşlik etme arzusuna inanan "Siyonist olmayanlar" olarak bilinen tüm yahudilerin bir parçası olacağı bir Yahudi Ajansı kurmaya kararı almıştı. Kongre kararı üzerine, Yahudi Ajansı heyeti toplandı. Heyetin 224 üyesinin 112'si (Dünya Siyonist Organizasyonu üyeleri olup), Yahudi ajansı Başkanı olarak seçilen Prof. Chaim Weizmann, Nahum Sokolow, Menahem Ussishkin, Shemaryahu Levin,

David Ben-Gurion, Haham Uziel dahil, Siyonist idiler. "Siyonist olmayan" 112 üye Louis Marshall, Shalom Asch, Albert Einstein, Leon Blum, and Rothschild ailesi üyelerinden oluşuyordu. [S. 47; *vurgular Omar Farooq'a aittir.. Ancak, alıntı içindeki Siyonist olmayan vurgularları orijinal belgeden alınmıştır.*]

Yaftalama ile alakalı olanlar için WZO'nun bir cevabı vardır. Yaftalamaya bayılmayanlar için Einstein, derin empatisini ve Yahudi geçmişine sahip halkına adanmışlığına rağmen, bir hümanist, köprü kurucu, bir pasifist ve kendi sözleriyle herkes için "hakikat ve adalet" in bir hizmetkarı idi. Evrensele ait bir ruhun önemli bir ikon idi. 25

Ayrıca, herhangi bir yaftalama ötesinde, daha büyük önemi hazi olan şey, hala gerçekleştirilememiş olarak duran Einstein'ın hayalleridir. Burada, John Stachel'i hatırlatmak zorundayım:

"Einstein'ın hümanist ideallere bir ömür boyu adanmışlığı ve bu ideallere kendi zamanının karmaşık sosyal problemleri için başvurusu çok büyük bir saygı görmüştür. Bir kimsenin o'nun bakış açısında herhangi bir zaafiyet bulmasının mümkün olmasına rağmen, Einstein, Diaspora'daki yahudileri kendine saygıya, seküler, hümanist Judaizm'e çağıran, Yahudi-Arap ilişkileri üzerine görüşleri ve Ortadoğu'da barışa yönelik bir yol bulma yolundaki önerileri hala, sırf tarihi menfaatten, --özellikle yahudi dostları için--daha fazla şey ifade etmektedir. O'nun her sözüne dalkavukluk etmeyi ya da Einstein mit'ine alaycı tahrifler yapmayı düşünmeksizin, en iyi şekilde okuyarak ve sözleri üzerine derinlemesi düşünerek, hükmü kalmamış olarak gördüğümüz şeyleri yeniden değiştirerek ya da reddederek; bununla birlikte, kalıcı değer olarak gördüğümüz şeyleri şu anki mücadelemizde kullanarak, ona hürmet besleyebiliriz." [S. 76]

Bu orijinali (the original) Haziran 2000'de kaleme alınan makalenin güncellenmiş versiyonudur.

Teşekkür: Seyyid Münir İslam'a yayınlamadaki yardımı için teşekkür ederim. Ayrıca, Jacques Chauveheid'e (Belçikalı bir Fizikçi) önemli bilgilerle katkısı için, Barbara Wolff' Kudüs İbrani Üniv. Einstein Arşivi'nde görevli memur) paylaştığı kıymetli bilgiler ve bu makaleye ilişkin bakış açısı için; ve Aaron Bicknese'ye (West Union, Iowa, North Fayette Lisesi Almanca öğretmeni) yardımı için teşekkür ederim.

Dipnotlar:

Temmuz 2006 / Çeviri: Murat SÜRMEN

1- Bu online makalenin yazılıp yayımlanmasından bu yana, bu değişmiştir. [Temmuz 2000]Bu bağlamda "propaganda" bahsinin geçmesine kimse şaşırmasın. İsrail Devleti'ni koru koruna destekleyen Siyasi Siyonist çevre propaganda ile kendinden geçmiştir. Bu, (daha sonra Dünya Siyonist Organizasyonu ile birleştirilen) 1955-1977 yılları esnasında Dünya Siyonist Kongresi'nin başkanı olan önde gelen siyonist liderlerden biri olan Nahum Goldmann'ın görüşüdür. Siyasi olmayan kendi karakteristiği içinde Einstein'ın pozisyonunu anlamada, Einstein, ölçülü ve kendi Yahudi halkına ilişkin meslelerde hassas iken; Goldmann bir Siyonist lider ve kendi halkının menfaatine ilişkin kendi bilgi ve gözlemlerini paylaşmada patavatsız idi. Einstein'ın neredeyse peygamberane! bir öngörü ile söylediği bazı şeyleri daha iyi anlamak için o'na atıfta bulunacağız. Öyle ki, bu öngörüler daha sonraları Goldmann gibi bazı Yahudi/Siyonist liderlerin sözlerinde ifa edildikleri üzere gerçekleşmişti. Propaganda bağlamında, Goldmann "Yahudi Paradoksu" adlı kitabında şöyle yazıyor:

İsraililer propaganda ve 'hakla ilişkiler'in önemini fazla gözlerinde büyütüyorlar. İsrail basını, ' Bizim propagandamız çok kötü bir şekilde yürütülüyor; kötü bir imaja sahibiz.' ve benzeri şeyleri söylemeye devam ediyor. Bu konuya

aşınayım; çünkü Dünya siyonist Organizasyonu propaganda için milyonlarca dolar harcamıştır. Şu halde, pişmanlık içerisimdeyim; çünkü onca zahmete değecek bir karşılık alamadık. Dünya kamuoyunu etkilemede belirleyici factor İsrail politikalarının karakteridir; ve bu politikalar devletlerin bir çoğu tarafından ediliyorsa, en iyi propaganda aciz(lik), çaresiz(lik) (görünmek)'tir. İsraililer bu yanlış hüküm-verme ve sevdalanmayı Amerikalılardan miras almışlardır. Birleşik Devletler'de, her şey, bizim (En büyük reklam firmalarının bulunan yerin caddesi) 'Madison Avenue' olarak adlandırdığımız metodlar'ile satılabilir. Bu teknik belki, bir sabun ya da diş macunu markasını hatta bir gazeteyi piyasaya sürmek için korkutucu olabilir; fakat çarpıtarak bir siyasi düşüncüyü yaymaya gelince, korkutucu değildir.[S.62]"

2- [http://www.jewishvirtual library.org/jsource/Quote/einsteinq.html](http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Quote/einsteinq.html)

3- Bu alıntı geçenlerde eklenmiştir. Bu deneme ilk yayınlandığında bu alıntı yoktu. Muhtemelen bu eksiklik dikkat çekti ve söz edildi

4- Bazı linkler: Neturei Karta International; JewishSpeak; Self-Hating Jews.

5- İsrail'in kurulması için mücadele içinde olmayan; fakat daha sonradan İsrail Devletini kabul etmek zorunda olan yahudiler arasında dikkate değer başka insanlar vardı. Bu insanlardan biri Henry Kissinger idi. O'nun bu işin önemini geç anlaması çok net bir şekilde ortadadır. Dünya Siyonist Organizasyonu'nun en uzun dönem başkanlığını yapmış olan Nahum Goldmann, şöyle yazmıştı: O [Kissinger] (bir zamanlar)şöyle derdi: ' Zaten var olan bir devlet (israil)'in ortadan kaldırılmasına müsaade etmek ahkalsızlık olurdu; fakat o (İsrail Devleti) varolmadan önce fikrim sorulmuş olsaydı, Yahudi problemi için bir çare olmayacağını söyledim.'" [Yahudi Paradoksu, S.162]

6- Bazı linkler: Neturei Karta International; JewishSpeak; Self-Hating Jews.

7- Bu, Einstein'a atfedilen popüler alıntılardan biridir. Ancak, çok dikkat çekici bir şekilde, hiçbir kaynak sunulmamıştır. En azından ben, herhangi bir kaynağa tesadüf etmedim. Bu alıntıyı doğrulamak için Kudüs İbrani Üniv. Resmi Einstein Arşivi (the Official Einstein

Archive)ile temas kurdum. Arşiv'den Barbara Wolff'un bana yazdığı açıklama şöyle: " Alıntı, 1929'da G.S. Vierecek ile bir mülakatta yapılan beyanattan biri olarak basıldı. Bu mülakatı yapan kişi hakkındaki görüşüm müspet değil;bu kişinin güvenilir biri olduğunu düşünmüyorum. Bununla birlikte, Einstein'ın bu sözü gerçekten söyleyip söylemediği yıllar sonra sorulduğunda, Einstein'ın sekreteri, herhangi bir referansa bulamamamsına rağmen, Einstein'ın savunmuş olabileceği bir görüş olduğu ve bu yüzden doğru olarak kabul edilebileceği, şeklinde cevap verdi."

8- Bu, 1=1 denklemi, özellikle Müslüman ve insan olarak benim için önemlidir. Tıpkı Einstein'ın Araplar ve Yahudiler arasında eşitliği arzu etmesi gibi, Ben de İslami bakış açısından aynı şeyi teyid ediyorum. Allah'ın öteki dünyada bize nasıl muamele edeceği farklı bir meseledir. Ancak, bu dünyada tüm varlıklara eşit kutsallık atfederek değerlendirmeli ve saygı göstermeliyiz. Tıpkı, Yahudilerin Arap ya da Müslüman hayatları eşit derecede kutsal kabul edip saygı duyması gerektiği gibi, Yahudi ya da başkalarına ilişkin olarak, aynı şey Araplar ve Müslümanlardan da beklenmeli. İslami bakış açısına göre tüm insanlık, tüm insani ilişkiler kin ve düşmanlıktan arınmış bir prensip ile başlamalı. *"Hiçbir zulüm ve baskı kalmayınca ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır."* [Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 193] Her halükarda, Müslüman olarak ben, Yahudi, Hristiyan, Hindu, animist, ateist ya da başka her kim olursa olsun, adaletsizlik ve zulüm uygulayanlar müstesna, hiç kimseye karşı kin ve nefret beslememeliyim. Bu, tüm insanlığın üzerinde birleşebileceği ortak zeminin temel prensibidir.

9- Bu, Filistinli Diaspora'ya yönelik katkıda Arap komşuların hiçbir payı olmadığını ima etmek anlamına gelmiyor. David Fromkin'in "Tüm Barışlara Son vermek İçin Barış: Osmanlı İmp.'nun Çöküşü ve Modern Ortadoğu'nun Yaratılması" (A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East [Owl Books; 2nd Rep edition, 2001) adlı kitabı, Emperyalist güçlerin Ortadoğu'nun bölünüp parçalanmasına nasıl göz yumup entrikalara başvurdukları üzerine

en iyi kaynaklardan biridir. Bir Yahudi devletini ve böyle bir devletin sadece Filistin'de olmasını amaç edinen Siyonist hareketin ortaya çıkışı, sömürgeci güçlerin sömürge sonrası Ortadoğu'yu biçimlendirme projesi ile aynı zamana tesadüf etmişti. Çeşitli Arap liderler bu projenin ekmeğine yağ sürdüler. Elbette, bu hikayenin iki boyutu var: Mal ve mülkü istimal edilen ve yurdundan sürülen Filistinliler ve Ortadoğu'da daha geniş Arap-İsrail ilişkileri problemi. Mal ve mülkü gaspedilen ve yurtlarından sürülen Filistinliler meselesini anlaşılırı bir şeydir. Fakat, Müslüman-Arap dünyasının buna gösterdiği tepkinin anlaşılması ne kadar zordur? Henry Kissinger Beyaz Saray yıllarında şöyle yazıyor: " Nazi soykırımı, bir Yahudi devlet arayışına ilişkin ahlaki bir aciliyeti ekledi. Fakat, 1948'de kurulup ulusal camiada kutsanır kutsanmaz İsrail, içinde kendilerinin hiçbir payı olmayan Avrupalıların günahları için neden bir kefaret ödemek için fedakarlık yapmaları gerektiğini anlayamayan Arap komşu ülkelere karşı özgürlüğü savunmak zorunda idi." [S.342]

10- Kissinger şöyle yazıyor: " O (İsrail) tabii olarak, 1967'de işgal ettiği sınırlar içinde, var olduğu andan itibaren boş yere peşinde koştuğu bir güvenlik garantisi aradı. Bu hedeflerin tezat teşkil edebileceğini itiraf etmede isteksiz bir şekilde, hem sınır hem tanınma için mücadele etti." [S.343]

11- Müslüman-Arap dünyasının kalbinde İsrail'in kurulmasının sebep olacağı bütün vahim sonuçlar, Başkan Roosevelt gibi Amerikalı liderler tarafından da çok iyi bilinen bir vakia idi. Nahum Goldmann, güçlü bir Amerikalı Siyonist olan Stephen Wise'in Amerika hükümeti'ne yaptığı baskıyı şöyle anlatır: " Yatla konferansı'ndan önce Roosevelt, iştirak düşüncesini kabul etmesini isteyen Amerikalı Yahudiler tarafından baskı altına alınmıştı...[İbn Saud ile görüş alışverişinde bulunup şiddetli itirazı öğrendikten sonra, Wise'a soruldu] 'O halde, orada küçük bir azınlık olarak Arap fanatikleri arasında nasıl yaşayacaksınız? Roosevelt şöyle bitirir: ' Onlar (Araplar) sizi yok edecektir.' Wise şaşkınlık içinde ne yapacağını bilemez bir halde idi. Roosevelt konuşmasına devam etti: "Stephen, Sana kişisel bir soru soracağım: Sen, dini ve ahlaki sorumlulukları olan bir Haham'sın. Milyonlarca Ya-

hudi'nin öldürülmesi sorumluluğunu alacak mısın, netice olarak orayı ele geçirirsen (yani, İsrail Devleti'ne sahip olursan) ?" Wise sarsılmıştı; fakat Amerika Yahudiliğinin resmi programına sadakatini vurguladı. O zaman Roosevelt konuşmasını şöyle tamamladı: ' Yahudilerin ayrılmayı istediklerini kabul ediyorum. Fakat, bu yapacağınızın cinayet işlemek olabileceği konusunda sizi uyarıyorum.' [Goldmann, Paradoks, S.32]

12- Diplomatik adımlar hızlandıkça, ülke içinde heyecana sebep oldu. Dört güç (Amerika, İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya) görüşmelerine ilişkin 'iyi niyetli' tutumumuzun ilanının ilk haftası içinde, İsrail destekçileri, daha sonraki yıllarda çok iyi idrak edeceğim, güçlü tepkiyi verdiler. İsrail'in, Araplar ile yapılacak doğrudan görüşmelere yabancıların vekalet etme amacı gütmemelerine dair endişesini aksettirdiler." [Kissinger, Beyaz Saray Yılları, S.353]

13- " İsrail, Amerika'nın faal bir rol üstlenmekten kaçınmasını ve uyuşmazlığın kendi seyrinde devam etmesini fazlasıyla tercih ediyordu. İsrail, görünüşte, görüşmeler yapmaya razı idi; fakat geniş kapsamlı anlaşmaya yönelik beklentiler hakkında fazlasıyla pesimist idi. Bu, İsrail ile ağır bir uyuşmazlık olmaksızın başlattığımız süreci devam ettirmenin hiçbir şekilde mümkün olmadığı anlamında geliyordu." [S.360]

14- Kendisiyle [Yitzhak Rabin] o ilk görüşmemizde politikamız hakkındaki sorusunu cevaplayamadım; (çünkü) henüz onun üzerinde uzlaşmamıştık. Fakat, Başkan'ın Dört-ve İki-Güc'ün oturumlarını sürdüreceğinden oldukça emindim. Benim özel tavsiyem, İsrail'in onunla yaşayabileceği bir 'barış' tanımlamasını telaffuz eden somut bir program hazırlaması idi; sadece bu bile bize yürütülecek süreç için bir kriter verebilirdi." [Kissinger, S.355]

15- Ürdün istisnasıyla, Arap Devletleri, İsrail ile normal ilişkiler içinde ifade edilen gerçek bir barış ya da herhangi bir somut güvenlik tanımlamasına yönelik olarak hiçbir hazırlık içinde değildiler. İsrail muhtemelen, öne sürülmekte olan barış tanımlamasına karşılık olarak dahi, (işgal ettiği) tüm sınırlardan geri çekilmeye razı değildi." [Kissinger, S.378]

16- Kissinger, 1970 esnasında, önünde sonunda bir savaşa neden olacak kademeli gerilim hakkında şöyle yazıyor: "Böyle bir stratejiyi göz önünde bulundurma konusunda başarısız oldum. Bizim ajanslarımız, --hiçbir delile dayanmaksızın--İsrail'i, kendi derin nüfuzunu etkisiyle Rusya'nın tepkisini kışkırttığını iddia ederek, Süveyş Kanalı boyunca yükselen gerilim sebebiyle suçladılar." [S.570-571]

17- Bazı insanlar, Siyonist yanlısı tarif ederek Einstein'ın şahitliğini ya yanlış okuyor ya da onun muhtevasını çarpıtıyorlar. Einstein, onlarca yıla tekadüm eden ısrarla telaffuz ettiği görüşleri ışığında anlaşılması gereken bir Yahudi vatani istiyordu.

1946'da, hala 'sürgün'de olan yüz binlerce Avrupa Yahudisi ve sığınmacı nüfusun bir kısmını dahi devralmaya razı olmayan muzaffer müttefikler beraberinde Einstein, bir 'Yahudi Vatani' için çağrıda bulunarak, Filistin Anglo-Amerikan Soruşturma Komitesi'nin huzuruna çıktı.' Siyonist Kadro, kasıtlı olarak, bunu bir Yahudi Egemenliği olarak çağrısı olarak okumuş göründü; bunun için dostu Stephen Wise'in yardımıyla kendi pozisyonunu, sırasıyla "'bir grubun diğerine Çoğunluk' " olarak hükmetmesine imkan vermeyen bir hükümete sahip olacak Filistin'in ekonomik olarak emebilme ihtimallerinin sınırları içinde serbestçe göçü mümkün kılabilme, şeklinde açıkladı." Daha güçlü bir beyanat beklentisinde olan Wise'a muhalefet eden Einstein, 'katı bir şekilde Yahudi Devleti talep etmenin bizim için sadece arzu edilmeyen sonuçlar doğuracaktır, şeklinde cevap verdi.' Radikal gazeteci I.F. Stone, 'etnik sınırlamalar' üzerine çıktığı için Einstein'ı övdü [John J. Simon, "Albert Einstein, Radikal: Politik Bir Profil" (Albert Einstein, Radical: A Political Profile Monthly Review, Mayıs 2005]

18- Almanca'dan orijinal alıntı.:

"Sie haben ganz recht mit dem, was Sie über die hinterhältige Haltung von England und Amerika uns [the Jews] gegenueber sagen. Die ganzen Araber sind ja nur armselige Söldner, die für jene ihre Haut zu Markte tragen müssen. [...] Ich denke auch, dass in diesen letzten Jahren eine Verständigung zwischen uns und den Arabern nicht mehr möglich war, die zu einer bi-nationalen Verwaltung hätte

führen können. Früher aber - eigentlich seit 1918 - haben wir die Araber vernachlässigt und auf die Engländer immer wieder vertraut. Die Staatsidee habe ich nie für gut gehalten, aus wirtschaftlichen, politischen und militärischen Gründen. Aber nun gibt es kein Zurück mehr und es muss ausgefochten werden." [Barbara Wolff tarafından gönderildiği gibi]

19- Şu cümleye ilişkin olarak kafam karışmıştı: "Tüm Araplar, sadece postlarını o amaç için pazarlamaya devam etmek zorunda olan çıkarıcılardır." [16 Temmuz 2006 tarihli] bir mailde sualime cevap olarak Barbara Wolff şöyle cevap veriyor: Dikkati çektiğiniz cümle, (sırası gelmişken, tıpkı Yahudiler gibi) İngiltere politikaları gereğince İngilizler tarafından Araplar'a verilen bir çok vaad hakikati ile ilgilidir. Fakat, kendi ajanda vs.ye sahip olan Yahudilere rağmen, politikada daha az mahir olan Araplar, daha kolay bir şekilde her vuruşta bir köşeye savrulan bılardo topu (?)= İngiliz politikalarının kurbanı, çıkarıcıları olabiliyorlardı."

20- Almanca'dan orijinal alıntı:

"längst gehegte [...] Ueberzeugung [...], dass für Palästina eine bi-nationale Regierungsform die einzig gerechte und zweckmässige ist. Die Verwaltung müsste aber im Wesentlichen auf absehbare Zeit von den United Nations übernommen werden, da das politische Leben Palästinas gründlich verfahren und das Land deshalb für politische Unabhängigkeit nicht reif ist." (6 Ağustos 1947) [Barbara Wolff tarafından gönderildiği gibi]

21- "Einstein ile meseleyi tartıştıktan sonra mektubu yayınlayan gazetecinin adı Chaim Greenberg'dir. *The Jewish Cronicle* için çalışıyordu. Bu bilgi, Einstein'ın sekreteri Helen Dukas'ın, bir kopyası ile beraber, Einstein'ın mirasının yardımcı vekili Otto Nathan'a ilettiği bir not'tan gelmektedir." Daha önceki bilgi, Barbara Wolff tarafından bir mail ile bana gönderilmişti. [16 Temmuz 2006]

22- Almanca'dan orijinal alıntı:

"Die Bedeutung Israels lag immer und liegt noch immer in den geistigen und spirituellen Werten, die es schafft und verkörpert. Der neue Staat soll nur als ein Mittel angesehen werden, diesen Zielen wirksam zu dienen,

nicht als Selbstzweck oder gar als ein Instrument politischer Ambitionen." [Barbara Wolff tarafından gönderildiği gib]

23- Bu saldırı sebebiyle, B.M Güvenlik Konseyi 17 Mart 1955'te oybirliği ile İsrail'i kınayan 106 numaralı (Resolution 106)

önergeyi kabul etti.

24- Yıllar geçtikçe, Einstein, Bertrand Russel'a daha çok yakınlıktı. Einstein, nükleer asırda barışa doğru tutkulu bir şekilde adanırken, o (Russel) iflah olmaz bir şekilde bir hareket içindeki bilim adamları ve entelektüeller arasındaki şöhretli sesler ile meşgul olmaya çalıştı. Russel, Einstein ile bu bağlamda öylesine yakın bir ilişki içindeydi ki, " 9 Temmuz 1955'te Londra'da düzenlenen dünya basın toplantısına, Russel-Einstein Manifestosu olarak bilinegelen bildiriye okumuştur. O (Russel), bu yakarış altına imza atmanın Einstein'ın ölmeden önce yaptığı en son şey olduğunu açıkladı." [Russel Otobiyografisi, S.27] bu, "hakikat ve adalet" hizmetinde işbirlikçisi ve sırdaşı olan aynı Russel'dır.: " 1970'te ölümünden iki gün önce 98'li yaşlarında hala tüm insanlık ve özellikle Filistinlilerin kaderi hakkında endişeli olan Bertand Russel şöyle yazacaktı: ' Bize sık sık Avrupa'da Nazilerin elinde acı çektikleri için Yahudilere sempati duymamızı söyleniyor... Bugün İsrail'in yapmakta olduğu şeye göz yumulamaz ve şu an yapılanları haklı çıkarmak için geçmişin korkularını hatırlatmak apaçık bir riyakarlıktır.' Ve ünlü filozof şu soruyu soruyordu: Dünya, bu ahlaksız zulüm manzarasına müsaade etmeye ne zamana kadar razı olacak?' [Lilienthal, S.204, Alistair Cook'un "6Adam" kitabından bir alıntı, (New York: Knopf 1977), S. 180]

25- Mohammed Omar Farooq. " Evrensel Ait olma Ruhu: Bazı İnsancıl Tabiatlı İkon'lardan Bakış Açıları" ("The Spirit of Global Belonging: Perspectives from Some Humanity-Oriented Icons,") Yayınlanmamış deneme Eylül 2006

KAYNAKÇA

Eugene Borowitz. Yahudi Etiğini Tetkik'ten Alıntılar, Vaade Uyma Sorumluluğuna Dair Evrak (Detroit: Wayne Eyalet Üniv.,1990) (Excerpts from Exploring Jewish Ethics,) Papers on Covenant Responsibility (Detroit: Wayne State University, 1990): S.. 26-36, Metinsel Muhakeme Bülteni'nde (in the Journal of Textual Reasoning), Cilt. 1, 1 Temmuz 1991.

Denis Brian. Bilinmeyen Einstein: İkon'un Ardındaki Gerçek Adam(The Unexpected Einstein: The Real man Behind the Icon) [John Wiley, 2005]

Ronald W. Clark. (Einstein: The Life and Times) [New York: The World Publishing Company, 1971]

Albert Einstein. Fikirler ve Görüşler (Ideas and Opinions) [New York: Bonanza Books, 1986]

Albert Einstein. Sonraki Yıllarıma Dair(Out of My Later Years) [New York: Philosophical Library, 1950]

Nahum Goldmann. Siyonist İdeoloji ve İsrail Gerçeği "Zionist Ideology and the Reality of Israel," *Foreign Affairs*, Fall 1978.

Nahum Goldmann. Yahudi Paradoksu (The Jewish Paradox) [New York: Fred Jordan, 1978]

Siegfried Grundmann. Einstein Dosyaları: Bilim ve Siyaset—Einstein'ın FBI Dosyası Üzerine bir İlave Bölümle Einstein'ın Berlin Dönemi (The Einstein Dossiers: Science and Politics - Einstein's Berlin Period with an Appendix on Einstein's FBI File) [Springer, 2006]

Jessica Heckman. "Mesafeli Eylem: Aktivist olarak Einstein" Vassar Koleji Arşivi ve Özel Koleksiyonları) ("Action at a

- Distance: Einstein as Activist," Vassar College Archive and Special Collections, 2005.)
- Banesh Hoffmann. "Einstein ve Siyonizm" G.Shaviv ve J.Rosen, Genel Rölativite ve Yerçekimi ("Einstein and Zionism," in G. Shaviv and J. Rosen (eds.), General Relativity and Gravitation [New York: John Wiley & Sons, 1975], S. 233-242.)
- Gerald Holton and Yehuda Elkana (eds.). Albert Einstein: Tarihi ve Kültürel Bakışaçıları: Kudüs'teki Yüzüncüyıl Sempozyumu [Princeton Üniv. Yay.1982] (Albert Einstein: Historical and Cultural Perspectives: The Centennial Symposium in Jerusalem) [Princeton University Press, 1982]
- Fred Jerome. Einstein Dosyası: J.Edgar Hoover'ın Dünyanın En Ünlü Bilimadamı'na Karşı Savaşı (The Einstein File: J. Edgar Hoover's Secret War Against the World's Most Famous Scientist) [St. Martin's Press, 2002]
- Fred Jerome and Rodger Taylor. Irk ve Irkçılık Üzerine Einstein(Einstein on Race and Racism) [Rutgers University Press, 2005]
- Henry Kissinger. Beyazsaray Yılları (White House Years) [Little Brown, 1979]
- Alfred Lilienthal. Siyonist Akrabalık: Barış'ın Bedeli Nedir?(The Zionist Connection: What Price Peace?) [New York: Middle East Perspectives, 1979]
- Otto Nathan and Heinz Norden (eds.). Barış'a Dair Einstein(Einstein on Peace)[New York: Avenel Books, 1968]
- Harvey Sicherman. "Mukaddes ve Gayri Mukaddes: Judaizm ve Ulusal İlişkiler," ("The Sacred and the Profane: Judaism and International Relations," Volume 10, Number 1, January 2002.)
- John Stachel. 'B'den 'Z'ye Einstein (Einstein from 'B' to 'Z') [Boston: Birksauser, 2002]
- Birleşik Devletler Kongre Kütüphanesi_1 "Siyasi Siyonizm"(U.S. Library of Congress_1. "Political Zionism" [Country Studies; Online]
- Birleşik Devletler Kongre Kütüphanesi_2. Kültürel Siyonizm (U.S. Library of Congress_2. "Cultural Zionism") [Country Studies; Online]

Mario Levi'nin "Yeni Roman"ı:

Size Pandispanya Yaptım

Yapısal Bir Çözümleme Denemesi

Ali BUDAK*

Özet

Alain Robbe-Grillet, öncüsü olduğu "Yeni Roman"ın bir akımdan çok, bir arayışın adı olduğunu ısrarla vurguluyordu. Grillet'ye göre, Yeni Roman anlayışı, insanla dünya arasında sürekli değişen bağlantıları anlayabilmek ve anlatabilmek; biçimiyle olduğu kadar ruhuyla da yeni bir eser yaratabilmektir. Çünkü, edebiyat da hayat gibi canlıydı, çevredeki her şey değişir ve dönüşürken, romanın, yüz elli yıldır aynı şekilde donup kalması düşünülemezdi. Her roman mutlaka kendi tarzını ve biçimini bulmalıydı, bulmak zorundaydı.

Bu makalenin amacı, Mario Levi'nin *Size Pandispanya Yaptım* adlı son romanını, Grillet'nin bu görüşleri çerçevesinde incelemektir. Bunun için, roman, tamamlanmış bir "yapı" olarak ele alınmış, tek tek unsurlarına ayrılmış ve çözümlenmeye çalışılmıştır.

İnceleme, "giriş" ve "sonuç" yazıları hariç, beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, *Size Pandispanya Yaptım* romanının ayrıntılı denilebilecek bir özeti verilmiştir. İkinci bölüm, "Bir Yapı Olarak Roman" başlığını taşımaktadır. Burada, romanda yapı denilince ne anlaşılması gerektiği açıklığa kavuşturulmak istenmiştir. Üçüncü bölümde roman, bu defa, bir anlatım sanatı olarak, başlıca unsurlarıyla birlikte ele alınmıştır. Vak'a zinciri, olay örgüsü, anlatıcıları ve bakış açıları, romandan yapılmış alıntılarla örneklenmiştir. Dördüncü bölüm, bir bakıma, *Size Pandispanya Yaptım* romanının parodik bir okuması niteliğindedir. Bu yaklaşımla, eserin, geleneksel roman kalıplarını zorlayan biçiminin, en koyu çizgilerle belirlenmesi amaçlanmıştır. Nihayet beşinci bölümde ise, eserin dili ve üslûbu, psikanalitik eleştirinin önemli ismi Norman H. Holland'ın görüşleri ışığında mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mario Levi, *Size Pandispanya Yaptım*, İstanbul Bir Masaldı, Karanlık Çökerken Neredeydiniz, Yeni Roman, Alain Robbe - Grillet, Yapısalcılık, Psikanalitik edebiyat kuramı.

* Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Mario Levi's "New Novel"
I Prepared You Pandispanya
A Study Of A Structural Analysis

Abstract:

As its leading author Alain Grillet insistently emphasized that "New Novel" is an orientation of a search rather than a new moment. According to Grillet, the understanding of New Novel means to understand and express the changing connection and interplay between the man and the life and to create a new product with its *sui generis* soul and type. Because the literature is alive as well as the instinct life, it is impossible to imagine that the novel stay with the same type constantly as 150 years past, even though everything within the environment is always transformed and rapidly changed. Every novel is supposed to and have to find its own type and style depending on time and space.

Under these circumstances, the aim of this article is to analyze the newly published novel of Maro Levi entitled as "Size Pandispanya Yaptım" [I prepared you Pandispanya] within the framework of Grillet's opinions and this perspective. Therefore, the Novel, as an completed structure, is attempted to be analyzed by having seperated its components respectively with structuralist approach.

The study has composed of five chapters excluding the "introduction" and "conclusion". In the first chapter, there is a detailed summary of the novel "Size Pandispanya Yaptım" [I prepared you Pandispanya] . The second chapter has the title "Novel as a Structure" and analyzed the meaning of the structure within the novel. In the third chapter, in this turn, as an art of narrative, the novel has been evaluated with its main components. The chains of events, the interwoven cases, its narrators and perspectives have been elucidated and illustrated with the quotations from the aforementioned novel. The fourth chapter, in a way, is the parodist reading of the novel "Size Pandispanya Yaptım" [I prepared you Pandispanya]. In this approach, it is aimed to demonstrate the distinctive feature of the novel with its trespassing position of the traditional idea of novel. Lastly the fifth chapter monitors the language and type of the novel by focusing on the standpoints of Norman H. Holland as an prominent author of psychoanalytic critical theory.

Key words: Mario Levi, Size Pandispanya Yaptım[I prepared you Pandispanya], İstanbul Bir Masaldı [İstanbul was a dream], karanlık Çökerken Neredeydiniz [Where were you while the dark got], New Novel, Alain Robbe-Griller, Structuralism, Psychoanalytic theory of literature

Giriş

Alain Robbe-Grillet, öncüsü olduğu “Yeni Roman”ın bir okul olmadığını ısrarla vurgular. “Yeni Roman” bir akımın adı da değildir. Olsa olsa bir çağa ayak uydurma çabasıdır; insanla dünya arasında sürekli değişen bağlantıları anlayabilmek, anlatabilmek ya da yaratabilmek, kısacası, biçimiyle olduğu kadar ruhuyla da yeni bir roman bulmaya çalışmaktır. Çünkü edebiyat gibi roman da canlıdır. Çevredeki her şey değişir ve dönüşürken, yüz elli yıllık roman yazımı da elbette hareketsiz ve donmuş kalmayacaktır.

Grillet’in çıkış noktası; hayat değişikçe hayatı algılamının da değiştiğidir. Bu durumda, Flaubert 1860’ların yeni romanını, Proust 1910’ların yeni romanını yazmıştır. Ölümsüzlük içinde şaheser diye bir şey yoktur, yalnızca tarih içinde eserler vardır. Bu eserler de ancak geçmişi arkada bırakabildikleri ve geleceği duyurabildikleri ölçüde var ve uzun ömürlü olabileceklerdir. Grillet’e göre, her roman kendi biçimini bulmalıdır, bulmak zorundadır. Hiçbir reçete, değişen çağa ve şartlara göre düşünmenin ve araştırmanın yerini tutamaz. Daha önce yaratılmış bir kitabın kuralları yalnız kendisi için geçerlidir. Öyleyse, her yeni kitap, değişmez biçimlerin aşılması, yerlerine yenilerinin konulması anlamına gelmektedir. Daha basit bir söyleyişle; her yeni kitap kendisini var ederken, öncüllerini yıkmakta ve yok etmektedir.¹

Yeter ki iyi yazılabilsin, yeter ki bir “yeni roman” olabilsin.

Mario Levi’nin son kitabı *Size Pandispanya Yaptım*², bir “yeni roman” olabilmiş midir? Çalışmamızın amacı, bu sorunun

cevabını aramaktır. Bunun için de roman, tek tek unsurlarına ayrılarak çözümlenmeye çalışılacaktır.

Öyleyse, önce biraz romanı tanıyalım.

1. Size Pandispanya Yaptım

Size Pandispanya Yaptım, geçmiş zamanın izini süren bir roman. Marcel Proust gibi, Mario Levi de çocukluğunun derinliklerine doğru esaslı bir yolculuğa çıkıyor. Hatıralarının en kuytu köşelerinden bulup çıkardığı zengin tatlarla bize eşsiz ziyafet sofraları kuruyor. Proust gibi hasta değildir, ama, o da sessiz, yalnız ve mutsuz bir çocuktur. Dolayısıyla maziyi yeniden kurup şekillendiğinde yer yer Proust’unkine benzer hassasiyetler ve ince dikkatler göze çarpmaktadır. Çok daha önemlisi, Levi bu romanında, daha önceki eserlerini çepeçevre kuşatmış olan “kızgın ve huzursuz” ruh halinden epeyce kurtulmuş görünmektedir. Elbette, yine arka taraflardan hüznün melodileri duyulmaktadır, fakat bunlara artık, öfkeler, dargınlıklar ve kırgınlıklardan daha çok, buruk gülümsemeler ve anlayışlı kabullenişler eşlik etmektedir.

Proust, yorgun ve bezgin bir anında, ağzına attığı bir kurabiye’nin tadıyla çocukluğunun güzel bir dönemini; büyük halasının yazlığında her sabah bir bardak ıhlamurla beraber “Madeleine” denilen çörekleri yediği gamsız tasasız zamanları hatırlıyor, birden içinin neşeyle dolduğunu hissediyordu. Üzerinde, biraz önceki çökmüş ve bıkmış ruh halinden hiç eser kalmıyordu.

Levi de babaannesinin büyük bir özenle hazırladığı yemeklerde ve onların hâlâ duyduğu kokularında, kendi geçmişiyle birlikte bütün İstanbul’u buluyor. Kalın perdeleri bir bir aralayıp anılarına uzandıkça da tıpkı Proust gibi, giderek üzerindeki ağırlıklardan kurtuluyor, hafifliyor, canlanıyor. Çünkü içinde bulundu-

¹Alain Robbe-Grillet, *Yeni Roman*, Çev. Asım Bezirci, İst. , Yazko, 1981, s. 29-31.

² Mario Levi, *Size Pandispanya Yaptım*, İst. , Doğan Kitap, 2013.

ğu dar zamandan sıyrılıyor, hatıralarının ölümsüz “anları” içinde genişledikçe genişleyen ve asla tükenmeyen zaman denizlerine dalıyor.³

Size Pandispanya Yaptım, bu genel açıyla bakıldığında tipik bir anı romanı. Bir çocuğun yedi-sekiz yaşlarından itibaren ailesine dair hatırladıkları... Ancak aile biraz genişçe tutulmuş. Merkezde babaanne var, dolayısıyla onun iki oğlu, gelinleri, torunları ve dünürlerinin yanı sıra, kızkardeşi, kızkardeşinin oğluyla gelini ve torunu da çizilen çerçevenin içinde. Tabii, arkadaşları ve komşularıyla birlikte bütün İstanbul da...

Roman bu şekilde, bir ailenin hikâyesi olarak okunabildiği gibi, bir cemaatin özel tarihi olarak da, hüznü, buruk, ihaneti, kıyıcılığı, intikamı barındıran bir aşk hikâyesi olarak da, bir duygu ikliminin, coğrafyanın sesi olarak da okunabiliyor. Ruh ve düşünce dünyasına göre herkes kendi okumasını yapabiliyor. Ancak hikâyelerin tümünü birleştiren ortak bir taraf var: Yemekler... Bu yemekler yüzyıllar boyunca bu coğrafyada kuşaktan kuşağa bir çeşit var olma mücadelesiyle kimliğini koruma kaygısıyla aktarılmış Sefarad Mutfağı’nın yemekleri. Kökenleri bir ihtimalle on beşinci yüzyılın Kastilya’sına veya Endülü’süne kadar uzanan, ancak artık çok buralı olmuş, şüphesiz başka kültürlerden de etkiler almış yemekler. Sık sık nasıl yapıldıkları da anlatılıyor. Roman diline uydurulmak istenmiş yemek tarifleri... Bu durumda bir lezzet tarihiyle karşı karşıya bulunduğumuz da söylenebilir. Ancak bu

kadarıyla yetinmemiz, yazarın amacını yeterince göremememize de yol açabilir. Çünkü anlatıcıları roman boyunca sık sık bu yemeklerin uyandırdığı duygulardan ve kendilerinde yer etmiş hikâyelerden söz ediyor. Hatta aralarından biri hikâyesinin bir yerlerinde asıl değer taşıyanın yemekler kadar bu yemeklerin yer aldığı sofraların etrafında bir araya gelmiş insanlar olduğunu ifade etmeye de ihtiyaç duyuyor. Çünkü yemekler aynı zamanda bir coğrafyanın kaderi, bu coğrafyayı paylaşmış insanların tarihi ve bu tarihe ışık tutan bir ayna özelliğinde.

Yusuf babasını henüz daha ergenlik çağında kaybetmiş, büyük fedakârlıklar gösterip uzun yıllar boyunca evlere gündelikçi bir terzi olarak giderek geçimini sağlayabilmiş annesi tarafından büyütülmüş, iyi eğitim almış, hırslı bir delikanlıdır. Yaşadığı mütevazı koşullar ve zorluklar onda zenginlik ve güçlü olma hayalini neredeyse bir tutkuya dönüştürmüştür. Yetimliğinden gelen çok hassas bir tarafı da vardır. Bu özelliği annesinin yanında kalfa olarak çalışan, karşısına yine yetim bir kız olarak çıkan Rozi’ye gizli bir aşkla bağlanmasına da neden olmuştur. Aşk karşılıksız değildir. Hikâyenin bu bölümünde Rozi sessiz, içine kapanık, kaderine razı, biraz da ezilmiş bir genç kız olarak görünür. Tam aralarında bir ilişki başlayacak derken Yusuf’un önüne çıkan fırsatları değerlendirmeye çalışırken başka bir seçim yaptığını ve kendine göre çok tutarlı bir gerekçeyle zengin bir kızla evlendiğini görürüz. Bu karara annesi Rahel de destek verir ama ikisinin de içinde vicdanlarını zorlayan, açıklamak istemedikleri bir tereddüt vardır. Bu tereddüt hem kendi değerleri hem de dışlanmış gibi görünen Rozi ile alakalıdır. Ailenin öteki tarafındaysa Rahel’in ablası Lea, iki oğlu ve gelinleri vardır. İki kız kardeş arasında genç kızlıklarından başlamış bir çekişme ve çatışma hüküm sürmektedir. Rahel daha

³ Proust’a göre, insan, şimdiki zamanı algılayamaz. Zira, zaman daha ne olup bittiği anlaşılamadan geçer gider. Gelecek zaman ise, adı üstünde gelecektir, yaşanıp yaşanmayacağı belli değildir. Öyleyse insanın gereği gibi algılayabildiği, değerlendirebildiği, yorumlayabildiği tek zaman dilimi geçmiştedir. İnsan sadece geçmiş zamanın farkına varabilir; keyfini veya hüznünü yaşayabilir.

yenilikçi ve özgür düşünceli, Lea daha gelenekçi, muhafazakâr ve inançlarına bağlıdır. Hayatın dayatmaları onları çok farklı kadınlar yapmıştır. Bu farklılık mut-fakla ilişkilerinde çok belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Rahel, hiç şüphe yok ki ya-şamak zorunda kaldığı hayat nedeniyle yemeğe çok önem vermezken, Lea yemek-leri nerdeyse hayatın merkezine koymuş-tur. Zaten roman süresince tarifleri de ve-rilen yemeklerin neredeyse tümünü Lea yapacaktır. Yemeklere bağlılık simgesel bir değer kazanmaktadır aslında. Hikâye ilerledikçe bu değerın ayrıntıları yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır. Romancının kurduğu anlatım tekniğinin bir yansıma-sıdır bu. Herkes yemekle ilişkisinde, ken-disini de, hiç farkında olmadan ifade et-mekte, ortaya çıkarmakta, dahası hikâye-sini bizimle paylaşmaktadır. Sadece Rahel ve Lea için değil, romanın akışında çok önemli bir kahraman olarak karşımıza çıkacak Rozi için de geçerlidir bu durum, yıllar geçtikçe derinleşecek Yusuf için de, Lea'nın oğulları ve gelinleri için de, en önemlisi anlatıcılardan biri olarak giderek önem kazanan, başlangıçta her şeyi seyre-den görünen küçük torunu için de...

Sıradan bir gönül ilişkisi olarak başla-yan Yusuf ile Rozi'nin hikâyesi yıllar geç-tikçe bir çeşit felaket sarmalına evrilir. Bir süre sonra da bizi yavaş yavaş oyunun beklenmedik sonuna taşıyacak acılı bir kahraman ve hikâyesiyle karşı karşıya kalırız. Düğümü atan ve çözen kahraman-dır bu. Yapbozun son parçasını koyan kahraman. Ama bunu anlayabilmek için eserin sonunu getirmemiz gerekecektir.

Yemekler arasında hiç şüphe yok ki, en önemli simgesel değeri, romana adını veren 'pandispanya' üstlenmiştir. Evde hazırlanan, basit, portakallı bir kektir bu. Etimolojik kökeninde 'İspanyol ekmeğinin bulunması önemlidir ama kişisel ilişkiler-deki, değerini yine bu coğrafyanın gele-neklerinde ve derinliklerinde bulan anlamı

daha önemlidir. Bu ilişkinin merkezinde de Rozi vardır. Rozi'nin adının gül anla-mına gelmesi ve doğası gereği dikensiz düşünülememesi de önemlidir tabii bu arada, doğu felsefesin eski uzantıları da.

Ana hatlarını böylece belirledikten sonra şimdi de romanı "özel bir yapı" ola-rak gözden geçirelim.

2. Bir Yapı Olarak Roman

Yapısalcılık (Structuralism) akımının edebiyat dünyasına en önemli katkıların-dan biri, herhalde, "yapı" sözcüğünü kav-ramsal bir derinliğe kavuşturmuş olması-dır. Yirminci yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkmış, özellikle İkinci Dünya Sava-şı'ndan sonra, Fransız kuramcıları ve uy-gulamacılarıyla etkinlik kazanmış olan bu akım içerisinde "yapı" sözcüğü, taşıdığı unsurların toplamından daha fazlasına sahip bir bütünsellik olarak benimsenmiş-tir. Yani, yapısal bütünlük denilince, birta-kım parçaların rastgele bir araya getirildiği bir yığın anlaşılmamaktadır. Aksine, bu akım temsilcilerine göre, yapı, çok özel bir sistemin adıdır. Öyle ki, unsurları, kendi başlarına bir anlam taşımamakta, ancak genel dizge içinde belirli bir yer tuttıkları zaman değer kazanmaktadırlar. Bu da her ögenin yerli yerinde olduğu bir "denge durumu"nın sağlanması demektir.⁴ Robert Scholes'in söyleyişiyse; "Yapısalcı-lık, - en geniş anlamıyla - gerçeği tek tek nesnelerde değil de nesneler arasındaki ilişkilerde arama yoludur."⁵

Böylece, gerçek, birbirine bağımlı bir bütün-parça ilişkisi içinde algılanacak; bu genel yaklaşım da bizi, "tüm insan davra-nışlarının ve düşünsel eylemlerinin yapı-sal bir temele dayandığı ve ancak düzenli bir çözümlemeyle bu yapının ortaya çıka-

⁴Ayşegül Yüksel, **Yapısalcılık ve Bir Uygula-ma**, İst. , Yazko, 1981, s.5-6.

⁵Robert Scholes, **Structuralism In Litterature**, Yale University, Press, Londra. 1974, s.4.

rılıp değerlendirilebileceği inancı"na götürecektir.⁶ Zaten amaç, insanın bireysel eylemlerini, algılama biçimlerini, düşüncelerini ve duygularını meydana getiren "değişmez yapıları" bulmaktır.⁷Nitekim, Jameson yapısalcılığın amacını, "İnsan beyninin değişmez yapılarını bulmak" biçiminde tanımlamıştır.⁸

Fakat, zaman içinde yaygınlaşan görüş; yapısalcılığın bir dünya görüşü olarak kabul edilmemesi gerektiği yolundadır.⁹ Roland Barthes'e göre, yapısalcılık, çağdaş dilbilim yöntemlerinden yola çıkılarak geliştirilmiş edebi bir çözümleme yöntemidir.¹⁰

Biz ise, bu çalışmada, Barthes'in sözünü ettiği çözümleme yöntemlerini de haricte tutarak, yapısalcı kuramın sadece, edebi eseri,"ayrı bir varlık ve tamamlanmış bir sistem" olarak benimseyen genel yaklaşımından yararlanacağız.¹¹ Daha

doğrusu, bu akım temsilcilerinin "yapı"ya attettikleri bu vurgudan yola çıkarak, *Size Pandispanya Yaptım*'ı meydana getiren unsurları, bir bütünsellik içerisinde belirlemeye ve anlamlandırmaya çalışacağız.

3. Bir Anlatım Sanatı Olarak Roman ve Unsurları

Zira, roman kendi sanal atmosferiyle bağımsız bir dünyadır. Yazar, bir bakıma, hayatı ve dünyayı kendine göre yeniden kurmakta ve kurgulamaktadır. Başka bir söyleyişle her roman çalışması, ayrı ayrı dünyaların kurulması ve orada yeni yaşama tecrübelerinin denenmesi demektir. Romancı aslında sadece anlatmamaktadır; anlatırken yorumlamakta ve bize "böyle de yaşanabilir" seçeneğini sunmaktadır. Bu doğrultuda yazar, kendine göre bir dil, kendine göre bir zaman ve mekân algısıyla "kurmaca" yapısını taş taş inşa etmektedir. Öyleyse roman, belli bir amaçla belli unsurlar ve değerler kullanılarak kurulmuş özel bir "yapı"dır. Bu yapıyı anlayıp

⁶Hovard Gardner, *The Quest for Mind*, Quartet Books, Londra 1976, s. 10.

⁷Terence Hawkes, *Structuralism and Semiotics*, Methuen, Londra 1977, s. 18.

⁸Fredric Jameson, *The Prison-House of Language*, Princeton University Press, Princeton, 1972, s. 109.

⁹Çünkü geniş bir çerçeve tutturulursa, şu sorular akla gelmektedir: İnsan değişmez midir? Her şeyin gelişip değişmesi gibi insanın evrilmesi de sözkonusu değil midir? Eğer öyle ise, bu durumda, yapısalcılık, "insanın evrimi" düşüncesinin içerdiği iyimserliği, "insanın değişmezliği" savıyla ortadan kaldıran karamsar, dural bir görüş olmaktadır. Daha geniş bir değerlendirme için bkz; Yüksel, a.g.e., s.6-8.

¹⁰Roland Barthes, "Science Versus Literature", *The Times Literary Supplement*, 28 Eylül 1967, s. 897.

¹¹Edebî eser incelemelerinde çeşitli eleştiri yöntemleri kullanılabilir. Kendi içinde tutarlı olmak kaydıyla hepsi belli ölçülerde faydalıdır. Edebî eserin meydana geldiği çevreyi, tarihî ve sosyal şartları dikkatlere sunan incelemeler okuyucunun, eserde anlatılanları daha iyi kavramasını sağlar. Eserin oluşmasını konu alan

araştırmalar, yazarın psikolojik dünyasına ve kaynaklarına inerek farklı yaklaşım imkânları sunarlar. Edebî eserin gelişmesini esas alan çalışmalar ise eseri türe has özelliklerin perspektifinden ele alırlar. Eseri sosyolojik ve psikolojik bakış tarzlarıyla incelemek de mümkündür. Yalnız, bu metotların hemen hepsi, esere "dıştan" yaklaşımları bakımından incelemekten ziyâde tasvir karakterine sahiptirler. Halbuki, asıl olan eserdir, eğer edebiyat diye bir bilim varsa, eseri, yazarından ve dış faktörlerinden bağımsız bir hadise olarak ele almak, onu kendi sistemi içinde incelemeye gayret etmek bir mecburiyettir. Çünkü edebiyat biliminin uğraşacağı asıl saha edebî metnin kendisidir. Hangi seviyede olursa olsun bir edebî metin, karşımıza tamamlanmış bir sistem olarak çıkar. Onu anlayabilmek, özellikle de anlatabilmek için bu sistemi meydana getiren unsurlar arasındaki ilişki ağı tespit edilmelidir. Bu görüşler ve biraz daha ayrıntı için bkz; Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ank. , Akçağ, 1991, s. 9-11.

değerlendirebilmek için öncelikle “inşa” sırasında kullanılan unsurların neler olduğunun ve bunların nasıl bir birliktelik oluşturduklarının bilinmesi ve incelenmesi gerekmektedir.

Modern dönemin en güçlü ve etkili anlatım sanatı haline gelmiş olan romanda asıl unsur “vaka”dır. Vaka kelime anlamıyla “olup geçen şey”dir. Anlatıda, sözkonusu olup geçen şeyin veya olması muhtemel şeylerin biçimlendirdiği serüvenin adı ise “hikâye”dir. Bir romanda, sadece, -çok nadir de olsa-, bir tek vaka olabileceği gibi zincir halinde sayısız vaka da olabilir. Hikâye’yi ise, olayların, yani vaka veya vakaların belirli bir düzen ve kompozisyon içerisinde anlatılması olarak açmak mümkündür. Anlatıda olayların sebep – sonuç ilişkisine göre özenle ve belirli bir amaca göre biçimlendirilmesi ise “olay örgüsü” olarak adlandırılmaktadır. Bir romanda vaka zincirleri nabız atıslarıysa “olay örgüsü” bir romanın sesidir.¹² Ortada bir hikâye varsa, elbette onu kotarıp sunacak bir “anlatıcı” da olacaktır. Bu durumda, “hikâye” ile “anlatıcı” romanın iki temel unsuru olmaktadır. “Bakış açısı”, “zaman-mekân”, “şahıs kadrosu”, “dil ve üslup” gibi diğer unsurlar, bu olmazsa olmaz iki ana unsura, yani “hikâye”ye ve “anlatıcı”ya bağlı olarak eserin genel yapısını şekillendirmektedirler.

3.1. Vaka – Hikâye- Olay Örgüsü

Size Padispanya Yaptım, vaka veya vaka zincirlerinin, dolayısıyla hikâyenin çok öne çıktığı geleneksel bir roman özelliği taşımamaktadır. Roman “çekmece içinde

çekmece” tekniğiyle yazılmış gibi görünmektedir. Daha ilk satırlarda birinci çekmece, bir kadının itiraf gibi okunabilecek konuşmalarıyla açılmıştır. Bir yakını öldürdüğünü, daha doğrusu ölmesine yardım ettiğini söyleyen “çilek rengi elbiseli kadın”, hastane odasının komodininde bulduğu bir defteri okumaya başlamıştır. “Alikobeni” adlı bir romanın taslağı olarak kaleme alınmış defteri, anlatıcı kadınla birlikte biz de okuruz ve böylece diğer çekmecelere ulaşırız. Bu defa önümüzde dört defterle uzun bir mektup vardır. Sahnede başrolü genişçe bir aile oynamaktadır. Daha doğrusu ailenin kendilerine özgü yemekleri ve etrafında toplandıkları uzun akşam sofraları... Zamana yayılmış buruk aşk hikâyesi ise, sanki oyunun yan unsuru durumundadır. O kadar ki, romanın entrikasının bu aşk hikâyesi içine gizlenmiş olması bile, aile merkezli genel yapıyı bozmamaktadır. Okuduğumuz metinler sonunda karşımızda bir portre olarak belirginleşen yazar adayı, İstanbul üzerine yazacağı yeni kitabı üzerinde çalışmaktadır. Bir gece kapısını söz konusu çilek rengi elbiseli kadın çalacaktır. Kolunun altında tuttuğu siyah deriden bir dosyayı çalışma masasının üzerine bırakacak ve üç gün sonra gelip alacağını söyleyerek çıkıp gidecektir. Böylece, yazılmasını istediği hikâyeyi, yani okumuş olduğumuz defterleri ve mektubu yazara ulaştırmış olmaktadır. Bu da romanın bir başka çekmecesi-nin açılmasıdır. Onu ise, “son perde”de, çilek rengi elbiseli kadının hem kendi kimliğini hem de romanın sırlarını, güya, bir bir ifşa ettiği son çekmece izleyecektir. Fakat bu defa da, yapılan açıklamaların, kitap boyunca sorulmuş olan sorulara cevap oluşturup oluşturmadıkları bir başka ifrit soruya dönüşecek ve zihinlerimizde öylece takılıp kalacaktır.

Hâlbuki destan, masal, hikâye ve roman gibi anlatım esaslı edebi türlerde vaka, asıl unsur durumundadır. Anlatılması

¹²Tanımlar için bkz, Mehmet Tekin, **Roman Sanatı (Romanın Unsurları)**, İst. , Ötüken, 2002, s. 61-69. Vak’a, Şerif Aktaş tarafından, “herhangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür” şeklinde tanımlanmıştır. a.g.e. ,

gereken bir husus vardır ki yazar böylesine çileli bir yolculuğa çıkmıştır. Aksi halde, geriye bir yığın söz ve laf ebeliği kalacaktır. Karşı görüş olarak denilebilir ki, bazı modern romancılar; W. Woolf, F. Kafka, J. Joyce, W. Faulkner gibi isimler eserlerinde vakanın önemini en alt düzeye indirmeye, hatta onu büsbütün kaldırma-ya çalışmışlardır. Sonrasında Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Claude Simon'un öcülüğündeki "Yeni Roman" hareketi içinde de vaka iyice belirsizleştirilmiştir. Ancak bu ilk bakıştaki algıdır ve çok da doğru değildir. Bu eserler daha dikkatli okunduğunda görülmektedir ki, vaka ya da hikâye tamamen kaldırılmamakta, tasvirlerle ve dolaylı anlatımlarla gizlenmekte, bir bakıma okuyucunun keşfine bırakılmaktadır.¹³

Mario Levi'nin *Size Padispanya Yaptım*'da denediği teknik de büyük ölçüde böyledir. Yazar çocukluk hatıralarının izini sürerken ne alışıldık tarzda sürükleyici bir hikâyenin peşinde görünmektedir ne entrikanın ne de heyecanın. Ama anlatmak istedikleri vardır ve bunları belleğinin süzgecinden geçirerek anlatmaya çalışmıştır. Yalnız, olaylara yukarıdan geniş bir mercek baktığı ve merkeze değişik konumlarda da olsa hep kendisini koyduğu için, olaylar ve hikâyeler bize hep kırılarak yansımaktadır. Esasen yazarın asıl yapmak istediği budur:

"Anlatabileceklerimi anlatmaktan söz ediyorum gördüğünüz gibi. Anlatamayacaklarımı da kendime saklayacağım. Yaşadıklarım kimileri için kaldırılabilir gibi değil çünkü. Üstelik insanın, ne yaşarsa yaşasın, bazı çok derin gerçeklerini kendine saklamaktan başka türlüünü yapamadığının da fazlasıyla farkındayım. Bu gizlenmenin kendini varetmekle, hatta ölüme

direnmekle bir ilgisi olduğunun da... (s. 11)

Amaç geçmişi, çekici birtakım maceralarla süsleyerek okuyucuya sunmak değil, belleğinde yerleşip kalmış bazı fotoğraflarla, yaşandığı gibi, yeniden canlandırmaktır. Bunu da kendisi için yapmaktır. Ve onun belleğine geçmiş zaman, daha çok evlerinde yaşanmış ve öylece donup kalmış birtakım fotoğraflar halinde kazanmıştır.

"Çocukluk yıllarımda bıraktığım birkaç sahne hafızamdan hiç silinmedi. Seslerle geçmişin o sis perdesinin ardında kalan resimler, dokunuşlar, daha çok yaz aylarına, dolayısıyla da okula gitmediğim için, kendimi biraz daha iyi hissettiğim Erenköy'deki evimize ve hatıralarına ait. Bu günlere çok döndüm. Gerek hikâyelerimde, gerek rüyalarımda, gerekse yaşadığım ilişkilerin bende kalan gizli taraflarında. Zaten hepsi birdi. Tüm farklı yerlere ve zamanlara istesem de istemesem de aynı insanı taşıyordum. Hep aynı hayalin, hatta yalanın izleri çıkıyordu karşıma, hep bu izleri sürerek anlamaya ve anlatmaya çalışıyordum."(s. 15)

O yüzden roman tam bir sit-com gibi kurgulanmıştır. Esasen hayatın bir oyun olduğu yazarı tarafından ilan edilmiştir. Sahnenin en çok kurulan dekoru babaanne Lea'nın çeşit çeşit yemekler yaptığı kullanışlı mutfaktır. Orada sekiz-on yaşlarında 'sessiz ve yalnız bir çocuk' bir kenarda oturmuş merakla babaannesinin bir nevi ibadet duygusuyla yaptığı yemekleri izlemekte, kokularını huşuyla içine sindirmektedir:

"Anlatmak istediğim resim o yıllarda çok oynanmış, tekrarlanmış bir sahneden geliyor. Sekiz on yaşlarındaki o sessiz ve yalnız çocuk, genellikle tezgahın üstünde uygun bir yere oturarak, babaannesini yemek yaparken, ısrarla ve sabırla seyrediyordu. Kendisine yemek hazırlıklarının

¹³Aktaş, a.g.e. , s. 11.

dan ve kokularından bir dünya kurmuştu artık. O kadar ki, hiç kimsenin yardımını almadan ve zorlanmadan, zeytinyağlı biber dolmasını da, karnıyarığı da, pırasa köftesini de, patlıcanlı gül böreğini de, hatta ıspanaklı kuru fasulyeyi bile tek başına yapabileceğini biliyordu.” (s.16-17)

Oyunun ana dekoru mutfak olunca, elbette, ikinci değişmez dekoru, önemli günlerde geniş ailenin bütün fertlerinin bir araya geldiği, evin büyük yemek salonu olacaktır. Yazar, tecrübesini yaptığı tekniğe okuyucuyu da oyunun, daha doğrusu metnin bir parçası olarak kurgulamıştır:

“Yeni bir perde başlıyor. Sanki bir yazar adayı bir roman yazmayı denemiş, yarı yolda soluğu tükenmiş de romanı bir yazarın tamamlamasını istiyor. Öyle değil tabii, bunu biliyoruz. Böyle bir kurgunun daha önce başka romanlarda denendiğini bile biliyoruz. Ama birilerinde şimdilik bu duyguyu uyandırmanın bir mahsuru yok.” (s. 30)

Bu şekilde, metnin kendisi sorunsallaştırılarak, postmodernizme ufak ufak göndermeler yapılırken, bir soyutlama çabası söz etmek de mümkündür. Fakat soyutlama, bilindik tarzda, hikâye için ayrıntılardan kurtulmak biçiminde değil, çok zaman ayrıntılar için hikâyeden fedakârlıklar yapmak şeklinde gerçekleşmiştir:

“Hikâyelerde başka boşluklar bulmanız da mümkün. Bazılarını bilerek bıraktım. İstedığınız değişiklikleri yapmakta, bu boşlukları da dilediğiniz gibi doldurmakta özgürsünüz.” (s.31)

3.2. Anlatıcılar ve Bakış Açıları

Roman sanatında asıl öncelikli konum şüphesiz “anlatıcı”ya aittir. Her şey onun etrafında dönmekte ve biçimlenmektedir. Tabiidir ki, o olmadan hikâyeyi anlatmak da olayların akışına yön vermek de mümkün olamayacaktır. Eserde, hikâyenin

ağırlığı görecedir ve daha çok süse, imaja, kısacası içeriğe dönüktür. Buna karşılık “anlatıcı”nın ağırlığı, yapıcı ve yönlendirici bir ağırlıktır.¹⁴Anlatıcı bu görevlerini yerine getirirken üç eyleme yaslanmaktadır. Bunlar; “anlatma”, “gösterme” ve “tasvir etme” eylemleridir. Başka bir söyleyişle roman ve hikâye gibi edebi eserler bu üç eylemin sentezinden meydana gelmişlerdir. “Anlatma”da hikâye nakledilmekte, “gösterme”de ise okuyucunun gözleri önünde adeta tecessüm ettirilmektedir. Anlatıcı, “tasvir”den de mekân ve kişilerle ilgili özellikleri okuyucuya yansıtmakta yararlanmaktadır. Bu üç unsurun, eserin tamamında, bir bölümünde veya kısmında terkip hâline getirilmesi ise “bakış açısı” ile ilgilidir.¹⁵

Romanda, olaylar kişi-zaman-mekân düzleminde aktarılırken bir özne olarak “anlatıcı” sesini duyduğumuz ilk kişidir. Kurmaca metinlerin bu ilk sesinin; roman kahramanlarından birisi de, kişilik kazanmış herhangi bir varlık olması da

¹⁴Tekin’e göre, Foster’ın “hikâye olmazsa roman olmaz” (1982: s.40) anlayışını genel ve estetik bağlamda düşünmek gerekir: Hikâye, romanın ruhu ve tadıdır; romanı okutan, okuyucuyu romanın dünyasına çeken odur. Ama bu özellik, “hikâye”yi, “anlatıcı”dan önceye koymaya yetmez.Tekin, tam aksi yöndeki bir görüş sahibi Haedens’in de, “hikâye”yi, romanın “ kıymetsiz tarafı” olarak gördüğünü, (1961: s.6) ve “hikâyenin, romanda hakkı olmayan bir yeri işgal ettiğini” belirttiğini (s.29) nakletmektedir.. Bkz; Tekin, **a.g.e.** , s. 17-18.

¹⁵Tekin’e göre, Foster’ın “hikâye olmazsa roman olmaz” (1982: s.40) anlayışını genel ve estetik bağlamda düşünmek gerekir: Hikâye, romanın ruhu ve tadıdır; romanı okutan, okuyucuyu romanın dünyasına çeken odur. Ama bu özellik, “hikâye”yi, “anlatıcı”dan önceye koymaya yetmez.Tekin, tam aksi yöndeki bir görüş sahibi Haedens’in de, “hikâye”yi, romanın “ kıymetsiz tarafı” olarak gördüğünü, (1961: s.6) ve “hikâyenin, romanda hakkı olmayan bir yeri işgal ettiğini” belirttiğini (s.29) nakletmektedir.. Bkz; Tekin, **a.g.e.** , s. 17-18.

mümkündür. İster, birinci tekil kişi (ben), ister üçüncü tekil kişi (o) ve isterse ikinci çoğul kişi (siz) olsun, anlatıcının kimliği, cinsi ve konumu, romandaki önemini ve işlevini etkilemeyecektir. Zira, kurgu ona bağlıdır, her şey ona göre ve onun izniyle gerçekleşmektedir. Kahraman veya kahraman süsü verilmiş herhangi bir varlık; “anlatıcı”nın istediği şekilde konuşmakta, görmekte, duymakta, düşünmektedir. Bu açıdan ‘anlatıcı’, özellikle üçüncü tekil kişi kimliği taşıyan (o) anlatıcı, mutlak ve tartışılmaz bir gücün sahibidir. Üçüncü tekil kişi durumundaki (o) anlatıcının gücü, “destan” türünden “roman”a intikal etmiş olmasında ve “buyurgan, yukarıdan bakan” tavrını büyük ölçüde burada da devam ettirmesindedir. Gerçi, realistler, romanı hayata yaklaştırmak kaygısıyla, bu figürün destandaki abartılı konumunu ve gücünü makul bir düzeye çekmeye çalışmışlar, onu olabildiğince “beşerî”leştirmeye uğraşmışlardır, ancak, yine de “her şeyi görmesi ve bilmesiyle” belirginleşen “ilahî” yanını tam olarak ortadan kaldıramamışlardır. Bunda, elbette, yazarların bu anlatıcı tipi sayesinde yaşamış oldukları “insanüstü”lük duygusu ve tatmininin payı büyük olmalıdır. Tabii, anlatıcının, “ilahî” niteliklerle donanmış olmasının hikâyenin tam manasıyla aktarımı için büyük avantaj sağladığı da unutulmaması gereken bir gerçekliktir.

Birinci tekil kişi kimliğindeki (ben) anlatıcının konumu daha basit ve açıktır; her şeyden önce bir “insan” olarak karşımızdadır. Ben anlatıcının da bilhassa samimiyet ve inandırıcılık sağlamada yazara büyük imkânlar sunduğu söylenebilecektir. Çoğul ikinci kişi kimliğiyle konuşan anlatıcı ise, Tekin’e göre, “marjinal ve sıkıntılı” bir tip örneğidir ve romancıyı bir hayli sınırlamakta ve zorlamaktadır.¹⁶

Romanda anlatıcının ağırlığına koşut olarak “bakış açısı” da çok önemlidir. Başka bir söyleyişle, “anlatıcı”nın bu kadar öne çıkmasında bakış açısının payı da büyüktür. Anlatının kimin gözüyle izlendiği, mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledildiği soruları bizi, doğrudan “bakış açısı”na götürmektedir. Metnin özü, vaka zinciri hatta eserin dili ve üslubu, büyük ölçüde “anlatıcı”nın bakış açısına göre şekillenmektedir. Bir tiyatro oyununda olaylar seyircinin gözleri önünde cereyan ettiği için ayrıca bir aracıya ihtiyaç yoktur. Oysa roman ve hikâyede durum farklıdır. Bir aktarım söz konusu olduğundan, baştan sona konuşma biçiminde yazılmış olan romanlarda bile bir anlatıcı bulunmak durumundadır.

Bu yüzden Mark Schorer gibi kuramcılar, “bakış açısı”nı geniş bir yaklaşımla teknik ve yöntemle eşanlamlı saymakta; onu, konusunu araştırmak, bulmak, geliştirmek, değerlendirmek ve ruh kazandırmak için romancının elindeki tek araç olarak görmektedirler. Gerçekten de romanın yapısı, olaylarının saptanması, düzenlenmesi ve sıralanmasında “bakış açısı” yazarın en doğal yardımcısıdır. Romanın anlatım dili ve üslûbu, tamamıyla kullanılan “bakış açısı”na bağlıdır. Yazar, okuyucuyu, kişilere ve olaylara, istediği çizgide yönlendirmeyi de yine “bakış açısı” yoluyla sağlamaktadır. Bu çerçevede, yazarın kendi sınırsız bakış açısı ile anlattığı bir roman, yani (o) anlatıcılı bir roman, hikâyenin kahramanı tarafından anlatılan bir romandan, yani, (ben) anlatıcılı bir romandan, kapsamı ve üslûbu bakımından olduğu gibi, anlam yaratma yolları ve yöntemleri bakımından da çok farklıdır. Romanda “bakış açısı”ndan yararlanılan kişiyi, olayları yansıtan bir aynaya benzet-

¹⁶Daha fazla ayrıntı için bkz; Tekin, a.g.e. , s. 26-28.

mek olasıdır. Ne var ki, bu ayna önündeki her şeyi olduğu gibi gösteren bir ayna değildir. Kendine gelen görüntüleri yapısının özelliklerine göre bir ölçüde değiştirmektedir. Bundan dolayı romanda anlatıcının kişiliği ve dünya görüşü, romanın ayrılmaz bir parçası olarak dikkate alınmak durumundadır. Hele hele anlatıcının kendisi de romanın kişileri arasında bulunmaktaysa, kişisel özelliklerinin önemi büsbütün artmaktadır. Unutmamak gerekir ki, romandaki her şey bize, onun bu kendisine mahsus özelliklerinin süzgecin-den geçerek ulaşmaktadır.¹⁷

Öyleyse, eserle ilgili “hususilikleri” anlamak, açıklamak ve yorumlamak için, önce metnin “bakış açısı”nın tespit edilmesi bir zorunluluktur. Tabii, aynı eserde birden çok bakış açısı varsa bunları da belirtmek ve birbirleriyle ilişkileri üzerinde düşünmek gerekmektedir. Aksi halde eserin dünyasına layıkıyla girilemeyecektir. Şerif Aktaş, bu noktada, bilhassa eserin “söylem”ine dikkat çekmektedir. Ona göre, romanın hikâyesini özet hâlinde vermek, başka bir vasıta ile ifade etmek mümkündür. Ama “söylem”i ne özetlenebilir ne de başka bir vasıttan yararlanılarak ortaya konulabilir. Çünkü o, belli bir bakış açısından hareketle, vaka çevresinde, bir defaya mahsus olmak üzere vücut bulmuştur, herhangi bir müdahale, aynı hadise çevresinde başka bir “söylem”in ortaya çıkmasına sebep olacaktır.¹⁸

Peki, yazar eserini anlatarak mı sunacaktır, göstererek mi? Göstermek her ne kadar, tiyatroya ait bir dışavurum ise de bir ölçüde roman ve hikâyelerde de kullanılmaktadır. “Bakış açısı” konusunun açıklığa kavuşturulmasında bu sorunun

da yanıtlanması gerekmektedir. Henry James gibi bazı yazarlar “gösterme”den yana tavır takınmışlar; romancının hikâyesini elden geldiği ölçüde bir tiyatro yazarı gibi gözler önüne sermesi gerektiğine inanmışlardır. Bu yaklaşımın en büyük savunucularından olan Percy Lubbock, 1921 yılında yayımladığı *The Craft of Fiction* adlı eserinde, işi, roman sanatının, ancak, yazarların hikâyelerini “gösterilecek bir şey” olarak düşünmeye başlamalarından sonra doğduğunu söyleyecek kadar ileri götürmüştür. Lubbock, “gösterme”nin karşılığı olarak “drama”, “anlatma”nın karşılığı olarak ise, “panorama” ile “Picture” sözcüklerini kullanmıştır. “Panorama”, romancının sırasında uzun yıllara yayılan geniş bir yaşam kesimine uzaktan bakarak bunu okuyucuya genel çizgileriyle ve kendi gördüğü gibi sunmasıdır. Bundan ötürü anlatma yönteminde sık sık özetlemeye başvurulmaktadır. “Gösterme”, bir olayı ya da durumu, belli bir zaman ve yer içinde, daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunmaktır. Percy Lubbock, “anlatma” ile “gösterme” arasında şöyle bir ayırım yapmaktadır: “Anlatma”da okuyucunun yüzü hikâyeyi anlatan kimseye dönüktür, onun sözlerine kulak vermektedir; “gösterme”de ise, okuyucunun gözleri hikâyeye çevrilmiş, onu seyretmektedir.

Değişik zamanlarda, değişik yerlerde geçen tüm olayları “gösterme” yöntemiyle canlandırmanın güçlüğü, uzunluğu, hatta gereksizliği ve sıkıcılığı ortadadır. Bu bakımdan sırf “gösterme” yöntemiyle yazılmış roman yoktur denilebilir. Genellikle romancılar, hem “anlatma” hem de “gösterme” yöntemini birlikte kullanmaktırlar. Bunu da hikâyenin üzerinde fazlaca durulması gerekmeyen bölümlerini özetlemek suretiyle yapmaktadırlar. Romancıların “gösterme”den vazgeçememelerinin sebebi, bu yöntemle okuyucuların kendile-

¹⁷Ünal Aytür, **Henry James ve Roman Sanatı**, Ank. , Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977, s. 18-19.

¹⁸Aktaş, a.g.e. , s. 83

rini olayların içinde hissetmelerini sağlamak istemeleridir. Çünkü sahneye konulmuş olaylar, her şey o anda olup bitiyor-muş duygusu vermek suretiyle izleyicileri, bir tür tanığa dönüştürmektedirler. “Gösterme” yöntemi, bu yüzden özellikle duyguların yoğun yaşandığı anların aktarımında tercih edilmektedir.¹⁹“Anlatma”da bunu gerçekleştirmek fevkalade zordur, çünkü okuyucu olup bitenleri hep ikinci ağızdan dinlemektedir. Olayları birinci elden gören, değerlendiren, eleştiren, yorumlayan hep anlatıcının kendisidir. “Gösterme”de ise, yazar, kendisi aradan çekilmekte, okuyucuyu sahnede olaylar ve kişilerle baş başa bırakmaktadır

3.2.1. Yazar-Anlatıcının Bakış Açısı

İster “anlatma”ya çalışsınlar, ister “gösterme”ye, yazarlar, eserlerini kazandırmak istedikleri anlam ve şekle göre anlatıcı veya anlatıcılar yaratmak durumundadırlar. Eserlerde her şeyi bilen ve gören bir konumda bulunan anlatıcılar, sahip oldukları bu özellikleri ve her alandaki sınırsız güçleri dolayısıyla “ilahi” bir nitelik arz etmektedirler.²⁰ Onlar hem

¹⁹Henry James, Percy Lubbock, Norman Friedman, Phyllis Bentley gibi yazar ve eleştirmenlerin bu konudaki görüşleri, kaynakları ve değerlendirmeleri için bkz; Aytür, a.g.e. , s. 22-24.

²⁰Tanrısal bakış açısı yöntemi, yazar ile okuyucunun ortak değerlere sahip bulundukları toplumlarda geçerlidir. Çünkü böyle bir anlatım yönteminin kullanılabilmesi için yazarın ileri sürdüğü görüş ve düşüncelerin okurlarınca da benimseneceğine, paylaşılacağına güvenmesi gerekir. On sekizinci yüzyıl İngiltere’inde romancıyla okurunun üstünde birleştikleri yaygın değerler, tanrısal anlatım yönteminin kullanılabilmesi için uygun bir toplum ortamı oluşturmuyordu. Böyle bir ortak değerler ortamı on dokuzuncu yüzyılın sonlarına değin sürdüğünden, bu yöntem birtakım değişikliklerle Jane Austen, Dickens, Thackeray, George Eliot, Meredith, Flardy gibi yüzyılın önde gelen romancılarınca da kullanılmıştır. Bütün bu

olaylara hem kişilere hem de geçmiş ve geleceğe dair her şeyden haberdardırlar. Aynı zamanda sorumsuzdurlar, anlattıklarını nasıl, nereden, kimden öğrendiklerini söylemek ve belirtmek mecburiyetinde de değildirler.

Her şeyi gören, işiten, bilen anlatıcılarıyla tanrısal bakış açısına sahip böyle eserlerde anlatıcılar, yazarın dilini kullanarak ait olduğu âleme ait mekânı, şahıs kadrosunu ve hayat tezahürlerini nakletmekte veya dikkatlere sunmaktadırlar. Aktaş, buradan hareketle “hâkim bakış açısı”yla yazılmış bu tür eserlerdeki anlatıcıyı “yazar-anlatıcı” olarak adlandırmaktadır.²¹

3.2.2. Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı

On sekizinci yüzyıldan itibaren gelişen bir başka yöntem de hikâyeyi romanın başkişisine, yani kahramanına anlatırmaktır. Daniel Defoe, gerçeklik duygusu yaratmakta etkili olduğu inancıyla Robinson Crusoe’dan Roxana’ya kadar bütün romanlarında bu yolu kullanmıştır. Otobiyografik karakterli bu yöntemin başlıca özelliği, romanın konusunun da anlatıcısının da aynı kişi olmasıdır. Hikâye anlatıcının kişiliği etrafında gelişip şekillenmektedir. Bu tür metinlerde en çok tutulan yol, anlatıcı kahramanın çocukluk ve gençlik yıllarından başlayarak tüm hayatını gözden veya belli bir yaştan sonra hatırlama yoluyla geriye, eski günlere

yazarların bu yöntemle anlatılan romanlarında yazarın varlığı göz önündedir; hikâyeyi anlatmakla kalmaz, olaylar hakkında açıklama ve yorumlarda da bulunur. Yirminci yüzyılın başlarında, özellikle Birinci Dünya Savaşından sonraki yıllarda görülen toplumsal değişiklikler insanların ortak inanç ve değerlerini sarsıtıkça, kendi görüş ve düşüncelerini açıkça ileri sürmenin güçlüğüne gören roman yazarları daha nesnel anlatım yöntemleri aramaya, daha sınırlı bakış açıları kullanmaya başlamışlardır. Bkz; Aytür, a.g.e. , s. 25.

²¹Aktaş, a.g.e. , s. 95-96.

dönmesidir. Böylece, geçmişte olup bitenleri erişmiş bulunduğu yeni ve tecrübeli yaşın bakış açısından bir kere daha yaşamakta ve anlatmaktadır.

Böylece, bu tür romanlarda iki ayrı kişilik ve bakış açısı ortaya çıkmaktadır; bunlardan birincisi, anlatıcının olayları yaşadığı sıradaki kişiliği ve bakış açısidir, ikincisi ise, o an, geçmişi hatırladığı ve anlattığı sırada içinde bulunduğu kişilik ve bakış açısidir. Böyle ayrı kişilikler ve bakış açılarının bulunduğu romanlarda aradaki farklılıkların bulunup tartışılmasının, eserin özünün ve anlamının kavranmasına mühim katkılar sunacağı açıktır. Yazar bile böyle bir karşılaştırmayla kendisindeki değişim ve dönüşümleri izleyebilecektir. Otobiyografik yöntemle yaratılan ikili bakış açısının romancıya sağladığı önemli yararlarından biri de, kahramanını okuyucuya hem yakından ve içten, hem de uzaktan ve dıştan gösterebilme imkânı bulmasıdır.²²

²²“Anlatıcı, olayların geçtiği sırada neler düşünmüş, neler duymuş, olup bitenlerden nasıl etkilenmiştir? Olayları yaşayan kimse olarak, tüm bu soruların karşılığını en iyi, en yakından kendisi bilecek ve açıklayacak durumdadır. Öte yandan, olaylardan olgunlaşarak ve yeni bir anlayış kazanarak çıkmış bulunduğu, eski günlere döndüğünde, aradan geçen sürenin sağladığı uzaklığın da yardımıyla, o zamanki benliğini nesnel bir biçimde gösterebilmek ve değerlendirebilmek olanağına da sahiptir. Bundan ötürü, otobiyografik yöntemde anlatıcının durumu, kişileri hakkında her şeyi gören ve bilen tanrısal yazarın kullandığı anlatıcıya benzer. Ne var ki, tanrısal bakış açısına sahip anlatıcı romandaki tüm kişilerin içlerine girerek her türlü duygu ve düşüncelerini açıklayabildiği, herkes hakkında her şeyi bildiği halde, birinci şahıs bakış açısı kullanılan romanlarda anlatıcıyalnızca bir kişi hakkında tam bilgiye sahiptir, o da kendisidir.” Bakış açısına dair daha fazla ayrıntı ve kaynak bilgisi için bkz; Aytür, a.g.e. , s. 26-37.

3.2.3. Görgü Tanığı Anlatıcının Bakış Açısı

Anlatma esasına bağlı bazı metinlerde, “anlatıcı”, kahramanlardan daha az bilgi sahibi olabilmektedir. Bu durumda o da hikâyede yer alan kişilerden birisinin gözünü kullanmakta, böylece “bakış açısı”nı hayli genişletmektedir. Görgü tanığı bir anlatıcının devrede olduğu bu tür eserlerde, tabii olarak derinlemesine ruh ve duygu tahlillerinden ziyade “gözleme” ve “izleme” eylemleri öne çıkmaktadır. Zira görgü tanığı ya da gözlemci durumundaki anlatıcılar, tanrısal bakış açısına sahip anlatıcıya tanınan tüm ayrıcalıklardan yoksundurlar ve yalnızca görebildikleri, işitebildikleri, öğrenebildikleri bilgiler çerçevesi içinde kalmak durumundadırlar. Romanın diğer kahramanlarının iç dünyalarında yaşadıklarını, zihinlerinden ve gönüllerinden geçirdiklerini bilme imkânları bulunmadığı için, olsa olsa, gözlemlerine dayanarak bazı tahminler yürütebilmektedirler. Fakat, gözlemci-anlatıcılar büsbütün aciz durumda da değildirler, hikâyenin baş kişisi ve olaylar hakkında kendi gözlemleriyle yetinmeyip soruşturmalarda bulunabilme ve üçüncü kişilerle konuşup ayrıntılı araştırmalar yapma gibi özgürlüklere sahiptirler. Esasen asıl görevlerinden birisi eldeki bilgileri değerlendirmek ve yorumlamaktır.

4. Geleneksel Romana Parodik Yaklaşım

Size Pandisya Yaptım, “çok anlatıcılı”, dolayısıyla “çok bakış açılı” bir roman... Romanın takdim edicisi konumundaki “Çilek rengi elbiseli genç kadın”, birinci tekil şahıs kipini kullanmaktadır, yani (ben) anlatıcıdır:

“Ben bir yalancıyım. Az sonra okuyacaklarınız da yalanlar üzerine kurulu. Bu bir suç mu? Bilmem. Ben artık sadece hikâyedeki kahramanların bana anlattıklarını hatırlıyorum.” (s.9)

Ama o, kurgunun asıl anlatıcısı değildir, sadece, kendisinin de belirttiği gibi, hikâyenin parçalarını bir araya getirmeye çalışmıştır, bunu da anlatılanların doğru olup olmadığını sorgulamadan yapmıştır:

“Gösterdiklerinin, hatta gösteremediklerinin de doğrularını inşa ettiğini unutmaksızın. Herkes içini açabildiğince açar, hakikatlerini taşıyabildiğince taşır diyorum, geçiyorum. Hem yaşadıklarım bana yetiyor. İçimdeki kötülük de...” (s.9)

Romanın ikinci anlatıcısı da bir tür takdimci olarak kurgulanmıştır. “Alikobeni” (Bir Roman Taslağı) adlı bölüm, eserin başında, sanki bağımsız bir parça gibidir. Ama, yine birinci tekil şahıs kipiyle konuşan bu anlatıcı, daha sonra sekiz-on yaşlarında “sessiz ve yalnız” bir çocuk olarak eserde görünecek, son bölümde ise, yeni yetme bir yazar olarak karışımıza çıkacaktır.

Birinci ve ikinci anlatıcı, doğal olarak “gözlemci” ve “izlenimci” bir bakış açısını ortaya koymaktadırlar.

Üçüncü anlatıcı; defterlerin yazarı... Hikâyeyi, üçüncü tekil şahıs kipiyle aktarıyor. Yani, her şeyi gören, bilen, işiten anlatıcı durumunda ve doğal olarak tanrısal bakış açısı sahibi... Birinci defterde mekân Rahel’in evi... Rahel’in eşini kaybedişi, oğlu Yusuf’la ortada kalışı ve hayata tutunmaya çabaları anlatılıyor:

“Merak etmeyin Madam Rahel. Yetişir, bu da yetişir...”

Sadece seçtiği kelimelerde değil, sesinde de bir olgunluk vardı. Nasıl olmasındı ki... O da çok zor koşullar altında büyümüşü. Ne kadar büyümüşse artıktı. Sütünden bir yudum daha alırken makinanin iğnesine ipliği titizlikle geçiren bu kıza bir daha baktı. ‘Zavallı kız...’ dedi kendi kendine ama cümlesini tamamlayamadı.”(s. 42-43)

Ne var ki, defterlerde tanrısal bakış açısına sahip bu anlatıcıdan başka ikinci bir anlatıcı daha bulunuyor. Başka bir söyleyişle, tanrısal bakış açısına sahip anlatıcı, metnin akışı içinde yer yer, bu yukarıdan bakışı bırakıyor ve ailenin içinde bulunan ve her şeyi izleyen, fakat kimsenin kendisini görmediği, bilmediği bir kişi olarak konuşmaya başlıyor:

“Bu sahneyi unutmadım. Seyrettiğim hiçbir sahneyi unutmadım. Oyunun size elimden geldiğince tanıtmaya çalışacağım kahramanları beni görmüyordu. Kural buydu. Sonuçta her beraberliğin bir kaderi vardı, değil mi? Bu hikâyedeki kaderim de böyle bir kaderdi işte. Kendimi, her yerde olabilmek için, bile bile silmeyi tercih etmişim. Bile bile yok etmeyi. Ya da böyle var etmeyi... Aksi halde yaşananları yeniden inşa edemezdim. Çok mu tuhaf? Hiç değil. Yaşadıklarım, yalnızca gerçek sandıklarınız kadar tuhaf, inanın. Ben sadece birçok insanın yaşadıklarından ilham aldım. Oyunu tanıdık bulup bulmamakelinizde. Kendinizi bu oyunun oyunculuğunu veya seyirciliğini yakıştırmak da. Ben tüm görebileceklerimi gördüm. Onlar ve bende bıraktıkları için. Yaşamak için. Yaşadıklarımı inanmak için...” (s.35)

Sağlam bir görgü tanığının ağzıyla konuşan bu anlatıcı, zaman zaman hükümler de veriyor, yorumlar yapıyor, düşünceler beyan ediyor:

“Nasıl bir gelişkiydi bu? Kim bilir... Ortada bir gelişki de yoktu belki. Tüm yaşananlar kendi içlerinde bir bütündü. Şüpheleriyle, sorularıyla, insanın kendisinden daha zayıf, ya da güçsüz gördüğü birine yardım edebildiği duygusuyla güç kazanmaya duyduğu ihtiyaç da... Rahel bu gerçeğin farkında mıydı? Değildi bence. Bu hikâyenin kahramanı olarak sınırları, en kibarca söyleyişle, böyle gerçeklere

varmasını sağlayacak soruları sormasına imkân vermiyordu çünkü.”(s. 43)

Bazen de etkisiz ve silik bir kişilikle sadece izleyen ve gözleyen bir kahraman konumuyla eserde bulunmaktan şikayet ediyor:

“Rahel bu meselenin ne kadar derinliklerine inebilirdi? Cevap vermekte zorlanıyorum. Onun benimkinden farklı bir dili vardı sonuçta. Hayata bakışını da ortaya koyan bir dili... Bu bakış onun bu yemeği, alışkanlıkların verdiği rahatlığın biraz dışına çıkarak, küçük bir dokunuşla daha lezzetli bir hale getirmek için bir çaba gösterme ihtiyacı duymasının da önüne geçiyordu. Ama ne yapabilirdim?.. Benim de bu hikâyenin seyircisi ve anlatıcısı olarak sınırlarım, hatta çaresizliklerim vardı dediğim gibi. Yapabilseydim, ona, yemeği daha lezzetli bir hale getirebilmesi için, ayçiçeği yağı yerine zeytinyağı kullanmasını, sade su yerine tavuk suyu kullanmasını, hatta bu suyun içine ince kıyılmış iki üç diş sarmısak katmasını tavsiye ederdim, ama yapamıyordum işte.” (s. 53-54)

Defterlerde karşımıza çıkan her şeyi gören, işiten, bilen tanrısal bakış açısına sahip anlatıcıyla bir tür görgü tanığı nitelikli bu pasif anlatıcı, esere, sanki karşılıklı konuştukları bir tiyatro havası veriyorlar:

“Hikâye uzundu. O da bu hikâyeden öğreneceklerini öğrenmiş, gereken hayat derslerini almıştı. Ama hatırlamak istemiyordu artık. Hatırlaması gerekenleri hatırlamıştı zaten. Şimdi o günlerden kalan kırgınlıkların da kendisine neler öğrettiğini daha iyi anlayabiliyordu. Bir aydınlanma zamanının içine düştüğünü hissediyordu, bunu da ben söyleyeyim. Ama nasıl bir aydınlanmaydı bu? Yoksa... “(s. 72)

Eserin, bu tür anlatıcı oyunları ile klasik roman anlayışı ve kurgusunun bilinçli bir parodisi olduğu düşünülebilir. *Size Pandispanya Yaptım*, gerçekten, hem anlatıcıları, hem onların farklı bakış açıları, hem

de birbirleriyle konuşur gibi yansıtılmalarıyla dikkate değer nitelikte bir yapı ortaya koymaktadır. Eserin oyunsuluğunu da, yine, geleneksel roman türüne kazandırılmaya çalışılmış bir zenginlik olarak değerlendirmek mümkündür.

İkinci defterde mekân Rahel’in ablası Lea’nın oturduğu ev... Lea’nın hayat hikâyesine şöyle bir değinildikten sonra metnin odağına yemekler yerleştiriliyor. Burada da anlatımı, tanrısal bakış açısına sahip anlatıcıyla gözlemci bakış açısına sahip görgü tanığı anlatıcı beraber karılıklı konuşma havası içinde yapıyorlar:

“Gülümsüyordu. Bu gülümseme karşısında ben de gülümseme ihtiyacı duydum. Benimkinin çok farklı bir sebebi vardı ama. Gönlünün tüm yaşananlara ve kendisine yaşattıklarına karşın, küçük ve asi oğluna kaydığını itiraf edemediğini, hiçbir zaman da edemeyeceğini görebiliyordum çünkü. Bir kadının kendisine acı çektiren belalı bir sevgiliyi, gizliden gizliye, iyi kalpli bir sevgiliye, hatta bir eşe tercih etmesi gibi bir durumdu bu sanki. Tanıklığını yapmak zorunda kaldıklarının doğurduğu öfkede tercihinin de bir payı var mıydı? Bu soruyu da ben soruyordum. Kendimi sorularıyla, onuysa o sabah yaşadıklarıyla başbaşa bırakmaktan başka çarem yoktu. Hepimiz yine yapabildiğimizi yapıyorduk.

Yatağından bu karışık duygularla kalkmaktan başka çaresi yoktu. Doğruldu, tuvalete gitti, bacaklarının arasındaki bezi değiştirdi. Artık böyle bir mecburiyeti de vardı. Çişini kolaylıkla tutamıyordu artık.” (s. 109)

Sayfalar ilerledikçe, içeriden biri olarak konuşan görgü tanığı anlatıcının, “Alikobeni” adlı roman taslağının yazarı, Lea’nın sessiz ve yalnız torunu olduğu hissettiriliyor. Böylece romanın parçaları da birbirleriyle eklemleniyor:

“Her zamanki gibi, o sofrada ihtiyaç duyulanlardan fazlasını mı yapacaktı? İhtimal onu sadece gülümsetebilirdi. Dil pişiyordu, hatta pişmek üzereydi. Kabak dolmaları da, ‘kaşkarikas’ da ocaktaydı. Hamaratlığı üzerindeydi, kendisine iyi yol aldığını söyleyebilirdi. Duygunun verdiği güçle gül böreklerine de el atabilir miydi? Atabilirdi. Çocukları kalkana kadar yetiştirebildiğini yetiştirirdi artık. Bu yemek de el tutan yemeklerdendi sonuçta. Ama başka çaresi yoktu, yapacaktı. Sofrada yer alacaklara çoktan karar vermişti.

Resimler yine birbirinin içinde kaybolacaktı. Yeniden inşa edilecek o hikâye için. Madem sahnede kalınacaktı, bu oyunu da görmek ve yaşamak gerekiyordu galiba. Patlıcanlı gül böreği... O çocukluk dünyama kurduğum dil köprüsündeki adıyla da ‘bulema de berencena’...” (s. 117-118)

Bu bölümlerde, her şeyi bilen anlatıcının sesinin biraz kısıldığını görgü tanığı konumundaki yazar-anlatıcının daha çok devrede olduğunu söylemek mümkün. Herhalde, bunun, anlatımın yapıldığı mekânlarla ilişkisi olmalıdır. Daha önce, büyük teyzesi Rahel’in evinde olup bitenlere dair gözlemleri sınırlı olan çocuğun, ikinci defterde, hikâye kendi evlerine taşındığı andan itibaren daha çok şey görüp duyduğu, yapılan yemeklerin kokusunu aldığı, bu yüzden daha çok konuştuğu düşünülebilir. Gözlemci çocuk yahut yazar-anlatıcı, Lea’nın büyük oğlu Gad’ın oğludur. Fakat büyükannesinin yanı sıra pek sevmediği anlaşılan amcası Aşer de onlarla birlikte oturmaktadır:

“O çocuk sessizdi ama o sabah, çok çok sessizdi. İçindeki birçok sese rağmen. Günü geldiğinde amcasını nasıl öldüreceğinin hesabını da yapacaktı. Ama bu hikâyeye başka bir zamanın hikâyesiydi.” (s. 126)

İki ayrı bakış açısının aynı metinde iç içe sunulması romana hiç şüphesiz büyük

bir derinlik kazandırmaktadır. Bir taraftan, yazar-anlatıcının yaptığı gözlemler ve yaşadığı duygular, birinci ağızdan “içeriden” yansıtılırken, diğer taraftan, (O) anlatıcının tanrısal bakış açısıyla olaylar ve kişiler “dışarıdan” yorumlanabilmektedir. Hatta yazar-anlatıcı bile değerlendirilebilmektedir:

“Çocuk henüz yemeğini bitirememişti. Biraz daha kalacaktı orada. Biraz yavaştı, biraz da güçsüz. ‘Babasının oğlu’ diye düşündü Lea, hafiften kederlendi. Üzerine o kadar çok titriyordu ki... Sonra o da yemeğini bitirdi, kalktı, sessizce gitti. Aklında ertesi sabah evin kapısının altından atılacak ve daha hiç kimse uyanmadan bir çırpıda bitireceği ‘1001 Roman’ dergisindeki maceraların nasıl devam edebileceği sorusu vardı.” (s. 127)

Böylece, anlatanın da anlatıldığı, gözleyen de gözetlendiği bir yazım tekniği ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemin okuyucunun görüş alanlarını genişletmek suretiyle kurgunun inandırıcılığını artırdığı muhakkaktır. Zira, yazar, olayların gelişimine göre hareket etmekte, hangi anlatıcı daha uygunsa ona yönelmektedir. Örneğin, Lea, küçük oğlu Aşer’i Rahel’in kalfası Rozi ile aynı yatakta yakalamıştır. Bu sahnenin Lea, Aşer ve Rozi cepheleleri vardır, dolayısıyla aynı anda hem dışarıdan hem içeriden bakış açılarına ve bilgilendirmelere ihtiyaç duyulacaktır. Yazar da böyle düşünmüş, burada sözü, her şeyi gören, işiten, bilen anlatıcıya bırakmış, olayın kahramanlarının ruh hallerini kolayca okuyucuya yansıtmıştır. Önce Lea:

“En doğrusu bu durumda alacağını alıp, sesini çıkarmadan, kendisini de farketirmeden çıkıp gitmek, sonra da o çok sevdiği üç maymunu oynamaktı. Ancak hani ne derler, şeytan dürtmüştü bir kere. Üstelik ne gizlemeli, her insanın içinde bir iblis, bir karanlık barınabilirdi. Kapı da aralıktı... İçeri göz ucuyla bakmıştı

şöyle bir. Bakmasıyla birlikte de o şoku yaşamıştı işte. Yataktaki kız Lina değildi, oğlunun nişanlısı değildi, Rozi'ydi!.. Rahel'in yanında çalışan o sessiz, çalışkan, içine biraz fazla kapalı bildikleri Rozi..." (s. 131)

Anlatıcı, tanrısal bakış açısı avantajıyla hemen ardından Rozi'nin derin sırlarını okuyucuyla paylaşmıştır:

"Rozi'nin hikâyesindeki en karanlık tarafı da anlatmanın en doğru zamanı... Komşuları subayın karısının evine dikiş dikmek için gitmeye başladığı günlerdi. Henüz on yedi yaşındaydı. Kadının farklı istekleri vardı. Bakireliğinden kurtulması gerektiğini söylemişti. Hayatının en çılgın zevklerini ona tattırabileceğini..." (s. 148)

Sıra yaşananların anlamlandırılmasına ya da yorumlanmasına geldiğinde, hemen yeniden iç içe anlatıma geçilmektedir. Her şeyi bilen anlatıcıyla görgü tanığı anlatıcının birlikte görev aldıkları bu kısımları, yazarın, hatıralarını yıllar sonra kaleme almasının gerekçeleri gibi okumak da olasıdır:

"Bizim oyunumuz bir başka sessizlik oyunuydu çünkü. Adı konamamış, tarifi yapılamamış, neden yaşandığı bile yeterince anlaşılamamış bir sessizlik oyunu. Hikâye hayatlarımıza başka türlü yazılmazdı. Onu o gün de, o akşam da kaderiyle başbaşa bırakmak zorundaydım. Seyirciliğimin gerekleri adına. Ben de oradaydım. Tek yapabileceğim buydu. Orada olmak. Olmanın her haliyle, aklınıza gelebilecek her manasıyla. Seyirciliğim aynı zamanda bir tanıklıktı çünkü. Unutmamak da benim kaderimdi, biliyordum." (s.139)

Üçüncü defterde yine Lea ile özenli yemekleri ve geniş aile sofraları merkezdedir. Yani, sahnedeki oyuncuların sayısı bir hayli artmış durumdadır. Yazar, burada daha çok her şeyi bilen anlatıcıya söz veriyor. Zira, seyirci-gözlemci rolündeki

anlatıcının, burada anlatılan bir çok hayatın hepsini ayrı ayrı gözlemleme ve seyretme imkânı bulunmamaktadır. Nitekim, dördüncü defterde sahne küçülmüş oyuncular azalmış, anlatım yine ona geçmiştir. Bu bölüme büyük ölçüde ailenin sessiz ve yalnız çocuğunun bakış açısı hâkimdir. O yazgısı olan özel tarih için, çevresinde olup biteni büyük bir dikkatle izlemeyi ve gözlemeyi sürdürmektedir:

"Varlığımı duyurmadan duymaya, kendimi göstermeden görmeye, üstüne üstlük görmek istemediklerimi bile görmeye yazgılıydım yine. Bu oyunun ne daha ne kadar süreceğini bilmiyordum ama, o sabah başlayan perdenin uzun süreceğini hissedebiliyordum. Neden öyleydi bilmiyordum ama hissediyordum işte. Bu hikâyeyi başka türlü yazamazdım... Şimdi de hatırlamak zorundayım." (s.203)

Sadece tanıklıklarını aktarmamakta, aynı görev duygusuyla kendisini de zaman tüneline arayıp bulmakta ve hatırlamaktadır. Dördüncü defter, sessiz ve yalnız çocuğun romancılığa uzanan yolculuğu olarak da okunabilecek niteliktedir.

Roman bundan sonra uzunca bir mektupla devam ediyor. Mektubun sahibi; görgü tanığı anlatıcı, muhatabı ise defterlerin yazarı kimliğinde herşeyi gören, işiten, bilen anlatıcıdır. Şimdiye kadar defterlerde adı konulmamış biçimde yaptıkları karşılıklı konuşmayı burada daha açık olarak sürdürmektedirler:

"Yazılanları bu halleriyle yayınlamak gibi zorunluluğumuz yok zaten. Neleri karanlıkta bırakıp, neleri günışığına çıkaracağımıza birlikte karar veririz. Vakti geldiğinde... Bu metinleri bir romana dönüştürmemiz gerekecek daha, işimiz çok. Önce hatırlayabildiklerimizi hatırlayalım öyleyse. Hatırlayalım, evet." (s. 244)

Hemen sonrasında, bu anlatım tekniklerinin, enbaşından beri oynanan oyunun parçası olduklarını öğreniyoruz. Kurgu

sahibi, farklı ağızlarla yarattığı sohbet ortamıyla aslında amacının kişinin kendisiyle konuşmalarını canlandırmaya çalıştığını; “Şimdi bu yalnızlık sohbeti nereye gider bilmiyorum.” cümlesiyle ifşa ediyor. Ardından daha da ileri gidiyor, meydana getirilen metni, “yazımız” diyor. Burada, hem iki açılı anlatım hem iki uçlu söylem söz konusu... Yazı, hem metin anlamında kullanılıyor hem de kader anlamında:

“Deneyeceğim ama bir daha deneyeceğim. ‘Yazı’mız için... Bu kelime bile sözünü ettiğim kadere ne kadar yaklaşıyor. Dilin küçük, ama bana hep anlamlı gelmiş oyunlarından biri işte.” (s. 243)

Mektup tekniğinin romanda kullanılması yazarın yeni bir açılımı olarak dikkat çekmektedir. Şüphesiz, samimiyeti artırarak metnini daha inandırıcı kılmaya çalışmaktadır. Zira mektup, XVIII. Yüzyıldan bu yana bireysel duygu ve düşüncelerin edebiyata aktarımında vazgeçilmez bir tür durumundadır. Yazarlar, mahrem durumların ve kişisel itirafların birebir yansıtılmasında en tesirli yollardan biri olarak mektubu görmüşlerdir. Çünkü mektup, anlatımı bir anda “genel” olmaktan çıkarıp “özel”leştirebilmekte, hattahikâyenin merkezine somut bir insanı yerleştirdiği için “özgün”leştirebilmektedir.

Size Pandispanya Yaptım romanında da kurgu sahibi, mektup türünü, bir itiraf aracı olarak kullanmıştır. Şimdiye kadar, çoklu anlatıcı tipleri ve farklı bakış açılarıyla atılmış olan düşümler buradan itibaren çözülmeye başlanmıştır.

5. Dil ve Üslup

Roman, dili, şiir ve hikâyeden daha fazla ve daha kapsamlı şekilde kullanan bir türdür. Bu da tabiidir; dil, her şeyden önce bir anlatım aracı, roman da, her şeyden önce, bir anlatım sanatıdır.

Romanla dil arasındaki ilişki üzerinde düşünürken, karşılıklı bir etkileşimden söz

etmek mümkün, hatta gereklidir. Roman, dilden yararlanırken, ona yeni değerler, nitelikler ve biçimler kazandırmaktadır. Böylelikle dil, sadece yaşanan dünyanın değil, kurgulanan dünyanın da sesi olabilmektedir. Aynı şekilde dil de romanı özelleştirmekte, dönüştürmekte ve zenginleştirmektedir. Bu artık umurun günlük hayatta konuştuğundan ayrı bir dil; “roman dili”dir.

Ama hemen vurgulamak gerekir; dil, bir romancı için amaç değil, sadece bir araçtır. Roman sanatında asıl amaç, konuya en uygun biçimi bulmaktır. Başka bir ifadeyle; olay, kişi, zaman, mekân gibi unsurların belirli bir yapıyla ve formla sunulabilmesidir. Anlatmak elbette önemlidir, ama, romancı için çok daha önemli olan şey; anlattıklarını somutlaştırabilmesi; gerçeklik zeminine oturtabilmesi ve okuyucunun zihnine adeta kazıyabilmesidir. Bunun için, romancının, dilin imkânlarını ustalıkla yerli yerinde kullanması yetmemekte, ilave olarak kendi tarzını ve biçimini de yaratması gerekmektedir. Dil, bir eserin genel anlamda “söylem tabakası”nı oluşturmaktadır. Bir de eserin “estetik tabakası” vardır. Bu da ancak belirli bir biçimle, formla gerçekleştirilebilmektedir.²³ Roman sanatında dil, bakış açısıyla da doğrudan ilişkilidir. Çünkü eserin anlatıcısının kimliği ve konumu kullanılan dili ve üslubu da belirlemektedir.

Üslup, edebiyatta, genel bir yaklaşımla “kişisel yazma biçimi” olarak görülebilir. Yazar, elindeki malzemeyi kendine göre sıralamakta, işlemekte, yorumlamakta ve bir kompozisyon içerisinde okuyucuya sunmaktadır. İşte bu süreç-

²³“Sanat, esasen ifade edicidir (expressive); ancak biçimlendirici (formative) olmadan ifade edici olamaz.” (E. Cassirer, *Essay on Man*, New York 1953, s. 181) Bkz, Tekin, a.g.e. , s. 164-165.

te, “anlatımın kazandığı biçim” ya da “içeriğin kazandığı form”, üslup olarak tanımlanmaktadır. Genelde sanatın, özelde romanın, hikâyenin hatta şiirin nihai hedefi olan bu form, sanatkârın kişisel tasarrufunun, beceri ve ustalığının beyaz kağıttaki yansıması, adı konulmamış imzasıdır.²⁴

Psikanalitik eleştirinin önde gelen isimlerinden Norman H. Holland, bir sanatçının üslubunun onun kişiliğinin aynası olduğu görüşündedir.²⁵ Ona göre, edebiyat yapıtının oluşumunda işlevsel olan mekanizmalar egonun savunmalarına benzemektedir. Sözelimi, ironi; tepki oluşturma ya da tersine çevirmeye, boşluk bırakma; inkar ya da baskılamaya karşılık gelmektedir. Holland açısından eserin hem formu, hem de anlamı savunmaya dâhildir. Yazarın savunma, yani biçimlendirme aşamasında aldığı zevk, ekonomik bir çoğaltıcı gibi işlev görmekte, o forma ve savunmaya yönelik izleği güçlendirmekte, böylece yazarın kendine özgü üslubunun ortaya çıkmasına imkân sağlamaktadır.²⁶

Size Pandispanya Yaptım, otobiyografik bir eser... Yazar, kaçamadığı bir kaderin

²⁴Üslup, dilin mecazi gücünü, renk ve eylem zenginliğini, kısacası dilin anlatım dağarcığını kişisel beceriyle söze veya özellikle yazıyı dökmek, dile hayatıyet (canlılık) kazandırmak) demektir. Temelde anonim bir karakter taşıyan dil, sanatkârınmizacından, düşünce ve felsefesinden gelen destekle özelleşir, üslup boyutu kazanır.” Daha fazla ayrıntı için bkz; Tekin, *a.g.e.*, s. 165-168.

²⁵Bu söyleyişin geleneksel kültürümüzdeki karşılığı; “Üslûb-ı beyân - Ayniyle insân” şeklindedir. Fakat, burada Holland’ın kasdettiği biraz daha farklı ve kapsamlıdır; üslup araştırmasında, kelimelerin seçiminden kullanılan seslere ve cümle yapılarına kadar birtakım somut verilerin dikkate alınmasını öngörmektedir,

²⁶Norman H. Holland, *The Dynamics of Literary Response*, New York : Oxford University Press. 1968, s. 225, 239.

pençesinde kıvrılırken, bir çıkış yolu bulabilmek ümidiyle geçmişini canlandırma-ya çalışıyor.

“Kitap yazmak tek anlamlı eylem değil elbet. Hayatın kendisi de var, gönül tarihimiz de var. Bize bazı kaybetmelerin kazanmak anlamına gelebileceğini fısıldayan savaşlarımızın öğrettikleri de var. Vicdanımız var. Kendimizi öğrenme savaşımız... Bu savaş ne çok ölümü yaşamayı ve hatırlamayı gerektiriyordu değil mi?.. Koparıldığımız yerleri özleyişimiz, özümüze dönmek için aldığımız yaralar... Ben meseleye bu taraftan baktığımda yazmayı bir kader gibi gördüm.”(s. 243)

Esasen yaşananlar hiçbir zaman boşuna yaşanmamıştır. Ve yaşananlardan artakalanların taşınmaları hiç kolay değildir:

“Bende kalanları daha fazla taşıyamayacağım çünkü artık. Hele hele bu defterlerin ardından... İçimde yıllar boyunca neleri tutmuş, saklamışım meğer. Şimdi daha iyi anlıyorum. Hatırladıkça gördüklerimin bana boşuna yaşatılmadığını da anlayabiliyorum ama.”(s. 244)

Onun için ısrarla anlatmaya çalışacak, biriktirdiklerini gereği gibi anlatabildiği takdirde ancak istediğince özgürleşebileceğine, yaşadığına inanabilecektir:

“...O günlerin lanetinden yine de tam anlamıyla kurtulamadığımı itiraf etmeliyim. Tüm çabalarım rağmen kendimi istediğimce özgürleştiremediğimi söylesem, inanır mısınız?.. Çocukluk ülkesinin gizli sokaklarında, odalarında, aynalarında yaşananların yaptığı hasarlar kolay kolay tamir edilemez, dahası anlatılamaz derler, doğrudur. Anlatamıyorsanız işte, elinizdeki kelimelere rağmen anlatamıyorsunuz, içinizdeki yıkıntıları farkına vararak ya da varmayarak girdiğiniz, yaşamak istediğiniz her eve taşıyorsunuz. Sonuçta o günlerin yaraları dışarıdan kapanmış gibi

görüldüğü halde, içinizde kanamaya devam ediyor, hepsi bu.”(s. 243-244)

Gerçi, maziyi herkes bir ölçüde hüznle, o günlerin artık bir daha yaşanmayacağını bilmenin üzüntüsüyle yader. Ne var ki, *Size Pandispanya Yaptım*’da hem daha fazlası hem daha farklısı sözkonusudur... Yazar, sessiz, yalnız ve mutsuz bir çocuk kimliğiyle geçmişini yeniden kurarken, doğal olarak, iki kat zorlu iki kat karmaşık duygular içinde görünüyor. Bir yanı, her şeyi iyilikler ve güzelliklerle hatırlayabilmeyi istemekte, diğer yanı, acıları ve mutsuzlukları da listeye dâhil etmektedir. Bu, acısıyla tatlısıyla hayatı yansıtmaktan ziyade, genel olarak hayatı değerlendirmek ve ölçüye vurmakla ilgili bir sorun, kişinin kendisiyle kavgası gibi bize yansıyor. Belki de hem kendisiyle hem ailesiyle hem kenti, hem de toplumuyla bir hesaplaşması...

“Zamanın ancak bir yerine gelmiş, sonra da durmuşum. Yaslarıyla yüzleşmekten kaçanlar ile geçmişlerini taşıyamayanlar hep böyle yaparlar, biliyorsunuz. Tarihin bir kısmı onlar için hiç yaşanmamıştır sanki. Oysa yaşanmıştır. Hem de tüm anları ve ölümleriyle... O kadar ki, hatırlamak istemeyenlerde bile etkilerini sürdürürler. Bakın ben de şimdi aynı kaçışa sığınıyorum. Ancak kendimle bir kavga verdiğimi söylemeliyim.” (s. 239-240)

Holland’ın açtığı yoldan yürümek istersek, *Size Pandispanya Yaptım* romanındaki çoklu anlatımı, yazarın içinde bulunduğu “çatışma” ve “hesaplaşma” durumunun kâğıda dökülmesi ve bir forma dönüştürülmesi olarak yorumlayabiliriz. Yazar, dünden bugüne yüreğinde birikmiş olan tortuları, yarattığı birçok kimlik ve bakış açısıyla tartışmaya ve irdelemeye çalışmıştır. Eğer, böyle karmaşık bir ruh hali içinde olmamış olsaydı, şüphesiz böyle iç içe bir form da doğmayacaktı. Her şiirin kendi biçimiyle var olması gibi, ro-

manlar ya da hikâyeler de yazım aşamasında kendi biçimlerini kendileri bulmaktadırlar. Bulmaladırlar.

Meseleyi biraz daha açalım. Form, bilinçaltında bulunan ve bilinç alanına ulaşması arzu edilmeyen fantezileri ve içeriği manipüle etmeye yarayan bir düzenleme prensibi olarak tanımlanabilir. İçeriğin unsurları böylece gizlenmiş ve yapılandırılmış olarak dış dünyaya yansımaktadırlar. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Bir yapıtın içeriği içgüdüye, dürtüye ya da bilinçdışı fanteziye karşılık gelirken, form, bu içeriğin hemen açığa çıkmasını önlemeye yönelik “savunma”ya karşılık düşmektedir. İşlevi, okuyucunun içerikle hemen bağlantı kurmasını, araya mesafeler ve şaşırtmalar koyarak mümkün olduğunca geciktirmekve böylece yapıttan alınan zevki artırmaktadır. Yani, okuyucunun reaksiyonunu büyük ölçüde eserin formu belirlemektedir. İçeriğin sistemli bir biçimde sunulmadığı durumlarda eser, sırrı ilk bakışta çözölen ve anında tüketilen bir nesneye dönüşmektedir. Çünkü içerikle form arasına hiçbir mesafe konulmamış, söylenmek istenilen, melodramatik ve pornografik eserlerde olduğu gibi, en basit ve en çıplak halde doğrudan söylenmiştir.²⁷

Yazar, araya çeşitli mesafeler koyarak okuyucuyu oyalamak ve sürükleyiciliği artırmak adına içeriği sarıp sarmalarken, kurgu, zaman, mekân, çeşitli anlatım teknikleri ve bakış açılarıyla birlikte dilden de yararlanmaktadır. Bazen, en çok dilden yararlanmaktadır. Esasen dili özel kullanma çabası da uygun bir form arayışı anlamına gelmektedir. Fakat özellikle vurgulamak gerekir ki, bilinçaltı mekanizmalarının devrede olduğu bu süreçte eserin kompozisyonunun nihai formu belirlenmiş değildir. Yazarın kafasında bölük pör-

²⁷Bu konuda daha fazla ayrıntı için bkz; Holland, a.g.e. , s. 104-160.

çok bazı biçimler elbette vardır, ancak, ne kadarının metne yansıtacağı tamamıyla meçhuldür. Cebeci, yaratım aşamasında yazarın metne mutlak biçimde hâkim olmasının mümkün olmadığı görüşündedir: “Zira, sözcük ve ses etkilerinin seçiminden içeriğe kadar pek çok konu, bilinçdışı gereksinimler kapsamında ve bilinçdışının kendine özgü ilkeleri uyarınca belirlenmektedir.”²⁸

Yazarın form oluşturma süreci daha ilk cümlelerinden itibaren kelimeleri seçimi ve dizimiyle başladığına göre, eserin nihai formunu belirleyen psikolojik etkenleri eserin üslubunda da hesaba katmak yanlış olmayacaktır. *Size Pandispanya Yaptım*’da, yazarın geçmişiyle yüzleşirken kendi içinde yoğun bir çatışma hali yaşadığını ve bu durumun farklı bir kurguyla eserin formunu belirlediğini kabul etmişsek, aynı ruh halinin yansımalarını üslubunda da aramak ve bulmak durumundayız.

Bilinçaltından bilince çıkmak isteyen unsurlar, yani, bastırılmış birtakım istek ve dürtüler, oldukları gibi değil de bir dizi sansürden geçtikten sonra açığa çıkıyorlarsa eğer, birtakım perdeleme yöntemleri kullanılıyor demektir. Gerçekten, özellikle rüyalar üzerinde yapılan psikanalitik araştırmalar, egonun, söz konusu dışa vurum sırasında, “yoğunlaştırma”, ve “yer değiştirme” gibi usuller başta olmak üzere birtakım savunma mekanizmaları kullandığını belirlemişlerdir.²⁹Rüya kuramının en önemli kavramlarından biri olan “yoğunlaşma” (condensation) kavramı, kısaca; kişinin ‘gizli rüya’larında oluşturduğu bir

çok düşünce, anı ve fantezinin, tek bir somut imgede toplanarak açık rüyaya girmesi’ olarak tanımlanmaktadır. Denilebilir ki, çok sayıdaki bilinçaltı unsuru, ego tarafından bir imgede birleştirilmek suretiyle çözülmesi zor karmaşık bir yumak halinde açığa vurulmuştur. “Yerdeğiştirme” mekanizması; kişinin gördüğü rüyaya ait birtakım unsurların, bilinçaltında saklıca yaratmış ve oluşturmuş olduğu ‘gizli rüya’ya ait unsurları maskeleyişinin adıdır. Bu durumu, bilinen şekilde; ‘rüyada görülen şeyin, aslında o şey olmaması’ veya “tersiyle ifade etmek” şeklinde özetlemek mümkündür. Burada, ya, gizli rüya açısından önemli olmayan bir unsur açık rüyada öne çıkarılmıştır, ya da, benzer biçimde, açık rüyanın çok önemsiz bir unsuru gizli rüyanın çok önemli bir unsuru olarak rüyaya girmiştir. Ego, bu çarpıtmayla, rüyayı anlamaya yönelik çabaları hedefinden saptırmayı başarmaktadır. “Sembolleştirme” ve “dramatizasyon” (görselleştirme) yöntemleri de Freud’un tanımladığı rüya mekanizmaları arasında, gizli rüyayı dönüşüme uğratmakta en çok kullanılan araçlardır.³⁰Holland’a göre, eserlerde çeşitli kelime ve anlatım oyunlarıyla dikkatin içerikten çok dile yöneltilmesi psikanalizdeki “yer değiştirme” mekanizmasının karşılığı olarak değerlendirilmelidir.³¹ Nasıl, ego, rüyalarda “yerdeğiştirme” yöntemini kullanarak anlaşılmayı geciktiriyor ve zorlaştırıyorsa, yazar da aynı şekilde, eserinde, birtakım dil oyunları ve teknikleriyle içeriğin hemen anlaşılmasını geciktirmekte, okuyucuyu kendisinin de dâhil olduğu bir merak ve arayış süreciyle zevkli bir sona doğru sürüklemektedir. Yazar, kelimeleri ve cümleleri üzerinde böylesine bir yoğunlaşmayı ise, dili olağandışı ya da kendine

²⁸Oğuz Cebeci, *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*, İst. , İthaki Yayınevi, 2013, s. 93.

²⁹Burada bir parantez açarak, günlük hayattaki her uğraşa egonun karşı çıkmadığını belirtelim. Hatta bazıları ego için hoş giden, istenen şeylerdir. Ancak bunalım ve suçluluk duygusu doğuran kaynaklar ego’nun hoşuna gitmez ve açığa çıkmaları perdelenerek engellenir.

³⁰Rüya mekanizmalarına dair ayrıntı için bkz; Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İst. , İthaki Yayınevi, 2004, s. 296 – 303.

³¹Holland, *a.g.e.* , s. 135.

özgü kullanmak suretiyle sağlamaktadır. Yani, üslubuyla.

Mario Levi'nin daha ilk romanı *İstanbul Bir Masaldı*'dan itibaren dil üzerinde uzun uzun düşündüğü, kendine özgü bir kullanım için çaba harcadığı anlaşılmaktadır:

“Benim kimi ipuçlarına yaklaştığım yerde, doğduğu, denizini soluduğu ve bir türlü terk edemediği şehre, bambaşka bir pencereden bakmaya çalışan, daha da önemlisi, ‘dilini’, ‘asıl dilini’ bulmak için uzun bir yürüyüşü göze almış bir hikâye kahramanı vardı. ‘Ülke’nin sırrı bu yürüyüşte gizliydi, ‘Ülke’nin sınırları bu ‘dille’ çizilecekti. ‘Ülke’ bu ‘dilin’ kendisiydi, bu ‘dilin’ açtığı ufuktu, bu ‘dilin’ verdiği, uyandırdığı hayallerdi, ‘bu dilin’ doğurduğu duyguydu. “ (İstanbul Bir Masaldı, s.. 12)

Bu satırlar, Levi için, dilin sadece bir araç olmanın çok ötesinde anlam değerlerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Heidegger, dil düşüncenin evidir demişti. Levi daha da ileri gitmekte; dil insanın herşeyidir demektedir. Kendi dilini bulmak için bu zorlu yolculuğa başladığını belirten bir yazarın üslubunun kişiliği ve kişiliğinin bilinçaltı katmanlarıyla ilişkisi herhalde çok daha açık ve “tartışılmaz” olacaktır. Gerçekten, yediyüz kırkbir sayfalık bir eser olan *İstanbul Bir Masaldı*'dan alınmış küçük bir kesit bile, araştırmacıya, yazarına dair özel yorumlar yapabilme imkânı sunabilmektedir.

“Hikâyeyse çok eski bir hikâyeydi. Hikâyedeki saat, ‘kullanılmış’, başka yerlerde ‘yaşamış’ bir saatti örneğin, hikâyedeki ‘ölümler’, ‘bilinen’ ölümlerdendi, hikâyedeki kitap sabırla, hem gizlenmek, hem de gizlenmemek için yazılmış bir kitaptı. Anlatmaya, kurmaya çalıştığı metni, sığınabileceği tek ‘ülkesi’ bilen bir insan vardı bu kitapta. Anlattıklarının hem tanığı, hem seyircisi, hem de kahramanı

olan bir insan... Anlattıklarının, bir başka deyişle, hem içinde, hem de dışında kalan, kalmaya yargılı görünen bir insan... ‘Duvarlar’ orada da örülmüştü, ‘duvarlar da ‘o ülkenin’ sınırlarını çizmiş, daha da önemlisi göstermişti. Bu ‘duvarların’ yabansı değildim... Bu ‘duvarlar’ benim de duvarlarımdı... Benim ‘duvarlarım... ‘dilimde’, yeniden bulmak istediğim, ‘dilimde’ anlatmayı düşlediğim duvarlarım... O tedirginlik böyle açıklanabilirdi, o yanlış adım atma korkusu bu duvarların tarihinde aranabilirdi belki de... O korku o duvarlarda gizliydi... İstanbul’un ‘batı’ya en yakın yarımadasında, bir ‘yabancı’ olarak doğmak benim suçum değildi ama. İstanbul’u bir masal gibi yaşamak da benim suçum değildi, başka kitaplardaki insanlara, ya da hayatımın bana yön veren hikâye ve oyun kahramanlarına zaman zaman benzemeyi istemek de, ‘ötekiler’in sözcüklerini, eski bir yanılsamanın etkisiyle, ayrıtına varmaksızın kullanmak, yeni bir yolculuk, bir kurtuluş umudu bilmek de... Benim İstanbul’um bir masaldı sonuçta... Benim İstanbul’um bi masaldı... Bu masal benim hikâyemdi.. Bu masal ‘onların’ hikâyesiydi... Bu masal bizim hikâyemizdi... Bu masal sizin hikâyenizdi... Bu masal, kendini, kendi şehrinde yabancı hissedenenlerin hikâyesiydi... Bu masal, tüm yaşananlara karşın, Boğaz’ın sularını bir ana rahmi olarak görmek istemenin hikâyesiydi... Bu masal, ‘yanlış’ bir kulaçta, ya da bir kürek sallayışta, o akıntıların biri tarafından yutulmaktan, bambaşka bir denize sürüklenmekten korkmanın hikâyesiydi... Bu masal, bir masaldı işte.”³²

Cebeci, metaforik yapıları anlattığı önemli eseri *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*’nde, yukarıdaki metne ve yazarına dair şu çıkarsamalarda bulunmuştur:

³² Mario Levi, *İstanbul Bir Masaldı*, İst. , Remzi Kitabevi, 1999, s. 13.

“Pasajın temel özelliklerinden biri “tekrar” olgusu ve metnin tekrar üzerinden küçük değişikliklerle ilerletilmesine yönelik bir tekniktir. Dil, hikâye, ülke, saat, anlatı, duvar, masal sözcükleri çerçevesinde oluşturulan ve bu sözcüklerin ritmik aralıklarla ilişkilendirilmesini öngören anlatı, ilerleme fikrinden çok, “dönme” ve kendi üzerine kapanma eğilimini taşır. Bu açıdan, yukarıda sözü edilen, “çizgisel olmayan merkezci bir yapı”yı, konuyu açıklama yerine yer değiştirerek döndürme fikrinin bir uygulamasını gösterir diyebiliriz. Kronolojinin yerine “çağrışım”ı geçiren bu anlatı tarzının temel bir özelliği, bilgi aktarmaması, olaylar arasındaki bağlantıları “neden sonuç ilişkisi” bağlamından çıkararak, çağrışım bağlamına oturtmasıdır.”³³

İstanbul Bir Masaldı, yine otobiyografik bir eserdir ve Levi orada da hatıralarından yola çıkarak İstanbul’da masal gibi bir geçmişi yeniden yaratmaya çalışmıştır. Çıkış noktası hatıralar olduğu için elbette geriye doğru “dönmüş”, kendi üzerine kapanmış, bilinçinden veya bilinç dışından çıkarabileceği ne varsa bulup çıkarmaya uğraşmıştır. Böyle bir metnin ilerlemeden çok dönme eğilimi taşıması ve “çizgisel olmayan merkezci bir yapı” arzetmesi kaçınılmazdır. Yazar, ister istemez, “açıklama yerine yer değiştirerek döndürme fikri”nin bir uygulayıcısı olacaktır. Öyle de olmuştur. Bir pasajdan yola çıkılarak eserin tamamına yönelik olarak yapılabilecek böyle bir yorum, yukarıdan bakışın ana çizgileriyle büyük ölçüde doğrudur ve isabetlidir. Çünkü üslup içeriğe paralel yürümüştür.

Mario Levi, *Size Pandispanya Yaptım* romanında bir kere daha yaşadıklarının geriye doğru izini sürmektedir. Ne var ki,

³³Oğuz Cebeci, *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*, İst. , İthaki Yayınevi, 2013, s. 101.

aradan bir insan ömrü için uzun denilebilecek bir süre, yaklaşık yirmi yıl geçmiştir. Yazar artık ellili yaşların ortalarında; coşkusu heyecanı oturmuş, hayat görüşü epeyce durulmuştur. Yine geçmişle hesaplama yine hafızasına silinmez kareler halinde kayıtlanmış flû fotoğrafları netleştirmeye ve renklendirmeye çalışmaktadır, ama artık tarzı ve yaklaşımı farklıdır. Geçmişine ve yaşadıklarına, ailesine, cemaatine ve toplumuna karşı eskisi kadar uzlaşmaz değildir. Mutsuzluğu ve öfkesi, her şeye rağmen hissedilir derecede azalmıştır. Dahası, acılarının ve kırıklıklarının asıl itici gücü olduğunu fark etmiştir:

“Kırılgan bir insan oldum çıktım, anlayacağınız. Kırık da diyebilirsiniz. Bu tarafımla barışığım ama artık. Kitaplarımı önce yazma ihtiyacını duymamı, sonra da yazmamı sağlayan en güçlü duyguymuş bu, yıllar geçtikçe daha iyi anladım. Benim gibi yaşayanların yol aldıkça daha çok duyma imkânını bulduğum seslerinden de güç almayı bildim. Onlarla karşılaşabildiğim anlar, hayatımın en duygulandırıcı, kederli, ama aynı zamanda da en yüreklenendirici anları arasında yer aldı. (s. 246)

Ama biraz daha uzlaşmacı bir tutum sergilemiş olması, *Size Pandispanya Yaptım* romanının yeni bir “yüzleşme metni” olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Kahramanın çoklu anlatım tekniklerini kullanarak kendi kendisiyle tartışması, içerik-tekine paralel bir biçimde üslupta da görünmektedir. Cümleler peşpeşe akarlarken adeta birbirleriyle çarpışmaktadırlar. Her cümle bir öncekiyle didişme halinde gibidir:

“Burada duralım mı? Duralım bence. Hikâyeyi inşa etmek için oynadığımız bu oyunu da bitirelim artık. Birbirimizi daha ne kadar kandıracağız? Bakın, bana bakın. Ne görüyorsunuz? Aynı insanı değil mi? Aynı insanı, duyuyor musunuz? Bal gibi aynı insanız işte.” (s. 321)

“Ben vakti geldiğinde geleceğim. Gittikten sonra da artık hiç dönmem belki. Kalmaktan başka türlü sünyapamayacağım resim ruhumu yine hapsine alıyor. Bu göç, bu uzaklık nasıl da eski bir bilseniz, nasıl da derinlerime işlenmiş. Bir kader bu, biliyorum. Yüzyıllardır, hatta binyıllardır yaşanan, taşınmak zorunda kalınmış bir kader. Günah, asıl günah kimin günahıydı aslında? Sonra... Sonra gittiğim yerden belki de beni başka odalar çağırır. O gün ne zaman gelir, bilemem. Ama gelir, elbette gelir, biliyorum. Bu uzun bir hikâye. Ne zaman biteceği, hatta bitip bitmeyeceği kestirilemeyecek bir hikâye. (s.325)

Cümleler, yazarın kendi söyleyişiyse adeta birer çığlıktır:

“Bu çığlık benim de çığlığımdı çünkü. Kırgınlık benim de kırgınlığım. Kader benim de kaderim. Dışarıda bırakılanların, hep kenarda yaşamaya yazgılı olanların kaderi. Lanetlilerin kaderi. Lanetlerini başkalarına taşımaktan, bulaştırmaktan başka türlü sünyü yapamayanların kaderi...(s. 330-331)

Ama, yine de yazarın kafa karışıklığının çok çok azalmış olduğu, kısa, öz ve açık cümlelerle hemen üsluba yansımıştır. Örneğin, 2009 yılında yayımlanmış olan *Karanlık Çökerken Neredeydiniz* adlı romanda³⁴ sıkça rastladığımız;

“Yine elini tuttum. Yine elimi sıktı. Onca yıldan sonra o köprüyü bir daha kurmuştuk. Hüzünlü bir hikâyeydi anlattığı. Son anda evlenmekten vazgeçmesi, Nihal’in onu yeniden görmek istemesi, buluşmaları, buluşmamaya ihtiyaç duymaları... Acı oradaydı. Tüm bilinenlere

rağmen... Sıradanlıklarıyla... Kim yaşadıklarının çok özel olmadığını kolay kolay kabul edebilir ki ama?...”³⁵

şeklindeki kesik kesik cümleler bu çalışmada artık daha duru ve daha olağan bir akış içerisine girmiş görünmektedirler. Tabir caizse, yazar artık söyleyeceğini söylerken, yaşadığı hissedilen bir tür tedirginliğin veya huzursuzluğun dışavurumu mahiyetindeki kekelemeyi bütünüyle bırakmıştır.

“Ben en çok kendi cinayetimi gördüm. Herkes gibi. Bu hikâyede herkes öyle yaptı göreceksiniz. Herkes en çok kendi cinayetini yaşadı. Anlatılanlarda bir tutarlılık aramayın bu yüzden. Hiç kimse hiç kimseyi takip etmeyecek, çözmeye çalışmayacak.” (s. 2)

Cümleler belki yine kısa kısırdırlar, ancak, daha kararlı, berrak ve akıcıdır:

“Ben bu hikâyenin neresinde miyim? Bu ne acele böyle!.. Gelin önce bu defterlerle bu uzun mektubu ve onları biraraya getiren kaderin hikâyesini okuyun. Davetlisiniz, buyurun. Cinayetlerin nasıl işlendiğini görmek istiyorsanız tabii.” (s. 25)

Üslup araştırmaları, şüphesiz, seslerin ve kelimelerin kullanımından türlerine ve yapılarına, cümle kuruluşlarından dizimlerine kadar bir yığın veri incelemesini gerektirmektedir. Burada yapısal bir analizin sınırları içinde sadece genel değinmelerle yetinilmiştir.

SONUÇ

Size Pandispanya Yaptım, çok anlatıcılı, çok bakış açılı, kendisine özgü bir kurgusu olan farklı bir roman...

Mario Levi, anlatım biçimi kadar anlattıklarıyla da geleneksel çizgiden epeyce

³⁴Roman üzerinde kapsamlı bir inceleme için bkz; Ali Budak, “Karanlık Çökerken Neredeydiniz Romanında ‘Kimlik Sorunları’ ve Kimlik Yapıcı Bir Mekan Olarak İstanbul”, İst. , *Journal of Academic Studies*, Volume : 12, Number :46, October 2010, p. 77- 106.

³⁵Mario Levi, *Karanlık Çökerken Neredeydiniz*, İst. , Doğan Kitap, 2009, s. 117.

ayrılıyor. Roman, her ne kadar içinde, hüznü, buruk ve kıyıcı bir aşk hikayesini barındırıyorsa da, daha çok, yedi-sekiz yaşlarındaki bir çocuğun belleğine kazınmış bazı fotoğrafları canlandırma çabası olarak okunuyor... Yazarın, unutamadığı çocukluk anılarının silikliğini, evlerinde babaannesinin pişirdiği yemeklerin buharları ve kokularıyla gidermeye çalışması ise, romanın asıl özgün yanını oluşturuyor. Anlaşıyor ki, Levi, çocukluğunu son derece açık ve ayrıntılı bir şekilde hatırlama imkânı veren Seferad Mutfağı yemekleriyle cemaatinin bu coğrafyada verdiği “var ve kalıcı olma” mücadelesi arasında özel bir ilişki kuruyor ve bu ilişkiyi anlatılmaya değer buluyor.

Size Pandispanya Yaptım romanının hem tekniği hem de içeriğiyle Alain Robbe-Grillet’in tanımladığı türden bir arayışın eseri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Mario Levi, tam da Grillet’in söylediği gibi; bu eseriyle geçmişi arkasında bırakırken, kendi tarzı ve biçimiyle geleceğin de sesini duyurabilmiştir. Öyleyse, *Size Pandispanya Yaptım*, işlenişi, biçimi ve içeriğiyle gerçekten “yeni bir roman”dır.

KAYNAKLAR

AKTAŞ, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınevi, Ankara 1991.

AYTÜR, Ünal, *Henry James ve Roman Sanatı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977.

BARTHES, Roland, “Science Versus Literature”, *The Times Literary Supplement*, 28 Eylül 1967.

Budak, Ali : “Karanlık Çökerken Neredeydiniz Romanında ‘Kimlik Sorunları’ ve Kimlik Yapıcı Bir Mekan Olarak İstanbul”, *Journal of Academic*

Studies, Volume: 12, Number:46, October 2010, p. 77-106.

CASSIRER, E., *Essay on Man*, New York 1953.

CEBECİ, Oğuz, *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*, İthaki Yayınevi, İstanbul 2013.

CEBECİ, Oğuz, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınevi, İstanbul 2004.

GARDNER, Howard, *The Quest for Mind*, Quartet Books, Londra 1976.

HAWKES, Terence, *Structuralism and Semiotics*, Methuen, Londra 1977.

HOLLAND, Norman H., *The Dynamics of Literary Response*, Oxford University Press, New York 1968.

JAMESON, Fredric, *The Prison-House of Language*, Princeton University Press, Princeton, 1972.

LEVİ, Mario, *İstanbul Bir Masaldı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

LEVİ, Mario, *Karanlık Çökerken Neredeydeniz*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.

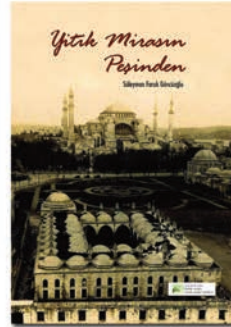
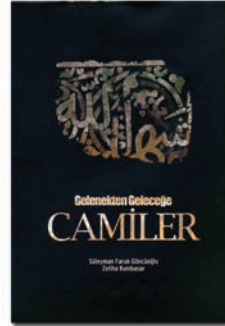
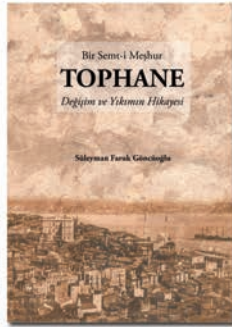
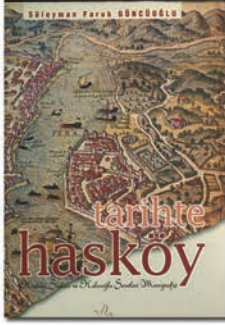
LEVİ, Mario, *Size Pandispanya Yaptım*, Doğan Kitap, İstanbul 2013.

ROBBE-GRILLET, Alain, *Yeni Roman*, Çev. Asım Bezirci, Yazko, İstanbul 1981.

SCHOLES, Robert, *Structuralism İn Literature*, Yale University Press, Londra 1974.

TEKİN, Mehmet, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.

YÜKSEL, Ayşegül, *Yapısalcılık ve Bir Uygulama*, Yazko, İstanbul 1981.

kültür tarihi
araştırmaları merkezi

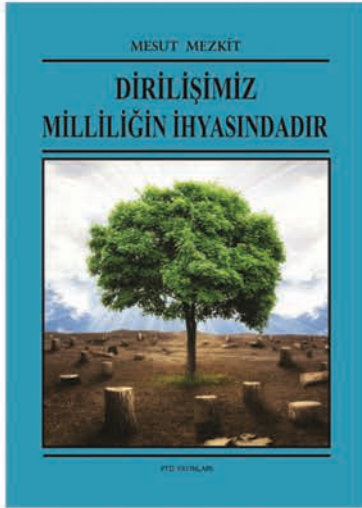

istanbul şehri
kültür tarihi
araştırmaları merkezi

SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU

MUHAFAZAKÂR DEĞİŞİM: TÜRKİYE’NİN GELECEK VİZYONU

**DİRİLİŞİMİZ;
MİLLİLİĞİN İHYASINDADIR:
YENİ BİR MUŞTUNUN
HABERCİSİ**

**NEO-CONİZM’İN
EMPERYALİST FİKRİ**

www.yenifikirdergisi.com
yenifikir@hotmaili.com

istanbul şehri
kültür tarihi
araştırmaları merkezi

kültür tarihi
araştırmaları merkezi

"Doğru düşünen ve düşündüğünü yapmak iradesine sahip olan bir insan hürdür. Hem doğru düşünmeden, hem de iradeden mahrum ise behimi (hayvan)'dır. Doğru düşünüp de iradesi yok ise o, köledir. İlim ve felsefe ile meşgul kimselerden bazıları kölelikte öteki insanlardan geri kalmazlar. Bunların bilgilerinden fayda gelmeyeceği gibi, kendileri de diğer ilim erbabı için utanç sebebi olurlar."

Farabi (Ö.950)

YALNIZ DEĞİLSİNİZ

www.kizilay.org.tr